

Leo Huberman

Det amerikanska folkets historia

Efterskrift och översättning av Björn Kumm

Publicerad på Rabén & Sjögren, 1973

Innehåll

De första invandrarna	1
Begynnelsen	7
Är alla män jämlika?	19
Sirap och te	24
”För att skapa ett fullödigare förbund”	39
En bössa, en yxa	49
En märklig främmande frontlinje — den sista	65
Norra USA — industristaten	76
Den jordbrukande södern	82
Jordinnehavare mot penninginnehavare	93
Material, Människor, Maskiner, Pengar	100
Mer Material, Människor, Maskiner, Pengar	113
Fattiga mot rika	123
Från fattiglapp till Krösus	133
Från Krösus till fattiglapp	142
”Ingen ska få tillåtas svälta”	151
”Att få ut folk i arbetslivet”	157
”Också försäljaren bör ta sig i akt”	166
”Den epidemiska laglösheten i världen sprider sig”	181
Arbete och fred	196
Och hur gick det sedan?	199

De första invandrarna

Från sin första begynnelse har Amerika varit en magnet för jordens folk. De har lockats till dess stränder från nära och fjärran, från varma och kyliga platser, från bergstrakter och från slättland, från öknar och fruktbara åkrar. Denna magnet, femhundra mil bred och tvåhundra-femtio mil lång har attraherat alla slag av mänskliga varelser. Vita människor, svarta människor; gula människor, bruna människor; katoliker, protestanter, hugenotter, kväkare, baptister, metodister, unitarianer, judar; spanjorer, engelsmän, tyskar, fransmän, norrmän, svenskar, danskar, kineser, japaner, holländare, böhmare, italienare, österrikare, slaver, polacker, rumäner, ryssar — och det är bara början på listan; bönder, gruvarbetare, äventyrare, soldater, sjömän, rika, fattiga, tiggare, tjuvar, skomakare, skraddare, skådespelare, musiker, präster, ingenjörer, författare, sångare, dikesgravare, fabrikörer, slaktare, bagare och stearinljus-fabrikanter.

Först kom nordmännen; sedan en italienare å Spaniens vägnar; sedan ännu en italienare på engelskt uppdrag; därefter spanjorer, portugiser, engelsmän, fransmän; därefter en engelsman på holländskt uppdrag. Alla dessa upptäckte var sin del av Amerika, utforskade en liten bit, hissade därefter sitt lands flagga och gjorde anspråk på landet. De återvände hem och berättade historier (delvis sanningsenliga) om vad de hade sett. Folk lyssnade, trodde på dem och kom. Miljoner anlände inom loppet av tre hundra år, vissa tider upp till en miljon om året.

Denna fullständigt unika folkvandring var inte utan sina svårigheter och faror. Att korsa oceanen ombord på Queen Mary eller Gripsholm, båtar som är mer än trehundra meter långa och som väger över 80.000 ton, är en sak. Men att korsa Atlanten i en segelbåt som kanske var trettio meter lång och nio meter bred och som bara vägde trehundra ton, det var något helt annat. (Vanliga färjor över Hudson River väger omkring sju hundra ton — hur mycket väger Djurgårdsfärjan?) Under mer än tvåhundra år strömmade de tidiga immigranterna till Förenta staterna ombord på båtar av just den typen. Kom också ihåg att på den tiden fanns det inga kylskåp — fisk och kött måste saltas ned för att hålla sig, och mycket ofta tog överseglingen så lång tid att all mat rutnade.

Här följer ett avsnitt ur ett brev från Johannes Gohr och några av hans vänner där de beskriver sin resa från Rotterdam till Amerika i februari 1732 (mer än hundra år efter att invandrarflo den hade börjat). ”Det tog oss 24 veckor att komma från Rotterdam till Martha's Vineyard (i Massachusetts). Vi var drygt 150 personer, när vi lämnade Holland — mer än 100 avled på vägen. För att inte svälta ihjäl var vi tvungna att äta råttor och möss. Vi betalade från 8 pence till 2 shilling för en mus, 4 pence för en liter vatten”.

Gottlieb Mittelberger hette en organist som kom till Förenta staterna 1750 med en orgel som skulle till Philadelphia. Så här berättar han bl.a.:

”Både i Rotterdam och i Amsterdam packas folk ihop, som sillar skulle man kunna säga, i de stora skeppen ...

När skeppen har lättat ankar för sista gången, vid Cowes, börjar det verkliga eländet, ty därifrån måste skeppen, om de inte har förlig vind, segla i 8, 9, 10 eller 12 veckor innan de når Philadelphia. Men med förlig vind varar resan 7 veckor ...

Att flertalet människor blir sjuka är inte ägnat att förvåna, ty utöver alla andra prövningar och umbäranden serveras lagad mat bara tre gånger i veckan, och ransonerna är mycket usla och mycket små. Maten är knappast ätlig, så smutsig är den. Det vatten som utskänks ombord på skeppen är ofta helt svart, tjockt och fullt av mask, så att man inte kan dricka det utan vämjelse, hur

törstig man än är. Man skulle förvisso betala mycket till havs för lite gott bröd eller en klunk gott vatten om det bara stod att få. Själv har jag nogsnamt tvingats erfara detta. Mot slutet av resan var vi tvungna att äta skeppsskorporna som redan var fördärvade; i en hel skorpa fanns knappt en bit så stor som en dollar som inte var fylld med röda maskar och spindelväv. Hunger och törst tvingar människan att äta och dricka vad som helst, men många riskerar därigenom sitt liv...

När skeppen har landat i Philadelphia efter sin långa resa får ingen landstiga utom de som betalar för sin resa eller kan ge god säkerhet; de övriga som inte kan göra detta måste stanna ombord till dess någon köpt dem och de lösts ut från skeppen av sina uppköpare. De som är sjuka har det alltid värst, ty det är naturligtvis de friska och sunda som föredras och som först blir köpta, och därför måste de sjuka och elända ofta stanna ombord strax utanför staden och ofta dör de, medan mången om han kunde betala sin skuld och tilläts lämna skeppet omedelbart, skulle kunna återfå hälsan ..

Försäljningen av mänskliga varelser ombord på skeppet försiggår sålunda: varje dag kommer engelsmän, holländare och framstående tyska personer från staden Philadelphia och andra ställen, somliga av dem långväga ifrån, ofta tio, femton eller tjugo mil bort och går ombord på det nyligen anlända skeppet som fraktat och nu till försäljning utbjuder passagerare från Europa, och väljer bland de friska personerna sådana som förefaller dem lämpliga för deras verksamhet och förhandlar med dem om hur länge de skall arbeta i utbyte för sin resa för vilken de flesta av dem ännu häftar i skuld. När de nått en överenskommelse, händer det att vuxna personer skriftligen förbinder sig att tjäna 3, 4, 5 eller 6 år ty den mängd arbete de anses skyldiga varierar efter deras ålder och kroppsstyrka. Men mycket unga personer, från 10 till 15 år, måste tjäna sin uppköpare tills de är 21 år fyllda.”

Den sista delen av brevet är speciellt värdefull, eftersom det gör oss bekanta med ett system som var mycket vanligt på den tiden. Många av de människor som ville komma till Amerika hade inte pengar att betala för sin resa. De gick därför med på att sälja sig själva som tjänstehjon för ett antal år till vem det vara månede som åtog sig att betala deras skuld till kaptenen ombord. Ofta såg man i tidningarna annonser om att sådana grupper hade anlänt. I *American Weekly Mercury*, utgiven i Philadelphia, hittar vi följande annons den 7 november 1728:

Just anlända från London, ombord på skeppet Borden, under befäl av kapten William Harbert, ett parti unga starka tjänare, bestående av lantmän, snickare, vävare, smeder, tegelslagare, planksågare, skraddare, byggnadsarbetare, slaktare, stolmakare och åtskilliga andra yrken, och försäljes de till mycket skäliga priser för reda pengar, vetebröd eller mjöl, av Edward Hoane i Philadelphia.

Och 18 januari 1774 kunde man se följande notis i (den tyskspråkiga) tidningen *Pennsylvania Staatsbote*:

TYSKAR

Det finnes ännu 50 eller 60 tyska personer just anlända från Tyskland. De återfinnes hos änkefru Kriderin invid värdshuset Gyllene Svanen. Bland dem finnes två skollärare, hantverkare, bönder, ävensom små barn och unga pojkar och flickor. De önskar ta tjänst för att betala sin överresa.

Det avtal som dessa olyckliga människor ”som önskade ta tjänst för att betala sin överresa” hade ingått med kaptenen ombord kallades lärlingskontrakt (-indenture), och de var allmänt kända som tjänstehjon eller städjepersoner.

Är det inte förvånansvärt att folk — trots förlisningar, rutton mat, ohyra, sjukdomar — ändå fortsatte att komma i tusental? Naturligtvis förbättrades förhållandena. År 1876 kom nästan alla immigranter resande med stora ångbåtar som bara behövde mellan sju och tolv dagar för att korsa oceanen i stället för som tidigare lika många veckor ombord på en liten segelbåt. Men inte heller ombord på dessa båtar var det fråga om någon lyxkryssning för passagerare på

mellandäck. Edward A. Steiner berättar följande om sin överresa i början av 1900-talet:

Det finns inte utrymme att andas under däck och ingen plats över huvud taget ovan däck och de 900 passagerarna på mellandäck som klämts in i detta utrymme är hoppackade som boskap, vilket gör det helt omöjligt att ta en promenad på däck, när det är vackert väder, och lika omöjligt att andas frisk luft under däck när luckorna är stängda. Utdunstningarna är outhärdliga, och många av emigranterna måste formligen köras ned under däck; ty de föredrar den bitande kylan och vindarna under en storm framför pestlukten därnere...

Maten, som är urusel, slevas ur stora kittlar ner i hinkar som ångbåtsbolaget förser passagerarna med. När den delas ut knuffar och armbågar sig de starkare bland passagerarna fram så att måltiderna är allt annat än städade förrättningar. På det hela taget borde mellandäck på moderna båtar fördömas som varande otjänligt för transporten av mänskliga varelser.

Och en kvinna som arbetade för Förenta staternas invandringsutredning rapporterade 1911:

Under dessa tolv dagar på mellandäck levde jag i en oreda och en omgivning som var en utmaning mot allt förnuft. Bara den friska vinden från havet kunde rå på de avskyvärda dofterna ... Det fanns ingenting som det mänskliga ögat inte föredrog att blunda inför. Allt var smutsigt, klabbigt och obehagligt att röra vid. Varje intryck var motbjudande.

Nu är det alldeles klart att inga mänskliga varelser skulle utsätta sig för de umbäranden vi beskrivit om de inte hade mycket goda skäl därtill. Slutet på resan måste lova mycket för att kompensera för den smärta det innebar att lämna vänner och släktingar, lämna all trevnad, bekvämlighet och trygghet på hemorten. Det är inte lätt att ”dra upp sina bopålar” och de flesta människor tänker sig säkert noga för innan de gör det. Vad var det då som fick dessa miljoner och åter miljoner människor att söka sig ett hem i ett fjärran land?

De flesta av immigranterna kom därför att de var hungriga — de ville ha mat, bättre mat. Amerika kunde erbjuda detta. Europa var gammalt; Amerika var ungt. Europas åkerjord hade odlats i många år; Amerikas åkerjord var praktiskt taget orörd. I Europa ägdes jorden av några få människor, överklassen; i Amerika var jorden tillgänglig för alla. I Europa var det besvärligt att få arbete; i Amerika var det lätt att få arbete. I Europa var det så många arbetare som sökte de få tillgängliga arbetstillfällena att lönerna var låga; i Amerika fanns det inte tillräckligt många arbetare för de tillgängliga arbetstillfällena och därför var lönerna höga.

I Europa fanns det stora mängder människor utan jord, i Amerika fanns det stora jordområden utan människor som stod att få för praktiskt taget ingenting.

Jorden i Amerika var inte bara vidsträckt — den var också mycket bördig. Här fanns åkerjord som var den bästa i världen; klimat och jordmån lämpade sig för praktiskt taget varje gröda som odlas inom den tempererade zonen och som bete för miljoner kreatur; här fanns floder som var hundratals mil långa och som bevattnade dessa bördiga dalgångar; här fanns guld, silver, koppar, kol, järn, olja — och all denna naturens rikedom stod att få för nästan ingenting. I väg till Amerika!

Här har vi en fattig bonde som bodde på mark som tillhörde en annan person i en eländig koja med tak som läckte och som inte hade några fönster; här har vi en person som betalade höga skatter men inte hade något inflytande över sitt lands styrelse; här har vi kanske någon som ville arbeta men inte hittade någonting att göra, som alltid hade för lite att äta och inte såg några utsikter att någonsin få så det räckte; om sådana människor inte såg något hopp att någonsin komma ut ur sitt håll så länge de blev kvar där de befann sig, så grep de naturligtvis omedelbart chansen att flytta till ett ställe som beskrevs på följande vis av en person som sett det med egna ögon:

Alla förnödenheter är billiga i Pennsylvania. Folket lever väl. De är väl försedda med alla sorters sädesslag som frodas eftersom jorden är jungfrulig och bördig. De har utmärkt boskap, snabba hästar och massor av bin. Fåren, som är större än de tyska fåren, föder i allmänhet två lamm om året. Nästan varje människa föder upp svin och fjäderfä, i synnerhet kalkoner. Om kvällarna är träden så fulla av kycklingar att grenarna bågnar.

Inte ens i de blygsammaste och fattigaste hem i detta land äter man ett mål mat utan kött och ingen äter bröd utan smör och ost, trots att brödet är lika gott som vårt eget. På grund av den omfattande boskapsskötseln är köttet mycket billigt; man kan köpa den bästa biffstek för tre kreuzer per pund.

Det kom naturligtvis en tidpunkt då den mesta fria jorden i Amerika hade tagits i bruk. Men ändå strömmade immigranterna in. James Watt hade uppfunnit sin ångmaskin, och många andra uppfinningar följde vilka förändrade produktionsmetoderna i världen. Amerika förvandlades från bondgård till verkstad. Det föll sig så att medan tidigare de flesta immigranterna hade kommit från nordvästra Europa — England, Irland, Tyskland, Skandinavien — så kom de nya immigranterna framför allt från sydöstra Europa — Italien, Ryssland, Österrike, Ungern, Polen. De nya immigranterna kom inte för att skaffa sig jord och odla den som förr utan för att arbeta vid fabriker, sågverken, kvarnarna och gruvorna. När träd fälldes, guld, koppar, kol och järn utvanns, stål göts, kläder syddes, järnvägar byggdes, då behövdes arbetare. Och ju fler som kom, desto större blev behovet av mer mat, fler hus, fler broar, fler kläder, fler bilar, fler tåg osv. I takt med att Amerika förvandlades från ett bondeland till ett industriland, flyttade arbetskraften från ställen där den fanns i överflöd och var billig, till Amerika där det var knappt om den och den var dyr. Amerikanska fabriker skickade agenter till världens alla hörn för att få folk som kunde arbeta åt dem. Amerika behövde arbetare. Arbetare i Europa och på andra ställen behövde arbete. Arbetstillfällen väntade i Nya världen. Till Amerika!

Alltså kom människor och de fann jord och arbete; äntligen hade de tillräckligt att äta. Naturligtvis beskrev de sin goda tur i sina brev till släktingar och vänner hemma. Alla människor ville veta hur det gått för dem som rest hemifrån och dessa brev gick ur hand i hand och lästes ivrigt av alla. Ett brev från Amerika var en spännande händelse. Mycket ofta samlades folk i en hel stad för att höra någon läsa upp ett brev från en vän i Amerika. Sanningen enbart räckte för att få hemmasittaren att vilja företa resan, och ofta var breven minst sagt fantasifulla, en liten bit sanning blandad med ännu mer inbillning. Det finns en rolig historia om en just anländ immigrant, som såg ett tjugodollars guldmynt på marken och som i stället för att böja sig ned efter det, sparkade undan det med foten.

Någon frågade honom: ”Varför gjorde du så där? Vet du inte att det är riktigt guld?”

”Visst vet jag det”, svarade immigranten. ”Men det finns så mycket guld i Amerika som det bara är att komma och hämta så varför skulle jag bekymra mig om ett litet mynt?”

Mycket ofta innehöll brevet från Amerika också biljettpengar för dem därhemma som ännu tvekade eller inte hade några pengar. Det var det verkliga beviset på den framgång man kunde räkna med i Amerika. Å ena sidan: brev som beskrev det överflöd som rådde i Amerika; å den andra: mat som blev allt knappare. Resultatet var utvandring trots alla faror och svårigheter. I väg till Amerika!

Mer mat och bättre mat, det var vad som lockade de flesta bland de inströmmade horderna till Amerika. Men många kom också av andra skäl. Ett sådant skäl var religionsförföljelser. Den som var katolik i ett protestantiskt land eller protestant i ett katolskt land eller protestant av fel sort eller jude i så gott som alla länder, hade det ofta mycket obehagligt. Det kunde vara

svårt för honom att skaffa sig arbete. Det kunde hända att han blev avsnäst eller utsatt för stenkastning, eller till och med blev ihjälslagen — bara därför att han hade fel (det vill säga en avvikande) religion. Nyheten spred sig om Amerika där det inte betydde så mycket vilken religion man hade, där man kunde vara vad man ville, där det fanns utrymme för katoliker, protestanter, judar. I väg till Amerika!

Eller också kunde det hända att en person hade rätt religion men fel politisk övertygelse. Han ansåg kanske att ett fåtal människor i hans land hade alltför mycket makt eller att kungamakten borde avskaffas eller att de fattiga betalade för mycket skatt eller att folkets stora massa borde ha mer att säga till om när det gällde landets styrelse. Då hände det ofta att vederbörande persons regering tyckte att vederbörande var för radikal och försökte få tag i honom för att sätta honom i fängelse där hans idéer inte hetsade upp den allmänna folkopinionen. Men vederbörande person ville inte hamna i fängelse, och därför blev han tvungen att lämna landet för att inte bli arresterad. Vart skulle han ta vägen i en sådan situation? Någonstans där det gick att vara en fri man, där man inte blev kastad i fängelse så fort man öppnade munnen. Det är mycket troligt att han tog sin tillflykt till den plats Joseph beskrev i ett brev till sin bror: ”Michael, det här är ett underbart land; man är fri att göra vad man vill. Man kan läsa vad man vill och skriva vad man vill och säga precis vad man har på hjärtat, och ingen arresterar en!” I väg till Amerika!

I flera hundra år gjorde man reklam för Amerika på samma sätt som man gör reklam för cigarettmärket Lucky Strike eller Buick-bilar i dag. Det berättades om Amerikas underverk i böcker, pamfletter, tidningar, genom bilder och affischer — och ständigt gav man samma råd: ”Kom till Amerika!” Men varför skulle någon vara intresserad av huruvida Patrick McCarthy eller Hans Knobloch flyttade från sitt hem i Europa till Amerika? Det fanns två grupper som intresserade sig för detta — vid olika tidpunkter, men av samma skäl — de ville tjäna pengar på det.

I allra första början, för mer än trehundra år sedan, organiserades handelsbolag som förvärvade stora landområden i Amerika gratis eller närapå gratis. De områdena var emellertid värdelösa så länge inga människor bodde där, så länge inga grödor odlades och inga djur dödades för sitt skinns skull. Då kom handelsbolaget in i bilden, köpte upp varor från nybyggarna och sålde varor till dem — med god vinst. Holländska västindiekompaniet, London Company och åtskilliga andra handelsbolag gav bort landområden i Amerika för att de så småningom skulle kunna tjäna pengar på att skeppa varor åt nybyggarna. De ville tjäna pengar — de behövde invandrare — de annonserade — och folk kom.

Under senare år, från 1870 och framåt, var det andra grupper som ville tjäna pengar och försökte få folk att komma till Amerika. Cunard-linjen, White Star-linjen, nordtyska Lloyd och flera andra rederier tjänade bara pengar om folk använde deras båtar. Därför lät de annonsera världen över för att få folk att resa till Amerika — ombord på deras båtar. De lät inte bara annonsera, de skickade också ut agenter som hade till uppdrag att ”jaga emigranter”. Alla de tidigare nämnda skälen för att emigrera till Amerika var fortfarande giltiga, och nu kom till råga på allt en person som lovade hjälpa den hoppfulle emigranten — som gav honom fullständiga anvisningar, hjälpte honom med alla små nödvändiga detaljer, ibland t.o.m. gav honom ett pass, och till sist ledde honom ombord på den rätta båten — till Amerika!

Det fanns alltså många skäl som gjorde att folk lockades till Amerika och kom av egen fri vilja. Men det fanns andra människor som inte kom av fri vilja utan därför att de var tvungna.

Under de tidiga åren då Amerika var en engelsk koloni, såg England ett fint tillfälle att göra sig av med ”icke önskvärda” människor. Således sattes hundratals medellösa och fängelsekunder på båtar och skickades till Amerika. Några av fängelsekunderna var verkligen brottslingar, men många hade satts i fängelse för små förseelser av typ tjuvskytte eller därför att de stulit en brödbit eller häftade i skuld. Men vad England beträffade så var de inte ”goda medborgare”, och vad bättre lösning fanns det för landet än att göra sig av med dem? I väg till Amerika, vare sig de ville eller inte!

Det fanns två grupper av kontraktshjon. Det fanns sådana som frivilligt sålde sig själva för en fyra- till sjuårsperiod bara för att få ihop pengar till biljetten. Men det fanns också en annan grupp ”som fördes till USA mot sin vilja — hopträngda ombord på båtar fraktades de över havet och såldes som trälar ... Londons gator var fulla av kidnappare — 'andar' som de kallades; ingen arbetare gick säker; t.o.m. tiggarna var rädda att tala med någon som nämnde det hemska ordet 'Amerika'. Föräldrar slets från sina hem, äkta män från sina hustrur — och de försvann för alltid, som uppslukade av döden. Barn köptes från sina fattiga föräldrar, föräldralösa från sina förmyndare, beroende eller oönskade släktingar från sina familjer som var trötta på att underhålla dem”.

Det fanns ännu en grupp ofrivilliga invandrare. När de tidiga nybyggarna fann att det var praktiskt taget omöjligt att göra goda trälar av de indianer de träffade på i Amerika, eftersom den röde mannen var alltför stolt för att arbeta under piskan, vände de sig till Afrika, där de kunde köpa svarta slavar. Under större delen av 1700-talet fraktades varje år mer än tjugotusen slavar till Amerika. Slavhandeln blev en mycket lönande affär. Många förmögenheter i England grundades på slavhandeln. Familjen Gladstones förmögenhet är ett berömt exempel.

Som man kunde vänta sig var de vitas umbäranden under överfarten ett intet jämfört med det elände de svarta fick utstå. Här är en typisk skildring av förhållandena ombord på slavskeppen:

Hon hade på Afrikas kust lastat 336 män och 226 kvinnor, vilket allt som allt gjorde 562, och hade varit till sjöss sjutton dagar under vilken tid hon hade kastat 55 överbord. Samtliga slavar var inestängda bakom galler under däck: det var så lågt i tak att de satt så gott som i knät på varandra och de var så hopträngda att det inte fanns någon möjlighet för dem att lägga sig eller över huvud taget byta ställning vare sig dag eller natt ... Över skeppsluckan stod en karl med vilt utseende, med en piska av tvinnade läderremmar i handen. Han var skeppets slavdrivare och så fort han hörde det minsta oväsen nedifrån skakade han piskan över dem och visade stor iver att använda den...

Men det som starkast slog oss var hur det var möjligt för ett så stort antal människor att existera, hoppackade och hopklämda så tätt det gick, i låga celler som var tre fot höga och som frånsatt dem som låg alldeles under den gallerförsedda skeppsluckan var helt avstängda från ljus och luft och detta när termometern, på vårt däck ute i fria luften, visade 32 grader i skuggan ...

Det är inte förvånansvärt att de tvingades utstå mycket lidande och sjukdomar och förlorade många av de sina under den korta resan. Skeppet hade seglat från Afrikas kust den 7 maj och hade bara varit till sjöss sjutton dagar, och de hade kastat över bord inte mindre än femtiofem slavar som hade dött av dysenteri och andra åkommor under den tidrymden ehuru de hade lämnat kusten vid god vigör. Faktum är att man kunde se många av de överlevande ligga på däck i sista stadiet av utmärgling och i ett sådant tillstånd av smuts och elände att man knappt stod ut att se på det.

Och på det viset kom de, både villiga och ovilliga. Det började med några få människor under det tidiga 1600-talet, de blev hundratals, sedan tusentals, och tre hundra år senare måste de räknas i hundratusentals — år 1907 anlände mer än en miljon människor till Förenta Staterna

på ett enda år. Under åren 1903-1913 ”landsteg varje timma dag och natt (om man alltså räknar genomsnittet för dessa tio år) 100 personer födda utomlands (exklusive Kanada eller Mexiko), i Förenta staterna.”

Hur gick det för dessa människor när de hade kommit fram?

Begynnelsen

Vad behövde man för utrustning när man skulle börja sitt liv på nytt åttahundra mil hemifrån? Enligt kapten John Smith, en av de tidigaste nybyggarna i USA, var följande lista den mest lämpade för den som tänkte flytta från England till det väglösa, ociviliserade Virginia:

Lista å Nödvändigheter för personer som tänker flytta till Virginia

<i>Kläder</i>	<i>Kostnad</i>
3 skjortor	7 shilling 6 pence
1 Monmouth-mössa	1 shilling 10 pence
1 väst	2 shilling 2 pence
1 linnekostym	7 shilling 6 pence
41 vadmalskostym	10 shilling
1 kostym av kläde	15 shilling
3 par irländska strumpor	4 shilling
4 par skodon	8 shilling 8 pence
1 par strumpeband	10 pence
1 dussin virkade spetsar (för att fästa kläder)	3 pence
1 par linnelakan	8 shilling
7 alnar linnetyg för att göra säng och täcke av och som kan fyllas i Virginia så att det räcker för två personer	8 shilling
5 alnar grovt linnetyg för att göra	5 shilling
en bädd till havs för två personer 1 grov matta för två personer till havs	6 shilling

Mat för ett helt år för en person

8 skäppor mjöl	2 pund
2 skäppor ärtor	9 shilling
2 skäppor havremjöl	6 shilling
4 liter akvavit	2 shilling 6 pence
4 liter olja	3 shilling 6 pence
8 liter ättika	2 shilling

Vapen för en person

1 brynja för en person	17 shilling
1 fem och en halv fot lång musköt	1 pund 2 shilling
1 värja	5 shilling
1 bälte	1 shilling
1 bantlär (axelrem som soldater brukade bära över vänster axel)	1 shilling 6 pence
20 pund krut	18 shilling
60 pund hagel	5 shilling

Verktyg för en familj på 6 personer

2 breda yxor å 3 shilling 8 pence styck		7 shilling	4 pence
5 yxor å 18 pence per styck		7 shilling	6 pence
2 handsågar av stål å 16 pence per styck		2 shilling	8 pence
2 tvåhandssågar å 5 shilling per styck		10 shilling	
1 sticksåg, skränt och filad		10 shilling	
2 hammare, å 12 pence per styck		2 shilling	
5 breda hackor å 2 shilling per styck		10 shilling	
5 smala hackor å 16 pence per styck		6 shilling	8 pence
3 skovlar å 18 pence per styck		4 shilling	6 pence
2 spadar å 18 pence per styck		3 shilling	
2 borrar å 6 pence per styck		1 shilling	
6 mejslar å 6 pence per styck		3 shilling	
2 pryilar		8 pence	
3 svickbollar å 2 pence per styck		6 pence	
2 handyxor å 21 pence per styck		3 shilling	6 pence
2 frowes (ett kilformigt verktyg som användes för att klyva stänger eller stavar) å 18 pence per styck		3 shilling	
2 handskärar å 20 pence per styck		3 shilling	4 pence
1 slipsten		4 shilling	
spikar av alla sorter till ett värde av	2 pund		
2 spetshackor		3 shilling	
<i>Hushållsredskap för en familj på 6 personer</i>			
1 gryta av järn		2 shilling	6 pence
1 kittel		7 shilling	
1 stor stekpanna		6 shilling	
1 grill		1 shilling	6 pence
1 stekspett		2 shilling	
fat, tallrikar, skedar av trä		4 shilling	
För socker, kryddor och frukt för sex personer till havs		12 shilling	6 pence
Vilket betyder att fulla kostnaden för varje person kommer att uppgå till ungefär	12 pund	10 shilling	10 pence
Biljettpriset för varje person är	6 pund		
Fraktkostnaden för dessa förnödenheter för en person kommer att bli ungefär motsvarande en halv tunna, det vill säga	1 pund	10 shilling	
Vilket sammanlagt kommer att uppgå till	20 pund		

Med denna blygsamma utrustning anlände nybyggarna efter att ha kastats omkring på havet i en liten segelbåt i åtta veckor eller ännu mer till en främmande plats som var obebodd sånär som på indianer och vilda djur. De omgavs av hav, himmel och en ändlös urskog.

Nybyggarnas första tanke var förstås att hitta något att äta och någonstans att sova. Det fanns hjort och andra djur i skogen, fisk i floderna och virke att bygga hus med. När träden huggits ned blev det utrymme för en jordbit (ibland hade en grupp nybyggare sådan tur att de råkade landa på ett ställe där indianerna hade röjt upp jorden och sedan givit sig i väg). Här fanns alltså allt det material som behövdes för en primitiv start men det var bråttom. Det skepp nybyggarna kommit med brukade stanna kvar till dess de kommit i gång, men mycket ofta var kaptenen angelägen att återvända så snabbt som möjligt. Dessutom innebar varje dröjsmål för fartyget att nybyggarnas anspråkslösa proviant smalt samman allt fortare, eftersom sjömännen betydde fler munnar att mätta.

John Smith visste av erfarenhet att det skulle behövas sågar och att en skarp och bra yxa var absolut outhärlig. Husen tog sig naturligtvis olika ut, alltefter klimatet, alltefter pionjärernas skicklighet och den mängd arbete de lade ned på husbygget och den tid de hade att ägna åt det. På vissa ställen var det nödvändigt att skaffa tak över huvudet så snabbt som möjligt, och där levde nybyggarna då i grottor som högs ut i bergssidan till dess de hade tid att hugga träd och bygga blockhus; på andra ställen tog de efter indianernas wigwams, men blockhus var det vanligaste.

Ett omtyckt sätt för nybyggarna att bygga blockhus på i sin "uthuggning" i urskogen, var att gräva ett fyrkantigt dike omkring 2 fot djupt och så stort tilltaget som nybyggaren ville att golvet i hans hus skulle vara, och därefter att runt detta dike (med utrymme för en eldstad, ett fönster och en dörr) placera en rad trädstammar av samma längd, vanligen fem meter långa, för en envåningsbyggnad; om det skulle vara en vindsvåning också så högg man dem sex meter långa. Runt dessa trädstammar fyllde man tätt med jord så att de hölls rakt upp; en horisontal rad stöttor bestående av trädstammar som klövits och vars yta jämnats till med yxan sattes ibland innanför den vägg som bildades av trädstammarna för att hindra dem från att falla in. Över detta placerades ett tak av bark gjort av fyrkantiga bitar av kastanjabark eller stora flak av sammanhängande björknäver. En fönsterlucka av bark eller trä hängdes över fönstret och en dörr av bark på gångjärn av vidjor och om nybyggaren ville unna sig en verklig lyx, hängde han upp dörren på läderremmar. Därmed var det nya hemmet färdigt ... Ett grovt golv, bestående av stöttor som jämnats till med en yxa eller däckel var höjden av lyx ... En liten plattform, som placerats ungefär på en halv meters höjd längs ena väggen och som på yttre kanten, stöttades med starka poster vilka bildade underlag för sängen. Ibland var granruskor den enda säng som stod till buds. Bland pionjärerna sade man att hårt arbete är bästa huvudkudden. De uttröttade pionjärerna sov gott även på granruskor.

När han byggt sitt hus, började nybyggaren tänka på sådden. Här fick han hjälp av indianerna som lärde honom att plantera majs, en pålitlig gröda som inte krävde alltför mycket arbete. Av indianerna lärde han sig också de metoder för jakt och fiske som bäst lämpade sig för hans nya hemtrakt. Ändå tvingades han ofta betrakta indianerna som bittra fiender vilkas attacker var lika plötsliga och oväntade som fruktansvärda. Detta var skälet till de lagar inom de nya nybyggarområdena som krävde att "varje familjeöverhuvud i sitt hus skulle ha till hands ett välskött gevär, två pund krut och åtta pund hagel för varje vapenför person i hans hus."

Allteftersom tiden gick och fler och fler vita människor kom, fann sig indianerna alltmer tillbakaträngda; de blev naturligtvis upprörda över detta och slogs för att få behålla sitt land. Grymheter begicks av både vita och indianer vilket ledde till fruktansvärda strider men även om de två folken hade varit vänligt inställda till varandra så var deras levnadssätt mycket olika och en konflikt oundviklig. Nybyggarna slogs med indianerna, drev handel med dem, och när fler nybyggare kom sökte de ta död på dem allihop.

Kapten John Mason berättade om en expedition hans soldater företog mot indianerna. Han kom till en indianbefästning tidigt en morgon då indianerna ännu sov. Efter att ha placerat hälften av sina män under kapten Underhill vid en utgång, omringade han den andra utgången med sina övriga män och satte därefter eld på indianhyddorna. Så här berättar han:

Kaptenen sade också: "Vi måste bränna dem" ... (och omedelbart steg han in i den wigwam där han varit förut) tog en brandfackla och förde den intill de mattor som wigwamen var täckt med ... därigenom satte han eld på hyddorna ... och när elden tagit sig ordentligt sprang indianerna åt alla håll och föreföll utomordentligt förfärad. Och de drabbades genom den Allsmäktiges försorg av en sådan rädsla att de flydde från oss och rakt in i flammorna där många av dem förgicks. Och när befästningen stod helt och hållet i lågor, gavs order att alla skulle omringa befästningen; vilket alla också beredligen gjorde. Elden spred sig i nordöst i vindens riktning; den spred sig snabbt över hela befästningen, till fiendens ytterliga förvåning och vår egen stora glädje. Några av dem klev högst

upp på palissaderna, andra sprang rätt in i lågorna; många av dem sprang i vindens riktning och lade sig ner och sköt på oss med pilbågar; vilket vi kvitterade med vårt hagel; andra bland de mer ståndaktiga anföll oss vilket vi räknat med; de var till antalet fyrtio och föll för våra värjor.

Och sålunda förstördes inom loppet av något mer än en timme deras ointagliga fästning och de förintades själva fullständigt till ett antal av sex eller sjuhundra vilket de själva erkände. Endast sju togs tillfånga och omkring sju lyckades fly ...

Av engelsmännen stupade två och omkring tjugo sårades.

Det är mycket få mänskliga varelser som lugnt skulle kunna titta på när sex hundra män, kvinnor och barn halstras levande, om det inte hade förelegat verkliga motsättningar mellan dem. För den tidige nybyggaren i Amerika var indianerna, med få undantag, en ständig källa till skräck.

Det var ett hårt liv. Några av berättelserna från denna tid är hemska. William Bradford, Plymouth-kolonins historiker, berättar: ”Men det mest sorgliga och beklagliga var att inom loppet av 2 eller tre månader *halva gruppen dog* i synnerhet under januari och februari då det var djupaste vinter och man saknade hus och annan bekvämlighet; ... vilket innebar att det ibland dog 2 eller 3 människor om dagen under nämnda tid; och att av drygt 100 personer knappast 50 återstod.”

Och George Percy berättar för oss om kolonin i Virginia: ”På tionde dagen dog herr William Bruster, av ett sår som han tillfogats av vildarna och han begravdes den elfte dagen.

På fjortonde dagen dog gamle Jerome Alikock av sina sår, och samma dag dog plötsligt Midwinter och Edward Moris Corporall.

På femtonde dagen dog Edward Browne och Stephen Galthorpe. På sextonde dagen dog herr Thomas Gower. På sjuttonde dagen dog Thomas Mounslie.”

Förorenat vatten, rutten mat, otillräckligt med mat, outhärdlig hetta, outhärdlig kyla, indianöverfall, det var alltför ofta de tidiga nybyggarnas lott. Trots detta uthärdade de, och ytterligare andra kom; mer permanenta kolonier upprättades och fler nybyggare hjälpte till att bygga upp ett nytt land ur vildmarken. Det var modiga själar som lämnade sina hemländer för att söka sin lycka i en ny värld; de inledde ett äventyrligt liv där bara de starkaste överlevde; de var ett modigt och envetet folk.

Det land som i dag är Förenta staterna hade sitt ursprung på den landremsa som ligger mellan Nova Scotia och Florida, på östkusten mitt emot Europa. Det var här som Jamestown grundades 1607 och Plymouth 1620. Omkring 1760 fanns det kolonier längs hela landremsan, i vissa trakter mycket glest utspridda, i andra mycket tätt ihop. På den tiden, omkring etthundrafemtio år efter Jamestowns grundande, fanns det mer än en och en halv miljon människor i detta område, av vilka många var födda i kolonierna. Fast New York först hade grundats av holländarna och fast svenskar, tyskar, protestantiska skottar och irländare och fransmän också hade kommit över, så var majoriteten av dessa människor engelsmän, landremsan ägdes av England, och kolonierna kallades just Englands ”kolonier”. De flesta av den tidens tidiga nybyggare betraktade England som sitt ”hem”.

Det var därför naturligt att man hittade praktiskt taget alla de tidiga kolonierna nära kusten, vid ett sund eller en havsvik, eller vid en av de många flodmynningarna; det föll sig naturligt eftersom det var väsentligt för nybyggarna att befinna sig på eller åtminstone i närheten av den rutt som ledde tillbaka dit varifrån de kommit; den plats dit de kunde sända de varor de frambragte inom jordbruk eller hantverk, den plats varifrån de kunde rekvirera allt de

behövde, vare sig det gällde förnödenheter, brev, släktingar eller vänner. Och så kom det sig att under de första hundra årens kolonisering nybyggarna, även då de (vilket ofta hände) flyttade inom denna landremsa, byggde sina hus längs Atlantkusten, som var deras enda förbindelse med ”hemmet”.

Att dessa nybyggare kom från England betydde att de var engelsmän inte bara till namnet utan till vanor, tal och tänkesätt. De promenerade som engelsmän, de talade som engelsmän, de klädde sig som engelsmän, de tänkte som engelsmän. Det låg därför nära till hands att det blev engelska idéer om hur man borde leva och arbeta som introducerades i Amerika och det var precis vad som skedde — med vissa förändringar.

Dessa tidigaste immigranter landsteg vid olika tidpunkter, på olika ställen längs Amerikas östkust. De kom med mycket bestämda idéer om vad de skulle göra i Amerika, hur de skulle leva, vad för slags arbete de skulle utföra. Men de tvingades anpassa sina planer till de omständigheter de mötte — floderna, jordmånen, kusten, bergen, klimatet — kort och gott till geografien. Vad slags arbete som utfördes i de olika kolonierna berodde till mycket stor del på vederbörande regions geografi. Det ”råkade” inte bara bli så att en del människor i den södra delen av landremsan odlade jorden på stora plantager medan andra människor i den norra änden av landremsan seglade på de sju haven i valfångstbåtar. Det fanns vissa bestämda geografiska skäl som tvingade fram dessa skillnader.

Landremsan kunde sägas vara uppdelad i tre delar, de södra kolonierna, de mellersta kolonierna och kolonierna i Nya England. Denna uppdelning har gjorts därför att folk i dessa tre olika regioner mötte speciella geografiska förhållanden som tvingade dem att utföra ett speciellt slags arbete vilket i viss utsträckning avgjorde vilken sorts människor de blev. Geografien tvingade kolonierna i Virginia, Maryland, North och South Carolina och Georgia att göra i stort sett samma saker, och för enkelhetens skull skall vi därför betrakta dem i ett sammanhang; på samma sätt kan man betrakta New York, Pennsylvania, New Jersey och Delaware som de mellersta kolonierna och Connecticut, Rhode Island, New Hampshire och Massachusetts kan tas i en klump som kolonierna i Nya England.

Det var en kombination av berg, hav och sol som gjorde att jordbruket blev den dominerande näringen i de södra kolonierna. Här ligger Appalacherna mer än tolv mil från havet, till skillnad från längre norrut där de ligger mycket nära kusten. Oceanen bildade moln. När molnen träffade bergssidan åstadkom de mycket regn. Regnet som hade runnit nerför bergssidan i tusentals år hade byggt upp ett vidsträckt slättland med fin bördig jord. Floderna, som hade fört med sig denna jord, hade ett mycket brant fall i bergstrakterna men nära kusten var de i stället mycket breda, böljade sakta fram och var tillräckligt djupa för att den tidens mycket små båtar skulle kunna navigera miltals inåt landet. Det var tillräckligt långt söderut för att somrarna skulle vara mycket varma och den tid på året man kunde odla jorden varade i Maryland sex månader om året och omkring nio månader i South Carolina. Lägg till dessa idealiska villkor för jordbruket den tidiga upptäckten av en växt från Nya världen som det alltid rådde stor efterfrågan på i den Gamla världen, så förstår man varför de södra kolonierna blev en jordbruksregion.

Tobak! Det var livsluften i Virginia, som var den äldsta av kolonierna i söder. Folk talade, tänkte och köpte tobak. Det var jordbruksland, och andra grödor odlades också, men medan sydstaterna kunde tänkas råka ut för konkurrenser när det gällde produktionen av frukt och säd, så var han när det gällde tobaken oslagbar. Det var bortkastad tid att försöka få honom att pröva på någonting annat — det var lätt att sälja tobak, man kunde tjäna mycket pengar på tobak, och naturligtvis blev det tobak han odlade. Det blir mer och mer besvärligt att förändra

en persons sätt att uträtta saker när de en gång utvecklats till vana. Tobak! Det var ett magiskt ord. Allting kretsade kring produktionen av tobak, och det hade en enorm inverkan på livet i Södern.

Nu förhåller det sig så att tobak är en känslig växt som snabbt suger ut jorden. Nu för tiden vet varje bonde att han bör växla mellan olika grödor vart eller vartannat år.

På den åker där han i fjol sådde majs, sår han i år havre och kanske han nästa år sår råg och så vidare. Men sydstaten bedrev inte växelbruk på detta sätt — han planterade tobak år efter år på samma åker — och inte heller gödslade han sin jord. Efter omkring tre år fann han att han för att producera den bästa tobaken var tvungen att röja mer jord och började odla på nytt på dittills ouppodlad mark. Jorden var billig, det behövdes mer jord för att plantera tobak och plantagerna bara växte. De växte så fort att fastän det 1685 inte fanns fler nybyggare i Virginia än det fanns i en liten del av London, så spred sig ändå deras plantager över ett område som var lika stort som hela England.

Nu bör man emellertid inte ta för givet att hela plantagen i fråga var åker. Knappast mer än en femtedel var uppröjd, resten var skogbetäckt. När plantageägaren röjde upp en ny bit jord lät han den gamla jordbiten växa igen vilket innebar att plantagerna för det mesta bestod av vildmark, en liten uppröjd del, och två eller tre åkrar som antingen låg i träda eller hade besåtts med majs eller andra sädesslag.

Under de första hundra åren var de flesta plantagerna, trots att det fanns några få mycket stora som sträckte sig över tusentals hektar, bara på omkring tre hundra hektar. Dessa ägdes av småbönder som själva arbetade på sin jord tillsammans med sina familjer. I Virginia kunde man år 1700 om man gick från plantage till plantage oftast hitta ägaren själv ute på åkern tillsammans med en eller två medhjälpare, ofta hans egna söner eller ett vitt tjänstehjon eller möjligen en svart slav.

Fram till slutet av 1600-talet var knappheten på arbetskraft en av de svårigheter tobaksodlaren måste räkna med. Att odla tobak kräver mycket arbetskraft, men det var på 1600-talet svårt att skaffa sig den. En del av arbetet utfördes av fria män som arbetade för lön eller i många fall av tjänstehjon. Men det var svårt att behålla dessa tjänstehjon, ty när deras kontrakt löpt ut kunde de bli arrendatorer eller arbeta för lön — och nästa steg var att de skaffade sig egen jord. (Få människor har lust att arbeta på någon annans åker, om de kan arbeta åt sig själva.) Detta var den väg många invandrare på tjänstekontrakt följde under 1600-talet, och några få av dem blev t.o.m. välbärgade män.

Men plantageägaren var mindre intresserad av andra människors framgång än han var att skaffa sig själv permanent arbetskraft — och på 1700-talet fann han lösningen på sitt problem. Svarta människor — slavar för livet. Här fanns till sist arbetskraft som stannade kvar eftersom den var tvungen till det. Om han nu bara kunde köpa fler slavar så kunde han odla mer tobak, därefter köpa mer jord, odla mer tobak och så vidare tills han hade en verkligt stor plantage.

Svart arbetskraft var inte någonting nytt för nybyggarna, men på 1600-talet var svarta personer inte lika vanligt förekommande som vita tjänstehjon. Den första skeppslasten hade anlänt till Jamestown 1619, och omkring 1690 fanns det omkring tjugotusen afrikanska slavar kringsspridda i kolonierna. Man hade försökt ha dem som arbetare i norr men utöver arbetet som tjänstefolk passade de inte in i arbetsschemat där. Men de lämpade sig för plantagearbete på åkrarna i söder och under 1700-talet importerades de tusentals. Skepp efter skepp anlände med stora mängder svarta slavar. I vissa områden fanns det snart fler svarta än vita.

Detta hade naturligtvis enorma följder för sättet att leva och arbeta i Södern. Nu var det inte längre så lätt för småjordbrukaren eller det frigivna tjänstehjonet att klara sig. Jorden steg i pris och uppslukades snabbt av rikare plantageägare. Den fattige bonden som slet på åkern med sina egna händer var tvungen att konkurrera på tobaksmarknaden med den betydligt billigare svarta arbetskraften. Om han inte hade tillräckligt med pengar för att själv skaffa sig ett par slavar, tvingades han lämna sin jord och ge sig i väg. Ofta blev han en ”fattig vit” som drog sig tillbaka till skogstrakterna där han träffade andra bönder i samma belägenhet. eller tjänstehjon som nu var fria och snabbt förvandlades till ”fattiga vita”. Dessutom kunde, eftersom arbetet på åkern nu framför allt sköttes av svarta slavar, vita människor inte längre utföra samma arbete utan att skämmas. Nu var det inte längre möjligt för svarta slavar och vita män att arbeta sida vid sida på åkern under samma villkor. På Söderns samhällsstige befann sig den svarte mannen längst ned, och för att behålla sin position på ett högre pinnhål fick den vite mannen inte utföra arbete som var avpassat för svarta. Och därför uppslukade de stora plantagerna de små, och det framkom ytterligheter på den sociala skalan — vit och svart — herre och slav.

De större plantagerna låg på båda sidor om de farbara floderna. Fartygen lossade inte sin last i kuststäderna utan seglade miltals inåt land och stannade till vid dessa plantageägars privata bryggor. De seglade från Virginia med allsköns manufakturvaror, t.ex. fint tyg, hushållsvaror, silver, tapeter, goda viner, järnvaror. Fastän plantageägaren till sitt förfogande hade en hel stab med arbetare — snickare, skomakare, smeder, spinnare, vävare och så vidare — som försåg honom med förnödenheter för jordbruket så var det från England han skaffade finare materiella ting. Hans kläder, tavlor, böcker och möbler kom från England, och hans barn gick i engelska skolor. För allt detta betalade han — i tobak. Ibland köpte han för mycket och ibland var skörden dålig, då betalade han inte alls, utan blev skyldig engelsmannen pengar och lovade betala när nästa års skörd korn. Plantageägaren levde gott och hade ofta stora skulder. Hela livet i Södern var som inneslutet i ett tobaksblad.

Så gick det alltså till i Virginia fram till 1760. Och även om South Carolina började odla ris och indigo, och North Carolina började framställa beck och tjära och också Georgia började med indigoodling, så gick det likadant till i de kolonierna också. God jord och ett varmt klimat ... plantagejordbruk ... först med vita kontraktsarbetare, därefter med slavar... import av manufakturvaror och export av stapelvaror som ris och tobak ... lättsamma, milda, saktfärdiga människor som drog på orden när de talade och hade en aristokratisk uppsyn ... plantageägare som kände sig trygga i sitt land och levde livet lekande... Sådan var Södern 1760. Och det var geografien som gjorde att det blev på det viset.

Det var engelsmän som koloniserade Virginia och det var andra engelsmän som koloniserade Nya England. Ändå bedrev folk från Nya England och folk från Virginia omkring 1760 helt olika näringar — beroende på deras olika geografiska bakgrund.

Nya England som ligger längre norrut har svalare somrar och kallare vintrar; dess odlingstid är mycket kortare. Lägg också märke till hur nära kusten Appalacherna ligger och hur de stänger in nybyggarna vid kusten; floderna i Nya England är inte stora landsvägar som i Södern utan kortare, smalare och stridare, och de avbryts av vattenfall på många ställen. En viktig faktor var också den steniga jorden i Nya England. Det var god jord men nybyggaren var inte bara tvungen att som i Södern hugga ned träden för att frilägga marken. Han tvingades också ägna många och långa timmar åt att baxa upp stora stenar innan han ens kunde börja så. Nya England är genomkorsat av metertjocka stengärdesgårdar som inneburit många års mödosamt arbete för bonden. Som någon skämtare sedermera uttryckte saken:

”Här finslipades fårnosarna när de betade gräs mellan stenarna, och majsbornen måste skjutas ner i den ogina marken med hagelgevär.”

Så var det alltså geografin som avgjorde att jordbruket i Nya England blev så väsensskilt från jordbruket i södern. Inga stora plantager, inga svarta lantarbetare, inga stapelvaror; i Nya England var bondgårdarna små, och det var deras egna ägare som arbetade på dem och som frambragte en mängd olika grödor, som t.ex. majs, vete, råg, korn och frukt. Bonden i Nya England kunde klara sig på sin ogina mark men det tog all hans styrka, och därför såg han sig om efter andra och mera människovänliga sysselsättningar.

Några tiotal mil öster om detta område låg Newfoundlands sandbanker, som har det kanske bästa fisket i hela världen. Europeiska fiskare hade färdats dit i många, många år, och här befann sig nu Nya England inom nära räckhåll. De en gång hoppfulla bönderna vände nu sin håg till havet. Snart var vattnen vid kusten fyllda av fiskebåtar som återvände med torsk, lax, sill och makrill. De katolska länderna i Europa utgjorde en pålitlig marknad för de bästa fisksorterna och plantageägarna i Västindien köpte de sämre sorterna för att utfodra sina slavar.

Havet var också bostad för ett annat djur som var ivrigt eftersökt av våghalsiga nya engländare — valen. Under koloniernas tidiga dagar hände det ofta att döda valar sköljdes upp längs kusten. I en tidsålder då belysningen utgjorde ett verkligt problem — till att börja med använde man granruskor, sedan hemgjorda ljus av talg eller vax — köpte man gärna valolja för tidens metall- och glaslampor. I huvudet på spermacetvalen hittade man också ett gulvitt vaxartat ämne från vilket man kunde göra spermacetljus. Dessa var mycket bättre än talgljusen, eftersom de brann med större flamma och lyste upp bättre. Innan många år hade gatt seglade yankee-skeppare på varje vatten där man trodde att det fanns valar. Man kunde träffa på deras bastanta fartyg i Arktis och Antarktis, längs Afrikas kuster, i Stilla Oceanen, överallt. Valfångarna arbetade inte för lön; de delade upp vinsten mellan sig, alltefter sin ställning ombord på båten. De satsade allt på fångsten. Ägaren kunde då få hälften, kaptenen en femtondel, varje sjöman en femtiondedel, däckspojken en hundraotjugonadedel och så vidare. Mycket ofta hände det att en valfångare stannade på sjön i tre år eller ännu längre och inte hade landkänning en enda gång på hela tiden. Det var ett hårt, äventyrligt, våghalsigt liv. Det här är ett blad ur kapten Edward S. Rays loggbok. Han var befälhavare ombord på valfångaren Orion, som hade varit ute i åtskilliga år.

Tisdag sextonde maj

Börjar med lätta sydostliga vindar klockan ett på eftermiddagen. Lättade båtarna på jakt efter valar klockan två. Dödade en och tog honom långsides och började stycka honom. Fick en båt helt sönderslagen; klockan nio på kvällen revs spacket ur och valen sjönk i gryningen, vi tog in huvudet klockan tio på förmiddagen. Harpunkedjan brast och vi tappade halva valkroppen. Senare lätta vindar och stiltje. Land i sikte senare enligt Obs. 43.20.

Kapten Ray säger helt korthugget, ”Fick en båt helt sönderslagen” utan en antydning om den stora fara det innebar. Men valfångst var en oerhört spännande sysselsättning vilket vi kan ana oss till av följande oförglömliga skildring:

”Hon blåser! Där! Där! Där! Hon blåser! Hon blåser!” De vilda ropen slet sönder tystnaden och plötsligt är allt liv och rörelse. Först brådskan när det gällde att skicka i väg båtarna, sedan den långa färden fram till bytet, då var och en av de fyra styrmännen eggade upp sina män med drastiska tillmälen för att vinna kapplöpningen. ”Sjung ut, säg någonting, mina tappra män. Ro, ro mina åskviggare! Bär mig, bär mig på svarta vågryggar, mina pojkar; hjälp mig bara så ska jag ge er hela min plantage vid Martha's Vineyard, det ska jag göra, pojkar, med fru och barn, det kan ni lita

på. Åhejå åhej. Å gode Gud, gode Gud, jag blir galen, skvatt galen! Ser ni — ser ni det vita vattnet!” Roddarna har ryggen vänd mot valen, det är mot reglerna att se sig om, de vet inte hur nära de befinner sig förrän styrmannen ropar till roddaren närmast fören, som också är harpunerare: ”Stå upp och ge honom allt du har!” Hela båten skakar när fören går på grund på spacket, ett frenetiskt ”Alla akterut!” och kampen på liv och död tar sin början.

Nu kan vad som helst hända. I bästa fall en slädtur som hemma i Nantucket, vågor som rusar förbi valfångstbåtarna med ett sugande, ihåligt vrål ... ”som jättelika urgröpningar i en ändlös gräsplan; den korta ihållande ångesten då båten ett ögonblick balanserar på den knivskarpa eggen på vågor som nästan hotar klyva den; den plötsliga djupdykningen ner i vågdalarna och vågdjupen, de ivriga ansträngningarna att komma upp på den motsatta vågtoppen, den halsbrytande kälkliknande rutschningen nedför nästa våg ... ropen från styrmän och harpunerare, och rorsmännens darrande flämtningar inför åsynen av Pequod, som snidad i elfenben, på väg ned mot sina båtar med utsträckta segel, som en vildsint höna efter sin skrikande avkomma.” Slutligen saktar valen upp, utpumpad, och besättningen halar sig fram till honom, hand för hand längs linan och gör slut på honom med några välriktade stötar; därefter drar de sig snabbt undan hans dödsryckningar. I värsta fall sjunker en förslagen gammal spermieval ned under vattnet, blir osynlig, och reser sig med öppna käkar, rakt under båten och skjuter med den tjugo fot rakt upp i luften; han krossar dess sidor som äggskal, medan besättningen hoppar för sitt liv rakt in i det sjudande, blodiga skummet.

Fiske av den här sorten krävde mod och våghalsighet. Nya Englands sjömän som gått genom den hårda skolan intog snart sin plats bland världens bästa sjömän.

Inte heller behövde nya engländarna lita till moderlandet England när det gällde att skaffa sig båtar. Allt som behövdes för skeppsbygge fanns till hands, och Nya Englands kust med dess många hamnar och vikar var snart fylld med idoga skeppsvarv som byggde utmärkta båtar. Skogen nådde ända ned till vattenbrynet och försåg skeppsbyggarna med timmer, master (världens bästa), beck och tjära, medan hampan för reptillverkning odlades på åkrarna. Med allt råmaterial till hands kunde nya engländarna bygga billigare skepp än något annat land i världen — och det gjorde de också. Det dröjde inte länge förrän deras slupar, skonare, skonertbriggas och tvåmastare var synliga i hamnar över hela världen.

Under många år var havet praktiskt taget den enda förbindelseleden mellan nybyggarna i Amerika. Det tog lång tid innan man lyckades göra framkomliga vägar av indianstigarna, och under tiden fraktades varor mellan de olika kolonierna över havet. Havet var stora landsvägen och i denna handel längs kusten var nya engländarna de obestridda ledarna.

Till skillnad från sydstaterna hade nya engländarna inte några stapelvaror som Gamla världen ville ha, men i stället kunde de transportera stapelvarorna ombord på sina skepp, eftersom sydstaterna uteslutande ägnade sig åt att odla tobak och ris utan att bry sig så mycket om vem som fraktade det. Snart täcktes Atlanten av båtar tillhörande dessa företagsamma yankees som vädrade lönande affärer överallt och allestädes och snabbt såg till att de var på plats. De fraktade master, beck, tjära och hampa till England. När de inte var fullastade med egen fisk och eget timmer, fraktade de tobak från södern eller vete från Pennsylvania eller socker från Västindien. Det fanns inte en hamn längs Atlanten som inte vid någon tidpunkt fick besök av nya engländare på jakt efter affärer. Deras skepp var överallt.

Handel med Västindien var speciellt viktigt för kolonierna, i synnerhet för kolonierna norr om Maryland. På dessa tropiska öar fanns stora plantager som ägnade sig uteslutande åt produktionen av stapelvaror som socker och melass (den amerikanska benämningen på sirap). Det tog inte lång tid för nya engländarna att upptäcka att folk på dessa öar var beredda att köpa allt som ratades i Europa. Här fanns också ett tillfälle att skaffa sig varor som i sin tur utgjorde betalning för de manufakturvaror kolonierna alltid måste köpa från England. De

kunde ta sin egen fisk, timmer, säd, hästar (som uppföddes speciellt för Västindien) till öarna, byta dem där mot socker, melass, indigo och frakta det senare till England och det som blev över till Europa. Det var precis den sortens handel som nya engländarna var ute efter.

Västindien deltog också i en annan intressant triangelhandel. De importerade slavar från Afrika till sina sockerplantager och exporterade sedan sockerprodukterna till Nya England, som tillverkade rom av dem och i sin tur exporterade romen till Afrika i utbyte mot slavar, osv.

Var man än börjar i triangeln var det båtar från Nya England som skötte om frakten — och de hade alltid full last. De hade mycket att göra, dessa sluga yankees vilka blev världens bästa sjömän, som kunde sina båtar, kunde havet och visste hur de skulle hitta kunder!

Skeppen bemannades av unga pojkar som i havet såg det stora äventyret; det var pojkar som valde mellan ett långtråkigt liv på en bondgård och havets lockelse. Här fanns en chans att se världen, få hög lön och kanske få hög befattning ombord. I Europa skulle det inte ha varit möjligt, eftersom fartygsbefälet där i många fall fick sina platser genom personliga kontakter; på Nya Englandsbåtarna gick befälet den långa vägen, och varje ung besättningsman hade sin chans. Om han snart fick nog av resandet eller om han inte blev befordrad, så återvände han till bondgården, och en annan pojke som kände saltvittringen i näsborrarna intog hans plats. De som stannade ombord och som blev styrmän eller kaptener fick sina utnämningar eftersom de kunde allt om sina båtar. Här hade man en flotta bemannad av pojkar mellan femton och tjugofem som älskade sitt spännande yrke och som lärde sig alla dess hemligheter. De stod under befäl av sjömän som hade börjat som de, som hade arbetat hårt och lärt sig sjöfarande hemligheter och som nu, när de kunde havet och båtarna som en öppen bok, hade blivit kaptener eller styrmän. Det är inte att undra på att många Nya Englands-kaptener under senare år vägrade använda både karta och sextant och andra nymodiga navigeringsinstrument och fortsatte ta sig fram till avlägsna hamnar bara genom att ”räkna efter i huvudet”. Det är inte att undra på eftersom havet och sjöfarten och båtarna var själva livsluften för nya engländarna.

Hur passade då den afrikanske slaven in i Nya Englands livsstil? Han passade knappast in alls. Han utgjorde utbildad arbetskraft som lämpade sig för tobaks- eller risfälten i Södern men som vid den tidpunkten inte klarade av det kvalificerade arbetet i norr. Fiske och sjöfart var inte lätt för människor från det inre av Afrika, skeppsbygget krävde den bästa sortens yrkesskickliga arbetskraft, och jordbruksarbetet var så besvärligt att det alltid krävde ägarens egen uppmärksamhet. Det fanns inget viktigt arbete att utföra för de afrikanska slavarerna. Och därför blev det så att båtar från Nya England fraktade afrikanska slavar till Virginia och Maryland och North och South Carolina och Västindien — men inte till Nya England. Nya engländarna hade inga skrupler emot att använda slavar men de hade ingen användning för dem. Senare, när import av slavar förbjöds, ansåg Södern att det var helt acceptabelt att ha svarta mänskliga varelser som slavar — men i Nya England tyckte man det var fullständigt fel. Det är tydligt att det berodde mycket på geografin hur dessa två radikalt motsatta åsikter skapades.

Medan männen befann sig på åkern eller till havs, var kvinnorna i Nya England fullt sysselsatta med hushållsgöromål — laga mat, städa, diska, göra ost, konservera frukt, spinna, väva och sy. Detta var den period då man använde spinnrock och vävstol i hemmet. Nu hittar man dem bara på museum, men på den tiden var de nödvändiga och mycket nyttiga när det gällde att framställa de flesta kläder som hushållet behövde. Det var mycket att göra, och ju mer hjälp man hade desto bättre. Kvinnorna gifte sig mycket tidigt, ibland redan vid fjorton års ålder, och det var vanligt med mycket stora familjer, med tio barn eller fler. Eftersom de

arbetade så hårt och födde så många barn, dog kvinnorna ofta tidigt. Deras makar gifte ofta om sig och startade ny familj. Benjamin Franklin var yngste son till Josiah Franklin som hade sju barn med sin första fru och tio med sin andra. Det var mycket att göra i hemmet, och alla måste hjälpa till, från far och mor till det yngsta barnet. Bilden av ett hem i Nya England påminner om den skildring Defoe ger 1724 av fattiga bondstugor i England: ”Kvinnorna och barnen är alltid fullt sysselsatta med att karda, spinna osv. så att ingen är överksam och alla kan tjäna sitt bröd från den yngste till de gamla; det finns knappast någon över fyra år som inte gör skäl för sitt levebröd.”

Sådant var mönstret i Nya England fram till 1760: Ogin stenig mark ... små jordbruk som drevs av ägaren och hans söner, och som frambragte en mängd olika grödor ... många små byar och åtskilliga ganska stora städer längs kusten ... havet som lockade ... fisklukt ... ljudet från hamrarna på skeppsvarven ... skickliga hantverkare — skomakare, snickare, repslagare, smeder, tegelslagare, vävare ... industrier i hemmet ... romdestillerier ... en del små väverier och smedjor, en del kontraktshjon och några få afrikanska slavar men framför allt fri vit arbetskraft ... naturen som inte var alltför frikostig, tvingade nybyggarna till hårt arbete ... bastanta hemmagjorda fartyg bemannade av skickliga sjömän ... beskäftiga affärsmän på jakt efter förmånliga kap på världsmarknaden ... sluga, företagsamma köpmän.

De mellersta kolonierna som låg mellan södern och Nya England, påminde mer om Nya England. Här löpte slättlandet omkring sex eller sju mil från kusten innan det nådde den barriär som Appalacherna utgjorde; jorden var bördig och odlings säsongen ganska lång; floderna var breda och djupa och det föll rikligt med regn; geografien bestämde alltså att detta skulle bli jordbruksland — och därvid blev det. De mellersta kolonierna blev snart kända under namnet ”brödkolonierna”. Här odlades rikligt med vete och dessutom korn, råg och frukt. Man födde också upp nötboskap, får och svin. Fastän det fanns ett antal mycket stora egendomar, i storlek jämförbara med plantagerna i Södern, så var de flesta bondgårdarna små som i Nya England och det fanns inte något plantagesystem med en enda stapelvara och svart slavarbetskraft som i Södern. De mellersta kolonierna hade liksom Nya England en del slavar men inte heller här fanns det stor användning för dem och de avtog i antal.

Vita kontraktshjon fanns det däremot rikligt av, och när de hade tjänat sin tid och fått sina verktyg och en tunna majs, skaffade sig somliga av dem egen jord och klarade sig bra.

Också här i de mellersta kolonierna var engelsmännen i majoritet, men många andra folkslag slog sig också ner här. Holländarna var de första som kom till Nya Amsterdam (som de senare förlorade till engelsmännen vilka döpte om det till New York); svenskarna slog sig ned i Delaware, och många protestantiska skottar och irländare och dessutom tyskar fyllde upp Pennsylvania.

Holländarna bedrev en omfattande pälshandel med indianerna, och detta blev snart en ledande näringsgren i regionen (liksom i de två övriga regionerna). Indianen prövade på den vite mannens rom och fann det vara gott dryckjom; han prövade den vite mannens bössor och fann dem överlägsna sina egna pilbågar; han ville ha rom och krut och kom med bäverskinn, hjortskinn, björn- och minkskinn och grå och röda rävs skinn till handelsstationerna för att driva byteshandel. Snart stävade båt efter båt fullastad med pälsverk ut från kolonierna i mellersta Amerika på väg till Europa.

Pennsylvania och New York tävlade också med Nya England när det gällde skeppsbygge och handel. Hamnarna i Philadelphia och New York var nästan jämförbara med Boston när det gällde antalet fartyg som anlände med fina manufakturvaror och som lättade ankar med mjöl

och andra matvaror, pälsverk, hästar och fläsk. Man bedrev livlig handel med Västindien. En köpmannaklass — inga småhandlare utan välbärgade män med många skepp som de skickade jorden runt — växte upp här och tävlade med den i Nya England. Under fredstid var handeln god.

Men England befann sig mycket ofta i krig, och det hände då att handeln avbröts. Hur gick det då? Det här var förslagna människor och de hittade snart en utväg. När England befann sig i krig med Spanien eller Frankrike eller något annat land, då blev dessa fredliga handelsfartyg fribytare. En fribytare var ett handelsfartyg beväpnat med några få kanoner och ”uppdrag” från kungen som gav det rätt att kapa och beslagta fiendeskepp och ”allt gods och alla varor” ombord.

Den 21 juni 1762 rapporterade *New York Mercury*:

Sedan sist har en mycket fin fribytarbrigg vid namn The Monckton sjösatts vid varvet; hon kommer att styckas med 16 kanoner och stå under befäl av kapten Sennet: alla behjärtade män som vill göra sin lycka genom att slå spanjorerna — nu eller aldrig!

Och i numret för måndagen den 20 juni 1757 uppenbarade sig följande glada nyhet:

Det byte som tagits av fribytarbruggen Pliny, kapten Stoddard från denna hamn i sällskap med Wasp, kapten McNamara i Halifax och King of Prussia, kapten Roof från Rhode Island, var som nämnts i vår sista bulletin, ett skepp vid namn La Amiable Jane, med monsieur Arnaud som befälhavare med 16 kanoner och 50 män, och en mindre brigg vid namn St René med 10 kanoner och 30 män; De kapades den 25 maj, omkring 140 sjömil öster om Bermuda på färd från Cape-Francois till Frankrike och hade varit på resa i 50 dagar. Deras last var indigo, socker, kaffe och bomull.

Det var ett spännande, äventyrligt liv och mycket lönande — så lönande att våghalsiga kaptener ofta fortsatte sina kapningar långt efter det att kriget var över. På det viset blev fribytarna pirater. Ett antal koloniala förmögenheter, både i de mellersta kolonierna och Nya England, byggdes upp med hjälp av handelsfartyg som blev fribytare och därefter piratfartyg.

Sådant var mönstret i de mellersta kolonierna fram till 1760: en blomstrande pälshandel ... god bördig jord ... små välskötta gårdar som frambragte många olika grödor, i synnerhet vete ... städer och hamnar ... några få svarta slavar och många vita kontraktshjon ... hantverk i hemmen ... början till fabriker, men fortfarande stor import av manufakturvaror ... skepp och handel ... fribytare ... holländare, svenskar, protestantiska skottar och irländare, tyskar och engelsmän.

Begynnelsen. Från 1607 till 1760 förändrades landremsan som England ägde. Vildmarken förvandlades till ett levande aktivt, ständigt växande land där en och en halv miljon människor bodde. Här fanns bondgårdar, byar, städer; indianstigarna hade blivit vägar, och oceanen och floderna var nu inte längre den enda förbindelsen mellan kolonierna. Fast nio tiondelar av befolkningen var jordbrukare, hade det alltid funnits industrier i hemmen, och nu började manufaktur i större skala. Skepp lastade till bristningsgränsen. Med råvaror från ett nytt land stävade ut på väg till hamnar vid alla hav; redan drev de tretton kolonierna mera handel än vissa av de gamla länderna i Europa.

Men det hade inte varit lätt. Engelsmännen, holländarna, skottarna-irländarna, fransmännen, tyskarna och svenskarna hade till sist erövrat det nya landet — men till ett mycket högt pris. Många som vågade sig ut på den hemska överresan levde inte så länge att de fick se Nya Världen; många andra kom och såg denna nya värld — och dog.

Européerna kom och förvandlade i någon mån landremsan till något de var vana vid; men i

stor utsträckning var det landremsans egen natur som avgjorde hur omformningen skulle ske, och medan de höll på att förändra landet, var det landet som förändrade dem — européerna höll på att förvandlas till ett nytt folk — amerikaner!

Är alla män jämlika?

Om ens granne i dag i Förenta staterna köper en Cadillac, står det en fritt att göra detsamma — om man råkar ha pengar. Men i kolonialtidens Amerika kunde det hända att man gillade det bälte inlagt med silver och guld som ens granne bar eller hans färggranna hattband eller hans broderade mössa; man sparade och sparade tills man till sist hade tillräckligt med pengar för att köpa någon eller allihop av dessa persedlar, men man vågade inte bära dem — om man inte tillhörde rätt samhällsklass! I Massachusetts arresterades 1653 två kvinnor för att de bar hucklen och halsdukar av siden, men eftersom deras män var rika och värda två hundra pund var så fick de gå fria. Men gud nåde den fattiga person som vågade bära kläder av siden!

I alla kolonierna var det så att man hade eller saknade vissa rättigheter beroende på ens samhällsställning eller den förmögenhet man ägde. Man fick göra vissa saker eller avstå från att göra dem beroende på just detta. Rikedom och samhällsställning inverkade på nästan allt man gjorde.

Den som studerade vid Harvard fick inte sätta sig var som helst i föreläsningssalen. Inte heller blev man placerad i alfabetisk ordning. Inte i kolonialtidens Amerika. Man fick sin plats beroende på samhällsställning eller förmögenhet.

Också i kyrkan hade man ett liknande arrangemang. Man delade ut platser efter den vanliga bedömningen, de bästa platserna för dem som hade mest pengar, de näst bästa platserna för sådana som hade en del pengar, och de sämsta platserna för sådana som hade lite pengar eller inga pengar alls. Ibland kunde det hända att vissa av de bästa platserna var avskärmade från de övriga med hjälp av en liten välgjord balustrad så att det inte skulle bli någon kontakt med folkhoppen.

Om två personer befanns skyldiga till att ha stulit någonting tillsammans skulle man kunna vänta sig att båda blev offentligt pryglade, vilket var den vanliga bestraffningen. Mja, det berodde på deras samhällsställning. Så t.ex. hände det 1631, att ”då mr Josias Plaistowe överbevisades om att ha stulit majs från indianerna, gav domstolen honom enbart bötesstraff och befallde att han i fortsättningen enbart skulle kallas Josias och inte mister Josias som tidigare! Å andra sidan pryglades obarmhärtigt hans två tjänare som hade hjälpt honom vid stölden.”

I princip har man i dag i USA (och det börjar också gälla sydstaterna) rätt att rösta om man är amerikansk medborgare och är tillräckligt gammal. Men i kolonialtidens Amerika måste man vara vit, man måste vara mansperson och i många samhällen var man tvungen att tillhöra en bestämd religiös grupp, och man måste äga en viss förmögenhet eller en viss mängd jord. Under lång tid fanns det i många av kolonierna många fler människor som inte fick rösta än som fick göra det. Och naturligtvis var man för att kunna bli vald till något statligt ämbete, vald att stifta lagar eller se till att de efterlevdes, tvungen att äga ännu mer egendom än om man bara ville rösta.

Vid ett tillfälle tyckte de människor som stiftade lagarna i kolonin i Massachusetts Bay att arbetarna hade för höga löner. Därför stiftade de en lag som fastslog den högsta lönesumma som någon arbetsgivare fick betala sina arbetare. Om en arbetsgivare betalade mer än denna fastslagna summa eller om en arbetare tog emot mer så fick båda böta fem shilling. Det tycker

man verkar rättvist. Men följande år tillämpade domstolen lagen så att det bara var den arbetare som tog emot mer pengar som blev straffad; arbetsgivaren som betalade ut pengarna fick däremot inget straff.

För att förstå hur allt detta gick till är det nödvändigt att skaffa sig en allmän bild av de människor som levde i kolonierna. Högst upp fanns de kungliga guvernörerna och deras ämbetsmän, som skickats över av kungen av England för att hjälpa nybyggarna sköta sina affärer; sedan fanns det rika köpmän, rika plantageägare, ägarna till stora egendomar — de hjälpte också nybyggarna att sköta sina affärer. Detta var överklassen, de människor som skrev "Gentleman" efter sitt namn eller Mister framför det. En del av dem hade haft pengar med sig när de kom till kolonierna; andra hade arbetat hårt och nått toppen; andra hade bara haft tur; vissa av dem var vänner till guvernören och fick på det viset stora landområden för ytterst lite pengar och ibland till och med gratis; hur de än hade nått sin position, så utgjorde de nu den styrande klassen. Dessa människor bar de finaste kläderna, det senaste modet importerat från England; de bodde i de finaste byggnaderna; de hade frigivna slavar eller kontraktshjon eller folk som fortfarande var slavar som arbetade åt dem; det var dessa människor som hade de mesta pengarna; det var dessa människor som respekterades av de flesta nybyggare på grund av sin samhällsställning och sina pengar; det var dessa människor som hade den makt som hög samhällsställning och pengar gav; det var dessa människor som hade rösträtt, som valdes till höga poster i regeringen och som styrde i enlighet med sina egna föreställningar om vad som var bäst för alla nybyggarna; det var dessa människor som stiftade lagarna.

De människor som i det gamla glada England kallades *yeomen* (närmast odalbönder, självägande bönder) hade utvandrat till Amerika och stod nu närmast överklassen på samhällstegen. Dessa självägande bönder i Amerika var de småjordbrukare som bildade den största gruppen i kolonierna. Det var de som utförde det mesta och hårdaste arbetet; det var de som i de norra kolonierna skickade sina skepp över hela världen, fångade fisk nära kusten och jagade val i avlägsna vatten; det var de som slogs när det senare blev nödvändigt att slåss; dessa människor hade eftersom de verkligen ägde sina bondgårdar, rätt att rösta; ibland använde de sin rösträtt för att bekämpa köpmanna- och plantageägarklassen ovanför sig själva; dessa människor var arbetsamma, ambitiösa och angelägna att nå i jämnhöjd med gruppen ovanför.

Därnäst kom de fria arbetarna, både hantverkare och grovarbetare. Hantverkaren lyckades ofta spara tillräckligt med pengar så att han kunde skaffa sig lite egendom. Det betydde att han fick rösträtt och rent allmänt kunde förbättra sin ställning. Men innan de skaffade sig egendom, hade dessa fria smeder, snickare, skraddare, repslagare och de olyckliga som inte hade någon hantverksskicklighet, två samhällsgrupper ovanför sig och de befann sig ganska långt ned på den sociala skalan.

Under dem befann sig kontraktshjonen. Hur deras kontraktstid utföll berodde helt och hållet på vilken sorts herre de hade. Somliga hade turen att få snälla uppdragsgivare som inte överansträngde dem och som kanske t.o.m. hjälpte dem på traven med ett ordentligt arbete när de hade tjänat sin tid. Men av det stora antalet efterlysningar i tidningarna efter förrymda tjänare måste vi dra slutsatsen att kontraktshjonen hade det mycket svårt. Husbonden kunde prygla dem när han så ville; han kunde ge dem utslitna kläder och torftigaste tänkbara mat; det var han som avgjorde om de fick gifta sig eller inte; i hans tjänst hade de det föga bättre än slavar. Vissa tjänare blev till och med märkta av sina ägare. Om de rymde och blev tillfångatagna på nytt hände det att de fick tjäna ytterligare fem dagar för varje dag de hållit sig undan

— och då hade de redan fått en förskräcklig omgång stryk. Somliga av kontraktstjänarna arbetade mycket hårt, hade tur och tog sig steg för steg uppför samhällsstegen ända tills de blev välbärgade jordägare. Men majoriteten bland dem hade inte samma tur. Vid slutet av sin tjänstperiod fick de en omgång kläder, lite majs och några få verktyg. De hade ett hårt liv framför sig. Många gav sig in i landet där jorden var billig. Många av deras ättlingar lever i dag i de bergiga delarna av södern, där de lever ett eländigt, fattigt, okunnigt liv och med nöd och näppe håller sig på svältgränsen. De lever på vad de lyckas odla, skjuta eller stjäla. De hade kunnat ha det bättre i dag om inte slaveriet i Södern hade gjort det till en skam för vita människor att arbeta på åkern. Dessa människor kallas i dag ”fattiga vita”, ”vitt patrasck” eller ”hillbillies”.

De afrikanska slavarerna vid foten av samhällsstegen hade mycket små chanser att förbättra sin ställning. De var slavar för livet, och även i de få fall då de blev frigivna hindrades de av sitt svarta skinn att nå särskilt högt. För dem berodde allt, liksom för kontraktstjänaren, på vad slags herre de hade; en snäll husbonde kunde innebära ett gott och bekvämt hem utan alltför mycket att bekymra sig om, vilket var mer än många fattiga vita kunde se fram emot. En grym husbonde kunde innebära fruktansvärda bestraffningar, ett eländigt liv, och en lika eländig död.

Men var inte denna indelning i klasser just vad många av dessa människor vänt sig emot i den gamla världen? Jo, det var ett system som hade sin förebild i Europa. Föreställningen att en liten grupp människor, aristokratin, skulle regera och stifta lagar hade länge omsatts i praktiken i Europa. Det var sant att skillnaderna i Amerika inte var lika knivskarpa, att det här i kolonierna var möjligt att stiga socialt från en klass till nästa och göra det snabbare än i Europa. Det var en mycket betydelsefull skillnad, men så länge man inte själv hade nått toppen av samhällsstegen styrdes man inte desto mindre ovanifrån. Den rika överklassen stiftade lagarna, och det är lätt att förstå varför lagarna gynnade de rika.

Var det ingen som vände sig emot de rikas rätt att sköta allting? De småjordbrukare som hade rösträtt gjorde det ibland. Men den verkliga utmaningen kom från kolonierna längst bort i väster. Nybyggarna i väster krävde sin rätt att delta i besluten. De krävde rätten att själva få vara med och stifta lagar. Den amerikanska föreställningen att alla män är lika kom först från nybyggarna på utposterna i väster. Det var en idé man hade talat om i Europa vid tidigare tillfällen, men den blev verklighet först i Amerika. Det var en mycket, mycket viktig föreställning som senare kom att påverka hela världen.

Där den sista nybyggarkolonin upphörde och vildmarken tog vid, där låg gränsen i väster. Här var jorden antingen gratis eller också mycket billig. Här där vildmarken nådde fram till ens tröskel, kunde man börja sitt liv på nytt.

Och det var vad som hände. Till gränsen i väster kom de missnöjda, kontraktstjänarna, äventyrarna, de ambitiösa personer som inte såg några möjligheter att nå någon vart i det äldre samhället. Till gränsen i väster kom också de nyare immigranterna, som hungrade efter ett stycke egen jord. I de äldre kolonierna var det dyrt att skaffa sig jord, och den bästa jorden var redan upptagen, men här längst ut vid gränsen i väster fanns det god och billig jord. Tusentals nyligen anlända tyskar och protestantiska skottar och irländare gav sig i väg till utkanterna av Pennsylvania, längs dalgångarna neråt grannkolonierna i Virginia, Maryland och North och South Carolina. 15 februari 1751 skrev Gabriel Johnston, guvernör av North Carolina, till sekreteraren i brittiska handelsdepartementet: ”Nya invånare flockas hit dagligen, mest från Pennsylvania och andra delar av Amerika som är överbefolkade och vissa direkt från Europa, de slår sig i allmänhet ned västerut och har nästan nått fram till bergen.”

Män från Massachusetts flyttade till utkanterna av New York eller Connecticut, och män från Connecticut flyttade till Pennsylvania. Hela Amerika var i flyttningstagen. Rastlösa, kringströvande män tog sina familjer och flyttade till gränsen i väster. Det var ”ett förlovat land” för de förtryckta, de förtrampade, de fattiga. Jorden var nyckeln till oberoende och rikedom. Dessa människor hungrade efter jord.

Alltefter som fler och fler människor korn, drog sig gränsen i väster allt längre västerut. Indianerna fann att gränsen kom dem allt närmare och tvingade dem allt längre tillbaka. Pälssuppköparna lämnade koloniernas utkanter och följde indianernas spår ut i vildmarken. De vita jägarna och trappers (de som satte ut fallor, ”traps”, i vildmarken) gjorde detsamma. Med dessa människor hade indianerna inget otalt utom när de lurade dem i affärer — vilket de ofta gjorde. De utförde samma sorts arbete som indianerna; de förstörde inte indianernas boplatser. Men i takt med att kolonierna bredde ut sig, såg indianerna hur deras träd höggs ned och deras hem i vildmarken ersattes av den vite mannens upprädda mark. Detta hade pågått tillräckligt länge för att de skulle förstå att det inte gick att jaga och odla på samma mark, att i takt med att den vite jordbrukaren flyttade in, så tvingades jägarna — indianerna — att flytta ut. Indianerna var medvetna om detta och de bekämpade varje tumsbredd av de vita nybyggarnas frammarsch.

Gränsen i väster var färgad med blod. Befästningarna kring husen i de gamla kolonierna kunde falla i ruiner (omkring 1760 fanns det många människor på östkusten som aldrig i sitt liv hade sett en indian) men vid gränsen i väster var palissaderna med sina skottgluggar i axelhöjd för gevären ständigt i användning. Nybyggaren i väster hade alltid geväret inom räckhåll. Hans hustru och barn, både pojkar och flickor, fick inte gå alltför långt bort från huset; de måste mycket tidigt lära sig att uppmärksamma det minsta ljud. Vad de än höll på med — att bygga hus eller så eller leka — så måste de ständigt ha öronen på skaft. Indianerna anföll plötsligt, ljudlöst och snabbt, och straffet för vårdslöshet eller dålig beredskap var en hemsk död.

Livet vid gränsen var farligt och svårt. Där fanns inga av civilisationens mera förfinade njutningar. Det var ett rått liv — man slogs mot indianer, fällde träd, sådde majs, snickrade möbler — det var arbete och åter arbete. Det var ett hårdande liv om man överlevde. Det var bara de starkaste som verkligen gjorde det. Och här kunde det omöjligt finnas något klassvälde — en man var så god som en ann. Rika och fattiga levde på samma villkor. Här berodde en mans framgång på vad han själv gjorde, inte på vem hans far eller farfar var. Nybyggaren vid gränsen arbetade hårt hela tiden; han var tvungen att möta och övervinna svåra hinder i varje nytt läge. Han lyckades och bar huvudet högt. Han blev självständig. Nybyggaren vid gränsen var helt övertygad om att ”en dåre kan sätta på sig rocken bättre än en vis man kan göra det åt honom”. Efter att ha bemästrat vildmarken, var nybyggaren inte beredd att ta order från någon överklass. Han tänkte vara sin egen herre.

Därför var det nybyggaren i väster som ledde den hårda kampen mot fåtalsväldet. Det blev många sådana strider. Överklassen som så länge styrt över de gamla kolonierna och som nu var van vid det och trivdes med det, var inte beredd att ge upp sin makt. Skulle man tillåta att dessa råa, obildade, ohyvlade sällar som klädde och betedde sig som vildar, ifrågasatte överklassens auktoritet? Nonsens! Man skulle visa dessa vulgära, råbarkade uppkomlingar att respektera bättre folk. De rika köpmännen och jordägarna längs kusten tänkte aldrig överlåta sin lagstiftande makt åt ohyvlade skogsmänniskor så länge de inte tvingades därtill.

Det fanns många lokala motsättningar bakom de många stridigheterna inom kolonierna, men de motsatta sidorna i dessa stridigheter var praktiskt taget alltid desamma — överklassen i de

äldre kolonierna längs östkusten mot de kämpande nybyggarna i den expanderande västern. Höga skatter, orättvisa skatter, äganderättsstrider till jord, ibland var det sådana skäl som låg bakom. Ibland kände man stor bitterhet eftersom man i väster ansåg att kolonierna i öster inte skickade ut tillräckligt många soldater för att bekämpa indianerna. På andra ställen krävde västern rätt att skicka fler av sina egna representanter för att delta i lagstiftningen. I Pennsylvania valde kustregionen trots att den hade mindre än halva befolkningen i kolonin 24 av de 36 lagstiftarna — två tredjedelar av totala antalet.

Ibland kunde det hända att arga nybyggare slog sig samman och marscherade mot kuststäderna med sina gevär i handen, och med gevären krävde vad de inte kunde få med ord. Detta hände år 1676 då Nathaniel Bacon ledde nybyggarna i Virginia och angrep guvernör Berkeley i Jamestown. Här och var inträffade andra beväpnade attacker. De rika köpmännen och jordägarna såg att deras idé från gamla världen om ett överklasstyre hotades av de amerikanska nybyggarna i väster som hade den nya världens föreställning om människornas jämlikhet. Det var en lång, bitter kamp som inte har slutgiltigt avgjorts ens i dag.

Marschen västerut fortsatte. Jordhungern drog nya nybyggare och önskan att skaffa sig bättre jord drog gamla nybyggare. År 1750 hade engelsmännen nått så långt som till Appalacherna. Deras jägare hade redan gått över bergen till andra sidan och rapporterade att landet var gott. Gränsen var fortfarande stadd i rörelse. Det skulle inte dröja länge förrän man hade tagit sig över bergen och upprättat kolonier i dalarna på andra sidan. Men nu fick indianerna hjälp i sina försök att stoppa dessa engelsmän som ständigt var på marsch. På andra sidan bergen, i hela Mississippi-dalen, från Kanada till New Orleans, hade franska pälsuppköpare och missionärer strövat omkring i mer än hundra år. Åtskilliga franska befästningar hade redan byggts i dalgången till och med innan de första nybyggarna i Jamestown hade kommit över. Och nu hotade engelsmännen att ta sig in i detta territorium som fransmännen ansåg som sitt.

England och Frankrike hade länge varit fiender. Det här var inte deras första konflikt, och inte heller var det den sista. De hade slagits i Europa och i Asien. De hade konkurrerat om pälshandeln med indianerna i Amerika i många år. Eftersom fransmännen var pälshandlare som indianerna själva, eftersom fransmännen levde med indianerna, gifte sig med dem och lärde sig deras seder, tog indianerna deras parti mot engelsmännen — alla stammar utom en, och det var den mäktigaste bland dem, irokeserna i New York. En fransman, Duquesne, sade till dessa kraftfulla krigare: ”Vet ni då inte vad det är för skillnad mellan kungen av England och kungen av Frankrike? Gå till de befästningar som vår kung har byggt så får ni se att ni ännu kan jaga mitt framför deras skansar. De har byggts där till er båtнад i områden där ni jagar. Så fort engelsmännen däremot tar besittning av ett område så driver de undan allt jaktbyte. Skogen faller för dem när de tränger fram och marken blir utblottad så att man knappast kan bygga en koja när natten kommer.” Allt detta var sant, eftersom fransmännen framför allt var handelsmän och jägare. De hade mycket få stora jordbrukskolonier i stil med engelsmännen. Men det gick inte att förmå irokeserna att gå över till fransmännens sida. De hade aldrig förlåtit fransmännen för det tillfälle många år tidigare då Champlain, en fransman, hade hjälpt deras fiender, huronerna, i en strid mot dem. Dessutom var det också så att Sir William Johnson, den brittiske ämbetsman som utnämns för att handha de sex indiannationerna, förstod irokeserna väl och visste hur de skulle tas för att de även i fortsättningen skulle förbli vänligt sinnade gentemot engelsmännen. Så kom det sig att dessa vildsinta, mäktiga indianer hjälpte de engelska nybyggarna och de brittiska soldater som skickats ut av engelske kungen i hans sjuårskrig mot de franska jägarna, de franska soldaterna och deras allierade från andra indianstammar.

1763 var kriget över. Frankrike gav upp, England övertog hela Kanada och allt land från Appalacherna till Mississippi utom New Orleans vid Mississippis mynning. Nu var nybyggarna redo att gå in i det land som de just kämpat för.

Gränsen skulle flyttas ännu längre västerut. Den rika bördiga jorden på andra sidan bergen låg där och bara väntade på att de skulle ta för sig.

Då kom som en blix från klar himmel proklamationsakten av år 1763 från hans majestät kungen av England, som förbjöd dem att beträda det område de just vunnit. Nybyggarna var slagna av häpnad.

Sirap och te

Och de hade skäl att vara häpna. De hade slagits mot indianerna hela sitt liv; de hade sett släkt och vänner skjutas ner av samma indianer; de hade just utkämpat ett krig som varade i sju långa år för att de skulle kunna flytta väster om bergen och skaffa sig en bit av den bördiga jorden där; och nu fick de veta att denna bördiga jord inte var till för dem, att den i stället skulle reserveras åt samma indianer som ständigt varit deras bittraste fiender.

Även pälshandlarna drabbades av den nya lagen. De hade bedrivit en lönande handel med indianerna. Nu fick de veta att de inte längre kunde bedriva handel utan tillstånd, att deras köpenskap måste bedrivas vid en militär postering där den kunde kontrolleras.

Också markspekulanter drabbades svårt av proklamationen. De hade bildat stora bolag som hade lyckats skaffa sig åtskilliga tunnland jord på andra sidan bergen, och de hade hoppats sälja den jorden när folk flyttade dit och priserna steg. Nu kom den lag som förbjöd utdelning av jord och uppbyggandet av kolonier på andra sidan bergen. Det är lätt att förstå varför markspekulanterna, pälshandlarna och de allra nyaste nybyggarna blev mycket upprörda över 1763 års proklamation, undertecknad av engelske kungen.

Men vad hade kungen av England att göra med männen vid gränsen, med indianerna och de västra delarna av ett land som låg fem hundra mil från London?

Alla kolonierna som låg längs amerikanska östkusten, hade från första början i och med Jamestown 1607 byggts upp på mark som England betraktade som brittiskt territorium. (Holländarna hade annekterat New York och byggt upp en koloni där, men 1664 hade de förlorat det området till engelsmännen). Massachusetts, Virginia, Pennsylvania, New Jersey, alla tretton områdena, var engelska kolonier. Den där lilla ön strax väster om Europa hade byggt upp en mycket stark flotta och höll på att göra erövringar överallt. över hela världen började Englands makt bli kännbar. öar i Västindien, Gibraltar i Europa, delar av Indien borta i Asien, allt detta var också kolonier till moderlandet, England. Det brittiska imperiet var redan på 1700-talet en världsomfattande organisation.

Men varför inlät sig England i krig efter krig med andra länder för att skaffa sig fler och fler kolonier? Vilket värde hade kolonierna för England? Vad fanns det för fördelar i att bygga ett allt större imperium?

Det var en allmän föreställning hos många människor på den tiden, att ett lands rikedom eller fattigdom berodde på hur mycket guld och silver det ägde. Ett sätt att skaffa sig guld var att ha sådan tur att man hittade nytt land befolkat av indianer som visste var guldgruvorna fanns och som kunde övertygas, med våld om så erfordrades, att lämna ifrån sig vad de hade funnit. Spanjorerna hade försökt sig på detta i Sydamerika och haft stor framgång. Men inte ens indianerna kunde hitta en guldgruva om dagen, och därför var man tvungen att hitta bättre och

säkrare metoder. Svaret på problemet föreföll ligga i att sälja varor. Så länge ett land sålde varor, skulle pengar fortsätta flyta in. Men England var inte det enda land som hade räknat ut detta. Spanien, Holland och Frankrike hade kommit på samma sak, och naturligtvis ville allihop sälja, sälja och åter sälja varor. Men om alla dessa länder bara var intresserade av att sälja varor, så skulle systemet inte fungera. Man måste hitta en marknad. Svaret var fler och fler kolonier. Låt moderlandet bli imperiets hjärta och låt sedan varje koloni bli en marknad för moderlandets varor.

Kolonier kunde också tjäna ett annat syfte. Det fanns vissa varor varje moderland måste köpa. Det vore sorgligt om moderlandet tvingades göra sig av med guld som betalning för dessa varor. Men om kolonierna kunde leverera de råvaror som moderlandet behövde, då skulle imperiet aldrig behöva göra sig av med sitt guld och därmed berika ett rivaliserande moderland. Knepet var alltså att bygga upp ett starkt imperium som bestod av moderland och kolonier, ett imperium som klarade sig självt och som inte behövde lita till utomstående länder när det gällde någonting. Det skulle kunna se ut som ett hjul där hjulnavet utgjordes av moderlandet vars funktion är att framställa varor som fraktas till kolonierna i hjulets ytterkanter. Kolonierna i sin tur producerar råvaror som de skickar till moderlandet. Ekrarna i hjulet är då de handelsleder som nu är fyllda med båtar som fraktar varor till och från moderlandet och dess kolonier.

Det var ett vackert system med ett mycket klart syfte — att berika moderlandet. Men det är lätt att se att planen skulle komma att fungera *endast under förutsättning att moderlandet kontrollerade koloniernas handel*. Det var mycket viktigt.

På 1600- och 1700-talet bestod engelska parlamentet av rika jordägare, köpmän och fabriker. Det är självklart att de var anhängare av systemet med moderland och kolonier, så som det skisserats ovan. Ett av deras parlamentsutskott, överhusets handels- och plantagekommitté, hade rapporterat att ”det självklara syftet med att kolonisera nordamerikanska kontinenten varit att förbättra och utvidga handel och manufaktur i det engelska kungariket.” Detta var något som parlamentet trodde fullt och fast på. Således hade det under de 156 åren från 1607 till 1763 utfärdat en hel rad lagar och förordningar som avsåg att kontrollera koloniernas handel till moderlandets fromma.

En serie lagar och förordningar föreskrev att alla varor (med några få undantag) som skeppades till kolonierna från Europa eller Asien först måste skeppas till England och därefter vidare till bestämmelseorten. Detta var avsett att förhindra direkt handel mellan kolonierna och främmande länder:

Kläde från Holland → till England → till Amerika *istället för*
 Kläde från Holland → direkt → till Amerika

På samma sätt fick också vissa kolonialvaror, som t.ex. tobak, ris, indigo, båtmaster, terpentiner, tjära, beck, bäverskinn, tackjärn och en del andra varor (listan ökade med tiden) skickas bara till England. Andra varor kunde skickas vart kolonierna ville. Engelsmännen ville ha dessa varor för egen del, men de hade ingen användning för allt som producerades i kolonierna. Ändå ville de ha kontroll över all kolonialhandel och om möjligt tjäna pengar på den.

Tobak från Virginia → till engelsk köpman → till fransk snusfabrikör
istället för

Tobak från Virginia → direkt → till fransk snusfabrikör

Vissa av öarna i Västindien hörde till Frankrike, och vissa hörde till England. De franska

öarna kunde producera socker och sirap till billigare pris än de brittiska öarna. Handelskolonierna längs nordamerikanska östkusten bedrev en hel del handel med öarna i Västindien. Sirap (melass) var speciellt viktigt för dem ty de använde det vid tillverkningen av rom. Rom användes i sin tur i slavhandeln, i pälshandeln och i fisket. (Det var vanligt på den tiden att sjömännen fick en daglig ranson rom). Naturligtvis handlade skeppen från Nya England och de mellersta kolonierna med de öar där de kunde köpa sin sirap billigast. Men i enlighet med imperieidén borde de ha handlat med de brittiska öarna. Av den anledningen beslöt parlamentet 1733 införa den s.k. sirapsförordningen som förklarade att det hädanefter måste betalas höga tullar på allt utländskt socker och all utländsk sirap som importerades till kolonierna. (Det råkade inom parentes förhålla sig så att sjuttiofyra parlamentsmedlemmar vid den tidpunkten också var plantageägare i brittiska Västindien.)

Fransk sirap - billigare än brittisk sirap - för nya engländarna men fransk sirap + höga skatter blir dyrare än brittisk sirap för nya engländarna.

Nybyggarna var strängt förbjudna att förfärdiga mössor, hattar, yllekläder och järnvaror. Alla råvaror för dessa produkter fanns till hands i Amerika; ändå förväntades det av nybyggarna att de skulle skicka dessa råvaror till England för att de skulle förädlas där, och därefter skulle de köpa tillbaka dem som manufakturvaror. Engelska fabriker tänkte inte skaffa sig konkurrens från sina egna kolonier.

Koloniala råvaror → till England, förädlas där och skickas tillbaka → till Amerika
i stället för
koloniala råvaror → förädlade i Amerika.

För att säkerställa att imperiets handel gick på imperiets fartyg föreskrev en annan serie förordningar, navigationsakterna, så tidigt som 1651, att alla varor till och från kolonierna måste fraktas på engelsk köl eller på båtar från kolonierna och att besättningen måste vara antingen engelsmän eller amerikanska nybyggare. Holländarna som var aktiva rivaler till England inom sjöfarten, blev alltså utestängda från imperiehandeln.

Franska båtar	→	imperiemuren – håll er undan
Holländska båtar	→	

Om man granskar dessa lagar och förordningar närmare, kan man se hur angeläget parlamentet var att bygga upp ett starkt handelsimperium - med moderlandet England i gynnammast tänkbara position. Sir Francis Bernard, den kunglige guvernören i Massachusetts, beskrev hela projektet mycket klart och tydligt på följande vis: ”Storbritanniens två klara syftemål beträffande den amerikanska handeln måste vara 1) att tvinga sina amerikanska undersåtar att enbart från England skaffa sig alla de manufaktur och europeiska varor som England kan förse dem med. 2) Att reglera amerikanernas utlandshandel så att vinsterna därav *sist och slutligen kommer Storbritannien till del* eller utnyttjas för imperiets befordran.”

Allt såg mycket fint ut — för moderlandet. Tyvärr var nybyggarna i Amerika inte så osjälviska att de ansåg att kolonierna bara existerade för moderlandets bästa. De hävdade envist att kolonierna var till för nybyggarnas skull.

Folket i kolonierna hade inte rest femhundra mil tvärsöver oceanen för att bygga upp ett imperium. De hade inte slagits med vilda indianer, lidit av brist på mat, arbetat länge och hårt med att bygga sina hem, för att folk i England skulle dra fördel av det. Det hade de aldrig tänkt sig. De hade kommit över till Amerika eftersom de själva ville komma någon vart.

Varför hade då inte England och hennes kolonier kommit i konflikt under de långa åren från 1607 till 1763? Bägge folken var oeniga om själva bevekelsegrunden för koloniernas existens, ändå hade de inte kolliderat förrän 1763. Hur kom det sig?

En förklaring är att lagar och förordningar som beslutats av parlament eller riksdag inte nödvändigtvis är lagar och förordningar som efterlevs. Det fanns vissa lagar som gynnade kolonisterna. Dessa lagar åtlydde de. Andra handelsförordningar drabbade dem ekonomiskt. De lagarna åtlydde de bara delvis eller inte alls. (Amerikaner av i dag följer sina förfäders exempel. De fortsätter att inte bry sig om impopulära lagar. Det är gammal amerikansk tradition).

Den lag som sade att imperiefrakten skulle ske ombord på engelska eller amerikanska båtar gynnade kolonisterna. Den gav dem tillfälle att bygga båtar och frakta varor utan att behöva konkurrera med skepp från främmande länder som hade kommit med i leken före dem. Naturligtvis bidrog detta också till att bygga upp en stark brittisk flotta. Men kolonisterna behövde skyddet från en stark flotta. På den tiden var oceanerna inte lika fredliga farleder som i dag. Även i fredstid kunde amerikanska båtar bli kapade av spanska eller franska fribytare eller av de många piratskepp som gjorde haven osäkra. Det betydde inte bara att både båt och last gick förlorade utan också att sjömännen kunde bli dödade eller sålda som slavar. Barbareskpiraterna på Medelhavet var speciellt farliga. Men brittiska flottan hade slagits mot dessa pirater och förmått dem (också med hjälp av presenter till piraterna som uppgick till omkring 30.000 pund om året) att lämna de brittiska imperiefartygen i fred. Amerikanska fartyg som fraktade vete och mjöl och fisk till hamnar i Medelhavet fick passersedlar av det brittiska amiralitetet. Fartyg med dessa passersedlar lämnades i fred av piraterna. De mellan åttio och hundra båtar som seglade på Medelhavet var tvungna att ha detta skydd — annars kunde de inte ha fortsatt med sin handel.

Sedan var det också så att varje gång som brittiska flottan erövrade ett nytt område och nya kolonier lades till imperiet så betydde det fler platser där amerikanska båtar kunde driva handel utan konkurrens utifrån. För dessa fördelar var naturligtvis de amerikanska kolonisterna mycket tacksamma. Lagar som hjälpte dem på det viset var lagar värda att efterleva.

Men den höga tullen på socker och sirap som importerades från det utländska (dvs. franska) Västindien var en helt annan historia. Köpmän i kolonierna betalade mellan 25 och 40 procent mindre för fransk sirap än för brittisk. Tullen skulle tvinga dem att köpa den dyrare produkten. Det fanns en utväg ur denna belägenhet, och många köpmän utnyttjade den.

Den utvägen var smuggling. Några av de ledande köpmännen i kolonierna (liksom i England) blev smugglare. Mer än en kolonial förmögenhet uppstod genom denna förbjudna handel. Eftersom så många människor fraktade hem utländsk sirap utan att betala tull ansågs det inte fel att smuggla. ”Av de 14.000 fat melass som importerades till Rhode Island varje år, kom 11.500 från utländska Västindien och det betalades ingen tull därpå. Av 15.000 fat som importerades till Massachusetts 1763 kom allt utom 500 fat från de västindiska öarna.”

Det var lätt att smuggla. Kolonierna låg femhundra mil från England; kusten var lång och oregelbunden; brittiska tulltjänstemän var mycket slappa; de tulltjänstemän som hade till uppgift att hålla ett öga på smugglarna höll antingen det ögat hopknipt eller så pass öppet att det kunde urskilja en liten present.

Nybyggarna i Amerika ägnade inte stor tanke åt brittiska imperiets tillväxtpotentialer, och lika lite bekymrade de sig om hur engelska köpmän eller plantageägare i Västindien skulle bli rika. De var intresserade av att själva bli rika. Om de kunde försörja sig genom att åtlyda imperiets lagar, så var allt väl. Om de för att försörja sig var tvungna att bryta mot imperiets

lagar — ja, då fick det hellre bli stora hål i imperiets lagar än i deras egna fickor.

Om det gick att tjäna pengar på att handla med de franska kolonierna under fredstid, så kunde man tjäna ännu mera pengar under krig, och köpmännen i Nordamerika grep tillfället när det yppade sig. Medan det brittiska imperiet under sjuårskriget var invecklat i en kamp på liv och död mot fransmännen, medan soldater från kolonierna kämpade sida vid sida med brittiska soldater mot fransmän och indianer, skyndade båtar från de brittiska kolonierna till de franska öarna i Västindien med mat och förnödenheter som fransmännen var i desperat behov av. Under ett krig är det vanligt att de stridande parterna utväxlar fångar. Koloniala fartyg fick passersedlar från guvernörerna i kolonierna vilket gav dem rätt att fara till de franska kolonierna och utväxla fångar. Ofta hände det att dessa ”parlamentärflaggor” (vilket var ett populärt namn också för båtarna) fraktade några få franska fångar och en stor myckenhet matvaror. Brittiska flottan försökte svälta ut fransmännen, men ändå gick koloniala båtar rakt genom deras blockad med mat åt fienden. James Hamilton, guvernör i Pennsylvania, skrev att 1759 och 1760 ”ägnade sig en mycket stor del av de främsta köpmännen i Philadelphia åt denna handel med franska Västindien”. Sjuårskriget hade kunnat bli bara ett femårskrig om inte kolonisterna hade hjälpt till att livnära fienden.

För folk vilkas hjärta ömmade för det brittiska imperiet var Frankrike huvudfienden i Indien, Europa, Nordamerika och Västindien. Men för de amerikanska nybyggarna var Frankrike i Kanada eller väster om Appalacherna en bitter fiende och de var beredda att hjälpa till att krossa denna fiende; men Frankrike i Västindien var ett ställe där man kunde tjäna mycket pengar på handel. Nybyggarna ömmade inte för det brittiska imperiet. De uppfattade inte sig själva som engelsmän, och inte ens som amerikaner. En nybyggare uppfattade sig själv som en virginier eller new yorkare eller en man från Massachusetts. Kolonierna var inte ett land; de var tretton olika länder. De var svartsjuka på varandra och de grälade alltid inbördes.

Ibland kunde de tvista över gränser, ibland över konkurrens sinsemellan i affärer. När moderlandet bad dem om något, brukade de skjuta över ansvaret på varandra. Varje koloni brukade vänta för att se hur mycket de andra utträttade, och allihop försökte göra lika lite som den allra saktfärdigaste bland dem. Det var mycket svårt att få dem att uppträda gemensamt även inför den gemensamma fienden, fransmännen eller indianerna. Hösten 1763 pågick t.ex. ett allvarligt indianuppror som leddes av indianhövdingen Pontiac. Amherst, som förde befäl över de brittiska trupperna i Amerika, bad New York, New Jersey, Pennsylvania och Virginia att ställa upp med trupper. New York sade: vi tänker göra vår del om du bara ber Nya England om hjälp. New Jersey följde New Yorks exempel. Eftersom han inte fick tillräckligt med soldater, bad Gage, som efterträdde Amherst som befälhavare, till sist kolonierna i Nya England om hjälp. Massachusetts vägrade, eftersom man inte ville ta order från New York. New Hampshire vägrade eftersom Connecticut och Massachusetts inte hade gjort sin del. Rhode Island vägrade. Till sist gick Connecticut med på att båda upp en liten grupp soldater. Virginia uppfyllde sin andel. New York ställde upp med något mer än hälften av de trupper som erfordrades, och New Jersey gick med på att ställa upp trehundra man i stället för de sexhundra som krävdes. Under tiden fortsatte striderna mot Pontiac.

De brittiska armébefälhavarna var rasande över att tvingas bönfälla nybyggarna om soldater i stället för att kunna ge order om dem. Men nybyggarna rättade sig inte efter befallningar. De hade skaffat sig god erfarenhet i konsten att gräla med britterna under sina många dispyter med de kungliga guvernörerna. Fastän brittiska parlamentet reglerade handeln för sina nordamerikanska besittningar, så utfärdades de flesta övriga lagar i kolonierna av nybyggarna själva. Varje koloni valde sin grupp lagstiftare. Därutöver tillsatte kungen för alla kolonierna

utom Rhode Island och Connecticut en kunglig guvernör, som också skulle delta i lagstiftningen. Det blev många dispyter mellan nybyggarnas lagstiftare och den kunglige guvernören. Nybyggarna tänkte först och främst på sig själva, och guvernören tänkte först och främst på England och Imperiet. När nybyggarna ville någonting, sa den kunglige guvernören nej. När den kunglige guvernören ville något, sa nybyggarna nej. I de flesta fall var det nybyggarna som drev sin vilja igenom, främst därför att det var de som betalade guvernörens lön. Om han inte uppförde sig som han borde, försenades utbetalningen av hans lön eller också skars lönen ned. Nybyggarna hade övertaget. De fick för vana att själva bestämma. Dessa dispyter med den kunglige guvernören, brittiska regeringens representant i Amerika, gav nybyggarna god övning i att hävda vad de betraktade som sina rättigheter.

Från 1607 till 1763 utkämpade dessa tretton svartsjuka kolonier tretton separata dispyter med moderlandet. Men argumenten var i varje enskilt fall desamma. Vart tjugonde år fördubblade kolonierna sin befolkning. Handel och jordbruk i kolonierna gick framåt med stormsteg. Nybyggarna ville expandera — men överallt kolliderade de med den brittiska överinsynen vars främsta syftemål var moderlandets och imperiets väl. Eftersom de befann sig femhundra mil från England; eftersom de i många fall hade kommit till Amerika för att slippa undan europeiska sedvänjor eller lagar som de inte gillade eller som hindrade dem från att försörja sig; eftersom de, när de väl kommit till Amerika, hade lärt sig att ta vara på sig själva trots alla försök från de kungliga guvernörerna att lägga sig i deras affärer; eftersom de hade blivit vana vid att bryta mot sådana av imperiets lagar som de inte gillade — eftersom de hade gjort allt detta, hade nybyggarna också kommit att bli allt mer självständiga. Medan England trodde att kolonierna existerade för dess skull, var kolonierna övertygade om att de existerade för sin egen skull.

Ändå hade de fram till 1763 varit fullt nöjda med att förbli en del av imperiet. Fram till den tidpunkten hade mycket få nybyggare verkligen tänkt sig möjligheten att bryta med England. Ändå förklarade Amerika i praktiken den 4 juli 1776, tretton år senare: Vi tänker inte längre tillhöra ert imperium. Vi tänker styra oss själva. Vad hade inträffat?

I sju års tid hade England utkämpat ett bittert krig med fransmännen. Genom fredsslutet utvidgades dess imperium på ett dramatiskt sätt. Flera öar i Västindien, allt land från Appalachen till Mississippi (utom New Orleans vid dess mynning), hela Kanada, detta var det väldiga tillskottet till Englands amerikanska kolonier. Det var mycket imponerande, men det krävde en hel del omtanke. Man måste förvalta detta nya territorium, och det skulle komma att kosta en hel del pengar. De brittiska skattebetalarna klagade redan över de höga kostnader som var förknippade med Englands många krig, och något måste nu göras åt den saken. Något måste också göras åt den omfattande smuggling som pågick i kolonierna. Och något måste göras för att hålla indianerna lugna så att de inte lät sina vänner fransmännen få hand om pälshandeln. Det framstod mycket klart för parlamentsmedlemmarna att Englands grepp över sina amerikanska kolonier var alltför löst, att banden med imperiet måste knytas fastare.

Indianerna hade blivit upprörda över nybyggarnas marsch västerut. Fransmännen hade ytterligare hetsat upp dem, och nu befann de sig ständigt på krigsstigen. De koloniala pälshandlarna var i många fall en ohederlig samling skojare som inte nöjde sig med de pengar de kunde tjäna på hederligt sätt. De använde rom för att få indianerna fulla och därefter lurade de dem skamlöst. Pälshandeln var viktig för engelsmännen och därför ville de att indianerna skulle vara någorlunda nöjda. Dessutom var det bäst att inte låta nybyggarna flytta alltför långt bort från kusten där de skulle vara helt utom räckhåll för den brittiska regeringen. Och dessutom ville engelsmän vara med och dela vinsterna, om det blev en ordentlig markvärdesstegring

väster om Appalacherna.

1763 års proklamation var svaret på allt detta. Parlamentets avsikt var inte att för all framtid hindra nybyggarna från att flytta över bergen; avsikten var att man skulle ha fred med indianerna tills pälshandeln kom under kontroll. Om några få år var det tänkbart att nybyggarna återigen skulle kunna dra västerut. Men det stod inget om detta i proklamationen, och nybyggarna i väster, de koloniala pälshandlarna och aktieägarna i jordbolagen var otåliga. Proklamationen fick dem att känna att de blivit lurade. De blev alldeles ursinniga över engelsmännens uppträdande.

Så länge sjuårskriget höll på, gick affärerna lysande för kolonierna. Fransmännen, som var i desperat behov av proviant, var villiga att betala höga priser; den brittiska armén i Amerika betydde många fler munnar att mätta. Resultatet blev att amerikanska farmare och plantageägare ökade sina arealer och sålde allt de odlade till mycket höga priser. Affärsägarna som sålde sina varor med god vinst, ökade sina lager. Handelsfartygen gjorde stora affärer. Många människor blev enormt rika nästan över en natt. Det var lätt att få tag på pengar och folk vände sig vid att leva i bättre villkor än någonsin tidigare. Men som alltid varade inte detta skenbara välstånd för evigt. När kriget tog slut 1763, kom kraschen. Armén upplöstes, fransmännen upphörde plötsligt att köpa från kolonierna i Amerika, och priserna föll. Köpmän, farmare och affärsägare fann plötsligt att de hade för stora lager samtidigt som priserna föll. Arbetare blev arbetslösa. Det var mycket dåliga tider. Det var just rätta tillfället att dra västerut och börja på nytt. Men här stod proklamationen i vägen, denna hatade engelska förordning. Naturligtvis gav sig många människor i väg trots proklamationen — folkvågen var alltför mäktig för att kunna stoppas av någon lag eller förordning — men nybyggarna var ändå förbittrade.

Ännu efter kriget var britterna rädda att de åttiofemtusen besegrade fransmännen återigen skulle ställa till besvär för dem. De visste att indianerna skulle göra det. Det var meningslöst, ansåg de, att lita på att kolonierna skulle rekrytera en armé åt Storbritannien. I England var man trött på att utkämpa koloniala krig medan kolonisterna sköt ansvaret över på varandra i stället för att göra sitt bästa för att hjälpa till. Det skulle behövas befästningar i väster och det krävdes en reguljär armé på åtminstone tiotusen soldater. Eftersom kriget åtminstone delvis hade utkämpats för att hjälpa nybyggarna, var det bara rättvist, tyckte parlamentet, att nybyggarna hjälpte till att betala de höga utgifterna för kriget. Och eftersom den nya stående armén och befästningarna var avsedda att skydda kolonierna så var det bara rättvist att nybyggarna hjälpte till att betala också för dem.

Alltså gick parlamentet till verket med sina planer för att skaffa fram pengar och för att göra slut på smugglingen i kolonierna. År 1764 genomdrevs den s.k. ”sockerakten”. Det var den gamla melass-akten som hade fått nya kläder. Skatten på melass från de franska kolonierna, som tidigare varit sixpence per gallon, reducerades nu till tre pence. I stället satte man tull på andra importvaror som siden, kaffe och vin. De pengar man fick in skulle bekosta den nya arméns utgifter i Amerika. Det skulle inte längre få förekomma någon smuggling. Brittiska flottan skulle patrullera amerikanska kusten och beslagta alla fartyg som bröt mot lagen. Tulltjänstemän fick inte längre stanna i England medan någon lejd person arbetade i deras ställe i Amerika. De kungliga guvernörerna beordrades att göra sin fulla plikt. Envar som hjälpte till att fånga smugglarna skulle få en del av det beslagtagna godset. Angivare skulle belönas. Parlamentet menade allvar. Den nya lagen kunde bita ifrån sig.

Men det räckte inte med det. År 1765 införde brittiska regeringen stämpelakten för att bekosta de nya trupperna i Amerika. Stämpelakten innebar att alla kort, tärningar, flygblad, tidningar,

annonser, skoldiplom, almanackor, vigsellicenser och andra juridiska dokument skulle ha en stämpel.

Fastän denna form av beskattning nu är självklar i Förenta staterna (regeringens blå stämpel på kapsylen på spritflaskor och cigarrettpaket och spelkort känner varje amerikan till) så möttes den av stort motstånd i kolonierna 1765. I England hade stämpelakten varit lag i åtskilliga år. Om stämpelbruket var accepterat i England, så — tänkte sig parlamentets medlemmar — borde det ju också gå i kolonierna, i synnerhet som de pengar som inbringades skulle spenderas för koloniernas räkning. Men parlamentsmedlemmarna tänkte fel — stämpelbruket accepterades inte i Amerika 1765.

Proklamationsakten 1763, sockerakten 1764, stämpelakten 1765. Det var hårda tider i kolonierna.

Dispyten mellan nybyggarna vid gränsen och överklassen hade inte upphört. Arbetarna i städerna hade börjat delta i kampen för att få mera makt. De rika köpmännen och plantageägarna innehade ännu regeringsmakten i alla kolonierna, men de fattigare klasserna överallt började nu ifrågasätta deras rätt att styra.

Då hände något intressant. De rika köpmännen i kolonierna var förbittrade över att det alltid var brittiska örlogsmän ute för att hindra smugglingen. Eftersom många av dem hade hela sin förmögenhet investerad i handeln med det utländska Västindien, så innebar den brittiska flottans plötsliga vaksamhet ett hårt slag mot deras affärer. Romproducenterna drabbades också av slaget mot smugglarna. En del köpmän och romproducenter blev av med alla sina pengar, och andra fruktade att de också skulle bli av med sina om man inte företog sig något beträffande den avskydda sockerakten.

Stämpelakten gav köpmännen det tillfälle de letade efter. De hetsade upp de fattigare klasserna till att tro att Englands nya lagar var den verkliga orsaken till deras problem. Advokater som drabbades av stämpelakten höll upphetsande tal om ”engelsmännens rätt”. Tidningsredaktörer som också drabbades av stämpelakten, skrev långa artiklar i sina tidningar om Englands ”orättfärdiga lagar”. Gemene man, som för det mesta var nedtryckt och utan pengar och nu dessutom arbetslös på grund av de hårda tiderna, välkomnade varje tillfälle att förbättra sina villkor. Man fick honom att tro att det var England som var hans fiende och att han inte borde lyda dess lagar.

Handelsrestriktionerna hade drabbat köpmännen, men den nya stämpelakten drabbade varenda människa. Det hade aldrig tidigare inträffat att England sökt få nybyggarna i Amerika att betala skatter direkt till moderlandet. Det var svårt att känna sig upphetsad över indirekta skatter i stil med tullar som uppbars i hamnstäderna, men stämpelakten var något helt annat. Var och en kunde med egna ögon se de avskydda stämplarna.

Arbetare i städerna bildade grupper som kallades ”Frihetens söner”. De rev ned hus som tillhörde stämpelagenter och kastade ut deras möbler i rännstenen. De beslagtog stämplarna, staplade upp dem på gatan och brände dem. Kravaller utbröt i New York, Boston, Charleston och andra stora städer. ”Frihetens söner” hade väckts till liv; det vanliga fotfolket omsatte med sitt vanliga mod parollerna i tal och pamfletter i praktiken.

Köpmännen gick också snabbt till action. De kom på ett utmärkt sätt att tvinga parlamentet att ändra uppfattning. De hade alltid köpt engelska varor för återförsäljning i kolonierna. Nu gick de samman i en action som gick ut på att inte längre importera någonting från England. Det var slugt uträknat ty om de upphörde köpa engelska varor, så skulle engelska fabriker som

förlorade sin marknad i Amerika snart komma att utöva påtryckningar på parlamentet för att avskaffa stämpelakten.

General Thomas Gage, som var befälhavare för de brittiska trupperna i Amerika, beskrev händelseutvecklingen i ett brev till Conwey, en av engelske kungens ministrar, i ett brev från New York den 21 december 1765:

Egendomsägarnas plan har varit att uppvigla de lägre klasserna för att förhindra lagens verkställande . i akt att förskräcka och skrämma Englands folk så att det avskaffar lagen. Och köpmännen som avbeställt de varor de hade beställt tvivlar inte på att många handelsstäder och framstående köpmän i London kommer att bistå dem när det gäller att nå detta syfte.

Advokaterna är källan till klagomålen i varje provins. Här i provinsen försiggår ingenting offentligt utan dem, och man skulle önska att också domarkåren vore fri från sådana beskyllningar. Hela köpmannakåren, kolonialförsamlingens ledamöter, magistraten osv. har enats bakom denna kravallplan och utan dessas påverkan och tillskyndan skulle det lägre folket förhållit sig helt stilla. Det kostade åtskilligt besvär innan de blev tillräckligt upphetsade. Sjömännen, den enda grupp man skulle kunna kalla slödder, står helt och hållet under befäl av de köpmän som ger dem arbete.

De lägre klasserna vilkas främsta motståndare var de rika leddes nu, vilket Gage med sitt skarpa öga observerade, att utkämpa de rikas kamp En mycket, mycket gammal historia.

Köpmännens importbojkott hade framgång. Spinnrockarna och vävstolarna i hemmen arbetade på övertid för att framställa kläder åt nybyggarna så att de inte behövde köpa engelska varor. Nybyggarna förband sig att avstå från de mycket utstuderade begravningar de var vana vid, så att det inte skulle behövas något engelskt kläde. ”Köp inte engelska varor!” blev ett populärt amerikanskt uttryck.

I England var det redan dåliga tider. När nu amerikanerna vägrade köpa engelska varor, blev det stadigt ännu sämre. Engelska köpmän skrev till parlamentet och bönföll dess ledamöter att avskaffa de lagar som var orsaken till allt detta besvär. I ett sådant brev stod det: ”Vår handel drabbas; vad i djävulens namn har ni tagit er till? Vi för vår del gör inga anspråk på att förstå er politik och vad som sker i Amerika, men vår handel drabbas; vi bönfäller er att avhjälpa detta och må pesten ta er om ni inte gör det.” Parlamentet fattade galoppen och stämpelakten avskaffades 1766.

Men de ”härliga nyheterna” blev inte långlivade. Parlamentet var fast beslutet att nybyggarna skulle få vara med och betala utgifterna för imperiet i Amerika. Det var också fast beslutet att lära nybyggarna att parlamentet hade rätt att beskatta dem. Patrick Henry, en nybyggare i väster som tillhörde den lagstiftande församlingen i Virginia, hade hävdat att det bara var koloniernas egna lagstiftare, inte parlamentet, som hade rätt att beskatta dem. Andra kolonister hävdade detsamma. Detta var nonsens, ansåg parlamentets medlemmar.

Parlamentet utfärdade nu en ny serie lagar och förordningar. Tullen på melass sänktes på nytt. Townshend-akten av år 1767 införde tull på glas, bly, te jämte några andra varor som exporterades till Amerika. Detta var återigen en indirekt skatt, av det slag som kolonisterna vant sig vid under tidigare år. Parlamentet väntade sig inte något ytterligare bråk.

Men det fanns vissa besvärliga detaljer när det gällde de nya lagarna. Många brittiska officerare hade dragit sig för att ingripa mot lagbrytare bland nybyggarna eftersom det ofta förde med sig att uppretade folkmassor angrep dem och deras egendom. Andra brittiska tjänstemän ansåg att de inte kunde uträtta någonting eftersom det var kolonisterna som betalade deras lön. I de nya lagarna förklarades det att en del av de pengar som kom från tullavgifterna skulle användas till att betala lönen för de kungliga guvernörerna och andra

brittiska tjänstemän i Amerika. Kolonisterna insåg omedelbart vilket dråpslag detta var mot deras makt. Det stod också i de nya lagarna att det skulle skickas ut fler tulltjänstemän och fler skepp ur brittiska flottan till Amerika för att stoppa smugglingen. Och tulltjänstemännen fick rätt att bryta sig in i vilket hus, affär eller källare de ville för att söka efter och beslagta smuggelgods. Kolonisterna motsatte sig kraftigt detta direkta angrepp mot deras frihet.

Nu väcktes folket på nytt. En ny importbojkott blev följden. Fler kravaller, fler bränder och fortsatt smuggling. Den 10 juni 1768 anlände John Hancocks slup Liberty till Bostons hamn med vin från Madeira. Hamnkaptenen vägrade tillstånd att lossa vinet innan tullavgifterna hade betalats. Han erbjöds mutor. När han vägrade ta emot dem, kastades han in i kajutan ombord och hölls kvar där medan man snabbt lossade vinet. En månad senare beslagtogs skeppet av tulltjänstemän. Det blev kravaller, och folkmassorna angrep tjänstemännen och kastade sten på deras hus. Fler brittiska soldater skickades till Boston.

Britterna försökte med all kraft stoppa smugglingen. Benjamin Franklin skrev en uppsats som han kallade ”Regler för att reducera ett stort imperium till ett litet”. Med bitter sarkasm beskrev han vad Englands skatteindrivare ägnade sig åt. ”Genomsök med beväpnade skepp varje bukt, hamn, flod, bäck, vinkel och vrå längs hela kusten i era kolonier; hejda varje kustbåt, varje trätransport, varje fiskare; vänd upp och ner och in och ut på deras last och till och med deras ballast; och om ni hittar synålar till en pennys värde som de inte uppgett, beslagta då alltihop.”

De brittiska tullbåtarna höll allt intensivare uppsikt över kustfarten, men det var omöjligt att stoppa smugglingen helt och hållet. Kusten var alltför lång och folket var aktivt på smugglarnas sida. I juli 1769 brände en folkmassa vid Newport, Rhode Island, det brittiska tullfartyget Liberty eftersom hon just hade kapat två fartyg som anklagades för smuggling. Folk som angav smugglarna fick ofta en ordentlig omgång stryk. I Boston tillfångatogs en angivare av folkmassan. Han rullades i tjära och fjäder och sedan tvingades han paradera på de mest trafikerade gatorna. I New York blev tre andra angivare också rullade i tjära och fjäder. Folkets inställning till angivarna avspeglades också hos skolbarnen. I Boston hände det på torsdagsmorgonen den 22 februari 1770, att några skolbarn råkade i gräl med en angivare som hette Richardson. ”Han retirerade hastigt till sitt hus i närheten under gälla skrik i stil med Tjallare! Tjallare! Här fick han sällskap av sin hustru och en man; och båda sidor kastade avskräde på varandra till dess det stod klart att det var barnen som siktade bäst. Då sköt Richardson inifrån huset flera skott rätt in i folkmassan och dödade därmed Christopher Snider, en elvaårig pojke, och sårade kapten John Gores lille son.”

Man kan gott föreställa sig hur upphetsade folk måste ha varit, när en man kunde förmå sig att skjuta rätt in i en klunga skolpojkar! ”Frihetens söner” var i farten överallt. De gjorde livet mycket obehagligt för varje köpman som fortsatte att köpa varor från England trots den överenskomna importbojkotten. I Edes & Gills Nordamerikanska almanacka för år 1770 stod en lista på de köpmän som fortsatte ”importera brittiska varor trots överenskommelsen.”

Det blev mer stenkastning, mer tjära och fjädrar, mer sönderslagen egendom. Många människor som höll på England var rädda att råka ut för obehag och höll tyst. Löjtnant Dudingston, den brittiske befälhavaren på tullskeppet Gaspee hade gjort sig grundligt hatad av både smugglare och icke-smugglare eftersom han samvetsgrant utförde sin plikt att patrullera kusten. En dag höll Gaspee på att jaga ett fartyg från kolonierna när hans eget skepp gick på grund på en smal landremsa nära Providence, Rhode Island. Den natten tillfångatog ett gäng kolonister besättningen och satte eld på skeppet. Engelske kungen bad folk att ta reda på vilka som var skyldiga till övergreppet. Men trots att åtminstone ett tusen personer kände till

namnen på dem som deltagit i affären, så kunde man inte hitta en enda person som var beredd att ange dem.

I Boston i mars 1770 dödades, bara ett par veckor efter skotten mot Christopher Snider, fem personer av brittiska soldater efter en sammanstötning som började med att någon kastade ett par snöbollar. Fastän soldaterna senare ställdes inför rätta och befanns icke skyldiga, grep ledarna för de upphetsade nybyggarna tillfället att hålla elden brinnande. De tryckte flygblad om ”Boston-massakern”.

Vid denna tidpunkt började de flesta av de rika köpmän som satt i gång bråket känna sig mycket oroliga inför den fortsatta händelseutvecklingen. England hade stiftat lagar som drabbade deras affärsverksamhet. De hade velat få dessa lagar avskaffade. De hade hetsat upp folket för att få vad de strävade efter. Men de lägre klasserna — mobben — gick för långt. Att sätta sig över impopulära lagar var en sak — att riva ned hus och bränna båtar var något helt annat. Rika egendomsägare var mycket oroliga över mobbens benägenhet att förstöra egendom. Dessa småjordbrukare, hantverkare, och i största allmänhet människor som varken ägde rösträtt eller egen jord, som skrek högst och slogs bittrast för ”de mänskliga rättigheterna” var samtidigt de som hade minst att säga till om när det gällde deras egen regering. Många köpmän såg en betydligt större fara i att mobben grep makten än vad de såg i parlamentets lagar. Guvernör Morris uttryckte de rikas farhågor när han skrev: ”Ledarna för rörelsen börjar bli farliga för överklassen och frågan är hur man ska kunna hålla dem nere.”

År 1770 återkallade parlamentet Townshend-lagarna utom vad gällde en liten tullavgift för te. Nu var köpmännen redo att ge upp kampen. De ville att allt skulle lugna ned sig så att de kunde sätta igång med sina affärer igen. Att hetsa upp de lägre klasserna var alltför farligt.

Mellan 1770 och 1773 inträffade färre sammanstötningar. Affärerna gick bättre. Många köpmän betalade den låga tullavgiften på te. Andra, i synnerhet köpmännen i New York och Philadelphia, fann det fortfarande tämligen enkelt att smuggla in te trots de många båtarna ur engelska flottan som bevakade hamnarna. Smuggelteet var billigare och vinsten blev större för de köpmän som handlade med smuggelte. Affärerna gick bra.

Det var sant att Samuel Adams, en av de hetlevrade ledarna för det vanliga folket, fortfarande gjorde allt som stod i hans makt för att hetsa upp dem. I Boston Gazette skrev han den 5 oktober 1772: ”Är det inte hög tid för folk i vårt land att uttryckligen förklara om de vill vara fria män eller slavar ... låt oss ... lugnt se oss om och avgöra vad vi bör utträta ... Låt detta bli samtalsämnet i varje klubb. Låt varje stad samlas. Låt föreningar och församlingar överallt gå samman för att rådslå och återta våra rättigheter.”

Det var också sant att det fanns män i andra kolonier som tänkte som Adams och som försökte vidmakthålla folkets upphetsning. De hade t.o.m. bildat ”korrespondenskommittéer” som ständigt höll varandra underrättade om spännande saker som inträffade i de olika kolonierna. På det viset höll de stridbara grupperna — radikalerna — ständigt kontakt med varandra.

Ändå kunde det vanliga folket, de som trodde att de kämpade för rätten att rå om sig själva utan att parlamentet lade sig i det, inte ha uppnått särskilt mycket utan hjälp från de rika och mäktiga köpmännen. Men dessa köpmän ansåg nu att det var bättre för dem att inte gå samman med de lägre klasserna. Köpmännen hade satt i gång leken men de ville inte vara med längre om de inte fick bestämma spelreglerna. De ville inte längre gå samman med de övriga i den gemensamma konflikten mot England. De två grupperna höll på att glida isär.

Vid denna tidpunkt fattade parlamentet ett mycket dumt beslut. Köpmännen och radikalerna i

Amerika hade glidit isär. Det var parlamentets te-akt av år 1773 som återigen förde dem samman.

Ostindiekompaniet, en mycket stor och mäktig brittisk affärsorganisation, befann sig i ekonomiska svårigheter. Om inte parlamentet omedelbart ingrep, skulle Ostindiekompaniet gå i konkurs. Det hade sjutton miljoner pund te (åtta miljoner kilo) i sina lagerlokaler. Det betydde mycket pengar om man lyckades sälja det. Vart skulle man sälja det? Till kolonierna, naturligtvis! Smugglades det inte ständigt in stora kvantiteter holländskt te till New York och Philadelphia? Idén bakom den nya teakten var att man skulle få kolonisterna att köpa te från Ostindiska kompaniet i stället för att köpa smuggelte. Smuggelte var billigt, men Ostindiska kompaniets te skulle bli ännu billigare.

Före 1773 hade Ostindiekompaniet fraktat sitt te till England, och därefter sålt det *med vinst* till en köpman i London; köpmannen i London sålde det därefter *med vinst* till den amerikanske köpmannen; den amerikanske köpmannen sålde det därefter *med vinst* till den amerikanske affärsägaren; den amerikanske affärsägaren sålde det därefter *med vinst* till tetricarna i kolonierna. Fyra gånger betalades det ut vinst innan teet slutligen nådde den person som drack det. Det var inte att undra på att Ostindiska kompaniets te kostade mer än holländskt te.

Den nya teakten ändrade på allt detta. Det gav Ostindiska kompaniet rätt att skicka sitt te på egna båtar, öppna egna lagerlokaler i Amerika och sälja direkt till de amerikanska affärsägarna. Genom att skära bort två vinstmoment kunde man sälja teet till halva priset mot tidigare. Det skulle inte bara bli billigare än det te som amerikanska köpmän betalade tull för utan också billigare än smuggelteet.

Före teakten:

Ostindiska kompaniets te → köpman i London → amerikansk köpman → amerikansk affärsägare → amerikansk tetricare

Efter teakten:

Ostindiska kompaniets te → (bort med 2 vinstmoment) → amerikanska affärsägare → amerikanska tetricare

Parlamentets plan betydde att Ostindiska kompaniet skulle få hjälp att sälja sina åtta miljoner kilo te och det skulle betyda billigare te för kolonisterna i Amerika. Det var en utmärkt idé för alla parter — utom för de amerikanska köpmännen som snart skulle tvingas uppge sin te-handel. De som smugglade holländskt te såg slutet nalkas för sina inkomstbringande affärer. Köpmän med te i sina lagerlokaler såg sig i andanom sittande med osålda lager när det billigare Ostindienteet lossades.

Det fanns en utväg, och köpmännen tog den. Återigen gjorde de gemensam sak med radikalerna, de människor som inte var beredda att ge efter för England på några villkor. Nu fick Samuel Adams det tillfälle han väntat på.

Ostindiska kompaniets te skulle bli billigare, och naturligtvis skulle de amerikanska nybyggarna komma att köpa det. Men köpmännen, vilkas plånböcker då skulle drabbas och radikalerna som kämpade mot parlamentets rätt att beskatta nybyggarna utan deras godkännande, ville inte att detta skulle inträffa. Teet fick inte lossas!

Det dröjde inte länge förrän det publicerades artiklar i tidningarna som varnade folk för Ostindiska kompaniet. Ett omtyckt argument var att även om teet skulle bli mycket billigt till att börja med, så skulle kompaniet när det väl konkurrerat ut alla andra försäljare, höja sina

priser till den nivå det behagade.

”Reclusus” (den instängde) utfärdade följande varning i *Boston Evening Post* den 18 oktober 1773: ”Fastän det första partiet te möjligen kommer att säljas till lågt pris för att få ett gott mottagande, så kommer bolaget när teet väl accepterats i likhet med alla andra monopolister att hoppas på högre vinster på sina varor och höja priset som det behagar.”

En annan skribent varnade för att andra brittiska bolag skulle kunna göra detsamma och hur skulle det då gå för nybyggarna? I *Pennsylvania Chronicle* stod det 15 november 1773: ”Skulle inte öppnandet av ett Ostindiehus i Amerika uppmuntra alla de stora bolagen i Storbritannien att följa exemplet? Om så sker, har vi någon utsikt att bli annat än underordnade hjälpredor åt de brittiska bolagen?”

Åtskilliga människor vände sig nu inte bara emot Ostindiska kompaniet utan mot allt tedrickande överhuvudtaget. I *Pennsylvania Journal* för den 20 oktober 1773 erinrade sig ”En gammal hantverkare” med en suck den ”tid då man inte använde te, vi knappast kände till det, och ändå tycktes folk på den tiden vara lyckligare och allmänt friskare än i dag.”

Är det svårt att känna igen Samuel Adams och köpmännens flitiga händer?

Nu hölls stora massmöten i alla de viktigaste hamnarna. Gemene man lyssnade på fångslände talare som undervisade dem om deras rättigheter. Det talades mycket litet om de pengar köpmännen skulle förlora om Ostindiska kompaniets te lossades; det hölls många tal som förklarade: ”ingen beskattning utan representation” — det talades mycket om Friheten. Teet fick inte lossas!

Till Boston anlände i november 1773 tre skepp från Kompaniet. Radikalerna tänkte inte tillåta att teet lossades. Guvernör Hutchinson tänkte inte låta skeppen återvända utan att teet lossades. Natten till den 16 december 1773 tog sig en grupp män ombord på båtarna, högg sönder tekistorna och kastade teet över bord. Det var ”tebjudningen i Boston” och den kostade Ostindiska kompaniet omkring 400.000 kronor.

Tefartyg anlände till Charleston, New York, Annapolis. Mobben var redo. I Charleston placerades teet i fuktiga källare; i New York den 22 april 1774 inträffade ännu en ”tebjudning”; i Annapolis dit briggen Peggy Stewart anlände med mer än ett ton avgiftsbelagt te för firman T. C. Williams & Company, brändes både te och skepp i en stor folkmassas åsyn.

När nyheten om tebjudningen i Boston nådde parlamentet, gick det snabbt till aktion. Brittisk egendom till ett värde av 400.000 kronor hade förstörts. Det var att gå för långt. Kolonisterna måste få en läxa. Parlamentet beslöt ge dem mycket sträng bestraffning. Bostons hamn skulle stängas till dess ersättning erlagts för teet; inga fler ”stadsmöten” (vilket var de amerikanska städernas motsvarighet till kommunalfullmäktige) kunde hållas utan guvernörens tillstånd; brittiska officerare anklagade för mord under försök att upprätthålla brittisk lag skulle dömas inför domstol i England (långt bort från upphetsade kolonister). General Gage utsågs till guvernör i Massachusetts. Fler trupper sändes till Boston.

”Tärningen är kastad”, skrev Georg III till Lord North, ”kolonierna måste antingen triumfera eller falla till föga.” I Amerika hade Samuel Adams och hans följeslagare folkets öra. De motsatte sig varje tanke på att ge efter för parlamentets krav. I England kontrollerades parlamentet av Lord North och dennes anhängare. De var fast beslutna att bestraffa kolonisterna. Det såg ut att bli en kamp på liv och död.

”Korrespondenskommittéerna” var mycket aktiva. Man planerade ett möte med valda

representanter från de olika kolonierna.

Den 5 september 1774 samlades den första kontinentala kongressen i Philadelphia. Skulle Boston tvingas betala för teet eller skulle man ge Boston stöd i dess vägran att betala? Det hölls långa tal av dem som tyckte att man borde ta det hela lugnt och ge efter för parlamentets krav. Det hölls också långa tal av radikalerna som ville göra motstånd, som ville möta utmaningen från England. Slutligen vinner radikalerna efter femtiotvå dagars diskussion. Man beslutar bilda en "kontinental sammanslutning". Nybyggarna ska återigen försöka sig på en importbojkott, och dessutom en export-bojkott. Kommittéer ska övervaka att ingen bryter mot överenskommelsen. Ännu ett möte ska hållas följande år.

I februari 1775 började general Gage göra aktiva förberedelser för den konflikt som var på väg. Han ville förbättra befästningarna i Bostons hamn. Det var meningslöst att be arbetarna i Boston att utföra arbetet, och därför skickade Gage ombud till andra städer för att skaffa arbetare och material. Men korrespondenskommittéerna var på alerten. När Gages ombud nådde New York fann de att nyheten om deras ankomst hunnit före dem. Förgäves erbjöd de arbete åt stadens snickare och murare. Arbetarna i New York vägrade bli ett vapen mot sina kamrater i Boston. Gage försattes i schack genom arbetarklassens solidaritet.

Nu behövdes bara en gnista för att utlösa explosionen. Vilkendera sidan skulle stå för den gnistan?

Den 19 april 1775 skickade general Gage en grupp brittiska soldater för att beslagta militära förråd som tillhörde kolonisterna i Concord. Paul Revere och Rufus Dawes skyndade genom landet och spred denna nyhet. När trupperna nådde Lexington på väg till Concord, mötte de en liten skara kolonister. Ett skott avlossades, och kriget hade börjat.

Vem avlossade första skottet? Ingen vet. *Salem Gazette Massachusetts* rapporterade den 25 april 1775: "... varpå trupperna hurrade, och omedelbart avlossade en eller ett par officerare (brittiska) sina pistoler vilket ögonblickligen följdes av skott från fyra eller fem av soldaterna och sedan tycktes det ske en allmän skottlossning från hela gruppen: åtta av våra män dödades, och nio sårades ..."

Det är den amerikanska versionen.

London Gazette rapporterade den 10 juni 1775: "... som vid sin ankomst till Lexington fann en skara väpnade män från området på en äng nära vägen; och då kungens trupper marscherade mot dem i avsikt att förhöra sig om anledningen till att de var så församlade bröt de upp under stor förvirring och flera bössor avfyrades mot kungens trupper från en stenmur och även från bönehuset och andra byggnader, varvid en man sårades och major Petcairns häst fick skottskador på två ställen ..."

Det är den brittiska versionen.

Vilken sida bär skulden? Det är bara att välja.

Den andra kontinentalkongressen samlades i Philadelphia den 10 maj 1775, knappt en månad efter slaget vid Lexington. George Washington utsågs till befälhavare över den kontinentala armén. Innan han hunnit nå sin armé, hade ytterligare strider utkämpats mellan brittiska soldater och amerikanska kolonister.

Kriget hade satts i gång på allvar. Kommittéer av radikala höll på att ta makten. De kungliga guvernörerna och andra brittiska befallningshavare lämnade sina poster och flydde så fort de bara kunde. Folk som ännu stod på Englands sida (de kallades lojalister eller tories, som

högerpartiet i England) blev ofta misshandlade. Andra utsattes för tjära- och fjäderbehandlingen. Somliga blev t.o.m. hängda.

Det var en mycket spännande, en mycket farlig tid. En grupp radikala som till antalet var mycket få men som var mycket väl organiserade hetsade upp stämningen och tog kontroll där de kunde.

Många människor visste inte vilken sida de skulle ställa sig på. Det fanns många Tories. Några av dem hade varit på nybyggarnas sida först men gick sedan över till Engelmännerna så fort nybyggarna började gå svårt åt fast egendom; somliga hade stannat på nybyggarnas sida fram till tejudningen i Boston; somliga hade t.o.m. varit delegater vid den första kontinentala kongressen och inte blivit Tories förrän efter slaget vid Lexington. Det var mycket svårt att bestämma sig för vilken sida man skulle tillhöra. Det fanns de som inte bestämde sig förrän en mobb hetlevrade nybyggare tvingade fram ett beslut; somliga bestämde sig alltför sent, och då fick de sin egendom förstörd och tvingades fly för sitt liv. Under och efter kriget flydde mer än etthundratusen Tories bland vilka befann sig många av de bäst utbildade och rikaste personerna i kolonierna till Kanada eller till England för att rädda sig; deras egendom beslagtogs eller förstördes.

Det rådde fortfarande en konflikt mellan kolonier och moderland inom ramen för det brittiska imperiet. Men nu uppstod en mycket viktig förändring.

Den 10 januari 1776 publicerade Thomas Paine ett flygblad som hette *Sunt förnuft*. Det var skrivet på ett mycket enkelt och mycket rättframt språk som gemene man kunde förstå. För många vanliga människor var Paines idéer något alldeles nytt; andra hade redan börjat leka med tanken på självständighet. Paine förklarade för folk att det nu var dags för det slutgiltiga steget — en fullständig skilsmässa från England.

Sunt förnuft blev sin tids bestseller. Inom tre månader hade mer än ett hundratjugotusen exemplar sålts. Överallt i kolonierna citerade folk ur pamfletten:

Det är Europa och inte England som är Amerikas fädernesland ... All rättvisa, allt förnuft kräver skilsmässa från England. De mördades blod, naturens gråtande röst ropar DET ÄR TID ATT SKILJAS AT. Också det avstånd som Den allsmäktige valt att lägga mellan England och Amerika är ett starkt och naturligt bevis för att det aldrig var himmelens avsikt att den ene skulle styra över den andre ... En egen regering, det är vår naturliga rätt ... Vad är det vi vill? Varför tvekar vi? Från Storbritannien har vi inget annat att vänta än vår egen ruin ... ingenting kan så snabbt hjälpa oss i vår belägenhet som en öppen och bestämd SJÄLVSTÄNDIGHETSFÖRKLARING.

Detta var starka ord, som kom som på beställning för gemene man. På kontinentalkongressen diskuterade man länge frågan om en brytning med England. En del medlemmar tvekade fortfarande inför detta slutgiltiga steg. Andra förklarade att det måste ske. Samuel Adams hävdade: ”Är inte Amerika redan självständigt? Varför då inte erkänna det?”

I juni 1776 uppdrog delegaterna åt en kommitté att utfärda den skrivelse vari Amerika förklarade sig självständigt från England. Thomas Jefferson, en av kommittémedlemmarna, fick uppdraget.

Han skrev utkastet och presenterade det för kongressen. Några få ändringar gjordes, och därefter antog kongressen självständighetsförklaringen, den 4 juli 1776. I den hette det bl.a.: ”... att dessa förenade kolonier är, och har rätt att vara, fria och självständiga stater ..., och att all politisk bindning mellan dem och Storbritannien är och bör vara upplöst ...” Kolonierna hade lämnat imperiet.

”Amerikas Förenta stater” hade fötts.

”För att skapa ett fullödigare förbund”

När de tretton kolonierna den 4 juli 1776 förkunnade för världen att de nu var tretton stater som var oberoende av det brittiska imperiet, förklarade England att så kunde de inte bära sig åt, och det var början till amerikanska revolutionskriget. Det kostar mycket pengar att utkämpa ett krig. Man måste ge mat åt soldaterna, klä dem, skaffa dem någonstans att bo, (hus eller tält) och ge dem betalning. Man måste skaffa sig kanoner, bössor och kulor. Allt detta kostar pengar.

I allmänhet brukar regeringar skaffa pengar genom att kräva ut skatt av folket. Men ett av de främsta skälen för kampen mot England var just nybyggarnas invändningar mot skatter, vilket gjorde att kongressen tyckte att något sådant som skatter var väl vågat. Kongressen började i stället trycka papperspengar. Dess tryckpressar frambragte hundratals, sedan tusentals, sedan miljoner pappersdollar — utan guld och silver bakom som kunde garantera deras värde. Det är just under en sådan krigsperiod då hela fredsekonomin måste förändras och ställas på krigsfot och när hela den sociala organisationen undergår snabba förändringar, som det är mest vanligt att det inträffar en galopperande inflation. Snart var pappersdollarna praktiskt taget inte värda någonting. En amerikansk nybyggare gjorde ett täcke åt sin hund av pappersdollar. En annan använde dem för att tapetsera sin frisersalong. Socker kostade fyra dollar per skålpund och linne kostade tjugo dollar per aln. År 1779 betalade Sam Adams två tusen dollar för en kostym och en hatt.

Revolutionstider är en tid då allt är upp och nervänt. George Washington, befälhavare för de amerikanska trupperna, fann det mycket, mycket svårt att skaffa mat och kläder åt sina män med pappersdollar i handen. Många av soldaterna i armén var fattiga bönder som var tvungna att skynda hem till gården när skörden skulle bärgas. Andra deserterade helt enkelt därför att förhållandena i armén var så hemska. Å hur Washington önskade att han hade en riktig armé, en som stannade kvar i fält tills kriget var vunnet! Den 20 december 1776 skrev han ett brev till kongressens talman om sina soldater ”... som kommer och går utan att man vet hur eller när och som slåss utan att man vet var, som konsumerar ens proviant, gör slut på ens förråd och till sist lämnar en i det kritiska ögonblicket. Sådana, sir, är de män som jag har att förlita mig på ...”

Washington hade skäl att beklaga sig. Det är verkligt besvärligt att utkämpa strider med en armé som finns där ena minuten och har gett sig i väg nästa. Men det är också lätt att förstå soldaternas synpunkter. Här är några utdrag ur en dagbok som fördes av dr Waldo, en läkare från Connecticut som låg i fält med amerikanska armén vid Valley Forge vintern 1777:

”14 december ... Dålig mat — dåligt logi — kallt väder — utmattning — snuskiga kläder — snuskig mat ... Här kommer en tallrik köttsoppa — full av brända löv och smuts.

25 december, juldagen. Vi ligger fortfarande i tält — när vi borde vara inomhus — stackars sjuklingar, de lider mycket i sina tält i det här kalla vädret.”

Men varpå berodde då allt detta lidande — män som frös i brist på kläder, som svalt i brist på mat? Detta skulle inte ha inträffat om hela landet stått bakom soldaterna. Tråkigt nog för Washington och hans män stod inte hela folket enat i kampen mot England. Det är möjligt att så mycket som en tredjedel av amerikanerna var tories, lojala mot kungen och imperiet. Många av dessa flydde landet; många andra stannade kvar och hjälpte briterne med mat och kläder och kämpade t.o.m. i brittiska armén mot sina amerikanska landsmän.

Det fanns andra amerikaner som inte brydde sig så noga om vilken sida som vann. De ville vara i fred, fortsätta leva och arbeta utan bråk. De var beredda att sälja mat och utrustning av vilket slag som helst till vilken sida som helst som betalade — i god klingande metall.

Revolutionen hade inletts av en liten grupp beslutsamma män som visste vad de ville och försökte få tveksamma nybyggare att se situationen ur deras perspektiv. När explosionen kom efter Lexington och självständighetsförklaringen fortsatte denna lilla grupp att ropa högljutt, att organisera, att planera. Medan andra förhöll sig tveksamma, var det de som agerade. Många obeslutsamma nybyggare sveptes av folkmassorna över på rebellernas sida. Förmodligen var två tredjedelar av folket i staterna emot England. Men de var inte allihop så arga att de ville slåss. De var inte allihop beredda att offra sin bekvämlighet och bidra till att vinna kriget. Männerna i armén var för det mesta vanliga fattiga människor, småjordbrukare, nybyggare från västern — kort och gott, de fattigare klasserna. Det fanns naturligtvis en del rika personer — George Washington, Charles Carroll och andra — men i allmänhet var det de lägre klasserna som bar gevär.

Allt går på sned i krigstid. Amerikanen Washington kämpade mot britten Howe i Pennsylvania, en amerikansk stat — ändå var det Washingtons män som frös och svalt vid Valley Forge, medan britten hade gott om mat och kläder i Philadelphia! En utomstående betraktare kunde lätt ha inbillat sig att det var Washington, inte Howe som befann sig i fiendeland.

Medan somliga amerikanska bönder kämpade i amerikanska armén och fick betalt i värdelösa pappersdollar, fanns det andra amerikanska bönder som sålde mat till fienden och fick betalt i värdefullt guld och silver. Medan somliga amerikanska köpmän fick sina skepp kapade av brittiska fribytare och på det viset förlorade alla sina pengar, så fanns det andra amerikanska köpmän som blev fribytare under kriget, kapade brittiska skepp och lade grunden till nya förmögenheter. Abraham Whipple ombord på sitt skepp Providence stötte på en grupp engelska båtar på väg från Västindien till England. Han maskerade sitt skepp och seglade in i gruppen som om hans skepp också hade varit brittiskt. Därefter gick han varje natt, tio nätter i rad efter mörkrets inbrott, upp långsides en av båtarna, äntrade och kapade den! Därpå satte han de bästa männen ur sin egen besättning i befäl — och skickade i hemlighet tillbaka skeppet till Boston. Åtta av dessa kapade fartyg nådde Boston, och mr Whipple sålde deras last för mer än en miljon dollar. Vissa äventyrslystna amerikaner byggde speciellt snabba båtar för att desto bättre kunna kapa brittiska handelsfartyg. Under kriget gav kongressen eller de olika staterna fribytarbrev till mer än femhundra båtar, och det var omkring nittiotusen sjömän som tjänstgjorde ombord på dem.

Man kunde ha väntat sig att de mäktiga britten skulle ha erövrat Amerika med ett par tre snabba grepp men det gjorde de inte. Ett viktigt skäl var att deras soldater inte kämpade särskilt helhjärtat för att vinna. Liksom det fanns desertörer inom amerikanska armén, fanns det också desertörer inom den brittiska. Vissa av dessa desertörer gick t.o.m. över till amerikanska armén mot sina egna. (Ofta fick de betalt av amerikaner för att slåss i deras ställe i Washingtons armé). Det kunde ha varit annorlunda om de stora jordägarna och köpmännen i England i vilkas intresse kriget utkämpades, själva hade kommit rusande för att slåss. Men det gjorde de inte. Britterna hade svårigheter när det gällde att skaffa soldater. De bad att få frivilliga men det korn inte tillräckligt många; de kidnappade tiggare och arbetslösa och tjuvar på gatorna och tvingade in dem i armén; de öppnade fängelseportarna för fångar som ville ta värving i armén; ”det fanns tre brittiska regementen som helt och hållet bestod av förbrytare utsläppta från fängelset. Men alla dessa metoder räckte inte för att få fram tillräckligt många soldater för att rädda Amerika åt godsägarna och köpmännen i England.” Slutligen tvingades

britterna för att fylla leden i sin armé leja tyska soldater från tyska furstar som ägde dem. Priset var femtiofem dollar för varje dödad tysk soldat och tolv dollar för var och en som sårades. Vad kunde man vänta sig av en sådan armé?

Dessutom kunde eller ville inte de brittiska generalerna använda insidan av huvudet i kampen. Det är svårt att veta vilketdera det var. I sin krigföring begick de det ena misstaget efter det andra. Sommaren 1777 hade t.ex. general Howe sin armé i norra New Jersey. Han ville inta Philadelphia som befann sig omkring femton mil därifrån. I stället för att marschera direkt mot Philadelphia, satte han sin armé på båt och seglade till Chesapeake Bay. Han hade seglat fyrtiofem mil och det var nu åtta mil kvar till Philadelphia. Och rakt i hans väg låg Washingtons luggslitna armé som han hade slösat bort så många veckor för att undvika! Nu återstod inget annat än att slåss. Vid Brandywine och Germantown kämpade han mot amerikanerna och besegrade dem med lätthet. Men vad ska man tycka om sådana dumheter — att göra en omväg till sjöss på fyrtiofem mil och sedan marschera landvägen åtta mil i stället för att gå direkt mot en punkt som bara ligger femton mil bort?

För amerikanerna gick krigslyckan upp och sedan ner. Först en lysande seger — sedan ett förkrossande nederlag. Goda nyheter — dåliga nyheter. Seger till sjöss — nederlag till lands. ”Sturige” George Washington och en handfull trogna anhängare — missnöjda, grumsande desertörer. Det såg mycket mörkt ut. Då kom plötsligt förbluffande goda nyheter. Benjamin Franklin hade skickats utomlands för att skaffa hjälp från Frankrike. Fransmännen älskade inte amerikanerna över allt på jorden, men ett var säkert: de hatade engelsmännen. De grep tillfället att slå till mot sina gamla fiender och skickade pengar, proviant, skepp och soldater för att hjälpa revolutionsarmén. Senare anslöt sig Spanien och Holland, som också var fiender till England, för att hjälpa amerikanerna mot engelsmännen.

År 1781 befann sig den brittiske generalen Cornwallis i Yorktown, Virginia, med Washingtons amerikanska armé framför sig och franska flottan i ryggen. Det fanns ingen väg ut. Han kapitulerade.

Vid denna tidpunkt övertogs makten i England av en grupp människor som hade varit tveksamma till att börja med inför kampen mot de amerikanska nybyggarna och som vände sig mot att England skulle fortsätta detta olyckliga krig mot Amerika och Europa. De ville ha fred. Brittiska armén fick order att återvända hem. Självständighetskriget var över. Amerika hade vunnit sin befrielse från det koloniala slaveriet.

År 1783 undertecknades fredsavtalet mellan England och ”Amerikas Förenta stater”. Det nya landet fick allt land från de stora sjöarna till Florida och från Atlanten till Mississippi, utom New Orleans som gick till Spanien. Washington upplöste sin armé och både soldaterna och generalerna återvände hem. En ny nation... Amerikas Förenta stater...

Den amerikanska revolutionen var vida mer än ett krig mot England. Kriget tog slut 1783, men revolutionen fortsatte. Kriget medförde en förändring i styrelsekick för folket i Förenta staterna, men revolutionen innebar en förändring i deras gemensamma liv. En del av det som de lägre klasserna hade kämpat för före kriget uppnåddes under den revolutionära perioden. överallt i Amerika talades det om frihet, jämlikhet och mänskliga rättigheter. Självständighetsförklaringen hade sagt, ”Vi anser dessa sanningar självklara: att alla människor har skapats jämlika.” Nu infördes lagar som syftade att förverkliga detta också i verkliga livet.

Från England hade Amerika fått arvsföljd och förstfödsrätt, ett sätt att hålla jorden i samma ägo för all framtid. Jord som var ”fideikommiss” kunde inte säljas utanför familjen — den kunde inte ens skänkas bort. Under förstfödsrätten var det äldste sonen som fick all jord om

en man dog utan att lämna ett testamente efter sig — de andra barnen fick ingenting. Det var ett slugt system som gjorde det möjligt att för all framtid ha några få mäktiga rika som kunde utöka sin makt eftersom de behöll och skaffade sig mer land. Men ett sådant orättvist system kunde inte vidmakthållas när människor talade om rättvisa och jämlikhet. Det gick inte att ha lagar som sade att all egendom skulle gå till äldste sonen och samtidigt säga att ”alla män har skapats jämlika”. Ett nytt sätt att tänka, revolutionära idéer, gjorde slut på dessa gamla, gamla lagar.

Självständighetsförklaringen skrevs 1776. Tio år senare hade alla staterna utom två gett upp fideikommiss-systemet. Femton år efter självständighetsförklaringen hade alla staterna avskaffat förstfödsrätten. Revolutionen befriade Förenta staterna från engelskt styre, men den befriade också, vilket var kanske ännu viktigare, Förenta staterna från den gamla världens överklassvälde. Äldre söner och yngre söner — senare också döttrarna — alla skulle vara jämlika. I stället för några få stora gods i händerna på några få för all framtid skulle det amerikanska systemet bestå av små egendomar som ägdes av jordbrukare som plöjde sin egen jord för egen räkning.

Under kriget hade revolutionärerna beslagtagit egendomar som tillhörde tories. Många av dessa människor som förblivit lojala mot den engelske kungen hade varit bland de rikaste männen i kolonierna. De hade ägt stora egendomar. Fairfax-godset i Virginia sträckte sig över tre miljoner hektar. Phillips gods i New York sträckte sig över sjuhundrafemtio kvadratkilometer. Sir William Pepperell kunde färdas fem mil längs kusten av Maine utan att lämna sin egen jord. All denna jord och mer därtill beslagtogs av de kämpande kolonisterna. Sålde jorden sedan i stora block till andra rika män? Inte alls. I enlighet med planen att bryta upp stora egendomar som tillhörde några få människor, såldes dessa stora egendomar i små bitar till många olika människor. Den jord som tillhörde en tory vid namn Roger Morris i New York beslagtogs av staten och såldes till tvåhundrafemtio personer. Den jord som tillhörde en annan tory, James deLancey, bröts upp i tvåhundrafjuttiofem bitar och såldes. Under den revolutionära perioden var det mycket jord som bytte ägare och det gamla systemet med stora egendomar bröts sönder. Denna stora förändring var liksom självständigheten ett resultat av revolutionen.

En annan viktig seger bestod i det ökade antal människor som nu fick rösträtt. Det var inte förrän femtio år senare som alla vita män, som var tjugoett år gamla och var medborgare i Förenta staterna, fick rösträtt. Före och under den revolutionära perioden måste man äga egendom för att få den rätten. Men efter revolutionen sänktes kravet på den egendom man skulle äga så mycket att många fler män fick rösträtt. Det verkar vara en småsak men när gemene man nu kunde rösta flyttade han upp ett par pinnar på den sociala stegen. Den nye valmannen bar huvudet högre än tidigare. Det var den revolutionära andan som åstadkom denna förändring.

Hur förhöll det sig då med slaveriet i en tid då människor talade om frihet och jämlikhet? Även om slaveriet inte avskaffades helt och fullt under denna tid, så togs ändå flera viktiga steg för att antingen frige slaverna eller hjälpa dem på annat sätt. ”Den första sammanslutningen mot slaveriet i detta land och i hela världen bildades den 14 april 1775 fem dagar före slaget vid Lexington vid ett möte på Sun Tavern på Andra gatan i Philadelphia.” Den ena delstatsregeringen efter den andra genomförde lagar som förbjöd import av slavar — Rhode Island och Connecticut 1774, Delaware 1776, Virginia 1778 och Maryland 1783. 1780 införde Pennsylvania en lag som ”förklarade att ingen neger efter detta datum skulle hållas i någon form av trälldom efter att han uppnått 28 års ålder och att han fram till den åldern skulle

göra tjänst helt enkelt som en kontraktstjänare eller en lärling.” År 1784 utfärdades i Massachusetts, Connecticut och Rhode Island lagar som syftade till gradvis och fullständigt avskaffande av slaveriet. Även i den verkliga slavägarstaten Virginia utfärdades 1782 lagar som gjorde det lättare att frigge slavar där. Inom åtta år hade man friggett mer än tiotusen slavar enbart i Virginia.

Många av nybyggarna hade kommit till Amerika för att där kunna leva i enlighet med sin religiösa övertygelse. Men så sent som 1770 fanns det i nio av kolonierna en statskyrka, vilket betydde att kongregationalister som bodde i Maryland var tvungna att betala skatt till episkopalkyrkan där; episkopalianer som bodde i Massachusetts var tvungna att betala skatt till kongregationalistkyrkan; och t.o.m. de som inte alls var medlemmar av någon kyrka tvingades ge en del av sina skattepengar till statskyrkan. Den nya andan bragte förändringar också när det gällde dessa gamla lagar. Strax efter att revolutionen utbrutit avskaffades den etablerade kyrkan i fem stater. Fast det skulle dröja ytterligare femtio år innan Amerika fick fullständig religionsfrihet, hade ändå en god början gjorts under denna förändringens tid.

Det kanske bästa tecknet på vilken revolution som skett i folks sätt att tänka var Nordväst-förordningen av år 1787. Enligt fredsavtalet med Storbritannien 1783 tillhörde territoriet väster om Appalacherna fram till Mississipi Förenta staterna. Den väldiga landremsan norr om Ohio-floden kallades Nordvästra territoriet. Här hade man nu en verklig provosten för tidens idéer — vad skulle man utfärda för lagar för det nya territoriet, som ännu var obefolkat?

Om Förenta staterna hade följt i Englands och de övriga europeiska ländernas fotspår, så skulle man ha behandlat detta territorium på andra sidan bergen som en koloni med de tretton gamla kolonierna vid kusten som moderlandet. Men jämlikhetsandan som låg i tiden motsatte sig direkt idén att det skulle finnas ett moderland och kolonier. Därför gjorde kongressen ett förbluffande förslag: så snart det bodde femtusen människor inom territoriet, kunde de välja sin egen riksdag och stifta sina egna lagar; när befolkningen nådde sextiotusen kunde de begära inträde i unionen som *en stat på i alla avseenden jämställd fot med de ursprungliga tretton staterna*. Det var inte nog därmed. Det skulle råda religionsfrihet. I varje stad skulle ett stycke mark reserveras för en skola som bekostades av det allmänna. Det skulle inte råda något slaveri. Inte heller någon förstfödsrätt; när en man dog utan att ha lämnat efter sig ett testamente, skulle hans egendom delas lika bland hans söner och döttrar. Nordväst-förordningen avspeglade tydligt tidens idéer.

En av de mest betydelsefulla innebörderna i ordet revolution är ”förändring”. Den amerikanska revolutionen förde med sig enorma förändringar i människornas liv i Amerika — förändringar som mycket tidigt gav Förenta staterna anseendet att vara ”ett fritt land”.

Förenta staternas första författning var konfederationsartiklarna. De beslutades av kontinentalkongressen 1777, men godkändes inte av delstaterna förrän 1781, det år då kriget tog slut. Det var ett löst förbund av suveräna stater där kongressens makt var ytterligt begränsad. Det var vad man kunde vänta sig, eftersom artiklarna utformats vid en tidpunkt då amerikanerna sökte göra sig fria från en stark regering som hade lagt sig alltför mycket i deras affärer. Det var naturligt att de inte var särskilt angelägna att sätta upp en annan stark regering i dess ställe. De slogs för sina egna regeringar gentemot en utomstående statsmakt. Att ha en delstatsriksdag i Virginia, i Massachusetts, i ens egen stat, det var en sak — men bevare oss väl för en stark statsmakt utanför delstaten — det var något helt annat. Därför ingick de tretton staterna ett förbund under konfederationsartiklarna och såg noga till att kongressen, som var alla staternas gemensamma riksdag, skulle få mycket lite makt. Kongressen skulle

inte få bli ett nytt parlament — den skulle inte få bestämma, bara blygsamt bönfälla. Varje stat skulle välja sina egna lagstiftare. Denna grupp lagstiftare, delstatsriksdagen, skulle ha makt att styra den enskilda delstaten. Kongressen skulle inte lägga sig i den saken.

Ett sådant system var vad man kunde vänta sig av ett folk som haft så dåliga erfarenheter av en stark utomstående regering att de utkämpat ett krig för att bli av med den. Ändå dröjde det inte länge förrän en grupp skrämda och ängsliga människor återigen ropade i högan sky efter en stark regeringsmakt. Och bara fyra knappa år efter att fredsavtalet tecknats, tog denna grupp itu med att bygga upp maskineriet för just en sådan regeringsmakt. Vad hade hänt?

Det var mycket som hade hänt, och det mesta var illa nog så som de rika uppfattade saken — penningutlånarna, fabriköerna, köpmännen, obligationsspekulanterna, slavägarna. Det var för de rika vad vissa historiker kallat ”en kritisk period”.

Fråga: När vill en person inte få en skuld återbetald?

Svar: När skulden betalas i värdelösa pappersdollar.

Om A lånar B 100 dollar i goda pengar, som är värda 100 dollar överallt och vid vilken tidpunkt som helst, då vill han inte få tillbaka lånet i form av pappersdollar som sjunker i värde tills 100 dollar är värda 25 dollar eller 10 dollar eller inga dollar alls.

B, som är en fattig person med stora skulder och som inte vill sitta i en smutsig gäldstuga vill att det ska tryckas mer pengar så att han får lättare att betala sina skulder. A, penningutlånan, blir en man som vill ha ”riktiga” pengar, medan B, som är i skuld, blir en man som gillar papperspengar.

År 1786 hade riksdagarna i sju av de tretton staterna infört papperspengalagar, särskilda förordningar som gällde dessa papperspengar. De som var skyldiga pengar var överlyckliga; penningutlånarna morrade.

John Weeden ägde en slakteributik i Newport, Rhode Island. En dag kom en av hans kunder, John Trevett, in och köpte ett stycke kött. Trevett bad att få veta hur mycket det kostade och ville sedan betala med pappersdollar från Rhode Island. Weeden vägrade ta emot papperspengarna och Trevett drog honom inför en domstol bestående av fem domare. Weeden vann. Medlemmarna av delstatsriksdagen blev fullständigt rasande på domarna och gav dem order att komma och förklara sig. Därefter förklarade de i en resolution att de inte var tillfredsställda med domarnas förklaring. I nästa domarval var det bara en av domarna som blev återvald.

Penningutlånarna var hjärtligt trötta på papperspengar. De ville ha en stark centralisering som kunde hindra delstaternas riksdagar från att trycka värdelösa papperspengar. Under konfederationensartiklarna kunde kongressen inte göra det.

Under de år som kriget varat mellan England och Amerika, hade handeln med England upphört. Manufakturvaror som tidigare köpts från England måste nu produceras på hemmaplan. Därför var det en del människor i staterna som började producera dem. Deras verksamhet ökade stadigt, priserna var höga, allt var bra. Men så tog kriget slut. Manufakturvaror från England och andra länder i Europa strömmade in i Amerika. Européerna hade framställt manufakturvaror långt innan amerikanerna började; europeiska arbetare arbetade för lägre löner än de amerikanska arbetarna; de europeiska varorna var därför billigare — och folk i Amerika köpte dessa billigare varor. De amerikanska fabriköerna såg hur hela deras verksamhet började krympa samman. De ville att kongressen skulle införa en tull på manufakturvaror som kom in i landet, så att de kunde hålla lägre priser än européerna.

Kongressen hade ingen makt att göra det. Kongressen måste be varje stat om tillstånd för att införa tull. En stat, Rhode Island, sade nej. Kongressen var hjälplös.

De amerikanska fabriköerna var hjärtligt trötta på utländska varor. De ville ha en stark centralregering som kunde sätta så höga tullar på utländska varor att de amerikanska varorna blev billigare. Kongressen kunde under konfederationsartiklarna inte göra det.

Före revolutionen hade amerikanska köpmän haft speciella förmåner eftersom de utgjorde en del av det brittiska imperiet. De kunde frakta varor till brittiska Västindien och andra delar av imperiet och sälja dem där. Nu var de inte längre medlemmar av imperiet och England berövade dem deras speciella förmåner — nu kunde de bara handla med Englands kolonier på de villkor som gällde för andra länder utanför imperiet, och det betydde mycket litet handel. Under kriget då Frankrike och Spanien befann sig på amerikanernas sida hade de gett de amerikanska köpmännen speciella rättigheter att driva handel på deras hamnar. Nu var kriget över, rättigheterna avskaffades, och båda länderna stängde många av sina hamnar för skepp från Förenta staterna.

Amerikanska köpmän var hjärtligt trötta på dessa lagar som sade ”denna hamn är stängd för er”. De ville ha en stark centralregering som kunde reglera handeln i varenda en av de förenade staterna, som kunde säga till England och Frankrike och Spanien och så vidare ”om ni inte låter oss lägga till i era hamnar så får ni inte lägga till i våra hamnar”. Amerikanska köpmän ville ha en stark centralregering som kunde slå tillbaka mot köpmännen i dessa utländska länder som nu slog till mot dem. Kongressen kunde under konfederationsartiklarna inte göra det.

Många amerikaner hade lånat pengar åt kongressen för att den skulle kunna genomföra kriget. I gengäld fick de statsobligationer med löftet att de skulle få tillbaka sina pengar. Många officerare inom armén hade också fått dessa obligationer som lön. Men det var mycket besvärligt för kongressen att skaffa fram pengar så att den kunde betala sina skulder.

Kongressen hade ingen rätt att beskatta amerikanerna. Den var tvungen att tigga pengar från de olika staterna. Eftersom det såg ut som om kongressen aldrig skulle kunna betala sina skulder förlorade obligationerna liksom papperspengarna sitt värde. Obligationerna föll till en tiondel av vad de hade varit värda. Man kunde köpa en hundradollarsobligation för så lite som tio dollar. Spekulanter köpte upp obligationerna allteftersom priset föll. Om kongressen någonsin kunde få fram tillräckligt mycket pengar för att betala tillbaka sina skulder då skulle dessa spekulanter tjäna mycket pengar. De skulle få fulla värdet för varje obligation som de köpt för mycket mindre än fulla värdet — de skulle få hundra dollar för tio dollar.

Folk som hade lånat pengar till kongressen i utbyte mot obligationer, soldater som fått obligationer i lön, och spekulanter som hade köpt upp obligationer till låga priser, alla dessa som fått statens löfte att få pengarna tillbaka var innerligt trötta på att se hur deras obligationer föll i värde. De ville ha en stark centralregering som hade makt att beskatta medborgarna och på det viset få fram pengar så att den kunde betala sina skulder — till fulla värdet. Kongressen kunde under konfederationsartiklarna inte göra det.

Det fanns en annan sorts spekulanter. Det var de som köpte jord västerut till låga priser och som hoppades sälja till högt pris när folk flyttade dit. Men kongressen hade ingen armé som kunde skydda nybyggarna mot indianerna och det var möjligt att många människor av den anledningen skulle tveka att dra västerut och köpa land.

Markspekulanterna var hjärtligt trötta på att det inte fanns något militärt skydd för deras mark i väster. De ville ha en centralregering som skulle vara stark, som kunde uppbåda en armé

som kunde skydda folk i väster. Kongressen kunde under konfederationsartiklarna inte göra det.

Det fanns andra människor som också hade skäl att vilja ha en stående armé. Sydstatarna som ägde slavar var alltid rädda att de svarta skulle gå samman och angripa sina vita herrar. Slavägarna ville ha en stark centralregering, en som omedelbart kunde skicka en vältränad armé mot varje slavuppror. Kongressen kunde under konfederationsartiklarna inte göra det.

Penningutlånarna, fabrikörerna, köpmännen, obligationsinnehavarna, slavägarna — allesammans ville de ha en stark centralregering. Det var de som hade pengar, och de ville ha en stark centralregering som kunde skydda deras egendom och hjälpa dem att öka sina rikedomar utan faror och svårigheter.

År 1786 började det hända en del saker som skrämde denna grupp till den grad att de krävde en stark centralregering omedelbart.

I valen det året vann folk som ville ha papperspengar i sju stater och förlorade i sex: Massachusetts, New Hampshire, Connecticut, Virginia, Maryland och Delaware. Det var dåliga tider; det var svårt att få tag i pengar. De människor som häftade i skuld riskerade inte bara att bli berövade sin egendom utan också att bli kastade i ett smutsigt fängelse. I New Hampshire marscherade en mobb bestående av flera hundra män mot delstatsriksdagen, beväpnade med klubbor, stenar, svärd och gevär och krävde bättring av sin situation. ”Tryck papperspengar och sänk skatterna” — det var deras krav.

I Massachusetts skedde uppror som var mycket mer oroande. Skatterna var där mycket höga och de fattiga hade inga pengar att betala sina skulder. I flera av papperspengastaterna hade man utfärdat ”uppskovslagar” för att hindra skuldindrivningen; i andra stater kunde man betala skulderna i boskap eller jordbruksprodukter. Det fattiga folket i Massachusetts ville ha hjälp av detta slag — hjälp av vilket slag som helst som kunde hjälpa dem ur deras belägenhet. När delstatsriksdagen upplöstes, utan att ha genomfört några lagar att hjälpa dem, gick de fattiga samman och anstiftade kravaller.

I *New York Packet* kunde man den 11 september 1786 läsa följande notis från Springfield, Massachusetts: ”Tisdagen den 29 (augusti) ... den dag då magistraten enligt lag ska sammanträda ... samlades i Northampton från olika delar av kommunen fyra eller femhundra man av vilka en del var beväpnade med musköter, andra med klubbor, i klart uttryckt avsikt att hindra domstolen från att ta itu med sin verksamhet ...”

Det är lätt att inse varför folkmassan inte ville låta domstolen ta itu med sin verksamhet. Det var inför domstolen som penningutlånarna drog de personer som var skyldiga dem pengar; det var domstolen som beordrade den fattige jordbrukaren att överlämna sin gård till den person han var skyldig pengar; det var domstolen som skickade den fattige till en eländig gäldstuga.

I Great Barrington tog en annan folkmassa helt sonika och stängde domstolen; de slog också sönder fängesdörrarna, genomsökte bostadshus och jagade ut folk ur staden.

Senare fortsatte kravallerna av omkring ettusen man, beväpnade med musköter, svärd och klubbor och anförda av Daniel Shays, som tidigare varit officer under revolutionskriget; de stängde domstolarna för flera månader framåt. Shays uppror var blodigt allvar. Överklassen i hela landet blev ordentligt uppskrämd när fattigt folk nu gick till väpnat uppror. Centralregeringen hade inte tillräckligt med pengar för att bekosta delstatens trupper och därför samlade ett antal rika personer ihop så att det räckte. Shays och hans anhängare fortsatte i riktning mot Springfield, där det fanns ett statligt ammunitionsupplag med sjutusen nya musköter,

trettontusen tunnor krut, spisar, lägerkittlar och sadlar. Delstatstrupperna hejdade dem, det utväxlades några skott, och därpå skingrades gruppen.

General Knox skrev brev till George Washington och berättade oroligt om Shays-anhängarnas farliga idéer. De ansåg, skrev han, ”... att egendomen i Förenta staterna skyddas mot ... Storbritannien genom allas gemensamma insats och därför *också borde vara allas gemensamma egendom.*”

Det gick kalla kårar utefter ryggraden på de rika. Det behövdes en stark centralregering — och det omedelbart.

Det var alltså inte så förvånansvärt att det 1787 hölls ett möte för att revidera konfederationsartiklarna. Av de femtiofem delegater som av tolv delstatsriksdagar utsetts att delta i mötet (Rhode Island vägrade att skicka någon), fanns det inte en enda som representerade småbrukarna eller hantverkarna — nästan alla var antingen penningutlånare, köpmän, fabriker, obligationsägare, spekulanter eller slavägare.

Mötena hölls i Philadelphia. De började i maj och fortsatte fram till 17 september 1787. Delegaterna ansåg det bäst att hålla förhandlingarna hemliga så de möttes bakom lyckta dörrar. En av delegaterna var den nu mycket gamle Benjamin Franklin. Han var mycket populär och en gärna sedd middagsgäst, och under middagarna brukade han berätta historier. Delegaterna var mycket försiktiga och de såg till att en av dem alltid följde med mr Franklin på alla hans middagar; det var dennes plikt att hejda gubben så fort han började berätta någon historia som hade att göra med möteshemligheterna.

Fastän de skickats till Philadelphia bara för att rätta till och kanske göra något tillägg till de gamla konfederationsartiklarna, övergav delegaterna snart den idén och började utarbeta en ny plan för en union mellan de tretton staterna — en union som skulle ge dem en stark centralregering. De utarbetade Förenta staternas grundlag.

För män med egendom skulle allt bli gott och väl under grundlagen, den nya ordningen för rikets styrelse. Nu skulle delstaterna inte längre kunna trycka papperspengar; de skulle inte längre kunna stifta lagar som gav folk uppskov med att betala sina skulder eller tillät dem att betala av sina skulder i varor eller i boskap — nu skulle man hålla sig till avtalen utan några ändringar (vilket var glädjande nyheter för penningutlånarna). Under grundlagen (eller som man kallar den i Förenta staterna, konstitutionen) skulle centralregeringen ha verklig makt, och den skulle inte längre tvingas tigga staterna om någonting. Kongressen fick kontroll över både utrikeshandeln och handeln mellan delstaterna; med utlandet kunde den ingå avtal som skulle gälla alla de tretton staterna som om de vore en enda stat. Nu kunde man till sist lägga tullar på utländska varor och man kunde ingå handelsavtal med utländska stater (vilket var glädjande nyheter för fabriker och köpmän). Kongressen skulle behöva pengar för att betala statens skulder — den fick beskattningsrätt (vilket var glädjande nyheter för spekulanterna i statsobligationer). Nu kunde inte längre hetlevrade revolutionärer som Shays hindra domstolarna från att sammanträda och gå till attack mot privategendom — kongressen skulle ha en armé och en flotta som stod redo att hindra alla framtida uppror (och det var glädjande nyheter för alla egendomsägare).

Mötet i Philadelphia som nu kallades det grundlagsstiftande konventet höll på i fyra långa månader. Delegaterna från de olika staterna hade mycket att diskutera. Skulle stora stater ha mer att säga till om än små stater? Skulle svarta slavar räknas som om de vore vita personer? Skulle kongressen ha rätt att hindra importen av afrikanska slavar? Över dessa frågor och många andra grälade delegaterna länge och våldsamt. Men om en sak var de praktiskt taget

allihop ense — gemene man, folk som hade mycket liten egendom eller ingen alls, *fick inte ha alltför mycket inflytande.*

Hur skulle man klara av den saken?

Statsmakten skulle delas upp i tre delar. Bara representanthuset, hälften av en av dessa tre delar, skulle väljas direkt av folket. Vid valet av de övriga delarna skulle det inte finnas någon direkt linje till folket. Det var lite råttan på repet över det hela — det här är senaten i Förenta staterna, som är vald av delstaternas riksdagar; det här är presidenten av Förenta staterna som väljs av särskilda elektorer, som på ett eller annat sätt har valts av delstaternas riksdagar som i sin tur har valts av folket; det här är Förenta staternas Högsta domstol, som har utsetts av presidenten, som väljs av elektorer som på ett eller annat sätt har valts av delstaternas riksdagar som i sin tur har valts av folket. Det var ingen större risk med ett sådant arrangemang att gemene man någonsin skulle få fullständig kontroll över rikets styrelse.

Men man kunde bli ännu säkrare på den saken. Se till att var och en av regeringsmaktens tre delar har rätt att ”balansera” de övriga. Låt sedan de olika delarna väljas för olika lång tid:

kongressen	{	representanthuset — väljs direkt av folket för en tvåårsperiod senaten — väljs indirekt av folket för en sexårsperiod (en tredjedel nyväljs vartannat år)
------------	---	---

presidenten — väljs ännu mera indirekt av folket för en fyraårsperiod
högsta domstolen — utses ännu mera indirekt av folket på livstid.

Sedan kunde man också se till att senatorerna och presidenten var äldre än representanhusets medlemmar. Äldre människor ränner inte i väg och gör förhastade saker.

Hur skulle allt detta fungera? Anta att gemene man är mycket upphetsad och vill att kongressen ska stifta farliga lagar. När två år har gått vägrar de att välja om de gamla medlemmarna av representanthuset och den tredjedel av senaten som skall nyväljas — men då finns ändå två tredjedelar av senaten kvar och dessutom högsta domstolen som kan se till att inga nya ”farliga” lagar hastigt genomdrivs. Det verkade som om grundlagen på alla sätt skulle kunna skydda den privata egendomen mot angrepp från underklassen.

Konstitutionen inleddes med orden, ”Vi, Förenta staternas folk ... för att skapa en mer fullödig union ...” Den skapade en stark centralmakt; en centralmakt som skulle sammanfoga tretton separata grälsjuka stater till en nation. Om konstitutionen accepterades av folket, skulle allting verkligen knytas samman; staterna i Amerika skulle, både till namnet och gagnet, bli Amerikas Förenta stater.

Men det fanns hinder i vägen för dessa delegater som arbetat så hårt på sitt nya statskepp. Enligt konfederationsartiklarna måste den nya planen för att bli lag skickas ut på remiss till varje delstats riksdag och godkännas av varenda en. Grundlagsfäderna visste att det var små utsikter att deras plan skulle godkännas i så fall, och därför skrev de oförtrutet ett tillägg till grundlagen som sade att det skulle vara särskilda församlingar i de olika delstaterna som skulle ta ställning till grundlagsförslaget och så snart nio av de tretton staterna hade tagit ställning för den, så var konstitutionen rikets grundlag.

Det vågspelet rodde dem över första hindret men det fanns fler. Från september 1787 till juli 1788 utkämpades en bitterstrid i hela landet mellan dem som var för grundlagen och dem som var mot den. Det var inte alla rika som var för och alla fattiga som var emot, men i allmänhet

var ”laguppställningen” sådan att det var penningutlånare, fabrikörer, köpmän, obligationsspekulanter — de rika — på ja-sidan och småjordbrukare och hantverkare — de fattiga — på nej-sidan. Det var inte alla människor som hade rösträtt; det fanns andra som inte brydde sig om att rösta; det var inte mer än en fjärdedel av alla vita män över tjugooett års ålder som röstade vare sig för eller emot.

De rika var bättre organiserade; de hade skickligare folk; de hade mer pengar att lägga ut; de hade mer att vinna; de var mer angelägna att vinna. De fattiga var sämre organiserade; de var utspridda i landsbygdsdistrikten; de hade färre ”stora namn” på sin sida; de hade inga pengar till kampanjen. Ändå var det ett mycket jämnt val. Rhode Island och North Carolina röstade mot förslaget. I ytterligare tre stater såg det ut som om nej-rösterna skulle vinna, men efter alla möjliga tal och allt möjligt taskspel vann jarösterna.

I Pennsylvania ansåg åtskilliga nej-röstare att ja-sidan höll på att lura dem och därför stannade de med flit borta från omröstningarna i den lagstiftande församlingen. Det betydde att det inte gick att rösta om de förslag som jarösterna ville få igenom eftersom det inte rådde quorum — dvs. inte fanns tillräckligt många medlemmar närvarande. Och då bröt sig ja-rösterna in i de kvarter där nej-rösterna bodde, släpade dem genom gatorna till möteslokalerna och höll dem där till dess man hade röstat.

Röstsiffrorna i några av delstatsförsamlingarna visar hur bitter striden var:

	<i>För</i>	<i>Mot</i>
New York	30	27
New Hampshire	57	47
Massachusetts	187	168
Virginia	89	79

Den 21 juni 1788 antog den nionde staten, New Hampshire, konstitutionsförslaget och den nya planen blev därigenom grundlag. De tretton staterna hade knutits fast samman av en stark centralregering.

År 1789 valdes George Washington till Förenta staternas förste president.

En bössa, en yxa

Och en säck majs. Det var vapnen i en förbittrad kamp — en kamp som krävde stort mod, en kamp där bara den starke överlevde. Till skillnad från vanliga krig var det inte fråga om en välorganiserad armé mot en annan; det var ett mera spännande krig med män, kvinnor och barn på ena sidan och den otämjda vildmarken på den andra.

År 1770, före revolutionen, hade den engelske generalen Gage skrivit hem och berättat om amerikanerna. Han sade: ”Det är varje mans lidelse att bli jordägare och folk har en naturlig fallenhet för att vandra omkring och söka efter god mark, hur långt borta den än finns.”

Lord Dunmore, en annan engelsman, höll med Gage. Han skrev om amerikanerna: ”De blir inte rotfasta: snarare tycks kringvandrandet vara en del av deras natur ... de inbillar sig ständigt att det finns nytt land längre bort och att det är bättre än den trakt där de redan slagit sig ned.”

Gage och Dunmore hade rätt. Hur kunde det bli annorlunda när ett folk med stor hunger efter jord och med kringströvandet i blodet fann att de kunde skaffa sig den bästa åkerjorden i världen för billigt pris eller rent av gratis? Hur länge skulle en person som var lite udda på

hemmaplan stanna hemma när han hela tiden kunde flytta västerut och börja på nytt? Glada, energiska ungdomar som ville ”att något skulle hända” såg kontrasten. — Hemma var allt sig likt, inget spännande, ingen ändring, men vid den nya gränsen fanns det indianer, vilda djur, skottlossning, faror, äventyr. Behövde de tänka sig för mer än en gång innan de gav sig i väg? Eller ta dem som var längst ned i botten på samhället, som inte ägde någonting, som arbetade länge och mycket men alltid hade gäldstugan framför sig — hur skulle inte sådana män reagera inför möjligheten att börja på nytt i en ny trakt? Ta en bonde som odlat sin jord så länge att den börjat bli utsugen — eller kanske inte var så mycket mer än mager stenjord till att börja med. Nu kommer nyheten om underbar jungfrulig mark som ingen någonsin tidigare satt plogen i. Hur länge tror ni det dröjde innan han vinkade ajöss till sin gamla gård och gav sig i väg till det nya landet? En immigrant som flydde från eländet i den gamla världen kommer fram till den nya, vill köpa sig en bondgård men finner att jorden längs kusten är för dyr; i västern är däremot jorden mycket billig. Tror ni han tvekade när det gällde att dra västerut?

Hur länge skulle det dröja innan alla dessa människor drog västerut? Det är lätt att besvara den frågan. Från 1770 till 1840 växte strömmen västerut från några få människor till hundratusentals. Svärmar av folk som sökte jord strömmade in i Mississippi-dalen. Det blev en verklig rush. Ungkarlar packade och gav sig i väg, familjer packade och gav sig i väg, hela städer packade och gav sig i väg. Amerika var i full rörelse. År 1770 fanns det femtusen människor väster om Appalacherna; 1840 fanns det åtta miljoner. Miljoner och åter miljoner hektar togs i besittning av dessa flyttande horder.

Folk trängde verkligen på i Mississippi-dalen! Alla möjliga sorters människor kom. De kom gående, de kom ridande, de kom med kärror, i vagnar, på båt. *Salem Mercury*, en Massachusetts-tidning, hade den 23 december 1788 följande notis från Virginia: ”En herre som reste från Kentucky den 18 september meddelar att han på vägen mötte 1004 personer, utgörande en enda grupp, som varpå väg till Kentucky.”

Robbstown är en by i Pennsylvania som ligger längs vägen till Pittsburgh. På en månad, från 6 oktober till 6 november 1811 rapporterades det från Robbstown att 236 vagnar med män, kvinnor och barn och 600 får hade passerat genom byn på väg till Ohio. Det är rekordet för en månad i en enda stad.

”Rapporter från Lancaster (Pennsylvania) säger att man på en vecka räknat till 100 flyttande familjer som drog genom staden och att landsvägen var fullständigt proppad med emigranter. I Zanesville (Ohio) korsade 50 vagnar Muskingumfloden på en dag.”

”I Easton, Pennsylvania, som låg längs den väg folk från Nya England föredrog att ta när de drog västerut, passerade 511 vagnar med 3066 personer under loppet av en månad. De färdades i grupper på 6 till 50 vagnar varje dag.”

Aldrig någonsin tidigare hade världen sett en sådan folkvandring. Det var en flod som aldrig tog slut. Städer växte och byar skapades nästan över en natt. ”Mount Pleasant i Jefferson County i Ohio var 1810 en liten by där 7 familjer bodde i kojor. År 1815 fanns det i byn 90 familjer, sammanlagt 500 själar, det fanns 7 butiker och 3 krogar, ett bönhus, en skola, en saluhall, en spinnmaskin, en trådfabrik, och 40 hantverkare vilka representerade elva olika yrken.”

År 1817 sa John Calhoun: ”Vi är storslagna, och växer snabbt — jag höll på att säga förfärligt snabbt.” Kanske förfärligt var rätta ordet.

Enbart siffrorna säger det mesta. Michigan hade

1810	400 invånare
1820	8000 invånare
1830	31.000 invånare
1840	212.000 invånare

Och det bara på trettio år! Det var förbluffande. Denna växande kö, ständigt, ständigt på väg västerut ...

När man såg denna enorma vandring, var det lätt att föreställa sig att det var den enklaste sak i världen detta att dra västerut. Men så förhöll det sig inte alls. De flesta av dessa människor flyttade därför att de hade mycket lite pengar eller inga pengar alls. De kunde alltså inte räkna med mjuka fåtöljer på ett snälltåg som kunde företa resan på tjugofyra timmar; det var ingen som kunde räkna med att åka tåg över huvud taget, vare sig de var rika eller inte. Dagens överlägsna bilvägar hade ingen ens drömt om; det skulle dröja sjuttifem år innan man fick lastbilar och vanliga personbilar med stötdämpare och fjädring och gummihjul. Nej, dessa tidiga pionjärer ville verkligen västerut men inte därför att det var den lättaste sak i världen att ge sig i väg. Appalacherna var, trots att de inte var lika höga som Klippiga bergen, inte desto mindre en verklig barriär. Bergskedjorna är i allmänhet under tusen meter höga men de är omkring fyrtiofem mil breda och det finns inga svackor i dem.

Om man hittar ett bergspass i en bergskedja så måste man sedan gå miltals norrut eller söderut för att hitta nästa pass att ta sig genom nästa bergskedja. Ingenstans hittar man pass som ”passar” varandra.

Floder som gick rätt genom bergskedjorna var naturligtvis till stor hjälp. Men resenären var tvungen att vada genom strömfåror, och det var inte lätt för honom att få över familj och boskap. Ibland kunde det hända att ett intensivt sommarregn förvandlade en bäck uppe i bergen till en rasande flodvåg. Då var det mycket farligt att ta sig över. Ständigt fanns skräcken för ett anfall från indianerna. När man väl tagit sig över bergen, blev det lite lättare. Då kunde hela familjen, man hustru, barn och boskap ta sig ombord på en flotte eller en båt och flyta med strömmen nerför floden. Men eftersom så många människor var på väg västerut var det besvärligt att få fram en båt med detsamma. Eftersom alla var på väg samtidigt var det svårt att hitta en hantverkare. Ofta kunde en resande familj tvingas vänta i veckors tid innan de lyckades skaffa sig en båt. Och ständigt fanns risken, även då man flöt nedför floden, för ett överraskande anfall från indianerna längs stranden. Av det skälet var många flatbottnade båtar helt kringbyggda på alla sidor så att de såg ut som flytande fästningar. Det fanns skottgluggar på båda sidor för emigranternas bössor.

Senare kunde man se en fredligare bild i de delar av landet varifrån indianerna fördrivits. James Hall reste västerut på 1820-talet. Detta är vad han såg på Ohiofloden:

I dag passerade vi två stora flottor som bundits samman och på vilket enkla färdmedel flera familjer från Nya England höll på att frakta sig själva och sin egendom till det förlovade landet i skogarna i väster. Varje flotte var 80 eller 90 fot lång med ett litet hus som byggts ovanpå; och på varje flotte fanns en liten höstack, kring vilken flera hästar och kor betade, medan de vanliga inventarierna på en bondgård, plogar, kärror, grisar, barn och höns i spridd oordning gav det hela prägeln av en permanent boplats snarare än en karavan av äventyrare på jakt efter ett hem. En gammal dam med rekordligt utseende och glasögon på näsan satt på en stol vid dörren till en av kojorna i färd med att sticka; en annan kvinnsperson stod och tvättade; männen tuggade sin tobak, och de olika sysslorna i familjen tycktes gå som ett urverk. På detta sätt lyckas folk ta sig fram för mycket billigt pris. De för med sig sina egna förnödenheter; flottorna flyter med strömmen; och den hederlige

Jonathan, omgiven av sin gnatande, grymtande, skrikande och gnäggande familj flyter mot avsett mål utan att någonsin lämna sin eldstad; och när han kommer fram, kan han stiga i land med hela sitt hus och sätta i gång med sin verksamhet.

Floderna i väster var fyllda med arkar, flatbottnade båtar, pråmar med män, kvinnor, barn och deras boskap, staplade på varandra. När en familj såg en plats som verkade lämplig för bosättning, hände det ofta att de stannade, högg sönder båten och byggde sitt hus med plankorna.

När vägarna var breda nog använde man vagnar. Men många människor hade inte råd ens med den tidens klumpiga, obekväma vagnar. Det var mycket vanligt att se hela familjer komma vandrande miltals till fots. Ofta var det en beklämmande syn.

”En familj på 8 personer som var på väg från Maine till Indiana gick hela vägen till Easton, Pennsylvania (omkring 60 mil), dit de nådde i slutet av februari, med barn och timliga tillhörigheter i en liten kärra de drog för hand. En smed från Rhode Island färdades under den kallaste vintern tvärs över Massachusetts till Albany (en sträcka på trettio mil). I en liten kärra på fyra trähjul en fot i diameter låg lite kläder, lite mat och två barn. Bakom kärran kavade modern fram med ett barn vid bröstet och ytterligare 7 barn i släptåg.” Det krävdes mod för att utsätta sig för sådana umbäranden.

Vägarna var mycket dåliga. Här är en typisk Västern-historia som visar hur dåliga de var.

En resenär i Ohio på 1820-talet kom, då han red på mycket leriga vägar fram till ett särskilt besvärligt ställe. Han blev varse en bävermössa som låg med kullen uppåt i leran. Man kan föreställa sig hans förvåning när han såg att den rörde på sig! Han började känna kalla kårar längs ryggraden men tog mod till sig och slog till mössan med sitt ridspö. Se — under mössan uppenbarade sig ett människohuvud — inte ett spöke utan ett levande, skrattande huvud som vände sig mot resenären och sa ”Hallå, främling. Vem bad dig att slå av mig hatten?” Ryttaren var så förbluffad att han först inte fattade att huvudet tillhörde en man som stod upp till halsen i leran. Till sist hämtade han sig igen och sa: ”låt mig sitta av och hjälpa er upp ur leran”.

”Å det behövs inte”, sa den andre mannen. ”Jag är rätt illa ute, det är sant, men jag har en utmärkt häst under mig som har burit mig genom många värre ställen. Vi klarar oss.”

Nej, det var inte lätt att flytta västerut. Det var ett liv fyllt av besvärligheter. Även senare när vägar hade byggts och ångbåtar ersatte de flatbottnade flodbåtarna och indianerna till sist hade drivits så långt bort att de inte längre var farliga, också då var resan fylld av faror och besvärligheter. Ändå fortsatte horder av människor att dra västerut. Fast det fanns firmor som hjälpte emigranter att ta sig fram till mark som de ville sälja och fast goda grannar från städerna i öst ibland slog sig samman och reste i grupp, så fylldes västern på det stora hela taget av enskilda familjer. Make, hustru och barn, med stor hunger efter egen jord, det var den enhet som oftast utmanade resans faror, besteg berg, kavade fram på stigarna, flöt med strömmen nedför floderna och högg sig ett hem i vildmarken.

Det var heller inte självklart att resenärerna stannade när de väl hittat en plats och slagit sig ner. Å nej. De måste ge sig i väg igen så fort de fick höra talas om god mark längre västerut. De flyttade, slog sig ned, packade på nytt, sålde marken till en nykomling och gav sig i väg igen. De hade fått flyttandet i blodet. J M Peck som reste i Västern under 1830-talet skrev en bok som hette *En ny Guide för emigranter till västern*. Han skrev att flyttandet ”nästan blivit en vana i väster. Man kan hitta hundratals män ännu inte 50 år gamla som har byggt sig ett hem för 4e, 5e eller 6e gången på ett nytt ställe. Att sälja sin mark och flytta om så bara några mil längre bort — det är en del av karaktären och levnadssättet i skogsområdena i Förenta staterna”.

Rutherford B Hayes som senare blev president i Förenta staterna berättade historien om en man som flyttade så ofta att t.o.m. hans husdjur fått samma vana; varje vår kom hans höns och lade benen i kors redo att få dem hopbundna för den vanliga resan västerut.

Abraham Lincolns familj flyttade från Pennsylvania till Kentucky där han föddes 1809. 1816 då Lincoln var sju år gammal, korsade hans familj Ohio-floden på en flotte och flyttade till Indiana. 1830 då Lincoln var tjuogoett år gammal, flyttade hans familj igen, från Indiana till Illinois. Detta var typiskt för livet i västern.

Våg efter våg rullade västerut. Gränsen rörde sig ständigt vidare.

Först kom buffel och hjort — deras underbara instinkt ledde dem kortast möjliga väg genom bergspassen till de salta källorna; sedan kom indianen och följde buffelns väg; sedan kom den vite handelsmannen i indianens spår; sedan kom jägaren längs samma spår på jakt efter storvilt; efter jägaren kom bonden och röjde upp ett hygge i skogen, byggde sitt blockhus och lät sin boskap beta fritt; det dröjer inte länge förrän ännu en våg emigranter sveper förbi, och den förste bonden som vill ha mer svängrum säljer till nykomlingarna och flyttar ännu längre västerut till ett annat ställe medan hans efterträdare förbättrar hans blockhus, bygger till en skorsten av tegel, sätter in glasfönster och röjer upp mer mark; en våg nybyggare når denna plats; den uppodlade jorden har stigit i värde och ägaren är beredd att sälja och upprepa samma manöver några tiotal mil längre västerut. Det som alldeles nyss var gränslinjen i väster blir nu en region med vidsträckta bondgårdar, välbyggda hus, goda vägar, skolor, fabriker, städer — civilisation. Under tiden har en ny gränslinje skapats i väster.

Det var naturligtvis den första gruppen nybyggare, de som banade väg, de första bönderna som följde i deras spår, som stod för den verkliga kampen både mot indianerna och mot vildmarken. De levde ett hårt och farligt liv. Daniel Boones bedrifter känner varje amerikansk skolpojke till. Han är den mest kände av de s.k. vägröjarna. Det fanns många andra som också upplevde spännande ting. William Cooper, en av de tidiga pionjärerna i vildmarken, berättar sin historia: ”1785 besökte jag den bergiga trakten kring Otsego där det inte fanns en människa och inte skymten av väg. Jag var ensam femtio mil hemifrån utan bröd, kött eller mat av något slag; en eld och fiskredskap var mitt enda sätt att försörja mig. Jag fångade foreller i bäcken och halstrade dem i askan. Min häst betade i gräset längs bäcken. Jag lade mig ner och sov i min rock utan annat än den melankoliska vildmarken runtom mig.”

När vildmarkspionjären och hans familj slutligen nådde fram till den plats där de beslöt slå sig ned, hade de mycket arbete framför sig. De måste skaffa mat och husrum omedelbart. Man måste hugga fritt ett område, hugga stockar som var lagom långa för ett blockhus, man behövde gräva en brunn, och man måste plöja för att kunna så. Vilda djur och ovänligt sinnade indianer smög ofta omkring i den täta skogen.

Pionjären behövde verktyg. Han hade en bössa, en yxa och en säck mjöl.

Hans bössa tjänade två syften; den skyddade mot indianerna och den hjälpte också till att skaffa mat. Pionjärens familj levde under långa perioder på kött av hjort, vildkalkon och andra djur som dödades med den ständigt närvarande bössan. Pionjären i vildmarken lärde sig snart att bli snabb och träffsäker med bössan — han blev en verklig prickskytt. När han mötte sin fiende på nära håll, var han lika skicklig att utnyttja sin dolk.

Yxan var naturligtvis helt outhärlig när det gällde att hugga träd. Man tog god vård om den. En yxa vägde mellan ett och ett halvt till två kilo. Skaftet, som alltid gjordes av hickory (amerikanskt valnötsträ), var ovalt till formen och omkring en halv meter långt; det fanns alltid på

skaftet inristat ett märke för en och två fot, för att man skulle kunna mäta längden på timmerstockarna för blockhuset. Den lägre delen av yxskaftet gjordes alltid mindre än den övre så att skaftet blev lätt elastiskt; det gjorde inte bara yxan starkare utan hindrade en också från att vricka handen när man använde den. Slipstenar var sällsynta, men varje hus hade en brynsten. Slutligen var det en regel som man aldrig fick bryta att man värmdes eggen på yxan under vintern innan man började hugga ved; annars kunde den brytas av.

Majs (som i Amerika kallades indian-korn) var mycket viktigt för de första nybyggarna. De hade så mycket att göra och så lite tid på sig. Majs kunde sås bara man plöjde lite grann och till och med utan plöjning alls; när majsen väl såtts, behövde den mycket lite tillsyn; när den var mogen, behövde den inte omedelbart skördas; medan andra grödor måste skördas just i rätta ögonblicket, så kan majsen bli stående i flera månader; lika mycket arbete vare sig det gällde majs eller vete gav dubbelt så stor skörd av majs; hela familjen åt majs, och om det fanns hästar, kor, svin eller får, så åt de också majs. Det fanns inget som kunde ersätta majs, varken vete, korn eller potatis — det var den perfekta grödan för en pionjär.

Pionjären i vildmarken och hans familj kunde själva hugga träd; de kunde själva mäta timmerstockarna för blockhuset och sätta skårar i dem; men för själva byggandet av blockhuset behövde de hjälp. När allt var färdigt brukade grannarna miltals ifrån — män, kvinnor och barn — komma ridande till platsen. Det var ett tillfälle att komma samman, och det var mycket välkommet för ensamma människor som bodde miltals från varann. Männerna brukade stapla upp stock på stock och sedan sätta upp taket. Huset var färdigt. Under tiden flöt dryckjommen fritt. Alkohol föreföll nödvändigt för pionjären. Så fort vildmarkspionjärerna kom samman för ett bröllop, en begravning, majsskalning eller timmerrullning, så fanns det alltid ordentligt att dricka.

Eftersom det både fanns ett blockhus och en åker att hålla reda på och tusentals olika sysslor att uträtta, så brukade männen gifta sig tidigt. Det behövdes alltid hjälp, och familjerna var ofta mycket stora; de skulle ha varit ännu större om inte så många barn hade dött i späda ålder i brist på läkarhjälp eller därför att folk på den tiden visste så lite om botemedel för barnsjukdomar. Pojkar och flickor gifte sig så fort de blev män och kvinnor och flyttade ännu längre västerut för att bygga egna hem.

Det fanns arbete för alla. Daniel Drake berättar i sin bok *Pionjärliv i Kentucky* om arbete han hade som ung pojke:

Jag har redan berättat hur vi skalade och malde majs, bar vatten från en avlägsen brunn, höll kalven i örnen när det var dags att mjölka, gick till dammen när det var tvätt dagar ... Hugga, spänta och bära in ved, se till elden, plocka upp spånor i korgen för att tända eld följande morgon och för att ha ljus under de långa vinternätterna när det inte fanns tillräckligt med talg till ljusen och allt fett behövdes i köket ... allt detta var vårt vanliga arbete ... Hälla upp mat åt korna och om de var bångstyriga driva in dem i ett hörn av inhägnaden och hålla pli på dem med en käpp medan mor mjölkade dem, var också vanligt arbete för oss. Ibland hjälpte jag henne att mjölka men syster Lizzy fick lära sig det så tidigt som möjligt eftersom alla grannar tyckte att det var för "flickaktigt" för en pojke att mjölka.

Men livet bestod inte bara av arbete. Det är sant att det var långt mellan tillfällena då en vildmarkspionjär kunde slå sig lös, men de kom. Majsskalningsfesten var ett sådant tillfälle. Det gällde att först skala av majsbornen från de torra kolvarna; man utsåg två lag, och det lag vann som först blev färdigt. Drake som deltog i många av dessa tävlingar beskriver dem på följande vis:

När skörden hade samlats in, lades majsbornarna i en lång hög eller stack, man kom överens om en

kväll, och grannarna blev underrättade snarare än inbjudna ty det var fråga om ömsesidig hjälp. När de samlades i skymningen gick den gröna literflaskan med whisky, igenkorkad med en majscolv, laget runt bland män och pojkar alltefter som de anlände. Två män eller ännu vanligare två pojkar utsågs enhälligt till lagkaptener. De gick fram och tillbaka och mätte upp majsstacken med ögat tills de kunde avgöra var den skulle delas upp.

Valet av sida avgjordes genom att man singlarde slant med ett hyvelspån som hade en spottloska på ena sidan; och på några minuter hade de rivaliserande styrkorna kastat sig över majsstögen. När de andra anlände gav de sig in i tävlingen så fort de fått sig en slurk ur flaskan av ägaren ... Högen delades upp i två, båda sidor vände ryggen åt varann, de höll ett märkligt slags takt med händerna, och om natten var stilla kunde man höra rösterna kilometervis. Den ofta påfyllda whiskyflaskan cirkulerade under tiden fritt och till sist bars den segrande sidans kapten, på axlarna på några av de kraftigaste männen, med flaskan i ena handen och hatten i den andra, omkring i triumf under gälla segerrop. Sedan kom kvällsvarden som kvinnorna hade ägnat hela dagen åt och som alltid innefattade en stor pudding ... vid midnatt fick de nyktra hjälpa de berusade hem.

Det var ett hårt liv, och resultatet blev ett råbarkat, starkt släkte. Det var ett tyst, ensamt liv som hade sin inverkan på pionjären. När han kom samman med sina gelikar i en vargjakt, en tuffäktning eller senare vid butiken om lördagskvällarna, så kunde man vänta sig mycket drickande, alla slags drastiska skämt och hårdhänta lekar. Slagsmål och brottningsmatcher gick brutalt till. Slagskamparna kunde klösa varandra, dra av varandra håret, försökte kväva varandra, bita av näsan och till och med riva ut ögonen på varandra. De tyckte det var mycket roligt att ”då de själva var druckna, stänga in en annan drucken person i en tunna, spika fast locket och rulla mannen trettio, fyrtyo meter nedför en kulle”.

Även när han blev religiös, visade gränsbyggaren ett mycket hetsigt temperament. Predikanten, som reste av och an mellan nybyggarkolonierna, höll då och då ett stort ”väckelsemöte” till vilket män, kvinnor och barn flockades miltals ifrån. Då kunde man få se de märkligaste ting. Medan predikanten höll sin eldiga förkunnelse, var det många av hans åhörare som ställde sig upp och skrek, andra skällde som hundar, och somliga blev så upphetsade att de rullade runt på marken i verkliga spasmer eller konvulsioner.

Västerns nybyggare var gästfria människor. Nybyggaren var ohyvlat till sättet men fast han verkade råbarkad kunde en resenär som farit vilse eller tröttat ut sig alltid räkna med att vara välkommen i hans enkla stuga. Han ägde inte mycket men han var beredd att dela med sig. När han sa ”Det går för sig att stanna” så lät det inte särskilt inbjudande men han använde inte många ord och var inte mycket för att krusa. James Hall fick när han reste genom skogarna i väster hjälp över en flod av en nybyggare i skogsbältet. Han berättar om vad som hände. ”Efter att ha druckit en skål mjölk som jag i själva verket bett om för att ha en ursäkt att betala honom lite mer för hans besvär, frågade jag honom hur mycket han ville ha betalt för hjälpen, varpå han godmodigt svarade att 'han aldrig tog emot pengar för att hjälpa en resande på traven' .”

— Men låt mig då betala för mjölken.

— Jag är inte någon mjölkförsäljare.

— Men, sa jag enträget, jag skulle gärna vilja betala. Jag har pengar så det räcker.

— Jaha, sa han, jag har mjölk så det räcker. Så då går det på ett ut. Jag har lika stor rätt att ge dig mjölk som du har att ge mig pengar.

Pionjären stod inför den svåra uppgiften att ändra sina gamla vanor så att de passade hans nya omgivning. Gränsen var ”mötesplatsen mellan vildmark och civilisation”. Pionjären måste överge sina civiliserade vanor och för en tid bli vilde. Han lade undan sina civiliserade kläder

och klädde sig i jaktskjorta och mockasiner. Han lämnade sitt civiliserade hem och bodde i ett blockhus. Det stod inte länge på förrän han plöjde på indianskt vis med en vass käpp och sådde majs som indianerna gjorde. Han övergav sitt civiliserade sätt att slåss och utbringade i stället ett krigsrop och skalperade sin fiende i äkta vildmarksstil. Allt detta gjorde han, inte därför att han ville göra det utan därför att han var tvungen för att överleva. Det var vildmarken som tvingade honom; om han inte hade anpassat sig till detta levnadssätt, hade det betytt säker död. Undan för undan förändrade han vildmarken, men under tiden hade han också själv blivit förändrad. Han var en ny människa. Många av de egenskaper som vi uppfattar som typiskt amerikanska är resultatet av livet vid den nya gränsen.

Vad hade då denna kamp med vildmarken lärt pionjären? Den hade lärt honom att bli självständig. Med bara sina två händer och sin egen kroppsstyrka att lita till hade han ställts inför en ny situation och klarat sig. Han skaffade mat, husrum, kläder, allt på egen hand utan att lita till någon. När han lämnade östkusten klippte han av banden med sitt gamla hem. Det är intressant att notera att medan folk som bodde öster om Appalacherna vände ansiktet mot Europa och uppfattade områdena i väster som "rena bushen" så såg pionjären västerut och kallade östkusten "bush". Han visste vad han ville och lät sig inte avskräckas; han gillade inte inblandning utifrån. Han hade visat att han kunde klara sig själv. Han var sin egen herre.

Det gav honom en känsla av självförtroende; han hade kämpat hårt mot enorma odds och han hade vunnit; de som misslyckades återvände antingen hem eller också dog de, men pionjären som stannade, som överlevde, som lyckades, var stolt över sig själv. Han hade kämpat en ojämn kamp och vunnit; han var redo att ge sig i kast med vad som helst. Han trodde på sig själv och på sin förmåga att klara sig. Han levde i ett ungt land. Han hade ungdomens hela självförtroende och entusiasm.

Han ansåg att en människa "var så god som en ann' ". I de flesta av dessa nya stater i väster fick alla vita män rösträtt. Pionjären lärde sig bedöma människor inte efter vem de var utan efter vad de kunde uträtta. Västerut strömmade tyskar, skottar, fransmän, människor från jordens alla hörn. I Västern var de alla lika; rik eller fattig, med eller utan utbildning, ohyvlad eller förfinad, alla stod inför samma uppgift. Om man klarade av uppgiften så var man sin grannes jämlike vem man än var.

På ett fullpackat möte i Västern kunde det hända att vissa högt uppsatta personer försökte bana sig väg till estraden. "Ur vägen", ropade de. "Vi är folkets representanter."

"Ur vägen själva", kom det snabba svaret. "Vi är folket." Män som kunde ge den sortens svar visste sin styrka; de tänkte inte svansa för någon.

Människor som ställs inför nya situationer lär sig att bli uppfinningsrika. Samtidigt lär de sig att inte frukta nymodigheter. Pionjären lärde sig klara av det mesta. Han var tvungen att lära sig att anpassa sig till nya ovanliga saker. Han var inte rädd att pröva på allting åtminstone en gång.

Pionjären levde ett enkelt, anspråkslöst liv; han avskydde pomp och ståt; han ogillade ceremonier; han var rättfram i sitt sätt; han trodde på jämlikhet och frihet; han var självständig, stolt, skrytsam, energisk, orädd, ivrig att lyckas. Livet i vildmarken gjorde honom till den han var.

Hur gick det nu för indianerna, när denna svärm av jordsökare sökte sig allt längre västerut? Indianerna hade strövat i dessa skogar i hundratals år. De kunde inte hejda dessa horder av människor; de slogs, de besegrades, och tvingades tillbaka. De slogs återigen, besegrades på

nytt och tvingades ännu längre tillbaka. Amerikanska regeringen ingick fredsavtal med dem. Den lovade att betala dem för den mark nybyggarna hade tagit och erbjöd dem mark längre västerut. Indianerna undertecknade hjälplöst fredsavtalen och flyttade undan. Innan bläcket hade torkat på det sista fredsavtalet, var den första gruppen nybyggare hack i häl på dem igen. De vädjade återigen till regeringen. Ännu ett fredsavtal undertecknades ... indianerna fick betalt för den mark som nybyggarna just lagt beslag på, och så fick de löfte om att ett stycke mark längre västerut skulle tillhöra dem *för all framtid* . . . Och så kom nybyggarnas fortsatta framryckning. Fler avtal, fler löften.

Därefter hände det att någon stor krigare samlade alla indianstammarna för en sista strid mot de vita. Ett kort indiankrig ... nederlag ... ur vägen, röde man.

Det var en underbar dalgång med rik bördig mark som dessa nybyggarmassor hade flockats till. Historierna om dess fantastiska bördighet blev ännu vildare varje gång de berättades. Man kan föreställa sig att bonden i Nya England efter en mödosam dag på sin steniga mark kände det vattnas i munnen när han läste skröner i tidningarna om den underbara jordmånen i väster:

En man som återvände till östkusten sägs ha blivit tillfrågad om det var sant att om man planterade ett bräckjärn så skulle det växa upp entumsspikar på en natt. Han förnekade att det förhöll sig så, men sade: ”Jag kan på heder och samvete berätta att ... alldeles innan jag red från Muskingum en dag så råkade jag tappa några pumpfrön som jag fått, och så snabbt växte de, så förbluffande hastigt spred de sig, att innan jag vände mig om så hade kornen slagit rot och jag blev helt kringsnärjd av enorma vindlande rankor som höll samma takt som jag själv. I mina frenetiska ansträngningar att undvika att bli fastbunden satte jag omedelbart sporrarna i min häst och lyckades med yttersta svårighet trassla mig ut igen.

Detta är naturligtvis en skröna av det slag folk från västern tyckte om att berätta. Icke desto mindre var det ett storslaget land och dess jordmån var sagolikt rik. Där fanns jungfrulig mark, lämpligt klimat, mycket regn, ett jättelikt nät av floder — kort sagt, det var en bondes paradys. Jorden utbjöds först till försäljning av amerikanska staten för två dollar per tunnland (en halv hektar), i lotter på 640 tunnland. Av detta skulle hälften betalas kontant och resterande belopp inom ett år. Det utföll inte särskilt väl, eftersom nybyggarna var fattiga; det var mycket få av dem som hade 640 dollar till att börja med, och inte heller kunde de hoppas på att få fram de resterande 640 dollarna inom ett år.

Nybyggarna protesterade och regeringen gjorde ett nytt arrangemang. Nu erbjöd man först gårdar på 320 tunnland, senare på 160 tunnland, fortfarande för två dollar per tunnland. Men nu blev avbetalningsvillkoren mycket lättare; nybyggaren behövde bara betala en fjärdedel av priset för sin gård till att börja med (inom fyrtio dagar efter köpet); sedan hade han ytterligare två år på sig innan han måste göra nästa avbetalning; och den tredje och fjärde avbetalningen kunde göras under respektive tredje och fjärde året. Detta innebar att en man bara behövde åttio dollar för att börja ett nytt liv på en gård på 160 tunnland i västern. Det verkar inte vara mycket pengar och är det inte heller — i dag. Men för de flesta av dem som köpte jord på den tiden var det mycket pengar. Till detta kom kostnaderna för resan västerut (hästar eller oxar, en vagn, proviant) och dessutom pengar för att klara familjen över det första året innan skörden hade kommit. Som följd av detta fann pionjären som flyttade västerut för att förbättra sina levnadsvillkor att han från början stod där nedtyngd med en skuld på flera hundra dollar. Om han hade köpt mer än 160 tunnland vilket ofta hände, var hans skuld ännu större.

Hela 1800-talet igenom var priset på statens jord ett ständigt stridsämne i Förenta staternas kongress. Det dröjde inte länge förrän nybyggaren i väster ville veta varför han skulle behöva betala någonting alls för sin mark. Hade han inte arbetat hårt för att förvandla vildmarken till

en upprädd gård? Hade han inte slagits mot indianerna och därigenom skyddat folket i öster? Två dollar per tunnland, det var ett orättfärdigt pris. Även om han kunde så ville han inte betala, och om han ville, så kunde han inte. År 1820 minskades priset till en dollar tjugofem cent per tunnland vilket betalades kontant (fyrtiotvå år senare var all mark i väster gratis för nybyggare).

Pionjären hade lånat de pengar han behövde från folk därhemma eller som senare skedde från bankerna. Västern koloniserades i stor utsträckning av folk som skuldsatte sig upp över öronen. Man kunde vänta sig att bitterhet skulle gro mellan dessa människor som var skyldiga pengar och de människor som lånat ut pengarna till dem. Det var också vad som skedde.

Den skuldsatta västern som stod inför problemet att betala sina skulder lärde sig hata de penningägande klasserna i öster. Banken lånade ut pengar till pionjären mot ränta; om han inte förmådde betala tillbaka pengarna fann banken det ofta nödvändigt att ta från honom både hans jord och hans hus. Det var en bitter upplevelse för en man och hans familj som hade arbetat, arbetat och åter arbetat på den jorden. Den skuldsatta västern var djupt enig i sitt hat till den penningägande östern. Dessa två regioner hade olika levnadssätt, beroende på geografin. Som alltid var det folks levnadssätt som bestämde vad de skaffade sig för idéer både i de inre delarna av landet och längs kusten.

Eftersom praktiskt taget alla människor i västern levde på åkerbruk, kunde de inte sälja till varandra utan var tvungna att skaffa sig en marknad utanför västern. Efter ett eller två år skördade bonden ute i skogsområdena mer än så det räckte för honom själv och hans familj. Hans lada var full med säd och mjöl, till salu för envar som var intresserad. Ofta hade bonden också grisar till salu. De pengar han behövde för att betala sina skatter och för att betala av sina skulder fanns i de varor han ville sälja. Problemet bestod då i att få varorna till marknaden.

Resenärer som färdades på den tidens dåliga vägar mötte ofta hundratals svin på väg till marknadsstäderna längs kusten. Det var en besvärlig promenad men jordbrukaren grep tillfället att tjäna pengar.

Att skicka spannmål till städerna längs Atlantkusten tog åtskillig tid och kostade mycket pengar. ”Till och med där jag bor, inte fullt fjorton mil från havet”, sa Tucker i Virginia år 1818, ”kostar det en bonde en skäppa vete varje gång han vill frakta två skäppor till en stad vid kusten.”

Det är lätt att destillera säd och göra whisky; spannmål tar mycket plats, whiskyn är lätt; ett dragdjur som bara kunde bära omkring fyra skäppor i form av säd, kunde bära omkring tjugofyra skäppor säd i form av whisky. Det var naturligtvis många bönder som gjorde whisky av sitt vete; det var ett sätt att lösa problemet. Bara i Pennsylvania fanns det 1790 omkring fem tusen destillerier. Virginia och North Carolina hade också en del. När Förenta staternas kongress, under Washingtons presidentperiod, införde skatt på whisky, vägrade bönderna i längre bort liggande områden att betala. Skatteindrivarna fick sina hus nedrivna eller brända. I ”Whisky-upproret” som följde blev en del människor sårade och några dödade. Transport av varan till marknaden var ett mycket viktigt problem för folket i väster.

Eftersom det var så viktigt, förde nybyggarna i väster ett förfärligt liv vad gällde transportproblemet. De ropade efter vägar — fler och bättre vägar — kanaler, varje slags kommunikationsled som skulle göra resor och transport lättare, snabbare och billigare. De ville ha vägar och kanaler som kunde ge dem förbindelse med östkusten och med varandra. I årtal hade de väststatare som for till amerikanska kongressen detta behov på tungan. De höll tal för

varandra, för öststatarna, för envar som ville höra på. Först kom de med böner. Sedan kom de med krav.

Mellan 1800 och 1840 diskuterade man vid olika tidpunkter tre olika metoder att underlätta samfärdsel och transport av varor. Först krävde man förbättrade vägar. Den första stora landsvägen som byggdes av amerikanska regeringen, Nationalvägen, var en tullväg västerut. (Den började byggas 1808 i Cumberland i Maryland, nådde Wheeling i West Virginia 1817, sträcktes ut till Columbus, Ohio, 1833, och nådde slutligen Vandalia i Illinois 1852.)

Senare kom kanalbyggerperioden. I vilken riktning gick kanalerna? Västerut.

Ännu senare uppfanns järnvägarna. I vilken riktning löpte järnvägarna? Västerut.

Landet ”på andra sidan bergen” måste få avsättning för sina varor. Folk i västern måste sälja vad de odlade, annars skulle de aldrig få en chans att betala sina skulder eller komma någon vart i världen.

När pionjäreerna fyllde upp Mississippi-dalen, blev den floden och dess många bifloder till stor hjälp för bönderna när de ville skicka mjöl, säd, fläsk och whisky till marknaden. Ohio- och Mississippi-floden var snart fylld av flatbottnade båtar och pråmar av alla slag. Man fraktade varorna nedför floden till New Orleans vid Mississippis mynning. Detta var ett mycket bättre och billigare sätt för bönderna att skicka sina varor än att utnyttja de dåliga vägarna till städerna i öster. Mississippi var böndernas väg till havet — de måste ha Mississippi.

Fram till år 1800 ägdes och kontrollerades New Orleans och Louisiana-territoriet väster om Mississippi av Spanien, som på 1500- och 1600-talet hade varit en stor nation men som kring 1800 var svagt och maktlöst. År 1795 hade Washington ingått ett avtal med Spanien som gav amerikanerna rätt att driva handel via New Orleans. Västerens folk kunde använda den samfärdsled som de var i så desperat behov av.

År 1800 tvingades Spanien i hemlighet uppge Louisiana till Frankrike som då styrdes av Napoleon Bonaparte. År 1802 stängdes New Orleans hamn för amerikanerna, och nyheten spreds att det nu var Frankrike som ägde Louisiana. Detta var mycket allvarligt; det betydde ruin för amerikanska bönder. Spanien var döende, men Frankrike var i högsta grad vid liv. Det var ett av de starkaste länderna i Europa. Något måste göras — och det snabbt.

Thomas Jefferson som då var Förenta staternas president insåg faran. Han skrev vid denna tidpunkt: ”Det finns på jordklotet en enda punkt vars innehavare är vår naturliga fiende. Det är New Orleans varigenom varor från tre åttondelar av vårt territorium måste passera för att nå sin marknad ...”

Jefferson var född i Virginia — vid gränsen. Han kände nybyggarnas temperament; han fick reda på att de höll på att uppbåda en armé för att hålla hamnen öppen. Jefferson avskydde krig. Han skickade omedelbart ett budskap till Livingston, den amerikanske ministern i Frankrike, och gav honom i uppdrag att försöka köpa New Orleans. Han skickade också James Monroe till Frankrike för att visa nybyggarna att amerikanska regeringen gjorde allt den kunde.

Under tiden hade Napoleon skickat en armé till den franska ön Santo Domingo för att slå ned en revolution som leddes av Toussaint L'Ouverture, en infödd svart ledare. Den franska armén besegrades och Napoleon insåg snabbt att expeditioner till Nya världen inte alltid slog väl ut. Samtidigt planerade han fortsätta sitt krig mot England. Han visste att brittiska flottan som var så mycket starkare än hans egen med största säkerhet skulle ta Louisiana. Alltså erbjöd han

sig t.o.m. innan Monroe anlände till Paris att sälja inte bara New Orleans utan hela Louisiana till Förenta staterna för 15 miljoner dollar!

Det är klart att USA slog till.

Den 20 december 1803 hissades stjärnbaneret i New Orleans. Ännu ett vidsträckt imperium som sträckte sig miltals väster om Mississippi låg framför horderna av jordsökare.

Och det var inte allt. Härnäst köpte USA Florida från Spanien 1819. Sedan erhöll Moses Austin, en yankee från Connecticut, år 1821 ett stort stycke land i Texas som på den tiden tillhörde Mexiko. I gengäld skulle han ta med sig trehundra familjer för att slå sig ner där. Så började den amerikanska rushen till Texas. Mexiko ville att detta jättelika område skulle fyllas med hederliga bönder och erbjöd därför Texas-jord till det billiga priset av tolv och en halv cent per tunnland — medan Förenta staterna krävde en dollar tjugofem cent per tunnland, tio gånger så mycket. Man kan lätt föreställa sig resultatet. Vad betydde det att nybyggarna fick svära Mexiko tro och loven? Vad betydde det att de antogs vara katoliker? Jordhungriga amerikaner erbjöds rik bördig mark för nästan ingenting alls. Är det så överraskande att inom loppet av tio år, omkring 1830, nära tjugotusen personer hade strömmat in i Texas? Kort därefter utkämpades ett självständighetskrig mellan texasborna och Mexiko. År 1836 utropade Texas sig självt till ”Den ensamma stjärnans republik” och begärde inträde i Förenta staterna. Här var ett territorium större än Frankrike, Belgien, Schweiz och Danmark tillsammans, som bara väntade på att få tillhöra det snabbt växande Förenta staterna. Vilken rik belöning för ett jordhungrigt folk!

Det dröjde inte länge förrän det var grödor från amerikanska gårdar på båda sidor Mississippifloden som lastades ombord på de stora pråmarna. Timothy Flint reste genom Mississippidalen mellan 1815 och 1825. I New Madrid, en av städerna längs floden, räknade han en vårdag till mer än etthundra båtar på väg till New Orleans:

Det går inte att nämna någon punkt längs Ohio och Mississippi som inte här representeras av några av dessa båtar. På ett ställe ser man båtar lastade med plank från granskogarna sydväst om New York. På ett annat ser man yankeearor från Ohio. Från Kentucky kommer fläsk, mjöl, whisky, hampa, tobak, säckväv och rep. Från Tennessee kommer samma varor jämte stora mängder bomull. Från Missouri och Illinois kommer nötboskap och hästar, i allmänhet samma från Ohio, jämte pälsverk och bly från Missouri. Vissa båtar är lastade med majscolvar i mängd, andra med tunnor med äpplen och potatis. Vissa har last av cider och vad de kallar ”kungligt cider” dvs. cider som blivit starkare genom kokning eller frysning. Det finns torkad frukt och alla de spritdrycker som framställs i dessa nejder . . .

Västern bredde ut sig. Floderna var fyllda av dess handel.

När nybyggare hade slagit sig ned längs Ohios och Mississippis stränder, brukade det hända att en flytande lanthandel — en pråm utrustad med hyllor, disk och stolar — fann sin väg ned mot kusten. Så snart kaptenen-lanhandlaren fick syn på en klunga nybyggarstugor på stranden, blåste han i sitt horn. Då upphörde män, kvinnor och barn med sitt arbete, skyndade nedför stranden och ombord på båten. Varorna — porslin, skor, hättor, fina kläder, tennvaror, alla möjliga varor och verktyg — var en välkommen syn för nybyggarna. Ibland betalade de i reda pengar men det skedde mera ofta att de betalade med fläsk, mjöl eller grönsaker för allt de köpte. När alla inköp hade gjorts lättade den flytande lanthandlaren ankar igen och fortsatte till nästa grupp stugor.

Att navigera en tjugo meter lång flatbottnad båt på Ohio eller den förrädiska Mississippi var en svår uppgift. Mississippi kallades, inte för inte, den ”ondsinta floden”. Dess fåra förändra-

des ständigt (en stad kunde ena året ligga alldeles invid floden och nästa år kilometervis inåt land); dess strida ström underminerade stränderna med dess många förrädiska sandbankar. Sedan fanns det andra fällor. De kanske farligaste var de trädstammar som låg inbäddade i den dyiga flodbotten och som stack upp som spjut. Vissa av dessa trädstammar satt ordentligt fast i botten och flodfararna lärde sig snart var de låg. Men det fanns andra trädstammar som hela tiden guppade upp och ner. Det kunde hända att en båt som fridsamt flöt fram på floden utan att någonting var i sikte, plötsligt rände rakt på en stock som reste sig på högkant. Det var många flodbåtar som blev vrak på det viset. Flodfararna lärde sig den mäktiga Mississippi och dess förrädiska vanor; de lärde sig var man kunde vänta sig de farliga trästockarna och sandbankarna; de lärde sig varje krök av floden och dess vildhet. Men det uppstod ständigt nya faror och dödsolyckor inträffade ofta. Det flytande liket efter en död flodfarare eller de upp-ruttna skroven från förlista båtar berättade den hemska historien om floden och dess råa kraft.

Att sköta en båt i sådana vatten krävde stor skicklighet. Det krävdes män som kände till varje egenhet, varje knep, varje hinder som den mäktiga, ondsinta floden kunde erbjuda. Snart upp-trädde den professionelle flodfararen, en pittoresk figur i sin röda flanellskjorta och grova bruna halvyllebyxor med jaktkniv och tobakspung hängande från läderbältet. Han var hederlig, våghalsig och modig, förälskad i sitt svåra jobb för dess många farors skull och dess spänning; han var plump och ohyvlat; han spenderade friskt, slogs gärna och drack mycket. Han älskade berätta skrönor och skryta med sin egen oerhörda styrka. Mark Twain låter i sin bok *Livet på Mississippi* en av dessa färgstarka våghalsar berätta för världen vem han är:

Tjohej! Jag är den ursprungliga järnkäftade mässingsupphängda kopparmagade likframställaren från Arkansas vildmarker! Titta på mig! Jag är den man de kallar Plötslig Död och Allmän Förtvivlan! Avlad av en orkan, förbannad av en jordbävning, halvbror till koleran, närapå släkt med smittkopporna på morssidan! Titta på mig! Jag kåkar nitton alligatorer och en tunna whisky till frukost när jag är vid god hälsa och en tunna skallerormar och ett lik när jag är sjuk. Jag klyver de eviga bergen med min blick och jag kväver åskan när jag talar. Tjohej! Håll er undan och ge mig utrymme som det anstår min styrka! Blod är min naturliga dryck och att höra de döendes jämmer är musik för mina öron. Kasta ett öga på mig, mina herrar! och ligg lågt och håll andan, för jag tänker släppa mig lös! ... Tjohej! Jag är den mest sjujävliga son till en vildkatt i detta livet.

Här fanns inga mindervärdeskomplex — men det var heller inte svårt att erkänna att flodskepparen verkligen var en karlaktör när man såg honom och hans kamrater kämpa sig framåt med en båt längs Mississippi eller Missouri. Många av de flatbottnade båtarna och prämarna flöt med strömmen ned till New Orleans, där de lossades och båten såldes — det var alltför svårt att ta sig uppför strömmen igen. Men det fanns skeppare som verkligen tog båten tillbaka upp mot strömmen. En snabb båt kunde behöva på sin höjd sex veckor för att flyta med strömmen från en stad längs Ohio-floden till New Orleans, men den behövde åtminstone fyra månader för att göra samma resa uppför floden. Båtarna var stora och otympliga, strömmen var ofta mycket strid och ofta hade de dessutom motvind. Ofta behövde man åtminstone tjugo till trettio man för en resa. Med järnskodda pålar som hanterades av mycket starka män kunde en båt ta sig två mil uppför floden per dag. Där det var möjligt gick männen längs stranden och drog fram båten med ett långt rep.

En annan, farligare och tröttsammare, metod kallades ”varpning”. En kabel som var ungefär en kilometer lång drogs av en liten jolle framför båten och fästes vid ett träd. Därefter drog männen ombord fram båten till trädet. Under tiden hade en annan jolle gått uppför floden med en andra kabel, som fästes vid ett träd längre upp. Sedan drog man sig fram ännu en sträcka medan den första jollen nystade upp den använda kabeln och fortsatte vidare för att göra om alltihop igen. En mil var ett gott dagsverke. Varpningen krävde ändlöst tålmod och mycken

rå styrka.

Det fanns stort behov av en båt som kunde göra resan uppför floden fortare och med mindre besvär.

Då kom ångbåten. Ångbåten var lösningen, men blev det inte meddetsamma. Till att börja med gjorde ångbåtsbyggarna — som var från östkusten — ett par gruvliga misstag. Deras båtar klarade sig mycket bra på Hudsonfloden i New York och på oceanen, och därför byggde de sina flodbåtar efter samma recept. Dessa ångbåtsbyggare borde ha vetat bättre än att bygga djupvattensfartyg för floderna i väster. Mellan 1811 och 1816 byggdes deras första båtar, med tunga ångmaskiner och lågtrycksmotorer, runda skrov som låg djupt i vattnet. Det var ett farligt misstag. Floderna i väster var fyllda av grund, sandbankar, hinder. Det behövdes en ångbåt som kunde gå ovanpå vattnet. För att få båten att gå uppför floden och möta den kraftiga strömmen behövdes en högtrycksmotor i en båt som inte borde tyngas ned alltför mycket.

Det var en flodskeppare som först insåg detta. Tre års erfarenhet av båtar på Mississippi hade lärt Henry Shreve att den bästa flodbåten var en som låg lätt i vattnet. Han hade lärt sig att flatbottnade båtar var vad som passade bäst för floderna i väster. De flatbottnade båtarna satt helt enkelt på vattenytan och gick inte mer än ett par fot under vatten. Shreves 148 fot långa Washington var helt enkelt en flatbottnad båt som drevs med ånga. I stället för lågtrycksmotorer i ett djupt runt skrov hade Washington dubbla högtrycksmotorer som satt — inte i dess flata grunda skrov utan på däck ovanför. En man från västern hade vågat sig på någonting nytt. En flodskeppare hade till sist skapat en båt som verkligen passade floden. Före Shreve kunde ångbåtarna gå uppför strömmen men bara i den del av Mississippi som var djup nog, mellan New Orleans och Natchez. Nu hade Mississippi till sist erövrats i sin fulla längd. Den flodgående ångbåtens epok hade till sist anlänt.

Den gamla flatbottnade båten och pråmen försvann inte omedelbart. De höll sig kvar i åratals men det var ingen diskussion om vilken båttyp som var den överlägsna när man nu kunde göra resan från Pittsburgh till New Orleans tur och retur på ett par dagar i stället för som tidigare ett par månader.

Under några års tid var emellertid dessa nya ångbåtar mycket osäkra. Den ena katastrofen följde på den andra. Ångbåtar gick på grund, bröts sönder av is, brann upp, förläste på grund av ångpanneexplosion. Ångbåtarnas genomsnittliga livslängd var mindre än fyra år. Här är några intressanta siffror: Under en tvåårsperiod nådde sextiosex båtar slutet av sin bana. Av detta antal var det bara femton som måste dömas ut. Av de återstående femtioen gick sju förlorade i is, femton brann upp efter att deras ångpannor hade exploderat, fem förläste i kollisioner, och tjugofyra gick på grund. Men alla ersattes snabbt.

Det var en mycket svår uppgift att styra dessa båtar, av vilka somliga var mer än dubbelt så stora som den längsta av de gamla pråmarna, på de förrådiska, gyttjiga floderna. Mark Twain som själv lärde till lots var oerhört imponerad av det fantastiska minne som krävdes av en lots på Mississippi. Han var tvungen att känna till varje grund, varje krök i floden, varje timmerstock, djupet, namnet på städer, sandbankar, öar, och ytterligare ett par hundra detaljer; och han måste känna till allt detta så bra att han kunde styra sin båt inte bara i dagsljus utan i den svartaste natt. Det var ett under att det faktiskt fanns människor som kunde lära sig allt detta. Det är inte att undra på att lotsen var en mycket viktigare person än till och med kaptenen ombord. Han fick den högsta lönen, och han tog inte order från någon.

Västern fylldes, bönderna i Mississippi-dalen hade mängder att sälja, och snart var floden

fyllt av ångbåtar. Städerna längs floden hade skeppsvarv där män arbetade dag och natt och byggde båtar. Omkring 1840 hade ångbåtarna blivit mycket stora farkoster. De var nära hundra meter långa, med det ena däck ovanpå det andra; huvuddäcket var överlastat med fraktgodis; här fanns vinschar och alla slags mekanismer som behövdes för att snabbt få godset ombord på båten och lossa det på nytt; passagerardäck hade separata hytter, en bar som ständigt var fylld, en korridor längs skeppssidan, en lång, alltför prålig salong med tjocka mattor och allt möjligt bjäfs och alla möjliga manicker.

Ångpanneexplosioner som ofta inträffade kunde spolia all denna lyx och dessutom döda många människor. Ibland var det järnet i ångpannan som inte var tillräckligt starkt, eller också kunde det hända att ångpannan var illa ihopsatt. Ofta kom explosionerna som en följd av rent slarv eller därför att man ville komma fortare fram. Det var mycket farligt att ha för lågt vattenstånd i ångpannorna, men det blev då enklare att verkligen få upp ångan och det betydde bättre fart. Ibland blev vattenståndet för lågt, och ångpannan exploderade. Då kastades järn och träbitar genom luften, däck slets upp, män och kvinnor slungades hundratals meter, andra skällades till döds eller drucknade. Ångbåtsexplosioner var fruktansvärda historier.

Trots dessa faror var det mycket vanligt med spännande tävlingar. Då var det mycket att göra i maskinrummet. Fart och ännu högre fart. Häll olja på trät, tyng t.o.m. ned säkerhetsventilen — gör allt för att hetta upp ångpannorna. Tävingen måste vinnas!

Det berättas om en liten gråhårig dam som steg ombord på en ångbåt för första gången i sitt liv. Hon var på resa från Kentucky till New Orleans med åtskilliga tunnor ister som hon skulle sälja där. Hon hade hört talas om grundstötningar, kollisioner, eld ombord, faran av kapploppningar längs floden med all den risk det innebar att ångpannorna skulle explodera. Hon gick till kaptenen och sa, ”Jag vill att kapten lovar mig innan vi åker att ni inte tänker ge er in i någon kapploppning med andra båtar. Ni har inte rätt att riskera folks liv, att spränga en ångpanna eller så bara för att slå en annan båt.”

Det lovade kaptenen.

Ett par dagar senare, kom en annan båt långsides och det blev tävling av. Kentucky-damens båt höll på att förlora. Hon sprang till kaptenen med ögon som lyste av upphetsning och ropade, ”Kapten, jag löser er från ert löfte. Vi får inte låta den där båten slå oss!”

”Madam”, svarade kaptenen leende, ”vi gör vårt bästa. Men vi kommer att förlora för den andra båten håller olja på sin ved — ni kan se hur svart deras rök är — och vi har ingen olja. Vi kan inte slå henne med bara ved. Vi kan inte hetta upp ångpannorna så det räcker.”

”Kapten, var är mitt ister?” skrek den gamla damen.

”Ert ister. Å, i lastrummet, naturligtvis. Det är i tryggt förvar.”

”I tryggt förvar!” skrek den gamla damen i falsett, ”tusan heller! Kapten, se till att era pojkar får upp det där istret på minuten och håll det på bränslet och få glöd på era gamla ångpannor! Om vi förlorar det här loppet, så svär jag att jag aldrig kommer att åka med er igen! Vad står ni där och tittar för? Sätt fart på era pojkar — annars kommer jag att göra det!”

I takt med att fler och fler människor strömmade västerut växte handeln på floden i förbluffande utsträckning. År 1819 fraktades 136.300 ton varor, till ett värde av 16.772.000 dollar nedför Mississippi till New Orleans; 1860 hade den siffran stigit till 2.817.000 ton till ett värde av 185.211.000 dollar. Andra städer vid floden växte hastigt. Pittsburgh, Louisville, Cincinnati, Natchez och St Louis blev stora städer och fortsatte växa.

Omkring 1815 hade köpmännen vid östkusten blivit medvetna om att en formlig syndaflod av folk vällt in i Mississippidalen; att dessa människor — som kunde räknas i miljoner och som blev ännu fler — hade jordbruksprodukter att sälja; att det också fanns manufakturvaror som de behövde köpa; att det här vid deras bakdörr så att säga fanns en underbar marknad. Nu vände sig till sist redarna, fabrikörerna, importörerna och köpmännen vid östkusten, alla de som tidigare hade sett till Europa när det gällde handel, åt andra hållet och såg mot väster. De instämde i Västerens krav på billig transport för dess varor.

År 1817 började staten New York bygga Erie-kanalen som skulle förbinda Albany vid Hudson-floden med Erie-sjön. Åtta år senare var arbetet färdigt, och man kunde skicka varor från Ohio-dalen från Buffalo till Albany och sedan nedför Hudsonfloden till New York. Här hade man till sist en direkt, billig förbindelse mellan västern och östkusten. Västern skickade sina jordbruksprodukter österut, och östkusten skickade sina fabriksvaror västerut. Innan kanalen byggdes kostade det etthundra dollar att skicka ett ton varor från Buffalo vid Erie-sjön till New York och det tog tjugo dagar att resa mellan de båda platserna. När kanalen var färdig kostade det bara åtta dollar att skicka ett ton varor, och det tog bara sex dagar att resa. Detta var precis vad västern velat ha och vad västern varit i så desperat behov av. Trafiken visade det också — inom loppet av tio år hade avgifterna längs kanalen mer än väl betalat vad det hade kostat att bygga den.

Denna förbindelse med själva hjärtat av landet gjorde underverk för New York. Det är inte lite av den stadens fantastiska tillväxt som beror på dess läge vid yttre änden av den billiga vattenvägen från västern. New Orleans vid ena änden, New York vid den andra, det var västerens väg till havet. Nu satte andra kuststäder — Boston, Philadelphia, Charleston — som alla avundades New York dess framgångsrika kanal, i gång en vild kapplöpning för att få sin del av den växande handeln med USAs inland. Att denna förbindelse med västern blev mycket viktig för städerna längs Atlantkusten, visas av de vilda planer man stöpte för att konkurrera med Erie-kanalen.

I Pennsylvania t.ex. gjorde man 1826 ett försök att förbinda Philadelphia vid kusten med Pittsburgh, den växande staden vid Ohiofloden. Det var en utmärkt idé, men svår att genomföra. Avståndet mellan de två städerna var bara omkring sextio mil, men man måste också ta sig rätt genom Appalacherna. Utan att låta sig förskräckas arbetade kanalbyggarna på en invecklad plan med hästdragna järnvägsvagnar (de ersattes 1834 av ett ånglokomotiv), lutande plan upp- och nedför kullarna, sedan en kanal, sedan ännu fler lutande plan. Kanalbåtarna skulle lastas ombord på järnvägsvagnar och med hjälp av flera sextio hästkrafters motorer, skulle dessa vagnar dras upp över bergen och ned på andra sidan. På en sträcka av bara sju mil skulle båtarna lyftas och sänkas omkring tvåusen meter. Det räckte inte med det. På sista biten av kanalen, omkring femton mil, skulle man ha sextio sex slussar. Till sådana galna ytterligheter var folk på östkusten beredda att gå bara för att få del i den växande handeln med västern.

Och västern växte! De ungefärliga siffrorna ovan visar den förbluffande befolkningsökning som inträffade mellan 1790 och 1840.

Med den ökande befolkningen i västern följde ökad makt och ökad betydelse på många sätt. Västerens idé att alla vita män över tjuogoett års ålder skulle ha rösträtt hade sipprat igenom till den gamla östkusten där också vanliga arbetare och hantverkare vann rösträtt. År 1828 gick denna arbetarklass i öststaterna samman med västern när det gällde att välja Förenta staternas president.

Västern bestod av bönder med i stort sett samma intressen. De var fattiga och skuldsatta, de behövde pengar, de ville sälja sina varor. När det blev valtider stödde de en av sina söner, en man som kände deras problem. De valde en väststatare, en man som en gång varit lika fattig som de själva, som hade vuxit upp vid gränsen; en råbarkad man som de själva, en man som hade arbetat med sina egna händer; en modig man som de själva, som hade slagits mot indianerna; en stark man som de själva som visste vad han ville ha och inte var buskablyg; en obildad, ohyvlad, modig, hetlevrad slagskämpe med två knytnävar, en som levde som de, tänkte som de och representerade deras idéer.

Nu hade de visat hur starka de var.

När Andrew Jackson valdes till amerikansk president 1828 var det en stor triumf för västern.

Från 1770 och framåt följde pionjerna de uppröjda stigarna över bergen och fann en vildmark. En svärm av jordsökare trängde på i deras spår. Med bössa, yxa och en säck majs utkämpade de en bitter och ojämn kamp — och vann ett imperium.

En märklig främmande frontlinje — den sista

För knappt mer än hundra år sedan, 1856 och 1857, landsattes två skeppslaster kameler, sammanlagt sjuttiofem stycken, i Texas för Förenta staternas armé. En grupp kameler marscherade till San Antonio; en annan gjorde den långa marschen till Kalifornien. År 1858 skrev en invånare i det avlägsna Los Angeles: ”General Beale och omkring fjorton kameler skred förra fredagen in i staden och gav våra gator en helt orientalisk prägel.” General Beale, kamelkårens befälhavare var mycket entusiastisk. Han rapporterade till krigsministern: ”de är de lugnaste, tålmodigaste och mest lättskötta kreatur i världen och oändligt mycket lättare att handskas med än mulåsnor”. Men trots befälhavarens entusiasm köptes inga fler kameler och snart hade de försvunnit.

Men varför hade de alls blivit inköpta? Vad fanns det för behov av kameler i Förenta staterna?

Svaret finns i ett tal som hölls av kongressledamoten Bates från Missouri 1828. Han förklarade att allt land ”mellan Missouri och Stilla havet utöver en remsa prärie som inte överstiger fyrtio mil i bredd ... är ofruktbar ödemark, knappast bättre än Saharaöknen och lika farlig att korsa.”

Bates fick förmodligen sina felaktiga upplysningar från den tidens geografiböcker. De skolpojkar som läste Morse's *Geografiska System* eller Goodrichs *Sammanfattande geografi & historia* hittade kartor som kallade allt land från Missouri till Klippiga bergen ”den stora amerikanska öknen”. Dessa geografer fick förmodligen i sin tur sin information från den tidens militära rapporter. Major Stephen Long var genom sin rapport från expeditionen 1819-20 delvis ansvarig för föreställningen om ”den stora amerikanska öknen”. Han sade: ”Vad gäller denna vidsträckta del av landet, tvekar jag inte att hävda att det är nästan helt och hållet olämpligt för jordbruk och naturligtvis obeboeligt för människor som litar på jordbruket för sitt uppehälle. Denna region kan emellertid, om man ser den som en gräns, bli av oändlig betydelse för Förenta staterna, om den utnyttjas för att förhindra en alltför stor utspridning av vår befolkning västerut.”

Och Zebulon Pike rapporterade från sin expedition till Klippiga bergen som inleddes 1806: ”Dessa vidsträckta slätter i den västra hemisfären kan i sinom tid bli lika beryktade som öknarna i Afrika ... Men dessa väldiga prärier kan också bli av stor välsignelse för Förenta staterna, såtillvida som de kan hålla tillbaka vår befolkning inom vissa givna gränser för att

man på det viset skall kunna vidmakthålla Unionen. Våra medborgare som är så benägna att fortsätta att vandra och expandera utanför våra gränser tvingas på detta vis att inskränka sin expansion västerut till Missouri och Mississippis stränder.”

Erfarenheterna under 1930-talet av torka och erosion i den s.k. ”dammskålen” i västra USA antyder att Long och Pike var goda profeter. Men bara hälften av vad de sade var riktigt. De hade fel när de sade att denna region är en öken. — Även om den senare i stor utsträckning visat sig olämplig för jordbruk, passar den alldeles utmärkt för boskapsskötsel. De hade emellertid rätt när de trodde att regionen skulle tjäna som barriär för rörelsen västerut. Det var precis vad som hände.

Omkring 1840 hade horderna av nybyggare nått så långt som till 98e längdgraden och där stannade de för en tid framåt. Hur kom det sig?

Öster om 98e längdgraden hittade pionjärerna skogklätt land, väl försörjt med vatten. Här fanns bördig mark, vatten för boskap eller för en kvarn och timmer för hus, ladugårdar, gårdsgårdar och bränsle. Bortom 98e längdgraden fann de nyanlända nybyggarna bara oceaner av gräsbevuxen prärie som sträckte sig västerut mot en region med mycket lite regn och torra slätter. Avsaknaden av träd fick dem att tro att jorden inte var bördig. Den sega präriemullen var ett nytt och okänt problem. De var vana vid skogsmark och här fanns inga träd, bara högt gräs. ”Öster om Mississippi stod civilisationen på tre ben — mark, vatten och skog; väster om Mississippi hade inte bara ett utan två av dessa ben dragits undan — vatten och skog — och civilisationen blev stående på ett ben — marken.”

Öster om 98e längdgraden, fann nybyggarna en farlig fiende i indianerna. Men denne östlige indian var inte beriden, han levde i byar och hela hans stam kunde bli praktiskt taget utrotad i sina egna hem. Väster om 98e längdgraden var prärieindianen en mycket farligare fiende. Han var nomad, han strövade omkring som han ville. Han var en utomordentlig ryttare, kunde kasta sig på vilken sida som helst av hästen och skydda sig från sina fienders vapen medan han hängde i ena hälen från hästen. Han bar en sköld som var gjord av buffelhudar och som var så hård att inga pilar och inga kulor kunde genomborra den om de inte träffade i en speciell vinkel. Han kunde komma ridande på sin snabbfotade häst med en knippa på hundra pilar så perfekt placerade att han kunde hålla en eller flera i luften hela tiden — med tillräcklig styrka bakom varje pil för att driva hela pilen tvärs genom kroppen på en buffel!

Denna fulländade krigsmaskin, prärieindianen, kunde hålla åtta pilar i luften på en gång. Man kan föreställa sig att den amerikanske nybyggaren med bara ett skott i sitt gevär måste ha välkomnat uppfinningen av Colts sexskottspistol år 1836! Här fanns ett vapen som kunde skjuta kulor lika fort som indianen sköt pilar. Det vapnet behövdes.

Så kom det sig att den blockhusfront som hade rört sig stadigt och säkert västerut nådde 98e breddgraden och gjorde halt. Här i yttersta utkanten av de stora slätterna kom nybyggarna fram till en skoglös, regnfattig region där det var svårare att ta sig fram och där det fanns farligare indianer. De fick den felaktiga upplysningen att det framför dem bara fanns sandöken — och därför stannade de.

Men fastän bönderna gjorde halt så hade förtrupperna till den ständigt rörliga blockhusfronten redan trängt långt in i denna vidsträckt region. Washington Irving berättar i sin bok, Kapten Bonnevilles äventyr, som publicerades 1837: ”Klippiga bergen och de längre bort liggande regionerna, från de ryska besittningarna i norr, ner till de spanska kolonierna i Kalifornien, hade genomkorsats och plundrats i alla riktningar av gäng av jägare och handelsmän; vilket gör att det knappast finns ett bergspass som de inte känner till, som de inte genomkorsat på

sina rastlösa vandringar, och inte en namnlös flod som inte hemsökts av den ensamme fångstmannen.”

Det fanns bäver i floderna, det fanns mink, räv, björn och andra djur i bergen, och buffel på slätterna. Från Missouri-floden till Stilla havets kust sträckte sig det vidsträckta territorium som genomkorsades av den våghalsige jägaren och den modige fångstmannen trappern. Han kände sig helt och hållet hemma i västern. ”Släpp ned honom mitt på prärien eller i hjärtat av bergen — han kommer aldrig att känna sig vilse. Han känner varje tumsbredd mark i terrängen, han kan följa sina spår tillbaka över de mest enformiga slätter eller genom den mest förvirrande bergslabyrint; ingen fara, inga svårigheter avskräcker honom, och han vägrar klaga vilka umbäranden han än tvingas utstå.”

St Louis var det ställe där man provianterade. Där fyllde handelsmännen sina båtar med varor — gevär, pärlor, smycken, filter, knivar, sprit — tog sig uppför Missouri-floden, mötte indianerna och fångstmännen och bytte sina varor mot värdefulla pälsverk och buffelskinn. På lämpliga platser i vildmarken fanns ett par hundra handelsstationer där samma sorts varuutbyte ägde rum. Pälsar fraktades till marknaden i packar på femtio kilo. Antalet pälsar i en packe varierade. Det kunde innehålla tio buffelskinn, åttio bäverskinn, fjorton björnskinn, eller etthundratjugo rävsinn. Man slog in pälsarna noga så att de var skyddade mot väder och vind.

Det rådde bitter konkurrens om päls handeln. Manuel Lisa's Missouri Pälskompani, Astors Amerikanska Pälskompani, det brittiska Hudson Bay-kompaniet, Klippiga bergens Pälskompani — det var dessa och många mindre bolag som anställde jägare och fångstmän för ett år i taget. De fick regelrätt lön (jägarna fick 400 dollar om året och folk i lägren 200 dollar) och utrustades med gevär, knivar, hästar och fällor. De täckte ett visst territorium som de fick sig tilldelat av bolagets agent och de hade att följa hans order så länge de var anställda av bolaget. Årets fångst tillhörde bolaget.

De fria fångstmännen var en mer oberoende grupp. Kapten Bonneville berättade: ”De kommer och går ... som de vill, de skaffar egna hästar, vapen och annan utrustning; de arbetar för egen räkning, och säljer sina skinn och sina pälsar till den som bjuder högst.”

En gång om året, i juni eller juli, hölls den årliga ”pälsmarknaden” någonstans i bergen. Det var en mycket pittoresk historia:

Till denna marknad kommer trappers från sina vitt spridda jaktmarker, och de för med sig årets resultat. Hit kommer också de indianstammar som är vana att sälja sina pälsar till bolaget. Gång av fria trappers tar sig också hit för att sälja de pälsar de samlat ihop. [Här höll fångstmännen sin årliga fest där] de prövade sin färdighet i att springa, hoppa, brottas, skjuta och rida. Och sedan utbröt deras vilda jägarfest. De drack, sjöng, skrattade, vrålade; de försökte skryta och ljuga bättre än varandra när de berättade om sina äventyr och sina bedrifter ...

Handelskaravanerna anlände till dalen just vid denna tidpunkt då lättsinnet och det goda kamratskapet rådde ... Balar slets hastigt upp och deras mycket varierande innehåll spreds ut. En verklig köprush spred sig bland de olika gängen ... gevär, jaktknivar, scharlakanstyg, röda filter, färggranna pärlor och glittrande smycken köptes till vilket pris som helst ... Vilda utsvävningar utbröt bland fångstmännen. De drack, dansade, stoltserade, doblade, grälade och slogs. Sprit ... säljs till fångstmännen för fyra dollar litern. När de är upphetsade av denna eldiga dryck, ägnar de sig åt allsköns galna skämt och upptåg, och ibland bränner de upp alla sina kläder i sina druckna uppvisningar. Ett läger som söker återhämta sig efter ett av dessa kravallartade dryckesslag uppvisar ett tragikomiskt spektakel; igenmurade ögon, inslagna skallar, bleka ansikten. Många av fångstmännen har på ett enda fyllslag slösat upp ett helt års mödosamt förtjänade inkomst; andra har ådragit sig skulder och

måste arbeta hårt för att betala för sina svunna nöjen. Alla har haft mer än nog av denna djupa klunk av njutning och är angelägna att börja ännu en fångstkampanj; ty umbäranden och hårt arbete kryddat av den stimulans det vilda äventyret ger och avrundat av en årlig desperat nöjeskarusell, det är den rastlöse fångstmannens lott.

Kit Carson, Jedediah Smith, William Ashley, Thomas Fitzpatrick, Jim Bridger och ett tjug andra var jägare och fångstmän i fjärran västern, de var stigfinnare och vägröjare. De levde ett vilt, farligt liv, men de lärde sig att klara sig själva; de levde ett hårt ensamt liv, men de lärde sig älska detta liv. De övergav sitt civiliserade levnadssätt och antog indianernas klädedräkt, vanor och livsstil. Med häst och två packdjur, med bössa och ammunition, med fällor och knivar, med alkohol och tobak, var den hårdföre fångstmannen redo för sitt år uppe i bergen.

Vem ägde detta vidsträckta territorium där jägare och fångstmän strövade omkring? En del av det, Louisiana-territoriet, tillhörde Förenta staterna. Till en annan del, Oregon-territoriet, krävde både England och Förenta staterna besittningsrätten. Söder om Oregon och väster om Louisiana sträckte sig det stora område som tillhörde Mexiko — Mexiko hade vunnit sin självständighet från Spanien år 1821.

Varken spanjorerna eller mexikanerna hade byggt upp särskilt stora kolonier i detta område. Det fanns några tusen mexikaner som slagit sig ned i glest utspridda kolonier i Kalifornien och det fanns omkring 3000 av dem i trakten av Santa Fe. Varje år försåg mexikanska packåsnekaravaner dessa avlägsna kolonier med förnödenheter från staden Veracruz vid Mexikanska golfen. Det var en resa på över trehundra mil, tvärs över floder, berg och öknar. Det var bara sådant som kunde fraktas på packåsnor som nådde dessa avlägsna kolonier. Folk i Santa Fe ville ha mycket som de inte kunde få. Det de fick brukade vara dyrt på grund av den långa besvärliga resan. Här fanns en utmärkt marknad. In på scenen kommer den amerikanske köpmannen.

År 1822 skapades den s.k. Santa Fe-rutten, den väg som förde amerikanska karavaner lastade med allehanda artiklar och verktyg från Missourifloden till Santa Fe, där de byttes mot guld, silver och bäverskinn. Josiah Gregg, en av dessa köpmän, gav 1845 ut sin bok *Handel på prärien, eller en Santa Fe-köpmans dagbok*. Det är en välskriven skildring av en spännande verksamhet. Av den kan vi lära oss att utgångspunkten för hundramilaresan var Independence i Missouri där köpmännen brukade ”inhandla sin proviant för resan och många av sina mulåsnor, oxar och t.o.m. en del av sina vagnar — kort och gott, lasta alla sina fordon och göra sina slutgiltiga förberedelser för den långa färden tvärs över prärien.” När de hade varit på väg några dagar berättar Gregg att de ”stötte på ett område med besvärliga träsk. Vid sådana tillfällen händer det ofta att en vagn sjunker ned till hjulnavet i leran [varje vagn var lastad med mellan ett- och tretusen kilo proviant och varor och drogs av mellan åtta och tolv mulåsnor eller oxar] ... För att dra upp varandras fordon tvingades vi ofta sätta in dubbla och tredubbla spann och själva sätta 'alla händer till hjulet' — ofta med ägarna själva upp till midjan i lera och vatten.”

Efter elva dagar kom gruppen fram till Council Grove, som ligger tjugo mil från Independence. Här brukade karavanerna slå sig samman, välja en befälhavare och göra sina slutgiltiga förberedelser. Man var tvungen att arrangera vakthållningen mycket noga ty det fanns fientliga indianer längs rutten, vänskapligt sinnade indianer stal vad de kom åt, och risken för att djuren skulle råka i sken var mycket stor. Det fanns en sådan ökenregion mellan Arkansas- och Cimarron-floden där man löpte risk att fara vilse. ”Detta område kan sannerligen kallas den stora 'prärie-oceanen'; ty på mer än fem mil kan man inte se ett enda landmärke — det finns knappast en synlig upphöjning som man kan rikta sin kurs efter. Allt är platt som havet,

och kompassen var vår säkraste vägvisare.” Efter 1822 blev Santa Fe-rutten en väl uppkörd väg och ännu i dag kan man se hjulspår där den gamla Santa Fe-rutten gick fram. Första året fraktades varor till ett värde av 15.000 dollar till Santa Fe. 1843 hade det vuxit till 450.000 dollar och några av de amerikanska köpmännen stannade inte längre i Santa Fe utan fortsatte rakt söderut till Chihuahua och västerut till Kalifornien. Fastän jordbrukarkolonierna hade gjort halt vid 98e längdgraden, pekade fångstmännens stigar och köpmännens Santa Fe-rutt vidare mot Stillahavskusten, mot Kalifornien och Oregon.

Så tidigt som 1796 hade sjökaptener från Nya England kommit i kontakt med de spanska kolonierna längs kaliforniska kusten och de var också medvetna om de möjligheter där fanns till vinstbringande handel. De fraktade bomullsvaror, knivar, krut och rom till Kalifornien och bytte dem där mot pälsar; sedan fraktade de pälsar till Kina, bytte dem mot kinesiska varor och återvände till Boston, New York, och Philadelphia. De gjorde enorma vinster. ”En kapten fick på några timmar ihop 560 utterskinn i utbyte mot varor som kostat honom mindre än två dollar och sålde alltihop i Kanton i Kina för 22.400 dollar.” Ja, man kan verkligen säga, att yankeekaptenerna (sjöbussarna från Nya England) var förtrogna med Kalifornien.

Fångstmän, jägare och köpmän hade också tagit sig fram till kolonierna vid kusten. Vissa av dem gillade landet i likhet med en del av sjömännen på de amerikanska båtarna och beslöt sig för att stanna. De skickade bud hem till sina vänner och berättade för dem om den fina jorden och det sköna klimatet i Kalifornien och Oregon. Rastlösa nybyggare i utkanten av de stora slätterna där det föll mycket lite regn och fanns mycket lite timmer, var mycket intresserade av rapporterna från det avlägsna Kalifornien och Oregon. Där längs Stillahavskusten verkade det återigen finnas regn, träd och brukbar jord. De hade den amerikanska flyttlusten i sina ådror. Missnöjda bönder längs Atlantkusten lyssnade begärligt på de märkliga berättelserna från det avlägsna Kalifornien. Missionärerna ansåg det som sin plikt att fara till Oregon och frälsa indianerna som bodde där. Dessa människor på jakt efter ett nytt hem tycktes inte alls bry sig om att de framför sig hade trehundra mil slätt, berg, öken och återigen berg — de var redan på väg till Kalifornien och Oregon.

Som tur var för emigranterna, kände fångstmän och jägare redan till vägarna till Kalifornien och Oregon. Dessa hårdföra män som levat i bergen och vildmarken gjorde snart tjänst som vägvisare åt hundratals människor som kavade fram längs det s.k. Oregonspåret och dess parallellspår till Kalifornien. Den 10 december 1843 skrev Jim Bridger till sin vän Pierre Chouteau junior: ”Jag har låtit bygga en liten befästning med en smedja och ett förråd av järn på emigranternas väg vid Black's Fork vid Green River, och det ser ut att bli en lönande affär. När de ger sig i väg hemifrån har de i allmänhet gott om pengar, men när de kommer fram hit är de i behov av allehanda förnödenheter. Hästar, proviant, smidesgoods, osv., för allt detta betalar de reda pengar och får jag bara de varor jag nu skriver efter så kommer jag att kunna driva mycket affärer med dem.”

Fångstmannen lämnade sin tidigare sysselsättning och ägnade sig nu åt att hjälpa de emigranter som färdades över hans gamla jaktmarker. Blockhusfronten hade gjort halt vid 98e längdgraden, men bara för en andhämtningspaus innan den började röra sig tvärs över slätterna till Stilla havet.

Fastän utvandrarerna fann en redan banad väg tvärs över kontinenten var det ingen lätt resa. Även om allt gick bra, var resan lång, svår, tröttsam. Om någonting gick på tok — kunde det mycket väl betyda en säker död. De kanske hemskaste erfarenheterna gjordes av Donnergruppen 1846. Fram till South Pass hade gruppen som bestod av 87 personer sällskap med en annan större karavan. Vid South Pass beslöt de sig för att försöka en genväg och fortsatte på

egen hand. De fann sig strandsatta i Sierra-bergen mitt i den kallaste vintern. En person ur räddningsexpeditionen berättar:

I denna kritiska situation föreslog mr Eddy med stor sinnesnärvaro ett sätt att hålla värmen uppe som många fångstmän i Klippiga bergen använt när de blivit fast i snön utan någon eld. Det gäller att helt enkelt lägga ut en filt i snön och sedan bör gruppen (om den är liten) med undantag för en person sitta på den i en cirkel så tätt som möjligt, därefter placera fötterna ovanpå varandra i mitten (man bör lämna plats för den person som övervakar arrangemanget). Därefter bör man breda ut ett nödvändigt antal filter över huvudena på personerna i gruppen, och man bör hålla ned filtarna mot marken med hjälp av träbitar eller snö. När allt är klart, tar den person som stått utanför sin plats i cirkeln. Snöfallet täcker porerna i filten medan andredräkten från dem som sitter under filten snart skänker en behaglig värme. Det var med stor svårighet som mr Eddy fick dem att anta denna enkla plan som utan tvekan hjälpte dem att rädda livet i denna situation. I denna ställning förhöll de sig i trettiosex timmar.

Omkring klockan 4 på eftermiddagen den 25 dog Patrick Dolan. Han hade yrat någon tid och slapp ut från skyddet varpå han tog av sig hatt, rock och kängor och prispade sig åt snöstormen. Mr Eddy sökte tvinga honom tillbaka in i gruppen men var inte tillräckligt stark för uppgiften. Han återvände emellertid självmant efter en stund och föll ihop utanför skyddet. De lyckades slutligen dra in honom. Den 26 dog Lee Murphy efter svår yrsel och efter att ha kunnat hållas under skyddet bara genom gruppens förenade ansträngningar.

På eftermiddagen den 25 lyckades de göra upp eld i en uttorkad gran. Efter att ha varit utan mat i fyra dagar och levt på små ransoner sedan oktober månad (nu var det december) hade de nu bara två alternativ kvar — antingen dö eller hålla sig vid liv genom att äta de döda. Dröjande och tveksamt valde de det senare alternativet.

Den 27 tog de kött från kropparna av de döda och den dagen och de följande dagarna förblev de i lägret medan de torkade köttet och förberedde sig att fortsätta resan.

Av de åttiosju som inledde färden dog trettionio.

Men de bördiga jordbruksområdena i det fagra Kalifornien och Oregon var värda dessa uthärdanden och hundratals människor utmanade farorna på den trehundra mil långa marschen. 1846 fanns det sjuhundra amerikaner i Kalifornien, och fler var på väg. Samma år fanns det omkring tio tusen amerikaner i Oregon, och fler var på väg. Missionärerna gick bet på att frälssa Oregons indianer men de lyckades skaffa sig bra åkerjord. Amerikanerna i Oregon odlade redan mer vete än de behövde för eget behov och de exporterade en del till Hawaii och andra ställen.

Nu inträffade något intressant. Texas hade brutit sig loss från Mexiko och blivit en delstat i Förenta staterna. Men Förenta staterna var nu invecklat i en dispyt med Mexiko över den nya statens gräns. Förenta staterna hade en annan dispyt med England över Oregons gräns. Man hade alltså två dispyter på en och samma gång, en med England, en med Mexiko. Vad gällde England, ett starkt land, avgjorde USA dispyten med fredliga metoder. Vad gällde Mexiko, ett svagt land (som ägde både Kalifornien och New Mexico), gick USA i krig.

Många amerikaner tyckte att det var fel att gå i krig mot Mexiko. Senator Corwin i Ohio sa: ”Om jag vore mexikan skulle jag säga, 'Har ni inte utrymme nog i ert eget land? ... Om ni kommer till mitt land, ska vi välkomna er med blodiga händer och ge er gästfria gravar.'” En annan kongressledamot som också var från Ohio kallade det ”ett krig mot ett folk som inte hotat oss, ett krig utan vare sig tillräcklig eller rättfärdig anledning, ett erövringskrig ... Jag vill inte ge detta krig stöd av något slag. Jag vill inte två mina händer i det mexikanska folkets blod. Inte heller vill jag dela skulden för de mord som begåtts och kommer att begås av vår

armé i Mexiko.”

En annan ung kongressledamot från Illinois, Abraham Lincoln, som senare blev Förenta staternas president, var också emot krig med Mexiko. Senare hävdade han att kriget mot Mexiko hade ”inletts utan tvingande nödvändighet och i strid med grundlagen”.

Två år senare var kriget över. Den amerikanska armén var segerrik. År 1848 tog Förenta staterna från Mexiko det som i dag är Kalifornien, Nevada, Utah, Colorado, Arizona och New Mexico — ett vidsträckt område som var större än brittiska öarna, Frankrike, Tyskland och Italien tillsammans.

En vecka före fredsavtalet hittade man guld på John A. Sutters ranch nära Sacramento i Kalifornien. Därpå följde en sådan rush av människor till denna plats att världen aldrig tidigare sett något liknande. USA hade alltid varit ett hem för rastlösa, ständigt flyttande människor som var hungriga efter jord. Detta var något helt annat. Nu gällde det inte jord utan guld, Det gällde inte bara bönder utan hantverkare, advokater, predikanter, doblare, lärare, sjömän, köpmän. Det gällde folk inte bara från Förenta staterna utan från Sydamerika, Europa, Asien, Afrika, Australien — folk från hela världen var på väg för att gräva guld. ”Fyrtionio års män” strömmade in från hela världen, tvärs över slätterna, runt Kap Horn, tvärs över Panama-näset. 1850 fanns 92.000 personer i Kalifornien; 1860 — 379.000. Och vilken blandning sedan! ”Ta en handfull nyktra, sluga, energiska köpmän från Nya England: blanda upp dem med ett antal uppslupna sjömän, ett dolskt gäng australiska förbrytare beredda att skära halsen av en, några få desperados från mexikanska gränsen, en grupp hårdföra stigfinnare, några professionella spelare, whisky-försäljare ... och blanda ytterligare i en lättfärdig grupp konkursdrabbade köpmän, besvikna älskare, svarta får, omogna expediter, professionella guldgrävare från jordens alla hörn ... rör om i blandningen, krydda med guldfeber, dålig dryckjom, hasardspelen faro, monte, rouge-et-noir, slagsmål, eder, pistoler, knivar, dans och guldgräveri, och ni har något som liknar Kalifornien under dess tidiga dagar.”

Många som kom till Kalifornien hittade inget guld, men de stannade och blev bönder i stället. Andra gjorde goda affärer på att sälja förnödenheter till nykomlingarna. Åter andra fann inte heller de något guld, men de stannade kvar och fortsatte leta. Det var en rastlös, äventyrlig skara som strövade kring i bergen ungefär som jägarna och fångstmännen gjorde före dem. I stället för bäverfällor bar de på hackor och pannor. Det var inte bäver de jagade utan guld.

År 1858 hittade de guld nära Pikes nära Denver, Colorado. Då följde ännu en rush till de nya guldfälten. På tältduken på den nya karavanen av täckta oxvagnar stod det med stora bokstäver Pikes Peak eller förgås! Många kom och några hittade guld. Somliga blev kvar som bönder. Andra var snart på hemväg igen med en ny inskrift på sina vagnar, Jaha, vi förgicks!

Ändå gav sig lycksökarna på nytt i väg, när prospektörer på nytt fann guld i Idaho och Montana och silver i Nevada. Det flög alltid omkring rykten om en ny ”strike” här och en annan där. Folk var ständigt i rörelse uppe i bergen. När lycksökarna hastade i väg till den senaste fyndigheten växte nya läger upp över en natt. Ofta fanns det verkligen guld eller silver, och ett läger kunde då växa till en stad. På andra ställen där det rörde sig mer om förgyllda lögnar än om guld, föddes ett läger ena veckan och dog nästa. Gruvbältet var fullt av döda städer där övergivna kojor och övergivna gruvhål vittnade om stora förhoppningar och bedrövliga misslyckanden.

Trots allt innebar allt detta reklam för västern. Inte bara i Förenta staterna utan världen över cirkulerade vilda berättelser om livet i Amerika. Samtidigt bidrog andra intressanta händelser

till att fästa världens uppmärksamhet på ”Vilda västern”.

Amerikanska trupper var stationerade i arméposterings överallt i detta jättelika område. Utvandrare strömmade fortfarande till stillahavskusten och andra var på väg till guldgruvorna. Det var arméns uppgift att hålla prairieindianerna lugna — och det var en svår uppgift. Indianerna trängdes undan på reservat där regeringstjänstemän fick i uppdrag att se efter dem. Matransoner delades ut till varje indian på amerikanska statens bekostnad.

Men prairieindianerna kände till ett bättre matförråd — buffeln. Hjordar av dessa stora djur strövade fritt omkring från Missouri till Klippiga bergen, från Mexiko till Kanada. En buffelhjord var något i sitt slag enastående. Det fanns hjordar som räknade inte hundratals eller tusentals djur utan hundratusentals och ibland miljoner. Utvandrarerna i sina karavaner stannade med undran i blicken när de miltals omkring sig såg bufflar på marsch, norrut om sommaren och söderut om vintern. Hela slätten var ett jättelikt buffelland.

För indianen var buffeln oundgänglig. Buffeln var hans mat, hans kläder och hans försvar. Gregg, köpmannen från Santa Fe sa om buffeln: ”Detta djur ger prairie-indianen nästan all hans mat, och dessutom material för hans wigwam och större delen av hans kläder: den förser också indianerna med sängkläder, rep, säckar för kött osv.: senor som duger till bågsträngar, till att sy mockasiner, benskydd och så vidare.” Indianens liv kretsade helt kring buffeln.

Men det rådde stor efterfrågan på buffelhudar, och buffeltunga betraktades som en stor läckerhet. Handelsmän och utvandrare sköt buffel och skickade hudarna österut på den järnväg som just byggts fram till 98e längdgraden. Under slutet av 1860-talet höll man på att bygga Union Pacific-järnvägen tvärs över prairien till Stilla havet. Senare byggdes andra transkontinentala järnvägar. Rallarna som byggde järnvägen betydde fler människor som åt och som dödade bufflar. Söndagsjägare från östkusten och till och med från Europa reste västerut för att skjuta buffel. Tusentals bufflar dödades för sitt skinns skull, andra dödades bara som så kallad sport. Det låg buffelkadaver över hela prairien.

Det var en fruktansvärd slakt. Mot slutet av 1870-talet var buffeln borta — och med bufflarna försvann allt hot från indianerna. Nu var de tvungna att acceptera livet i reservaten. Faran från indianerna var över.

Men innan buffeln var utrotad och indianerna hade hägnats in som boskap i sina reservat, uppstod en annan spektakulär verksamhet i västern. Sedan många år hade långhorniga kreatur av spanskt ursprung gjort sig fullständigt hemmastadda i södra Texas. Här var klimatet mildt, det fanns mycket gräs och rikligt med regn. Boskapen lämnades fri och hjordarna växte till enorma proportioner. 1866 fanns det förmodligen fyra miljoner nötkreatur i Texas. Eftersom det fanns så många var de också mycket billiga — i Texas. Man kunde köpa dem för fem å sex dollar per kreatur och ändå fanns det inga köpare — i Texas. Men på östkusten där det fanns många fler munnar att mätta, såldes boskap för femtio dollar styck. Så långt västerut som i Kansas och Missouri var priset så högt som trettio dollar per huvud. År 1866 kom åtskilliga Texas-bor på att de hade en ägandes guldgruva i form av tusentals femdollarskreatur som kunde bli trettiodollarskreatur. Knepet var att driva boskapen norrut fram till den västligaste järnvägsstationen. Femdollarsboskapen fann där omedelbart sin trettiodollarsmarknad. Vilket tillfälle! Boskapsägarna grep det i flykten. På femton år gjorde mer än fyra miljoner djur den långa marschen norrut till järnvägen.

Turligt nog för boskapsägarna var de långhorniga Texaskorna härdiga djur som klarade av strapatserna under en marsch på flera hundra mil. De kunde gå långa sträckor utan vatten och ändå vara starka nog att vada över floder som ofta hade kvicksandsbotten. Turligt nog för

boskapsägarna uppträdde en ny sorts hästkarl som var skicklig våghals, snabb och hårdför, en karl som kunde kontrollera dessa vilda nervösa djur som alltid kunde råka i sken. Att handha boskapen på en sådan marsch det var en uppgift för en hel karl. Han var tvungen att kunna sitt jobb.

Ett par års erfarenhet lärde dessa cowboys hur man bäst tog hand om boskapen på den långa marschen. På våren leddes mellan tvåtusenfemhundra och tretusen djur vilket var det vanliga antalet under den långa marschen, genom en korridor där de brännmärktes med ägarens märke. Sedan spred de tolv till sexton man som arbetade i par mitt emot varandra ut korna i en lång rad. Gamla erfarna cowboys intog sina positioner i täten där de kunde ha översikten över marschordningen och bestämma takten. Sedan kom ”svängen”, sedan ”flanken” och till sist ”trossen”. ”Att fösa fram trossen” var en uppgift som nybörjarna brukade få. Det var den värsta platsen eftersom lata eller halta djur som brukade komma sist rörde sig mycket långsamt; dessutom kunde tross-skötarna räkna med att få svälja en massa damm som boskapen sparkade upp. ”Hästrängen” var för det mesta en pojke som lärde upp sig till att bli cowboy. Han hade hand om *remudan*, de ridhästar, sex eller åtta för varje cowboy, som för det mesta gick i förväg före boskapen. ”Matvagnen” som kocken hade hand om gick också i förväg till det vattendrag där man planerade slå läger och äta middag. Förmannen, marschchefen, fanns överallt samtidigt, överallt där han behövdes.

Så snart boskapen blivit ”inbruten” kunde man ta sig fram ett par mil per dag. Största faran bestod i att boskapen kunde råka i sken eller, i ett fruktansvärt ögonblick, plötsligt bli skrämmd och bryta sig loss i vild fart. Det var då cowboyen fick tillfälle att visa sitt rätta jag och göra skäl för sin lön många gånger om; det var då det gällde att ha en bra häst och en klar hjärna; inte förrän hjorden hade vänt och var tillbaka på den ursprungliga rutten kunde man ta det lugnt igen.

När man hade nått slutet på rutten, när boskapen hade överlämnats till sin nya ägare och höll på att fösas ombord på järnvägsvagnar, då kunde dessa cowboys släppa sig lösa på allvar. De hade nått fram till ”ko-staden” efter sextio eller nittio dagars hårt arbete, från soluppgång till solnedgång längs den långa rutten, arton långa timmar med hårda påfrestningar varje dag. Det är inte att undra på att de målade staden röd. Det är inte att undra på att de slog sig fullständigt lösa i spelhallarna och danshaken. Abilene, den första ko-staden, och Wichita, Ellsworth och Dodge City, ko-städer som kom till senare, påminde mycket om de tidiga gruvstäder som växte som svampar ur jorden. Det var samma vilda, ohämmade, laglösa liv. Det var utposter längs gränsen där hårdföra män möttes för att dricka, spela om penningars värde och rent allmänt bära sig åt.

Boskap från Texas gjorde den långa marschen till järnvägens slutstationer och såldes till högt pris. Vissa rutter blev väl etablerade. Den berömda Chisholm-rutten, som sträckte sig omkring nittio mil norrut från San Antonio, var till trängsel fylld av boskap på väg till Abilene, ändstation på järnvägen Kansas Pacific. Den rutten var speciellt omtyckt för den var jämn och rak, det var lätt att ta sig över floderna som korsade den och det fanns mycket gräs längs rutten. Senare, när Santa Fe-järnvägen byggdes ut längre västerut till Dodge City, följde boskapen den västra rutten dit.

Det stod snart klart för boskapsägarna att inte bara Texas utan också praktiskt taget hela prärien i väster var lämplig betesmark för deras boskap. Så kom det sig att Texas och sydvästra USA blev ett område där man avlade boskap, och prärien norröver blev den mark där man födde upp boskapen. Unga djur drevs norrut för att äta upp sig på de miljoner tunnland som låg där fyllda av saftigt bete. På några få år kom boskapsskötseln att sträcka sig över en

fjärdedel av kontinenten från Texas till kanadensiska gränsen och från 98e längdgraden där farmarna upphörde till Klippiga bergen. Detta var det berömda Ko-landet, ”Cow country”. Alla dessa miljoner tunnland av betesmark ägdes av amerikanska staten men det stod fritt för envar att låta sin boskap beta där.

Boskapsskötseln växte till enorma dimensioner. Folk på östkusten åt mer kött än någonsin förr. Att buffeln utrotats innebar också stora beställningar på kött till höga priser från indianagenten som måste ha kött för att livnära indianerna på deras reservat. Vid denna tidpunkt lärde man sig att lägga kött på burk och kylskåpet uppfanns. Boskapen från ”Cow country” fann en marknad ända borta i Europa.

Det sena 70-talet och det tidiga 80-talet var en ”boom”period.

Folk köpte alltmer boskap och skickade ut dem att beta på de stora slätterna. Historier om de stora rikedomar som boskapskungarna skaffat sig cirkulerade på östkusten, och nykomlingar uppenbarade sig för att också de få del i de stora vinsterna. I det avlägsna Skottland och England bildades bolag som ville ge sig på boskapsskötsel i stor skala. En del av bolagen skaffade ihop så mycket som en miljon dollar som de tänkte köpa boskap för. Det verkade så enkelt. Man köpte ungdjur för 5 dollar styck, släppte ut dem på statsägd mark där vatten och gräs var gratis; det var bara att titta på medan de växte sig feta och sedan sälja dem för 50 dollar styck.

Men — Rushen till Cow Country gjorde att priserna på boskap blev skyhöga.

De gamla långhornen från Texas var väl anpassade till långa marscher, för de var härdiga djur, men det betydde också att köttet var segt. Finare och dyrare djursorter hade introducerats på slätten; de erbjöd bättre kött men de var inte lika väl skickade att beta på egen hand. Så många människor hade nu köpt boskap att prärien snart var överfylld.

Torrtid eller en kall vinter kunde innebära döden för många av dessa dyrbara kreatur. Bägge dessa saker inträffade. Boskapen dog i tusental. Förlusterna var enorma.

Boom-perioden under det tidiga 1880-talet avlöstes av en dyster nedgångsperiod under det sena 1880-talet.

Det skedde en stor förändring i boskapsskötseln. Uppfinningen av taggtråd 1868 och försäljningen av taggtråd i hela Cow Country från 1894 och framåt innebar att man styckade upp den öppna slätten i privata rancher. Folk köpte, hyrde eller stal statens mark och satte upp taggtråd för att hålla andra människor ute. Den öppna slätten försvann, och boskapsranchen tog dess plats. Cowboyen, denna färgrika och pittoreska gestalt som tillhörde den första generationens boskapsskötare med den tidens långa marscher och spännande infångande av boskapen hade också försvunnit; han blev inte annat än en lejd arbetare som fick allt mindre tid att syssla med boskap och fick ägna allt mer tid åt att reparera taggtrådsstängsel, samla in hö och andra rena jordbruksuppgifter. Den hårdföra inhemska boskap som visste var den skulle finna bete, hade försvunnit; dyra avelstjurar som måste skyddas noga och få mat vintertid intog deras plats på den inhägnade boskapsranchen.

Det är möjligt att den främsta anledningen till att livet i Cow Country från spännande äventyr övergick till att bli en noga organiserad affär var bondens ankomst. År 1840 hade han stannat vid 98e längdgraden eller praktiskt taget hoppat över till Stillahavskusten. Efter 1860 hände mycket som drev honom att ge sig i kast med den nya gränsen som bestod av prärie och slätt.

En ny hemmansägarlag infördes av kongressen, vilket betydde 160 tunnland åkerjord västerut

fullständigt gratis åt var och en som ville slå sig ned och odla den i fem år. Inte två dollar per tunnland, inte en och tjugofem, utan gratis.

Järnvägar som byggdes fram till slätten och ännu längre, ända fram till Stilla havet, gjorde att det inte längre var så svårt att nå denna nya gräns. Nu kunde nybyggare forslas ända fram till sitt hemman i väster. Järnvägsbolagen ville ha så många människor som möjligt i Västern, ty på det viset kunde de tjäna mer pengar. Därför gjorde de reklam för det nya landet som ett böndernas paradiset (vilket det inte var). Deras mycket fantasifulla historier om den underbart bördiga jorden och dess förvånansvärda produktivitet fick hoppfulla bönder att glömma sin gamla rädsla för "Den stora amerikanska öknen". Lånebolag mötte nybyggaren på halva vägen och lånade honom pengar (till mycket hög ränta) för att han skulle kunna börja odla sin jord. Rushen började. Nya kolonistörer strömmade in från 98:e längdgraden, ännu längre österifrån, från Europa. Den sista gränsen började ta slut.

Uppfinningen av taggtråd gjorde det möjligt att ha egendomar på 160 tunnland. I ett land utan virke där det finns mängder av boskap är det mycket viktigt att kunna inhägna land. Om man inte hade något stängsel kunde man räkna med att få boskap över hela sin åkerjord. Trä-stängsel var en omöjlighet — de var alltför dyra. Taggtrådsstängsel var både billiga och effektiva. De löste problemet.

Bonden i detta det höga grässets land, han som bodde på prärien, fick den bästa åkerjorden i hela Förenta staterna. Den bonde som flyttade ännu längre västerut där gräset återigen var kort ställdes inför problemet att skaffa tillräckligt med vatten. Den gammalmodiga hemmagjorda brunnen med sin gamla hink av ekträ som räckt på det gamla stället dög inte alls på de torra slätterna. Vattnet låg för djupt ned och marken var för hård. Problemet löstes på 1870-talet med hjälp av metallborrar som kunde borra hundra meter djupa hål. Men att veva upp vatten för hand på gammalt beprövat sätt var för svårt när brunnen var så djup. Man var tvungen att uppfinna en bättre metod. Det måste också vara en billig metod ty hemmansägarna var i allmänhet fattiga människor. Problemet löstes med hjälp av vindpumpen. Den var mycket billig och kunde få upp vattnet så länge det blåste. Och blåser gör det verkligen på slätten!

Det berättas om en besökare på en ranch i västern som tyckte det blåste för mycket för att han riktigt skulle gilla det. Han var inte van vid det. Han gick till en cowboy och frågade förtvivlat: "Blåser det alltid på det här viset?"

"Nej", svarade cowboyn, "det kanske blåser så här en vecka eller tio dagar, men sen vänder vinden och då blåser det utav helvete ett tag."

Vindpumpen blev en bekant syn på slätten. Den bidrog till att lösa vattenproblemen för en del av bönderna och ranchägarna. I andra delar av västern var lösningen konstbevattning eller torrjordbruk. Det finns fortfarande stora delar av slätten som aldrig kommer att duga till jordbruk men som kan utnyttjas till att föda upp boskap och får.

När skördemaskinen, plogen och andra jordbruksmaskiner uppfanns fick de sin största användning på de stora slätterna där den fasta hårda marken var fri från stubbar och sten. Men avsaknaden av träd var för en del av nybyggarna en skrämmande upplevelse. Beret upplevde det på det viset i den vackra novell som heter Jordens jättar: "Denna vidsträckta slätt som sträckte sig nästan ändlöst åt alla håll liknade nästan oceanen — särskilt nu när det började bli mörkt. Den påminde henne mycket tydligt om havet och ändå var den helt annorlunda ... Denna formlösa prärie hade inget bultande hjärta, inga vågor som sjön, ingen själ man kunde röra vid ... eller som brydde sig om en ... Hur kan mänskliga varelser uthärda en sådan här plats? tänkte hon. Det finns ju inte ens någonting man kan gömma sig bakom."

Nybyggarna fortsatte flytta västerut. År 1890 band för första gången en oavbruten serie stater samman Atlanten med Stilla havet. Det fanns inte längre någon gräns i väster.

Norra USA — industristaten

”Förfärdigandet av dessa grova tyger (ylle och halvylle) i privata familjer är vanligt i hela provinsen och i nästan varje hus framställs en tillräckligt stor kvantitet för familjens bruk utan minsta avsikt att skicka något därav till marknaden, ty varje hem är fyllt av barn som sätts i arbete så snart de kan spinna och karda; och eftersom varje familj äger en vävstol, lägger de kringvandrande vävare som reser runt i området sista handen vid verket.”

Så uttalade sig guvernör Moore om New York den 12 januari 1767. Det gällde i lika hög grad de övriga kolonierna i norr. Från den tidigaste kolonialtiden till långt efter revolutionskriget var de flesta kläder som de flesta amerikaner bar ”hemvävda”. Men som guvernören påpekade var de avsedda för familjens bruk, inte för att skickas i väg för avsalu. Många andra förenödenheter, som t.ex. tvål, vaxljus, möbler, lädervaror och krut förfärdigades också antingen i hemmet eller av hantverkare för folk i deras omedelbara grannskap. Fabrikstillverkning i bredare mening, dvs. framställning av varor i stora kvantiteter för att säljas utanför familjen eller rentav utomlands, hade ännu inte utvecklats.

I de södra kolonierna tillverkade man knappast någonting över huvud taget. Sydstaterna fann det mera lönsamt att ägna sig åt att producera ris och tobak än åt att ens ha hushållstillverkning. Vad Beverly sa om Virginia gällde i lika stor utsträckning de övriga kolonierna i södern: ”Deras kläder av alla de sorter ... kommer från England ... fastän de har stora skogar är alla deras trävaror från England; deras skåp, stolar, bord, pallar, kistor, lådor, hjul och allt annat ända ner till träskålar och kvastskäft.”

Både kolonierna i norr och i söder importerade från Europa fina verktyg, vackra glasföremål, vackra sidentyger och brokad och lyxvaror av alla de slag. Även efter självständighetskriget förblev Förenta staterna i huvudsak vad England hade velat att det skulle vara, nämligen ett land som bytte sina råvaror mot manufakturvaror från andra nationer. Större delen av den amerikanska arbetskraften ägnade sig åt jordbruk eller sjöfart; det var bara en liten del som ägnade sig åt manufaktur och då gällde det i allmänhet att framställa saker för användning i hemmet.

England hade däremot mycket tidigt slagit sig på manfakturtillverkning för export. Som moderland i ett växande imperium var det England som försåg sina kolonier med fabrikstillverkade varor. När den industriella revolutionen nådde England blev det ett utmärkt tillfälle att befästa och förstärka Englands position som ledande manfakturland. Uppfinningen av nya maskiner gav England stora fördelar jämfört med andra länder — om man bara kunde hindra andra länder från att följa exemplet. Man kan föreställa sig hur svartsjukt England bevakade sina hemligheter.

Mellan 1765 och 1769 genomdrev parlamentet en rad mycket strikta lagar. De nya maskinerna fick inte exporteras från England och inte heller planer och modeller av de nya maskinerna. Yrkesskickliga arbetare som skötte dessa maskiner fick inte lämna England ... upptäcktes de riskerade de kraftiga böter och fängelse. Det var enbart England som skulle tjäna på de nya maskinerna; England skulle bli en verkstad för hela världen.

Men det fanns en lucka i denna väl uttänkta plan. Maskindelar smugglades ut, och arbetare lämnade landet utan att man lyckades hindra dem. Parlamentet upptäckte snart att man nog kunde hindra en person från att smuggla ut en ritning av en maskin men att det inte gick att

hindra honom från att ta med sig maskinen i huvudet. År 1789 anlände i hemlighet till Förenta staterna en viss Samuel Slater, som tidigare arbetat i engelska fabriker. Han hade med sig ritningar till engelska maskiner — i huvudet. I Pawtucket, Rhode Island, satte han upp det första fullständiga garnspinneriet enligt Arkwrightplanen — maskinerna byggde han ur minnet. Det var på det viset den industriella revolutionen kom till Amerika.

Men folk genomför sällan stora förändringar om de inte tvingas till det. Vi försöker alltid hålla kvar sådant som är behagligt och som lönar sig så länge det fortsätter att vara behagligt och löna sig. År 1800, elva år efter att Slatters första fabrik uppfördes, fanns det bara åtta bomullsspinnerier i hela landet. Fabriksdriften hade ännu inte kommit i gång på allvar. Hur kunde det komma sig?

Det kom sig till stor del av att man i USA fortfarande kunde importera varor billigare än det gick att tillverka dem i landet och det kom sig också av att jordbruk och sjöfart var mer lönande än någonsin tidigare. Ta t.ex. historien om det goda skeppet Betsy. År 1797 tog en besättning på trettio pojkar varav den äldste var tjugoåttio år gammal denna lilla båt på mindre än hundra ton på världsomsegling. Tillsammans hade de lagt ihop 8000 dollar. De kom tillbaka från sin affärsresa runt jorden med en förtjänst på 120.000 dollar. Varför skulle de ägna sig åt fabriksnäringen?

År 1793 utbröt krig mellan Frankrike och England, och snart deltog nästan vartenda land i Västeuropa i striderna. Det var ett underbart tillfälle för de amerikanska köpmännen och bönderna, och de grep det naturligtvis i flykten. ”Medan de stora handelsnationerna slogs om rätten att ha hand om världshandeln, smet Amerika i väg med det ben de slogs om.”

Amerikanska båtar, till brädden fyllda med bröd, kött och andra förnödenheter, skyndade fram och tillbaka över oceanen. De gjorde enorma förtjänster. De krigförande nationerna var beredda att betala fantastiska priser för säd, kött, bomull, ull och varje råvara man kunde tänka sig. Mjöl steg från 5.41 dollar till 9.12 dollar per tunna. Varför skulle amerikanerna göra sig besvär med att framställa varor själva när jordbruksprodukterna inbringade så höga priser, och de amerikanska båtarna återvände fullastade med billiga fabriksvaror? Amerikanerna förblev vid sin läst. Den amerikanska sjöfarten ökade från ett tonnage på 202.000 år 1789 till 1.425.000 ton år 1810 — och vartenda ton hade byggts i Förenta staterna.

Det var en gyllene tid, men den fick ett brått slut 1808. England gav order att inget neutralt skepp kunde handla med Frankrike och dess bundsförvanter och Frankrike gav order att inget neutralt skepp kunde handla med England och dess bundsförvanter. De amerikanska båtarna sökte bryta blockaden, men det visade sig mycket farligt. Omkring sextonhundra amerikanska skepp kapades.

Thomas Jefferson, som nu var Förenta staternas president, rådde kongressen att införa den s.k. embargo-akten, en plan som gick ut på att förmå både Frankrike och England att upphöra med sin blockad. Meningen var att USA skulle hindra sina fartyg från att angöra främmande hamnar. Utan de amerikanska jordbruksvarorna skulle de krigförande nationerna snart svälta. USA försökte sig på det. Europa blev avskuret från de amerikanska leveranserna men samtidigt blev USA avskuret från de europeiska. Senare, då USA började krig med England (1812—14), betydde det slutet för så gott som hela utrikeshandeln. Från 1808 till 1814 sjönk USA:s import av manufakturvaror alltmer. Nu tvangs amerikanerna framställa sina egna varor.

Nu ställdes köpmän och redare, med sina båtar lamslagna i hamnarna, inför problemet vad de skulle göra med sina pengar. Vad man skall göra med pengarna är alltid ett stort problem för folk som råkar ha ett överskott av den varan. Man kunde sätta in pengarna på banken och få

regelbunden ränta. Eller också kunde man ta en stor risk och försöka sig på fabriksstillverkning. Sjöfarten var för tillfället dödförklarad; manufakturerna var något nytt men verkade lovande. Fabriker i USA skulle förse landet med de varor som tidigare kommit från England och det övriga Europa, som nu var blockerade på grund av kriget. Det såg ut att vara möjligt att tjäna stora pengar och vissa köpmän tog hoppet in i det stora okända. De tog det kapital de hade ackumulerat som köpmän och de satsade pengarna på maskiner och fabriker. ”Etablissemang för tillverkningen av bomull- och yllevor, järn, glas, porslinsvaror och andra artiklar sprang upp som svampar ur jorden.” Det var under denna period som fabriksindustrin kom i gång på allvar i Förenta staterna.

Fabrikerna kom först till Nya England och staterna i mellersta Förenta staterna, ty det var där fabrikörerna in spe hittade vad de behövde för att driva fabriker.

Behövde de kraft för att driva maskinerna? Alldeles på sin egen bakgård, så att säga, hade de vattenkraft från både små och stora floder med snabbt lopp och många vattenfall.

Behövde de goda hamnar för att ta emot råvaror och skicka de färdiga varorna? Goda hamnar fanns i stor mängd i Nya England och mellersta Förenta staterna.

Behövde de vägar eller kanaler till den ständigt växande västern där det rådde stort behov av manufakturvaror? Just vid den här tiden byggdes i Nya England och de mellersta staterna tullvägar, broar och kanaler som aldrig förr.

Behövde de tätbefolkade städer som på en och samma gång innebar en marknad och källa för arbetskraft? De största städerna på den tiden fanns i Nya England och de mellersta staterna längs Atlantkusten.

Allt detta förklarar varför det just blev nordöstregionen i USA som de nya fabriksidkarna valde. De som började senare korn naturligtvis också dit i synnerhet när behovet av kol och järn blev påtagligt ty båda dessa nödvändiga varor för industrin fanns i eller nära denna region. Till Massachusetts, New Hampshire, Rhode Island och Connecticut kom alltså bomulls- och ylle-fabriker, och fabriker som tillverkade gevär, klockor, armbandsur och så vidare; till Pennsylvania, New York och New Jersey kom smältugnar, sidenfabriker och fabriker som gjorde skor, hattar, spikar, knappar och en hel rad andra saker. Den industriella revolutionen hade kommit till Amerika.

Många förståsigpåare hade skrivit att det inte kunde bli tal om fabriksstillverkning i stor skala i Förenta staterna så länge god jord fanns i överflöd till billigt pris. Det var så Benjamin Franklin uppfattade situationen när han skrev år 1760: ”Manufakturerna grundläggs i fattigdom. Det är mängden av fattiga människor utan jord i ett land ... tvingade att arbeta åt andra för låga löner eller svälta, som gör det möjligt för entreprenörer att bedriva manufaktur ...

Men ingen människa som kan äga en egen bit mark, tillräcklig för att han skall kunna livnära sin familj i överflöd, är så fattig att han blir arbetare och arbetar åt en annan person. Alltså kommer det så länge det i Amerika finns tillräckligt med jord åt vårt folk, inte att finna några manufakturerna i större utsträckning.”

Det låter bestickande; ändå hade Franklin delvis fel. Varför? Jo, därför att han inte förutsåg den industriella revolutionen.

”Kardnings- och spinnmaskinerna var alla så enkla att sköta att de enda vuxna människor som behövdes på fabriken var förmän och reparatörer. Almy och Brown som (1791) startade med 9 barn sysselsatte år 1801 över 100 barn mellan 4 och 10 år. De kunde inte lämna barnen utan

åtminstone en vuxen person närvarande, och därför placerade de alla maskinerna i ett rum där de bara behövde en uppsyningsman.”

Barnarbetare var alltså ett sätt att klara av svårigheten att hitta arbetskraft. Harriet Martineau, en engelsk resenär i Amerika 1834-36, berättar om ett annat sätt. ”Det är i Amerika inte brukligt att kvinnor (utom slavar) arbetar utomhus. Jag har redan nämnt att de unga männen i Nya England i stort antal drar västerut och lämnar bakom sig en oproportionerligt stor del av den kvinnliga delen av befolkningen, till ett antal jag aldrig kunde utröna ... Det må räcka med att säga att det finns många fler kvinnor än män i mellan sex och nio av unionens delstater. Det finns skäl att tro att många led i tysthet i sin fattigdom innan fabrikerna kom till; att de nu erbjuder en i högsta grad välkommen utkomstmöjlighet för tusentals unga kvinnor ...”

Kvinnorna följde med spinnrockarna och vävstolarna när dessa flyttade från hemmen till fabrikerna; efter hand började de arbeta också i andra fabriker. Omkring 1860 arbetade kvinnor i åtminstone 100 olika industrigrenar. Kvinno- och barnarbete var inte något unikt för Förenta staterna. Det hade sin upprinnelse i England där de anställdes för att arbeta i fabrikerna 130 framför allt därför att de krävde lägre löner än män. Också i Förenta staterna anställdes de i fabrikerna av samma skäl, men framför allt därför att manlig arbetskraft var mera tunnsockad. Alexander Hamilton, Förenta staternas förste finansminister, hade i sin rapport om manufakturerna föreslagit att man skulle inrätta fabriker för att erbjuda sysselsättning åt kvinnor och barn. Han sade: ”Det förtjänar speciellt att påpekas att i allmänhet kvinnor och barn och i synnerhet de senare nyttiggörs bättre och enklare genom upprättandet av fabriker än annars skulle vara fallet. Av antalet personer anställda i bomullsfabrikerna i Storbritannien beräknas att nära fyra sjundedelar är kvinnor och barn — av vilka den största andelen är barn och många av dem i späda ålder.”

Läsare av tidningen Massachusetts Spy under 1820- och 1830-talet var vana vid annonser där det stod HJÄLP ÖNSKAS vid bomullsfabrikerna och som brukade efterlysa familjer på 5 eller 6 barn. Denna familjearbetskraft användes mycket i fabrikerna i Nya England.

Varje familjemedlem över 7 eller 8 år arbetade på fabriken. Arbetskraften hos Slaters år 1816 var mycket typisk för en sådan ”familjefabrik”. Den utgjordes av

- 1 familj med 8 arbetande medlemmar
- 1 familj med 7 arbetande medlemmar
- 2 familjer med vardera 5 arbetande medlemmar
- 4 familjer med vardera 4 arbetande medlemmar
- 5 familjer med vardera 3 arbetande medlemmar
- 8 ungar
- 4 ogifta kvinnor

De hus eller snarare kaserner i fabriksstäderna som dessa familjer bodde i ägdes mycket ofta av fabrikören eller det bolag som ägde fabriken. Andra fabriksägare föredrog ”inackorderingssystemet” för enbart arbetande flickor. En besökare i Förenta staterna berättar år 1836:

Bolagen utövar den mest noggranna bevakning av dessa flickor. Jag har redan påpekat att staden Lowell för tolv år sedan inte existerade; när man byggde fabrikerna var det därför nödvändigt att också skaffa bostäder åt arbetarna, och varje bolag har i detta syfte byggt ett antal hus inom sitt område som skall användas uteslutande som inackorderingshus för dem. Här är de under uppsikt av en husmor som av bolaget får en och en kvarts dollar per inackordering (en tredjedel eller hälften av deras lön), vilken summa tas från flickornas veckolön. Dessa husmödrar som i allmänhet är

änkor är ansvariga för sina inackorderings uppförande ... Varje bolag har sina särskilda föreskrifter ... Jag tar som exempel föreskrifterna hos Lawrence-bolaget ... 21 maj 1833 ... Artikel 2: Alla upphetsande drycker är förbjudna inom företagets lokaler utom då de ordinerats av läkare. Allt spel om penningars värde och allt kortspel är förbjudet inom bolagsområdet och i inackorderingshusen . . Trettonde artikeln föreskriver att varje kvinnlig person som är anställd av bolaget skall bo i ett av bolagets inackorderingshus, regelbundet gå till gudstjänst och noga iaktta sabbatsföreskrifterna. Fjortonde artikeln ... föreskriver att dörrarna skall vara stängda klockan tio på kvällen.

När fler fabriker sköt upp ur marken kom den brist på arbetskraft som Franklin hade förutspått. Det var t.o.m. svårt att få tag på flickor. Fabriksägare skickade ut agenter på landsbygden för att båda upp bondflickor till fabriksstäderna. Agenterna fick en hacka pengar för varje flicka de lyckades skaffa. Tidningen *Voice of Industry* i fabriksstaden Lowell klagade den 2 januari 1846 över de metoder dessa agenter använde:

Vi förfrågade oss om en märklig ”lång, låg, svart” vagn som kom rullande längs gatan och fick veta att det var vad man kallar ”en slavhandlare”. Den gör regelbundna resor till norra delarna av staten och kör runt i Vermont och New Hampshire med en ”befälhavare” vars hjärta måste vara lika svart som hans arbetsuppgift. Han har nämligen minst en dollar betalt per huvud för alla han skaffar, och han får mer betalt ju längre avståndet är — om han nämligen hämtar flickorna från en så avlägsen plats, att de inte så lätt kan ta sig tillbaka. Rekryteringen sker genom att man hissar ”falsk flagg” och inbillar flickorna att de kan handha fler maskiner än som är möjligt och att arbetet är synnerligen renligt och lönerna så höga att de kan klä sig i siden och tillbringa halva sin tid med att läsa böcker. Är det sant? Fråga de flickor som blivit bedragna.

Det fanns ett annat sätt att kompensera bristen på arbetare. När de inte kunde få fram arbetare för uppgiften uppfann företagarna maskiner som kunde sköta arbetet. Maskiner uppfanns överallt i hela världen, men de arbetsbesparande anordningar som kom till genom amerikansk uppfinningsrikedom var så många och så viktiga att hela Europa vände sin uppmärksamhet till Amerika. Whitworth och Wallis skrev i sin officiella rapport till brittiska regeringen 1854:

... den amerikanske uppfinnaren bör berömmas för sin förmåga att möta de speciella behov och ersätta den brist på arbetare som just nu är så märkbar ...

... På detta har vi en illustration i maskinen för tillverkning av sömlösa sädessäckar. Det är i själva verket en vävstol som beskrivs som en perfekt självarbetande maskin eller s.k. automat som utför hela arbetet till dess det är klart.

Som en annan märklig illustration av denna automatiska princip kan vi nämna tillverkningen av hårnålar i Waterbury ... Dessa hårnålar tillverkas till ett antal av 180 i minuten.

Läsaren hänvisas också till den automatiska knapphålsmaskinen ... Denna operation utförs till antalet av 200 i minuten och den enda uppsikt som erfordras är den person som behövs för att mata in knappar och trådar.

Det må räcka med att hänvisa till de förbättringar som gjorts på spinnmaskinen varigenom en man kan sköta en jennystol med 1 088 spolar som var och en spinner tre härvor vilket gör 3 264 härvor om dagen; så att jämfört med den mest erfarne spinnare i Hindustan den amerikanske arbetaren kan utföra 3 000 mans arbete.

Många industrier genomgick en revolutionär förändring tack vare det stora antal arbetsbesparande uppfinningar som gjordes mellan 1790 och 1860. Det fanns vissa mycket oräkneliga små manicker som sattes på gamla maskiner för att förbättra dem. Katalogen från Förenta staternas patentverk visar vad som hände. Under tjugo år, från 1790 till 1810, utfärdade patentverket i genomsnitt sjuttiosju patent om året; under de tio åren 1850-1860 hade siffran stigit till 2300 om året.

År 1812 då Eli Whitney fick i uppdrag av amerikanska staten att framställa tio tusen muskötter, hade han redan upptäckt ett nytt sätt att komma undan behovet av yrkesskickliga arbetare och samtidigt skynda på produktionen. Det var genom att använda utbytbara delar. Whitney förklarade att han tänkte göra samma del på olika gevär, exempelvis sprinten, så lika varandra som olika avtryck av en koppargravyr.

Vi vet från Dwigths *Resa i Nya England och New York*, att Whitney satte sin plan i verket. ”I Manufakturen [dvs. Eli Whitneys fabrik i New Haven, Connecticut] framställs muskötter på ett sätt som jag tror är unikt ... man använder maskiner för att hamra, skära, perforera, slipa och polera, osv., osv.

De olika delarna av en gevärssprint är till proportionen och inbördes ställning så lika; och skruvar, fjädrar och andra delar så identiskt framställda att de kan flyttas från en sprint till en annan utan någon ändring.”

På det viset hade alltså fabriksindustrin kommit i gång i nordöstra USA — med hjälp av kvinnor och barn och av män vid de tider de inte hade något att göra i jordbruket och med hjälp av oräkneliga uppfinningar. I och med den omfattande invandringen efter 1820-talet fick fabriksindustrin ett allt stadigare fotfäste. Invandrarna möjliggjorde fabrikssystemets tillväxt i större skala än tidigare. Det fanns vissa tunga industrier där man inte kunde använda kvinnor och barn som arbetskraft. Det behövdes manlig arbetskraft, och den kunde man få bland invandrarna. År 1860 var 21 procent av befolkningen i både Massachusetts och Rhode Island utlandsfödda! Fabriksarbete väntade dem så fort deras båt kom i hamn. De behövde jobb, och jobben behövde dem.

Om några av invandrarna tidigare arbetat i engelska fabriker så blev de förmodligen positivt överraskade när de kom till Förenta staterna. I England fanns det alltid överskott av arbetskraft och från första början fick därför arbetarna svårlöner för att arbeta långa timmar i ohälsosamma fabriker. I Amerika där det alltid var brist på arbetskraft, lockades arbetarna till fabriker med hjälp av relativt höga löner. Manliga arbetare fick i genomsnitt från 83 cent till en dollar om dagen, kvinnliga arbetare omkring 2-2.50 dollar i veckan och barn fick från 1.50 till 2 dollar i veckan. (Dessa löner var mellan 30 och 50 procent högre än lönerna i England). Men fastän arbetsvillkoren var bättre i Förenta staterna än i England, så var Förenta staterna långtifrån ett arbetarnas paradiset.

Under det tidiga 1800-talet började arbetet i textilfabrikerna i Nya England klockan 5 på morgonen och upphörde klockan halv åtta på kvällen. Klockan åtta hade man en halvtimmes rast för frukost, och klockan 12 en halvtimmes lunchrast. Detta var arbetstiderna för alla arbetare, unga och gamla, män, kvinnor och barn.

Man försökte ofta lura arbetarna. Ett mycket vanligt knep var att bara betala en del av lönen kontant och resten i form av kuponger som bara kunde användas för inköp i den butik som ägdes av fabriken. Haken bestod i att priserna i bolagets butik ofta var mycket högre än i de övriga butikerna i staden — men arbetarna var tvungna att köpa sina varor där.

Ett annat skumt knep som också flitigt användes var att hålla inne arbetarnas lön, vilket innebar att de arbetade en månad men bara fick betalt för två veckor — bolaget var ständigt skyldigt dem två veckors lön. Det gjorde att arbetarna blev mer beroende av fabriken och fann det svårare att ge sig i väg. ”På Cocheco-fabriken förlorade de två veckors lön om de gav sig i väg utan att säga till två veckor i förväg. Arbetsgivarna var däremot inte ålagda att varsla om uppsägning.” De gav heller inte den avskedade arbetaren hans lön förrän två veckor efter att han hade fått sparken.

I takt med att fler och fler immigranter kom till fabrikena förvärrades arbetsförhållandena stadigt. När det blev lätt att skaffa arbetare blev fabriksägarna också lätt tyranner. De kunde tvinga män som behövde de jobb de erbjöd att göra precis vad de krävde av dem. År 1851 hängdes utanför portarna till en av fabrikena i Lowell följande skylt dagen före valet:

Den anställde som nästa måndag röstar för Ben Butler och tio timmars arbetsdag kommer att avskedas.

Om det bara var jobbet som skilde en från svält, så var det mycket troligt att man gjorde som chefen sa.

När det blev fler fabriker, sjönk också priset på fabriksvaror. Fabrikena som gett sig in i leken för att tjäna pengar gjorde allt för att minska sina utgifter. Ett effektivt sätt var att använda förbättrade maskiner. Ett annat sätt var att förmå arbetarna att sköta fler maskiner för samma lön. Bägge metoderna användes. I bomullsindustrin ökade t.ex. bomullskonsumtionen per spole mellan 1840 och 1860 med 50 procent; det antal spolar som varje arbetare skötte ökade med 33 1/3 procent (en arbetare som tidigare skött sex maskiner skötte nu åtta); på det sättet blev den volym som producerades av varje arbetare mer än 26 procent större än tidigare — ändå var lönerna bara 2 procent högre.

Kapitalisterna hade startat fabriker för att tjäna pengar. Deras avsikt var att tjäna så mycket som möjligt på varor som hade kostat dem så lite som möjligt i framställning. Vinsterna var större ju lägre kostnaderna var. Ju lägre arbetarnas löner, desto mindre kostade varorna att producera, och desto större blev vinsterna. Kapital och arbetskraft stod inför en lång och mycket bitter kamp om lönerna. Den kampen fortsätter ännu i dag.

Omkring 1860 hade nordöstra Förenta staterna blivit Förenta staternas industricentrum. Man fortsatte att bedriva sjöfart och jordbruk som tidigare, men industrin gick framåt med stormsteg. Det var en idealisk region för industrier; här fanns vattenkraft, trä, kol, järn och andra nödvändiga metaller; här fanns kapital att investera; här fanns en växande marknad som utökades tack vare de horder av immigranter som välldes in; här fanns en väl befordrad handelsflotta, här fanns det ingen som sa ”Nej då!” eller ”Stopp!” som i Europa, det fanns inga restriktioner av något slag från en ovänlig regering — vem som ville kunde sätta i gång vilken sorts verksamhet som helst, utan lärotid, utan tillstånd, utan licens; det fanns inget lock på grytan — här hade affärlivet sin stora chans.

Studera nu en verkligt intressant statistik

År	Värde av industrivaror tillverkade i USA (åtminstone två tredjedelar från nordöstra Förenta staterna)
1810	198.613.471 dollar
1840	483.278.215 ”
1860	1.885.861.676 ”

Den jordbrukande södern

Vart gick nu denna ökande ström av industrivaror? Vem var det som köpte denna ständigt svällande volym av varor som framställts i fabrik? En del av strömmen gick söderut, vilket vi kan sluta oss till från en upphetsad sydstatare:

”Vi vill ha biblar, kvastar, hinkar och böcker, och vad gör vi? Vi vänder oss norrut. Vi vill ha pennor, bläck, papper, munlack och kuvert. Vad gör vi? Vi vänder oss norrut. Vi vill ha skor,

hattar, näsdukar, paraplyer och fickknivar, och vi vänder oss norrut. Vi vill ha möbler, porslin, glas och pianon, och vi vänder oss norrut. Vi vill ha leksaker, ABC-böcker, skolböcker, dräkter som är på modet, maskiner, mediciner, gravstenar och tusentals andra saker. Vad gör vi? Jo, vi vänder oss norrut för att skaffa oss allt detta.”

Hinton R Helper som skrev så år 1857 försökte förklara för sydstaterna att de genom att köpa från nordstaterna bidrog till söderns fattigdom och nordstaternas rikedom. Han ville att sydstaterna skulle framställa saker och ting själva för egen räkning. Det verkar vara en god idé. Varför hade inte södern satt i gång med industri så som nordstaterna gjort?

Svaret ligger delvis däri att södern hade upptäckt att den kunde producera något som alla ville ha. För det mesta har en bonde två sorters bekymmer — först att odla sin gröda och sedan att hitta någon som vill köpa den. Men det gällde inte den bonde som odlade bomull i den amerikanska södern. Att sälja råbomull erbjöd inga problem alls. Kläder av silke, ylle eller linne var dyra, men bomullskläder var så billiga att de allra utfattigaste kunde köpa dem. De nya textilmaskinerna i England, Frankrike och norra delarna av Förenta staterna visade en glupande hunger efter råbomull. Sydstaterna kom att ägna praktiskt taget all sin tid och all sin energi åt vad som verkade bli den mest lönande företagsamheten i Amerika, nämligen att odla bomull åt de maskiner som gjorde kläder åt hela världen. År 1860 var bomullen kung i södern.

Och det var egentligen inte mer än rätt. Det fanns ingen fläck på jordytan som bättre passade för bomullsodling. Var det möjligen så att bomullsplantorna behövde varmt väder? Södern hade lång odlingsäsong, det var varmt både på dagen och på natten under sommaren. Behövde man ha torrt väder vid plockningen? Södern hade torra höstar. Hotade ohyra? Södern hade korta, kalla vintrar som tog död på insekterna. Allt var idealiskt — perfekt klimat, bördig jord och rikligt med regn vid rätt tidpunkt. Och resultatet? Den miljon kilo bomull som producerades i södern år 1789 hade år 1860 blivit en miljard kilo bomull. Bomullen var kung i södern.

Man fortsatte odla ris och tobak, som hade varit söderns stora stapelvaror tidigare. Man försökte sig också med framgång på sockerrör i Louisiana, nära Mississippis mynning. Men de flesta plantageägare i sydstaterna gick helt och hållet in för bomull. En person som reste genom södern år 1827 blev så ofta påmind om bomullen att han aldrig kunde glömma den. Han beskrev resan i ett brev till en vän:

När jag tog en sista promenad längs kajerna i Charleston (i South Carolina) och såg dem fullastade under verkliga berg av bomull, och av alla era lagerlokaler, skepp, ång- och kanalbåtar fyllda och dignande under tyngden av bomullen, återvände jag till Planters' Hotel [Plantageägarehotellet] där jag fann att de fyra dagliga tidningarna i lika hög grad som gästerna fullkomligt ångade av bomull! Bomull! Bomull! ... Härifrån fortsatte jag och såg knappt annat än bomullsfält, bomullsspinnerier, bomullsvagnar ... Jag anlände till Augusta [i Georgia] och när jag såg bomullsvagnar på själva Broad Street var det så jag visslade! ... Men det räckte inte därmed; det fanns mer än ett dussin bogserbåtar på floden, var och en med mer än tusen halar med bomull; och åtskilliga båtar som hade ändå mer ... Och Hamburg i Georgia (som en neger sa) var ännu ”värrare” på grund av sin ringa storlek; ty jag gick bet på att avgöra vilket som var högst, bomullshögarna eller husen. Jag lämnade nu Augusta; och passerade horder av bomullsodlare från North Carolina, South Carolina och Georgia med stora gäng av negrer som var på väg till Alabama, Mississippi och Louisiana där ”bomullsjorden inte är utsugen”. Utöver dessa passerade jag ett antal tomma bomullsvagnar på återresa och en mängd vagnar med bomull på väg till Augusta.

Brevskrivaren fortsätter sin berättelse. Han reser genom Alabama, Mississippi, Louisiana och Arkansas och överallt ser han bomull, överallt hör han talas om bomull, och överallt drömmer

han om bomull under sjuttio dagar och nätter! Bomullen var kung över södern.

År 1790 ställdes den rike plantageägare som ville börja odla bomull i stor skala, inför problemet att skaffa arbetskraft, alldeles som kapitalisten i nordstaterna. Det fanns många män som var fattiga och som ville odla bomull men de ville inte göra det för någon annans räkning. Så länge det fanns ledig mark som det praktiskt taget bara var att ta för sig av, hade de ingen anledning att bli lönearbetare åt någon annan. Medan kapitalisten i nordstaterna löste sitt arbetskraftsproblem med hjälp av kvinnor och barn, män under jordbrukets lågsäsong, arbetsbesparande maskiner och immigranter, började plantageägaren i södern utnyttja svarta slavar.

Den första skeppslasten afrikanska slavar hade nått Amerika år 1619. Under många års tid fanns det inte särskilt gott om slavar att tillgå. Svarta slavar och vita kontraktshjon arbetade på åkrarna sida vid sida tillsammans med sina vita herrar. Fram till 1690-talet fanns det fler vita tjänare än svarta slavar i Södern. Vid den tidpunkten var det många plantageägare i Syd-karolina som började odla ris i det sumpiga området längs kusten. Risodling innebar hårt arbete i ett hett klimat där det var mycket vanligt med malaria. Gäng av svarta som drevs av en vit uppsyningsman eller förman bedömdes som det lämpligaste för risåkrarna där man arbetade året runt. Fler och fler svarta slavar importerades. Också tobaksodlarna hade börjat anlita svart slavarbetskraft i frånvaron av vita arbetare eftersom inga vita arbetare stannade. Mot slutet av 1700-talet fanns det många fler svarta slavar än vita kontraktshjon i södern.

Slavarbetskraften bidrog till plantagesystemets framväxt i Södern.

Söderns slavägare odlade ris, tobak, socker eller bomull eftersom de likaväl som kapitalisterna i norr ville tjäna pengar. De hade å ena sidan en gröda som lätt kunde säljas och å den andra en särskild sorts arbetskraft som kunde odla den grödan. Plantagesystemet var ett naturligt resultat av denna kombination.

Hur skilde sig en plantage från en vanlig farm? På plantagerna arbetade stora gäng av arbetare i en stadig rutin dag efter dag hela året om och befann sig ständigt under noggrann uppsikt. På farmen var inte rutinen så regelbunden, och det kunde gå hela veckor då arbetstakten slappnade av.

Sydstatarna hade anammat plantagesystemet eftersom det bäst passade för kombinationen av deras speciella stapelvaror och den svarta arbetskraften.

Svarta slavar som just kommit från Afrika tog lång tid på sig att lära sig den vite mannens sedvänjor; deras ättlingar i Förenta staterna fick ingen utbildning. Eftersom svarta inte fick någon chans att lära sig något, fick deras ägare för sig att de inte kunde lära sig någonting. Slavägarna trodde liksom Cairnes, den brittiske nationalekonomen, att ... ”... svårigheterna att lära slaven någonting är så stora att den enda möjligheten att utnyttja hans arbetsinsats med skäligen vinst är att när han lärt sig något låta honom göra detsamma livet ut. Där man utnyttjar slavar kan det därför inte ske någon förändring av produktionen. Om det är tobak man odlar, då blir tobak den enda stapelvaran, och det blir tobak man odlar oavsett marknadsläget och oavsett jordmånens beskaffenhet.”

Slavarbetskraften hade en tendens att tvinga södern till vad man kallar ”monokultur”, odlingen av en enda gröda. Slavens arbete måste vara en stadig rutin hela tiden, och man måste sköta om planeringen åt honom. Detta gick bra så länge det gällde bomull som krävde tillsyn och arbete praktiskt taget hela året. Det skulle däremot inte ha gått med majs och andra grödor där det kunde gå hela månader utan att man hade någonting att göra. Där man kunde

avskeda arbetskraften under en sådan lågsäsong blev det inte stor förlust, men slavägaren kunde inte avskeda sin arbetskraft. Han hade köpt sina slavar och han var tvungen ge dem mat och kläder och husrum hela tiden vare sig det fanns arbete eller inte. Slavägaren visste att han inte kunde tjäna några pengar om han inte organiserade arbetet på sin plantage så att alla hans slavar, unga likaväl som gamla, hade ständigt arbete.

Bomullen innebar arbete året om och möjliggjorde organisation i stor skala. Slavarne arbetade bara därför att de var tvungna. När slavägaren inte höll ögonen på dem, var det mycket troligt att de höll sig undan från arbetet. Därför krävde slavarbetskraften noggrann övervakning. Någon, antingen det nu var plantageägaren själv eller en lejd uppsyningsman, var tvungen att sköta den övervakningen. Det var enkel aritmetik bakom plantageägarens insikt att ju fler arbetare han kunde ställa under en uppsyningsmans översikt desto billigare skulle det bli för honom. Här passade återigen bomullen och slavsystemet väl ihop. Medan en enda arbetare kunde sköta om femton till tjugo hektar majs kunde han bara ta hand om två till fem hektar bomull. Detta betydde naturligtvis att avståndet mellan dem som arbetade på bomullsfältet var mycket mindre jämfört med dem som arbetade på majsåkrarna. Slavägaren insåg att hans kostnader skulle bli lägre och hans vinst större om hans gäng med svarta slavar kunde kontrolleras av en enda man. Det var dumt att betala en uppsyningsman för att hantera åtta eller tio man när han lika lätt kunde sköta trettio eller trettiofem man. Bomullen tillät organisation i stor skala.

Det stod mycket klart för slavägarna att ju större gänget var desto lägre var förstas utgifterna per karl och desto större vinst blev det; man började leka med tanken att köpa fler svarta människor för att odla mer bomull för att i sin tur köpa ännu fler svarta för att odla ännu mer bomull osv. Slavägarna insåg att det verkligt lönande sättet att tjäna pengar var just plantagesystemet, vilket innebar att man utnyttjade stora gäng med svarta i stadig rutin, under uppsikt av en uppsyningsman, för att producera en enda gröda för avsalu. Engelsmannen J S Buckingham som besökte södern år 1842 beskriver en plantage så här:

Slavarna är alla uppe i gryningen; och varje människa som är arbetsför, från 8-9 års ålder och uppåt, beger sig ut på åkern. De återvänder inte till sina hus för vare sig frukost eller middag; utan får i stället sin mat kokad åt sig på åkern, av negrer som utsetts till denna syssla. De fortsätter sålunda sitt arbete till mörkrets inbrott och återvänder då till sina boningar. De har inte ledigt på lördagseftermiddagen eller vid någon annan tidpunkt på hela året, utom ett par dagar vid jul; de arbetar från soluppgång till solnedgång varenda dag utom söndag. Deras matranson består av en fjärdedels skäppa majs per vecka, hälften av den kvantiteten för arbetande pojkar och flickor och en fjärdedel för små barn. Denna majs är de tvungna att mala själva efter arbetsdagens slut; och den kokas sedan i vatten och blir *hominy*, majsgröt, men utan något som helst tillugg, vare sig bröd, ris, fisk, kött, potatis eller smör; kokad majs och vatten enbart, och det är knappt tillräckligt för att man ska kunna klara sig.

Vad kläderna anbelangar, fick männen och pojkarna en jacka och ett par byxor av grovt ylle en gång om året, utan någon skjorta eller andra kläder. Detta var deras vinterkläder; sommarkläderna består av en likartad jacka och byxor av grövsta bomullstyg. Ingen undervisning vare sig i läsning eller skrivning tilläts, heller inga lekar eller någon fritidssysselsättning och det fanns heller ingen tid att ägna sig åt sådant.

På just denna plantage arbetade man om lördagseftermiddagarna. På andra plantager hade slavarne då ledigt. Det var respektive slavägare och uppsyningsman som avgjorde detta i enlighet med vad som lönade sig bäst. Vissa slavägare kom underfund med att om de lät de svarta vila sig på lördagseftermiddagen likaväl som på söndagen, så arbetade de bättre under resten av veckan; andra slavägare kom underfund med att om slavarne inte vilade sig på

lördagseftermiddagen, så blev det mera bomull. Vissa slavägare trodde att vänlig behandling, belöning för gott arbete, lite extra mat då och då, lite tobak, betydde mer bomull; andra slavägare att mycket stram behandling, ständig kontroll, inga extra gåvor och många förbud betydde mer bomull. Hur de svarta slavarna behandlades varierade alltså efter vad slavägaren tyckte var mest profitabelt för honom själv.

När en uppsyningsman tog hand om plantagen och fick veta att hans lön berodde på hur mycket bomull han producerade, då betydde det med allra största säkerhet hårt arbete och piskan över ryggen på slavarna. En skribent i Columbia South Carolinian trodde att slavägare som utnyttjade det systemet begick ett misstag eftersom deras slavar med all säkerhet skulle bli utarbetade.

Plantageägare kan indelas i två stora klasser, nämligen de som själva bedriver sina affärer och de som inte gör det. Och detta skapar i sin tur likartade klasser av uppsyningsmän. Den plantageägare som inte själv sköter om sin egendom måste naturligtvis överlåta allting till sin uppsyningsman. En sådan plantageägare värderar vanligen uppsyningsmannen helt och hållet efter hur många säckar bomull denne levererar, och naturligtvis eftersträvar uppsyningsmannen inget annat än en stor skörd. För honom är det likgiltigt om de äldre arbetarna blir utarbetade eller de yngre överansträngda; att havande kvinnor får missfall och att ammande kvinnor förlorar sina barn; att mulåsnorna bryter samman, plantagen blir förstörd, boskapen lämnas åt sitt öde, och marken sugs ut; bara han producerar erforderligt antal bomullssäckar, så har ägaren overseende med allt; han får löneförhöjning, och hans anseende förstärks.

På de flesta plantager hade arbetarna kläder av det slag Buckingham hade sett. Maten på en del plantager var kanske lite bättre, eftersom man mycket ofta fick skinka såväl som majs. En plantagegata med hyddor åt de svarta såg inte mycket ut för världen. Trästugorna bestod i allmänhet av ett enda rum på omkring fem kvadratmeter där en hel familj och ofta t.o.m. flera familjer sov. Oftast fanns det få eller inga möbler, fönstren var trasiga, taket läckte, trästockarna var uppruttna, det fanns ingen slask och ingen toalett. En eller två gånger om året kunde det hända att man tvättade rent stugorna både utan och innan. Mat, kläder och bostäder för slavarna var i sig en utgift och plantageägarna försökte hålla nere den posten så mycket som möjligt. På små plantager låg genomsnittskostnaderna för alla utgifter för mat, kläder och bostad per slav och år på mellan 30 och 40 dollar. På stora plantager var den genomsnittliga kostnaden bara 15 dollar. Genomsnittet för både ung och gammal i hela bomullsbältet var omkring 20 dollar om året!

Dessa mycket låga siffror skulle ha varit ännu lägre om inte plantageägaren varit tvungen att köpa nästan allt han använde. Det är lätt att förstå varför södern, som var en jordbruksregion, behövde köpa fabriksvaror från norra Förenta staterna. Men varför skulle den jordbrukande södern behöva köpa fläsk, mjöl, majs och andra jordbruksprodukter från nordvästra Förenta staterna? Varför framställde inte plantageägarna själva den mat och andra jordbruksprodukter som de behövde? Plantageägarens vinst låg i bomullsproduktionen, och därför fick de svarta slavarna lära sig att odla bomull — och ingenting annat. År efter år var det bomull och bara bomull man odlade (i tobaksregionerna var det bara tobak; i risregionerna var det bara ris; och så vidare). Söderns jordbruk blev ”monokultur”.

Sådant kan gå bra i åtskilliga år, men den tiden kommer då jorden blir fullständigt utarmad och det inte längre går att odla någon bomull. I en ”Adress tillägnad bönderna i Georgia år 1839” beskrev en person händelseutvecklingen på följande vis:

”Bönderna i Georgia kunde inte ha följt en mer ödesdiger kurs än de gjort under de senaste 30 åren. Bomullsodling på utsugna jordar är den enklaste tillgängliga metoden att förstöra dem.

Här har vi nu tusentals tunnland som en gång i tiden gav avkastning ... nu är de fullkomligt värdelösa ... — de är inget annat än röd lera genomkorsad av raviner och klyftor.”

En annan sydstatare som var redaktör för en jordbrukartidning, skrev år 1860: ”Systemet är sådant att en plantageägare knappast betraktar sin jord som en del av sina investeringar. Det är snarare en del av hans löpande utgifter. Han köper en vagn och använder den tills den är utnött och slänger den sedan. Han köper en plog eller en hacka och behandlar bådadera på samma sätt. Han köper jord, utnyttjar den tills den är utsugen och säljer den på samma sätt som han säljer skrot. För honom är jorden en vara som man kan handskas hur som helst med. Det är en vara att utnyttja och nöta ut — inte att förbättra.”

Det är verkligen inte på det sättet kloka bönder brukar utnyttja sin jord. Och ändå var inte alla sydstatarna galna. Hur kunde de ha råd att bära sig åt på detta sätt? Cassius Clay, en sydstatare (som boxaren Muhammed Ali uppkallats efter) höll ett tal i vilket vi finner svaret: ”Då våra ... plantageägare skummat grädden av sina jordar och finner att de inte kan återställa dess bördighet genom att låta jorden vila, genom gödsling eller på annat sätt fortsätter de längre västerut ... på jakt efter ytterligare jungfrulig mark.”

Västern. Där fanns det hektar och åter hektar av rik bördig jord. Jungfrulig mark som aldrig tidigare odlats. Varför skulle man gödsla gammal uttjänt mark i Virginia, South Carolina, North Carolina eller Georgia när det var billigare att köpa ny fruktbar jord i Alabama, Mississippi, Louisiana, Texas? Det var inte bara den fattige bonden, inte bara äventyraren, inte bara de rastlösa själarna som drog västerut. Också stora plantageägare drog upp sina bopålar och följde, med allt sitt husgeråd och hela klungan av svarta slavar, de rastlösa folkmassorna till bättre bomullsjord.

Bomull odlades först i de södra staterna längs Atlantkusten, North och South Carolina, och Georgia; sedan spred den sig till staterna längs Mexikanska golfen, Alabama, Mississippi, Louisiana, Texas och Arkansas. Siffrorna formligen ropar ut utvecklingen. År 1824 producerade de äldre staterna vid Atlantkusten nästan dubbelt så mycket bomull som de nyare staterna vid Mexikanska golfen, men 1841 förhöll det sig tvärtom.

Slavarbetskraften och plantageägarens lust att tjäna pengar tvingade fram monokultur, och monokulturen tvingade fram en flyttning till nya jordar. Den nya sydvästregionen började se ut som den gamla sydöstregionen.

Många av de bönder och plantageägare som flyttade till de nya bomullsjordarna var tvungna att flytta vare sig de ville eller inte, ty de kunde inte odla bomull lika billigt eller lika bra på den äldre överutnyttjade jorden. Allteftersom fler människor flyttade västerut, sjönk marken i öster i värde tills den på många ställen knappast var värd någonting alls. En resenär berättar om hur han mötte en man från Virginia till häst, med en säck hö som sadel och ett rep som betsel, och frågade honom:

— Främling, vems hus är det där?

— Det är mitt, blev svaret.

De kom till nästa hus.

— Vems hus är det där då?

— Det är också mitt, främling.

Till ett tredje hus.

— Och det där huset då?

— Det är också mitt, främling, men du ska inte tro att jag är så fattig att jag äger all jorden här också.

Särskilt i Virginia, den äldsta av staterna, var markvärdesfallet märkbart. Här och var fanns det personer som gav bort sin gamla mark och sina hus eller t.o.m. övergav dem helt. År 1829, tre år efter Thomas Jeffersons död såldes hans magnifika hem, Monticello, med två hundra tunnland jord, vid offentlig auktion för bara 2.500 dollar.

Där man inte längre kunde bedriva intensivt jordbruk, var det mycket dyrt att äga ett antal svarta slavar, ty då riskerade man att vinsten på deras arbete inte motsvarade kostnaderna för deras underhåll. En tid såg det ut som om John Randolphs anmärkning om Virginia skulle besannas, nämligen ”att om slaverna inte flydde från sina herrar, så skulle herrarna tvingas fly från sina slavar.” I Virginia och Maryland där tobaksjordarna var helt och hållet utsugna, skulle slaveriet förmodligen ha dött ut. Men kongressen beslöt att förbjuda vidare import av slavar efter 1808; samtidigt höjdes ett rop från den nya bomullsregionen i sydvästra USA: där behövde man fler och fler slavar. Och vad hände? Priset på slavar sköt omedelbart i höjden. Det genomsnittliga värdet för en god arbetare vid den tidpunkt då bomullspinneriet uppfanns (1793) var 200 dollar. År 1815 var det 250 dollar, år 1836 var det 600 dollar och år 1850 var det 1000 dollar.

När priserna sköt i höjden på detta sätt, blev det vinstgivande i Virginia och Maryland att producera — inte bomull och tobak utan svarta människor. De f.d. slavstaterna blev nu stater där man födde upp slavar. ”Från denna tid och framöver höll man i dessa stater sällan slavar för att odla jorden, men ofta odlade man jorden för att producera slavar ... Negrerna i Virginia, Maryland och Kentucky gavs i allmänhet enkla sysslor som kanske räckte för att de skulle bekosta sitt uppehälle, tills de nått mogen ålder då de såldes till köpmän som tog dem söderut.”

Frederic Olmstead, som reste i Södern på 1850-talet, fick ett brev från en sydstatare som berättade om slavuppfödningen: ”I Maryland, Virginia, North Carolina, Kentucky, Tennessee och Missouri ägnar man lika mycket omsorg åt aveln och uppfödningen av negrer som åt hästar och mulåsnor. Ännu längre söderut, föder vi upp dem både för användning hemmavid och för avsalu. Plantageägarna beordrar sina flickor och kvinnor (gifta och ogifta) att skaffa sig barn; och jag vet att många negerslavar har sålts därför att de inte hade barn. En barnafödande kvinna är värd från en sjättedel till en fjärdedel mer än en som inte kan föda barn.”

Omkring 1860 var priset för en förstklassig jordbruksarbetare mellan 1500 och 2000 dollar. Medan markvärdet sjönk steg värdet på slavar dramatiskt. Medan hästar, mulåsnor, nötkreatur och får blev värda mindre och mindre, blev slaverna värda mer och mer. Under senare hälften av 1850-talet sålde Gadsengodset sextiosju nötkreatur, nitton får och en hingst och fick bara 929:50 för alltihop. En enda prima jordbruksarbetare skulle ha inbringat mer än så var man än sålt honom i södern. Förändringen märktes i de testamenten folk lämnade efter sig. Medan tidigare den säkraste och bästa egendom man kunde lämna efter sig åt sina barn var jord och kreatur, var det under 1850-talet säkrast och bäst att testamentera slavar.

En persons rikedom eller fattigdom berodde på det antal slavar han ägde. Så fort en plantageägare hade pengar över köpte han fler slavar. Thomas R Cobb skrev år 1857: ”I en slavägarstat är en plantageägares främsta tecken på rikedom det antal slavar han äger. Den mest eftertraktansvärda egendom som ger ordentlig avkastning är slavar. Den bästa egendom plantageägaren kan lämna sina barn och den han med största tvekan skils från är slavar. Av den anledningen investerar en plantageägare sitt överskott i slavar.”

De flesta föreställer sig Södern före 1860 som en region där det fanns många slavägare. Så förhöll det sig inte. Det framgår klart av de höga priserna på slavar att det var få människor som hade tillräckligt med pengar att köpa slavar för. Antalet slavägare i Södern var verkligen förvånansvärt lågt. År 1850 fanns det mellan 6 och 7 miljoner vita i Södern, men färre än en halv miljon av dem ägde slavar. De 3 till 3,5 miljonerna svarta ägdes av färre än 6 procent av de vita sydstaterna. Följande statistik visar dessa förbluffande siffror:

Klassificering av slavägarna 1850

Ägare av	1 slav	68.820
Ägare av	1-4 slavar	105.683
Ägare av	5-9 slavar	80.765
Ägare av	10-20 slavar	54.595
Ägare av	20-50 slavar	29.733
Ägare av	50-100 slavar	6.196
Ägare av	100-200 slavar	1.479
Ägare av	200-300 slavar	187
Ägare av	300-500 slavar	56
Ägare av	500-1000 slavar	9
Ägare av	1000 slavar och däröver	2
Sammanlagda antalet slavägare i USA		347.525

Lägg märke till att de ägare som hade fler än 50 slavar var färre än 8000. Dessa slavägare var fastän de var få till antalet mycket mäktiga. De styrde regionen, de såg till att de själva

valdes till viktiga positioner i den delstatliga och federala regeringen och de stiftade lagar som gynnade slaveriet och slavägarna. De ägde eller kontrollerade söderns tidningar; och läkare, advokater, präster, lärare, professorer och de fattigare samhällsklasserna lärde sig att acceptera deras synpunkter som Sanningen. De var den styrande klassen och som alltid använde de så mycket som möjligt av sin makt för att sprida idéer som gynnade deras egen grupp.

I både sydöst och sydväst låg deras plantager på den rikaste, bördigaste marken. I öster hade de köpt den bästa marken längs kusten och hade tvingat det fattigare folket upp i bergen. I väster var det de som ägde de rika jordar som varit flodbotten i Mississippi, djup bördig mark som var idealisk för plantagesystemet med dess stora gäng av svarta. Den jord som inte var så bra och jorden upp mot kullarna och bergen där den brukbara jorden var mera uppsplittrad vilket gjorde plantagerutinen svårare att genomföra, den jorden överlämnades åt de små jordbrukarna.

I västern dök plantageägaren och hans gäng med svarta arbetare upp när andra redan utfört det hårda arbete som bestod i att röja upp jorden och få i gång odlingen. Pionjären som röjt upp marken erbjöds ett högt pris för sin jord, så högt att han förmåddes sälja och flytta västerut och bli pionjär en gång till. Om han inte ville sälja fann han snart att det var svårt att konkurrera med den organiserade slavarbetskraft som hans nye granne plantageägaren hade till sitt förfogande.

En skribent från sydstaterna beklagade sig bittert över detta i en tidning:

Den bomullsodlande delen av Mississippi-dalen, unionens verkliga trädgård, tvingas alltmer ur händerna på småjordbrukaren och övergår i de stora kapitalisternas ägo. De vita hemmansägarna ... tvingas antingen upp på de sandiga grankullarna eller drivs västerut för att röja upp jorden åt den armé av negrer och slavdrivare som ständigt ligger dem i hälarna och gör deras flit olönsam och deras liv outhärdligt.

Hela det stora bomullsområdet röjdes först upp av flitiga nybyggare, med hjälp av små tillgångar och mycken energi. Knappt har de röjt jord och börjat ordna upp det för sig förrän den store plantageägaren kommer österifrån med sin svarta hord, slår sig ned i distriktet och suger åt sig alltihop. Detta är precis vad som pågår, varje dag, i större delen av Louisiana och Mississippi. Småjordbrukarna, dvs. den stora massan av den vita befolkningen håller snabbt på att försvinna. Den rika jorden, flodbotten i denna underbara dalgång, håller på att koncentreras i händerna på de stora plantageägarna.

I de ensliga och övergivna bergstrakterna i West Virginia, Kentucky och North Carolina levde de ”fattiga vita” på jord som var så utsugen att de knappast klarade sig alls. De var så fattiga, så betryckta och utan hopp att t.o.m. de svarta slaverna hånade dem. Vissa av dem flydde till den grad undan civilisationen att de än i dag lever på samma sätt som år 1800. De levde alla ett okunnigt, eländigt, isolerat liv.

F. L. Olmstead fick 1860 veta följande om dem:

Jag frågade honom om det inte fanns några fattiga människor i trakten. Jag kunde inte se några hus som verkade tillhöra fattigt folk.

”Naturligtvis inte — svarade han — varenda tumsbredd jord har köpts upp av viktigpettrar enkom för att hålla dem undan. Men om ni tar er upp till granskogskanten — gode Gud! Jag har hört en hel del om de fattiga i nordstaterna, men om ni någonsin sett fattigare människor än dessa, så skulle jag vilja veta vad de lever av. Det måste vara ett underverk om de överhuvudtaget lever. Jag kan inte förstå hur dessa människor klarar sig och jag har ofta undrat hur det går till. De odlar inte ens majs så det räcker att hålla en get vid liv under vintern. De kan inte överleva med mindre än att de stjälar.”

Somliga av de fattiga vita och andra som inte var fullt så fattiga vände sig mot de mycket rikas styre i delstatsregeringarna. Det var den gamla dispyten mellan de många fattiga och de få rika. I North Carolina hade de rika plantageägarna bibehållit sin kontroll därigenom att de lyckades få sina slavar räknade som människor när det gällde att rösta. Olmstead talade med en man som levde i de västra delarna av North Carolina och fick känna på det hat som rådde mellan de fattiga bergsborna och de rika plantageägarna:

”Det finns inga slavar här uppe i väster, men nere i östra änden av staten, i trakten av Fayetteville, finns det lika många som i South Carolina. Det är skälet till att väst och öst inte kan komma överens här i staten; folk här i väster hatar folk i öst.”

”Hur kommer det sig?”

”Å, ni förstår, de röstar på slavbasis, och det finns några av de där niggerkommunerna där det inte finns mer än fyra eller femhundra vita människor, men de har lika stort inflytande i delstatsriksdagen som någon av våra bergskommuner där det kanske finns ett par tusen väljare.”

Mellan de fattiga vita som befann sig på den lägsta nivån och de mycket rika plantageägarna på den högsta nivån fanns den stora massan sydstatarna som levde på sina egna gårdar eller små plantager. Somliga av dem var tämligen välbärgade, ägde ett par slavar och önskade de hade fler. Andra var ganska fattiga, ägde inte mycket jord om de överhuvudtaget ägde någon och knappast några slavar alls — fastän de hoppades att någon gång bli slavägare. I väntan på den dagen, vad kunde en person göra som behövde hjälp men inte hade pengar att köpa en eller flera slavar? Han kunde leja arbetskraft. Om det förelåg ett val mellan att leja en fattig vit eller en svart slav så valde man för det mesta slaven. De fattiga vita var inte pålitliga och de hade för vana att ge sig i väg just då de behövdes bäst medan en slav var tvungen att arbeta och stanna kvar. Sedan fanns det också vissa uppgifter, som t.ex. att skaffa vatten till huset eller ta hand om boskapen som en lejd vit man ansåg under sin värdighet. Om man bad honom att utföra den sortens arbete blev han ursinnig och sade att han ”inte var någon nigger”.

Det var mycket vanligt att man hyrde slavar. En slavägare som behövde pengar kunde hyra ut sina slavar till en farmare som behövde arbetskraft. Pengarna gick naturligtvis till slavägaren. Slaven fick ingen lön. Hyran varierade efter hur mycket slavar behövdes och hur många som fanns tillgängliga. I de sydöstra staterna där de stora bomulls- och sockerplantagerna ständigt ropade efter arbetskraft, var priset högre än i de gamla staterna längs atlantkusten där det fanns fler slavar och det var mindre lönsamt att hyra ut dem. Leta efter de dyraste staterna i denna prislista på lejd slavarbetskraft [per år] inom jordbruket för 1860:

	Män	Kvinnor	Ungdomar (barn av båda könen, inte yngre än 14 år)
Virginia	105 dollar	46	39
North Carolina	110	49	50
South Carolina	103	55	43
Georgia	124	75	57
Florida	139	80	65
Alabama	138	89	66
Mississippi	166	100	71
Lousiana	171	120	72
Texas	166	109	80
Arkansas	170	108	80
Tennessee	121	63	60

Slavar hyrdes inte bara ut för jordbruksarbete utan också för andra uppgifter. Ibland hyrdes de ut som dikesgrävare, järnvägsarbetare eller hamnarbetare. Ibland hände det att svarta slavar som hade blivit upplärda att arbeta i patrons hus som tjänare i stället för jordbruksarbetare hyrdes ut som kuskar, betjänter eller kockar. I *Richmond Daily Enquirer* annonserade man den 13 maj 1853 efter svarta slavar till ett hotell på en fashionabel badort:

Femtio tjänare önskas till "The Springs", nämligen kypare, kammarjungfrur & så vidare; personer med dylik arbetskraft ombedes att snarast avhöra sig.

Toler & Cook.

Följande annons ger oss en antydning om hur svarta personer räknades i vita mäns ögon:

Sheriffens auktion. Jag kommer vid Fairfields rådhus att försälja: 2 negrer, 2 hästar och en liten spansk klippare, 1 par vagnshjul, 1 säng, 1 ridsadel.

Sheriffexpeditionen, måndag 19, 1852.

Sängar, vagnshjul, ridsadlar, negrer — allt hopklumpat, alltihop var varor till försäljning. Vid offentliga auktioner ställdes de svarta upp på estraden, inspekterades noga, och sedan bjöd man på dem precis som om de varit en klocka eller en lampa eller någon "sak" som auktionerades ut. Så här beskrivs en sådan auktion. "Omkring ett dussin herrar flockades runt den stackars karlen där han höll på att klä av sig, och så snart han stod där, naken från topp till tå, anställdes en högst ingående granskning av hans person. Det rena svarta skinnet inspekterades på bröst och rygg efter möjliga sjukdomsarr; och ingen kroppsdel lämnades utan granskning. Mannen tillsades att öppna och knyta händerna, han tillfrågades om han kunde plocka bomull och man tittade noga på varje tand i munnen på honom."

Vissa vita blev slavhandlare på samma sätt som andra blev boskapshandlare. De köpte och sålde svarta så som man köper och säljer hästar eller nötkreatur. En av dessa slavhandlare annonserade på följande vis i *Richmond Enquirer* den 8 maj 1835:

Negrer! Negrer! Jag har installerat mig på Bollingbrook Hotel i Petersburg för att köpa negrer. Personer som önskar sälja, antingen i staden eller kringliggande kommuner, bör höra av sig, eftersom jag har för avsikt att betala generöst för arbetsföra individer av båda könen, från 12 till 30 års ålder — hantverkare och tjänstefolk i synnerhet — alla uppslag kommer att behandlas med största skyndsamhet.

Richard R. Beasley

Från en annan annons som stod i *Charleston Courier* den 12 april 1828 erfar vi att slavg familjer ibland såldes styckvis, och medlemmarna av familjen fick aldrig se varann igen:

Värdefull familj ... bestående av en kocka, omkring 35 år gammal, och hennes dotter, omkring 14, och son, omkring 8. Säljes helt eller styckvis, enligt köparens önskan.

Var det möjligt att göra slavar av tre till fyra miljoner mänskliga varelser utan allvarliga uppror? I vissa distrikt i Södern fanns det fler svarta än vita. Ibland kunde det hända att det fanns 90 procent svarta och bara 10 procent vita i ett område. På vissa plantager fanns det flera hundra svarta och bara uppsyningsmannen och en eller två vita medhjälpare och inga andra vita på miltals avstånd. Var det möjligt att hindra de svarta från att göra revolt mot sina vita herrar? Nej, det gick inte. Det skedde många uppror fastän amerikanska historieböcker knappast någonsin nämner dem. Det var våldsamma uppror som leddes av desperata och modiga män beredda att offra livet om så krävdes för att göra slut på det brutala slavsystemet. Dessa uppror var inte framgångsrika och de nedkämpades med stor grymhet. De vita i sydstaterna slog snabbt till när slavarerna vågade utmana deras övermakt. Och i den dagliga rutin som de tvingade på de svarta såg de noga till att slavarerna inte infekterades med sådana idéer.

De vita såg noga till att de svarta aldrig lyckades skaffa sig pistoler eller farliga vapen av något slag. Det var ett sätt att hålla dem nere. Ett annat mer effektivt sätt var att uppfostra de svarta till att respektera och frukta den vite mannen, att få dem att känna att de var underlägsna de vita. Den svarte mannen skulle vare sig han var slav eller fri (det fanns ganska många fria svarta i Virginia och Maryland) ”förbli på sin plats”. Harriet Martineau berättar: ”Vid Amerikanska teatern i New Orleans var en av personerna i den pjäs min grupp såg en slav som bl.a. hade repliken 'Det är inte min sak att tänka eller känna!'.”

Religionen var också ett hjälpmedel som den vite mannen utnyttjade för att övertyga de svarta om att det var rätt och rimligt att de skulle vara slavar. Biskop Meade i anglikanska kyrkan i Virginia skrev en predikosamling som han rekommenderade åt vita präster som predikade för svarta slavar. Här är några utdrag ur den boken:

... Efter att ha påpekat de främsta plikter som åligger er inför er store Herre i himlen, kommer jag nu till de plikter som åligger er inför era herrar och härskarinnor här på jorden. Och för detta är det en allmän regel som ni alltid bör ha i åtanke och det är att alltid utföra alla tjänster åt dem som om ni utförde dem åt Gud Själv.

Arma varelser! Det oroar er inte att ni är lättjefulla och försumliga när det gäller er herres affärer, när ni stjälar och förslösar ... när ni är näsvisa och uppstudsiga, när ni ljugar och bedrar dem, eller när ni är envisa och buttra och vägrar utföra det arbete ni är förelagda utan prygel och besvärligheter — det berör er inte, säger jag, att de synder ni begår mot era herrar och härskarinnor är synder begångna mot Gud Själv som har tillsatt era herrar och härskarinnor att bestämma över er i Sitt ställe och väntar Sig att ni skall utträtta åt dem vad ni annars skulle utträtta åt Honom ... Jag säger eder att era herrar och härskarinnor är Guds uppsyningsmän och att om ni brister mot dem så kommer Gud att strängt bestraffa er i livet efter detta ...

Kyrkans bidrag till bevarandet av slavsystemet var inte oviktigt. Att på det viset identifiera slavens ägare med Gud var kulmen på förkunnelsen.

Omkring 1860 hade södern blivit en framstående jordbruksregion som producerade fyra stapelvaror — socker, tobak, ris och bomull, i synnerhet bomull. Det var med nödvändighet en expanderande region där plantageägare och bönder ständigt var på jakt efter ny jord som de måste lägga under sig eftersom deras monokultur sög ut jorden. De fyra miljoner svarta slavar som utförde det mesta arbetet på plantagerna ägdes av ett mycket litet antal personer som hade mest pengar. Några tusen rika aristokrater hade nästan fullständig kontroll över folkets sociala, politiska och ekonomiska liv. Det mycket stora utrymmet mellan denna grupp i toppen och de fattiga vita i botten fylldes ut av farmare och stadsbor, för det mesta fattiga människor.

Förenta staterna år 1860 ... ett land men två regioner ... nordstaterna och södern, olika på nästan alla sätt.

Jordinnehavare mot penninginnehavare

En konflikt var oundviklig. Kanske hade det inte behövt bli ett långvarigt krig som dödade så många människor, men osämja och motsättningar var ofrånkomliga. Landet kallades Förenta staterna, men enigheten fanns bara i namnet, inte i verkligheten. Staterna i norr och staterna i söder arbetade olika, tänkte olika, levde olika. I nordstaterna hade man jordbruk i liten skala, sjöfart och ett ökande antal fabriker, allt med hjälp av fri vit arbetskraft; i södern hade man monokultur, odling av en enda gröda, med hjälp av svart slavarbetskraft. De två regionerna som var så olika i hela sin levnadsstil, måste ställas inför en brytning. Nordstaternas köpmanna-, fabriks- och bankmannaklass som nådde nya maktpositioner i och med den industriella revolutionen, måste ge sig i kamp med godsägarklassen i söder. Den kampen pågick i över sextio år och kulminerade till sist i inbördeskriget.

De två delarna av Förenta staterna låg ständigt i luven på varandra eftersom det som gynnade de fabriksidkande nordstaterna missgynnade den jordbrukande södern och vice versa.

Skyddstullarna var ett exempel. När man diskuterade skyddstullarna i amerikanska kongressen, stod det mycket klart att kongressledamöterna var för eller emot skyddstullar beroende på vilken del av Förenta staterna de representerade. John Randolph från Virginia framförde sydstaternas synpunkter på skyddstullarna: ”Summan av det hela är detta: huruvida jag som plantageägare vill gå med på att beskattas för att en annan man ska kunna ta anställning i ett skomakeri eller sätta upp ett spinneri... Nej, jag vill köpa mina varor där jag kan få dem billigt; jag går inte med på att tynga jordbrukarna med en skatt för att uppmuntra exotiska manufakturer; ty när allt kommer omkring skulle vi bara få mycket sämre varor till högre pris och det skulle till sist bli vi jordbrukare som fick betala för alltihop ... Varför skall man betala en man mycket mer än hans arbete är värt, för att han skall göra om vår bomull till tyg när jag genom att sälja mitt råmaterial kan få mitt tyg mycket bättre och billigare från Dacca?”

De personer som förde manufakturernas talan uppehöll sig inte alltför länge vid att skyddstullen skulle betyda pengar i deras fickor. Å nej. De var framför allt intresserade av skyddstullar eftersom det skulle hålla i gång produktionen i fabriker vilket i sin tur skulle betyda arbete till höga löner för arbetarna. Det var då den vanlige arbetaren som gynnades mest av skyddstullarna — sade fabrikörens talesmän. Daniel Webster från Massachusetts formulerade det på följande vis: ”Detta är därför ett arbetets land ... Vad är nu den främsta orsaken till välstånd? Helt enkelt sysselsättning ... där människor finner arbete för sina händer

kommer de också att kunna mätta sina munnar. Där det finns sysselsättning finns det bröd ... Ständig sysselsättning och välbetald arbetskraft frambringar i ett land som vårt allmänt välstånd, nöje och glädje.”

Under många år grälades det i kongressen mellan representanter för nordstaternas fabriker och representanter för söderns plantageägare över skyddstullsfrågan. Grälet blev så bittert att South Carolina år 1832 hotade att bryta sig ut ur Förenta staterna eftersom skyddstullarna var för höga. Kongressen undvek en splittring då genom att besluta införa en ny lag som sänkte tullarna varje år under en tioårsperiod. Men skyddstullarna kom upp till debatt om och om igen och fortsatte ge upphov till hätska motsättningar mellan de fabriksidkande nordstaterna och den jordbrukande södern.

Sedan fanns det ännu en fråga där de båda regionerna inte kunde komma överens. Som vi minns krävde folk i västra Förenta staterna ständigt att det skulle byggas goda vägar och kanaler för statliga pengar. Det var en idé som passade fabriksidkarna och köpmännen i nordstaterna ty de ville sälja varor till västern. Vad kunde vara bättre än att ha fina vägar eller välbyggda kanaler för att frakta matvaror västerifrån till öststaterna i utbyte mot öststaternas manufakturvaror? Nordstaterna var synnerligen positivt inställda till statsbyggda vägar.

Men det var inte sydstaterna. Handeln mellan staterna i södern var mycket liten; södern hade ingen marknad att bekymra sig om i västra Förenta staterna; södern hade inga manufakturvaror att skicka från kusten till Mississippi; för sydstaterna var den naturligaste och bästa handelsleden att ta sig nedför Mississippi och ut via New Orleans, en sydstatshamn; södern motsatte sig alltså bestämt att man satsade statens pengar på vägar mellan öst- och väststaterna. Eftersom sydstaterna inte ansåg att det förelåg något stort behov för den sortens förbättringar inom landet, upptäckte de snart att Förenta staternas grundlag inte gav staten någon fullmakt att satsa pengar på projekt av detta slag. Nordstaterna upptäckte naturligtvis i samma Förenta staternas grundlag att staten verkligen hade makt att göra detta. Klyftan mellan den bomullsodlande södern och de fabriksidkande nordstaterna blev allt större.

Som ytterligare påspädning på den växande konflikten kom abolitionisternas våldsamma attack på slaveriet.

Abolitionisterna (abolish betyder avskaffa; abolitionisterna ville avskaffa slaveriet) var en grupp människor som ansåg att slaveri var orättfärdigt och inte borde tillåtas i Förenta staterna. De utgjorde aldrig någon särskilt stor grupp, men utövade ett inflytande som vida översteg deras begränsade antal. Kanske var det därför att de tog allting på fruktansvärt allvar, förvissade som de var att de hade rätt. De var beredda att tala, skriva och arbeta för sin sak. De var naturligtvis bittert hatade i södern, och även i nordstaterna betraktades de som bråkmakare. Men trots att det ibland hände att deras egendom förstördes av uppretade folkmassor, att vissa av deras ledare sattes i fängelse, att andra släpades genom gatorna, att en av dem till och med blev skjuten — trots allt detta fortsatte de sin verksamhet. Man kan få en föreställning om deras envetenhet genom att läsa William Lloyd Garrison, en av deras ledare: ”Detta är blodigt allvar — jag tänker inte kompromissa — jag tänker inte finna ursäkten — jag tänker inte vika en tum — och man skall lyssna på mig.”

Abolitionisterna ställde till bråk mellan nordstaterna och södern. De organiserade antislaveriföreningar, de skrev artiklar och böcker mot slaveriet och spredde dem överallt — de lyckades till och med smuggla in dem i sydstaterna där de var förbjudna enligt lag. De organiserade ”den underjordiska järnvägen”, en organisation som tog hand om förrymda slavar, gömde dem undan polisen och hjälpte dem att fly till Kanada. Här och var uppbyggde de folk för att

rädda förrymda svarta som blivit fångade av slavjägare. överallt försökte de inpränta hos allmänheten att slaveriet var något orätt och måste upphöra.

Det hade funnits en tid då abolitionisterna kunde ha fått framgångar i södern. Faktum är att mellan 1782 och 1790 mer än tio tusen svarta frigavs bara i Virginia. Detta var den period som följde omedelbart efter Amerikas självständighetskrig, då det talades mycket om frihet och jämlikhet, och — vilket var mycket viktigt — det var den period då det inte längre var lönsamt att hålla slavar på de utsugna tobaksjordarna. Det var mycket lätt att övertyga en slavägare som förlorade pengar på sina slavar att slaveriet var något ont och borde avskaffas. Men det blev en helt annan sak när bomullen blivit kung i södern och priset på slavar sköt i höjden. När slavarna blev värdefull egendom, då kunde sydstatarna inte se något ont i slaveriet.

Tvärtom började många sydstatare uppfatta slaveriet som något positivt. Tidningsredaktörer, lärare och politiska ledare förenades i sina försök att med alla slags argument bevisa att slaveriet inte bara var nödvändigt, utan någonting gott och Gudi behagligt. Pastorer citerade Bibeln för att bevisa att det var Guds vilja att slaveriet skulle existera.

De färor som abolitionisterna från nordstaterna förknippade med slaveriet var inte synliga för sydstataren. Han kunde inte förstå folk som sade att det var fel att en människa skulle äga en annan. Han var född och hade vuxit upp i en omgivning med vita herrar och svarta slavar och hade blivit van vid den saken. Det föreföll vara det naturliga sättet för vita och svarta att leva tillsammans. De böcker och tidningar han läste, de skådespel han såg, de predikningar han hörde, varje liten detalj i det samhälle han rörde sig i fixerade honom i föreställningen att vita människor var överlägsna svarta människor. Han vände sig snart vid föreställningen att vita måste vara herrar och svarta slavar. Dessutom var de svarta hans egendom och till på köpet dyr egendom, och att då tala vilt och okontrollerat om att frigge slavarna betydde inget annat än att förstöra hans egendom. Sydstatarna hatade abolitionisterna med ett intensivt brinnande hat.

De avskydde abolitionisterna för att de lade näsan i blöt. De ville att abolitionisterna skulle sköta sina egna affärer. De blev topp tunnor rasande när de fick höra av nordstatare att deras behandling av de svarta var fel. Den svarta befolkningen i södern var stor och sydstatarna ansåg att det enda säkra sättet att behandla dem var ”att hålla dem på mattan”. Nordstatarna med sin handfull svarta förde stort oväsen om hur hemska förhållandena var i södern, men hur var det med deras egen region? Tog nordstatarna hem sina svarta och behandlade dem som jämlikar? Inte alls. När en skola för frigivna svarta startades i Canaan, New Hampshire, år 1835, ”uppenbarade sig trehundra män med ett hundra oxar i spann och flyttade skolhuset till ett näraliggande träsk.”

År 1833 när miss Prudence Crandall släppte in några färgade flickor i sin internatskola i Canterbury, Connecticut, försökte hennes arga grannar att bojkotta henne. När det inte räckte för att hindra henne överföll de henne. När hon framhärdat i sitt försök, fick de delstatens riksdag att införa en speciallag som gjorde det till ett brott att låta svarta gå i skola överhuvudtaget. Sedan kastade de henne i fängelse för att hon brutit mot lagen.

Sydstatarna blev allt argare samtidigt som attackerna från nordstaterna fortsatte. De ville att nordstatarna skulle se om sitt eget hus. Senator Hammond från South Carolina påminde nordstatarna att också de hade slavar. Han sade:

I alla samhällssystem måste det finnas en klass som gör de enkla sysslorna, som utför det slitsamma arbetet ...: vi kallar dem slavar Vi är fortfarande gammalmodiga i södern; det är ett ord som numera utmönstrats av förfinade öron; jag tänker inte beskriva denna klass i nordstaterna med den termen;

men ni har den; den finns där; den finns överallt; den existerar i all evighet ... Skillnaden mellan oss är att våra slavar anställs för livet och får gott vederlag; det råder ingen svält, inget tiggeri, ingen brist på sysselsättning bland vårt folk, och inte alltför mycket sysselsättning heller. Era slavar ...: anställs per dag, får ingen tillsyn och ett knappt vederlag vilket man kan se de mest beklagansvärda bevis för varje timma om dagen på vilken gata som helst i era stora städer. Herr talman, man möter fler tiggare på en dag, på en enda gata i New York City än man gör under en hel livstid i södern. Våra slavar är svarta, de tillhör en annan, lägre ras; ... era slavar är vita, av er egen ras; ni är blodsbröder.

Var slaveriet i södern bättre eller värre än slaveriet i nordstaternas fabriker?

Daily Georgian i Savannah publicerade en artikel år 1842 på just det temat. Tidningen hoppades att ”om våra ord kunde nå de missledda människor som så blivit duperade av ärkeledarna för abolitioniströrelsen så skulle vi be dem att frige de vita slavarerna i Storbritannien och de fabriksidkande staterna i norr innan de lägger sig i hur södern byggt upp sina inhemska institutioner.”

Dessa sydstatare hävdade att när det blev hårda tider, då blev fabriksarbetaren i norr arbetslös och lämnades att svälta och frysa eftersom han inte hade mat, kläder och tak över huvudet; när han blev gammal och inte längre kunde arbeta då var det ingen som tog hand om honom och hans familj. De svarta slavarerna behövde å andra sidan aldrig svälta eller frysa; när de blev sjuka och gamla tog man god hand om dem; de behövde aldrig oro sig eftersom de visste att de alltid skulle få så att de klarade sig. En man från Virginia uttryckte saken så här: ”I söderns samhällssystem är arbetaren säker på att få mat och kläder; ty om hans ägares vinst inte tillåter honom att förse arbetaren med detta så måste ägaren utnyttja sitt eget kapital; och om varken vinst eller kapital tillåter det då måste han överlåta arbetaren till någon annan som kan ge honom dessa bekvämligheter; och på det viset är arbetaren i alla väder säker på att få den komfort och de förnödenheter han behöver.”

J. K. Paulding som reste i södern år 1836 tyckte att det låg något i sydstatarnas argument. Han jämförde arbetarna i England och bönderna i Tyskland och Ryssland med de vita arbetarna i Förenta staterna. ”Dessa senare fann han 'vad elementära förnödenheter beträffar, i mycket värre tillstånd än i resten av världen. Ändå arbetade de värre än slavar och blev ofta avskedade och frångagna sitt dagliga bröd eftersom de inte hade någon herre som kunde ta hand om dem och skydda deras familjer mot hunger, kyla och elände.”

Grälet om slaveriet blev allt bittrare. Då och då kunde det hända att guvernören i någon stat i norr råkade i dispyt med guvernören i någon stat i södern när det gällde utlämnandet av en svart slav som rymt eller blivit stulen. Då följde en långvarig tvist, och i båda staterna blev folk mer och mer upprörda. Sedan lade sig den värsta uppståndelsen och ett nytt bråk började någon annanstans. En konflikt kunde uppstå över någon attack från abolitionisternas sida mot slaveriet, som t.ex. Onkel Tornes stuga. Sydstaterna införde bestämmelser som förbjöd tryckning och distribution av sådana böcker eller pamfletter. Postmästare i sydstaterna förstörde allt antislaveritryck av detta slag de kom över. Nordstaterna gjorde det extra obehagligt för slavjägare som var på jakt efter förrymda slavar. Det blev tvister, gräl, uppståndelse, bråk. Konflikten över slaveriet drev in en kil mellan de fabriksidkande nordstaterna med fri arbetskraft och den jordbrukande södern med slavarbetskraft.

I både norr och söder hade jordbruket varit huvudnäring under de tidiga åren av Förenta staternas historia. Men medan södern nästan helt och hållet ägnade sig åt odling av en enda vara — först tobak, sedan bomull — hade nordstaterna kompletterat sitt mera mångskiftande jordbruk med både handel och fabriksindustri.

Varje utländsk besökare i Förenta staterna frapperades av den stora skillnaden mellan de båda regionerna — och han imponerades alltid mest av nordstaterna. När man lämnade södern och kom till nordstaterna, såg man den stora förändringen mycket klart. Man förflyttade sig från en långsam, sömning atmosfär till en som var snabb, ständigt aktiv; man lämnade bakom sig de utsugna övergivna åkrarna med deras förfallna herresäten och kom till en region med välskötta, effektiva bondgårdar och växande byar och städer; man glömde den ändlösa raden av bomullsfält när man såg de många fabriker, gruvorna, kanalerna, järnvägarna, affärerna, högskolorna, bankerna. Medan rika män i södern hade satsat alla sina pengar på en enda sak — bomullen — hade rika män i norr satsat alla sina pengar på olika saker, fabriker, gruvor, banker, järnvägar. Medan sydstaternas kapital satsades på fler svarta slavar eller på ett liv i lyx för ett fåtal rika plantageägare, satsades nordstaternas kapital på alltfler affärsprojekt som byggde upp nordstaterna och gav kapitalisterna väldiga profiler.

Inom varje näringsgren låg nordstaterna före södern. När det gällde fabriksindustrin kunde man över huvud taget inte göra någon jämförelse. Fabriker i nordstaterna producerade — med vinst — de saker som södern använde; skepp från nordstaterna hämtade dessa varor från Europa, och köpmän från nordstaterna sålde dem till södern — med vinst. Vid ett möte med sydstatare i New Orleans 1855 beskrev kapten Pike hur beroende södern var av nordstaterna: ”Från skallran som barnpigan använder för att roa ett barn som fötts i södern, till svepningen som täcker de döda, kommer allting till oss från norr. Vi stiger upp på morgonen efter att ha sovit mellan lakan som gjorts i väverier i norr, och på kuddar som gjorts av fjäder från norr. Vi tvättar oss i handfat som gjorts i norr, torkar vårt skägg på handdukar från norr, och klär oss i kläder från nordstaternas fabriker; vi äter på fat och ur skålar som gjorts i norr; våra rum sopas med sopborstar från norr, vi gräver i våra trädgårdar med spadar från norr och vårt bröd bakas på plåtar som gjorts av trä eller tenn från norr; och till och med veden i våra braskor har huggits med yxor från norr, med handtag av hickory som kommit hit från Connecticut och New York.”

Behövde man kol, järn eller koppar? Då fick man det från gruvor i norr. Behövde den växande nordvästregionen sälja sina jordbruksprodukter och köpa fabriksvaror? Då byggde nordstaterna kanaler och järnvägar för att få del av den handeln. Omkring 1860 hade större delen av handeln med nordväst lämnat floderna som ledde till Mexikanska golfen och i stället gått över till de kanaler och de järnvägar som gick mot hamnar vid Nordatlanten. Nordvästra Förenta staterna bands till nordstaterna med band av stål.

Var det någon som ville låna pengar? Då var nordstaterna rätta platsen. Där fanns de flesta bankerna i landet.

Men hur var det då med jordbruket? Nog borde södern ha ledningen på det området. Nej, långt därifrån. ”Fast södern odlade allt ris, allt socker, all hampa och fem sjättedelar av tobaken, så fick bönderna i norr från den höskörd de varje sommar tog in mer än dubbelt så mycket pengar mot vad plantageägarna i södern tjänade på allt ris, all hampa, allt socker och all tobak tillsammans.”

Omkring två tredjedelar av all boskap i Förenta staterna föddes upp i norr. År 1850 var ett tunnland jord i södern värt nio dollar, medan det i norr i genomsnitt var värt 25 dollar.

Bomullen var naturligtvis den stora jordbruksvaran i södern. Det är sant att värdet av den bomull som exporterades från Förenta staterna år 1860 stod för mer än halva värdet av Förenta staternas hela export. Ändå hade H. R. Helper som själv var sydstatare följande att säga om bomullen från södern: ”Sanningen att säga är emellertid bomullssköörden av mycket litet värde

för södern. Nya England och gamla England lyckas genom sin överlägsna företaganda och sitt skarpsinne själva dra främsta nyttan av vår bomull. Den fraktas ombord på deras fartyg, spinner i deras fabriker, vävs i deras vävstolar, försäkras av deras försäkringsfirmor, återvänder ombord på deras egna fartyg, och köps med pålägg för dubbel frakt och fabrikskostnader tillbaka av södern för överpris. Av alla dem som deltar i eller är intressenter i transporten och fabriksförädlingen av bomullen, är södern den enda som inte gör någon vinst.”

Detta må ha varit sant — det kan också ha varit en lätt överdrift. Men det är sant att nordstaterna på bara de kängor, skor, lädervaror och järn man producerade fick in mer än södern tjänade på all sin bomull. Detta var oerhört viktigt. Det förebådade den kommande seger som nordstaternas affärsmän skulle vinna över plantageägarna från södern.

Nordstaterna hade skaffat sig försprång före södern på alla områden utom politiken. Båda sidor kämpade för att få kontroll över regeringsmakten. Det var kongressen som bestämde om höga eller låga skyddstullar och som beslöt om statligt stöd åt fiskerinäringen eller för att bygga vägar. Om söderns plantageägare valde president och vann fler mandat i kongressen då var det självklart att kongressen fattade beslut som gynnade södern. Om det var kandidater som representerade nordstaternas köpmän och fabrikörer som vann valen, då skulle det bli lagar som gynnade nordstaterna. Det hade båda sidor klart för sig.

Genom att spela ett skickligt politiskt spel hade söderns ledare behållit sin politiska makt under hela perioden från Washingtons tid på 1780- och 1790-talet fram till 1860. Om det gick att välja en sydstatare till president, då gjorde de det. Om det inte var möjligt, då stödde de någon från nordstaterna som var vänligt inställd till södern. Från Washington fram till 1860 hade de flesta presidenterna varit sydstatare eller på söderns sida; samma gällde de flesta domarna i Högsta domstolen; och antingen representanthuset eller senaten eller båda var under sydstaternas kontroll. Det var skälet till att skyddstullarna från 1822 till 1860 (med undantag för år 1842) hade blivit lägre och lägre. Åtminstone när det gällde regeringsmakten var det södern som satt i sadeln.

Om södern inte hade haft regeringsmakten i Förenta staterna skulle leken ha varit slut för sydstaterna långt före 1860. I Förenta staternas senat hade varje stat, stor och liten, två röster. Alltefter som territorierna i väst fylldes med människor och kom med i unionen som delstater, uppstod en tävlan mellan norr och söder. Skulle de nya staterna bli slavstater eller fria stater? Varje region ville få de två nya rösterna från den nya staten på sin sida. Det fanns en del människor som var emot slaveri men var beredda att låta det existera om det inte spred sig ytterligare. Det var tur för södern att den hade kontroll över Förenta staternas regering, ty därigenom lyckades det för södern att expandera västerut. Omkring 1850 hade man karvat ut nio fria och nio slavstater ur västra Förenta staterna. Man hade hållit balansen — efter många stormiga debatter mellan representanter för båda sidorna.

För södern var det naturligtvis nödvändigt att expandera till nya områden, helt oavsett politiska skäl. Ny mark var väsentligt för bomullsodling med slavarbetskraft. Om det skulle komma en tidpunkt då sydstaterna inte längre kunde sprida sig västerut, så skulle det innebära slutet på plantageägarnas styre. Tråkigt nog för södern kom den tidpunkten omkring 1860.

Det var inte nordstaterna utan naturen själv som var orsaken till detta.

Väster om nittioåttonde längdgraden låg jord som var alltför torr för bomullsodling. Södern hade vunnit rätten att flytta dit med sina slavar, men där kunde ingen bomull växa. Naturen hade satt en gräns för bomullens kungadöme till landet öster om nittioåttonde längdgraden och söder om linjen Richmond-Dallas.

Å andra sidan fanns det ingen gräns för ”hur mycket kapital som kunde ackumuleras, hur många olika maskiner som kunde uppfinnas och hur många människor som kunde försörja sig på fabriksnäringen”. Det måste bli nordstaterna som segrade.

”Kung Bomull hade tappat sin spira, och nu behövdes bara en ordentlig knuff för att välta hans tron över ända.” När deras motståndare, det republikanska partiet, vann valet 1860 och Abraham Lincoln blev president såg bomullsodlarna från södern vartåt det lutade. Nu när de också förlorat sin politiska makt, såg de ingen annan utväg än att lämna unionen. De visste vad det innebar att köpmännen och fabrikörerna från norr hade vunnit, och de fruktade resultatet. I december 1860 förklarade South Carolina och kort därefter tio andra slavstater att de inte längre tillhörde Förenta staterna. Representanter för utbrytarstaterna sammanträdde och bildade ”Amerikas Konfedererade stater”. Unionen hade brustit mitt itu.

Lincoln gjorde sitt bästa för att försäkra slavägarna att hans regering inte tänkte ”opåkallat inskrida mot slaveriet som institution i de stater där det existerar”. De elva utbrytarstaterna hade gjort sitt val. De ville bli ett eget land för sig, med egen regering som stiftade egna lagar; de ville leva som de behagade utan inblandning från norr.

Det var inte hela södern som bröt sig ut. De fyra slavstater, Delaware, Maryland, Kentucky och Missouri, som låg på gränsen mellan norr och söder och som hade få slavar och mycket lite bomull ville inte lämna unionen. Inte heller bland de stater som verkligen bröt sig ut var det alla människor som ville lämna unionen. Bergsborna i Virginia bröt sig ut ur sin stat, bildade en ny som de kallade West Virginia och förblev lojala mot unionen. Inåt landet, i bergsregionerna där det fanns få slavar och bondgårdarna var små, i de områden som alltid hade opponerat sig mot de rika plantageägarna, där var utbrytningen ur unionen inte populär. Det var de rika, slavägarna och plantageägarna, som förmådde södern att lämna unionen.

I norr fanns det många som tyckte att man lika gärna kunde låta södern gå sin egen väg. Men Lincoln tillhörde inte dem. Han ansåg att landet måste förbli förenat, att unionen måste bevaras, även om man skulle tvingas till krig för att tvinga tillbaka slavstaterna.

Den 12 april 1861 började kriget. I fyra långa år fortsatte striderna med fruktansvärda förluster på båda sidor. Först bad man på båda sidor att få frivilliga, därefter inkallade man folk. Detta gav upphov till bitterhet både i söder och i norr. I båda regionerna hade inkallade män rätt att leja ersättare som skulle tjäna i deras ställe. I södern hade krigslagarna många kryphål som gjorde det möjligt för ägare till stora plantager eller sådana personer som ägde mer än femton slavar att slippa undan krigstjänst. (Och detta i ett krig som just dessa människor bar ansvaret för). I nordstaterna kunde en inkallad person slippa krigstjänst om han betalade 300 dollar till staten. Det är inte att undra på att många fattiga människor kallade detta ”den rike mannens krig som de fattiga fick utkämpa”.

När efter två års strider södern fortfarande vägrade återgå till unionen utfärdade president Lincoln sin emancipationsförklaring som skulle befria slavarna i utbrytarstaterna. Senare frigavs slavarna också i de neutrala randstaterna. På det viset berövade man sydstaternas plantageägare egendom till värdet av två miljarder dollar.

I april 1865 kapitulerade sydstaternas general Lee för nordstaternas general Grant. Inbördeskriget var över.

Södern låg i ruiner. Sheridan, en av nordstaternas generaler, hade skrytsamt förklarat, att ”om en kråka flög från Shenandoah Valley till Harper's Ferry (där John Brown ledde sitt uppror mot slaveriet 1860 ö. a.), så skulle den kråkan behöva ta lunch med sig”. En fruktansvärd

förstörelse hade drabbat sydstaternas fasta egendom; antalet döda och sårade var enormt; kostnaderna i reda pengar var åtta miljarder dollar — vilket skulle ha räckt till att betala för slaverna fyra gånger om.

Ändå hade i denna ”den andra amerikanska revolutionen” slaveriet avskaffats — och därmed slavägarnas välde. Fyra miljoner mänskliga varelser skulle inte längre hållas i trældom.

Inte heller kunde söderns jordägare längre stå hindrande i vägen för kapitalisterna från norr. Unionsarméerna hade svept tvärs över deras plantager; all deras egendom i svarta slavar hade i en handvändning sopats bort; de pengar de lånat ut till Amerikas Konfedererade stater var helt bortkastade; de av deras ledare som varit regeringsmedlemmar måste be om amerikanska kongressens tillstånd innan de återigen kunde få en statlig befattning. All deras rikedom och makt var borta.

Nordstaternas kapitalister hade däremot inom räckhåll allt de kämpat för under sextio år. Nu behövde det inte längre bli något bråk om skyddstullar — de införde de genom tiderna högsta tullarna i Amerikas historia; ingen protesterade längre mot att statens pengar satsades på inhemsk materiell upprustning — järnvägsbolagen fick tusentals hektar statlig mark och väldiga summor statliga pengar; nu behövde företagen inte längre betala höga löner till arbetare — fabriksägarna kunde fara utomlands och leja arbetare på kontrakt för mindre än de var tvungna betala amerikanska arbetare; nu blev det slut på privatbanker som tryckte papperspengar som gick upp och ned i värde — penningutlånaarna lyckades genomföra ett nationellt banksystem som säkerställde deras lån och räntor.

Köpmän, fabriksägare och bankirer hade vunnit sin kamp om makten mot jordägarna som stod i deras väg. De visste vad de ville. Nu kunde de förverkliga sina önskningar.

Material, Människor, Maskiner, Pengar

För några år sedan demonstrerades hos kemiska ingenjörsinstitutet i USA en underbar maskin som kunde framställa 442 elektriska glödlampor i minuten. Skruva sönder en glödlampa och titta på den. Föreställ er att man kan framställa sju sådana underverk i sekunden!

Detta var bara en i en lång rad förbluffande uppfinningar som spelade så stor roll i den industriella revolutionen. År 1865 hade den revolutionen redan åstadkommit många förändringar i människors levnadssätt. Men det är från tiden strax efter amerikanska inbördeskriget, fram till våra dagar som förändringar av ofantlig betydelse kommit speciellt snabbt. Förenta staternas industrikommission förklarade (så tidigt som 1902) att ”de förändringar och de framsteg som gjorts sedan 1865 har varit större ... än under hela världshistorien dessförinnan.”

Därför skulle Abraham Lincoln som blev skjuten år 1865, omkring 260 år efter att den första kolonin upprättades i Jamestown, ha känt sig mer hemma i det tidiga USA på 1600-talet än i USA av i dag. T.o.m. världen sådan den såg ut för tusen år sedan skulle vara mer begriplig för honom än världen av i dag.

Om han skulle vandra genom Vita huset i dag skulle han gripas av stor förvåning inför så vardagliga föremål som telefon, elektriskt ljus, värmeledning och t.o.m. säkerhetsändstickor. Utanför Vita huset skulle han helt säkert tappa talförmågan vid åsynen av bilar som susar förbi på asfalterade gator, skyskrapor som tornar upp sig, spårvagnar på gatan och flygplan i luften. På hans tid var de flesta amerikaner ännu bönder; i dag är fler människor sysselsatta inom industrin än inom jordbruket. På hans tid levde bara 16 procent av befolkningen i städer

med över 8 000 invånare — och det fanns bara 141 sådana städer; på 1930-talet levde halva befolkningen i städer med över 8 000 invånare — och det fanns 1 324 sådana städer. På hans tid var skillnaden mellan rika och fattiga inte så stor; i dag är den skillnaden enorm. På hans tid fanns det färre än fem miljonärer; i dag finns det tusentals miljonärer och t.o.m. några miljardärer. På hans tid kunde en person som ville börja på nytt flytta västerut där det fanns jord gratis; i dag finns det inget nytt land i väster, och jorden är dyr. På hans tid var det individer eller några kompanjoner som ägde de flesta företag; i dag ägs de flesta företag av storbolag. På hans tid var det arbetaren som var viktigast, och hans verktyg var något som hörde till; i dag är det maskinen som är viktigast, och arbetaren är något som hör till.

Det är verkligen en förbluffande förändring. Hur gick alltihop till?

Framför allt genom en kombination av råvaror, människor, maskiner och pengar.

Materialet, råvarorna, i Förenta staterna stod på många sätt i en klass för sig. Kol och järn var kanske mest väsentligt för den stora förändringen. Vad gällde kol hade Förenta staterna hälften av alla kända tillgångar i världen. Vad gällde järn var USAs produktion ofantlig; 1929 kom mer än 40 procent av världens järn från Förenta staterna. Järntillgångarna var inte bara stora, de var också lättåtkomliga. I Minnesota behövde man t.ex. inga borrar och ingen dynamit — järnet låg på ytan och väntade bara på att hämtas upp och lastas ombord på väntande järnvägsvagnar. Med olja, koppar, bly och zink var det likadant — tillgångarna var mer än tillräckliga. En tredjedel av kontinenten var täckt med skog. Det fanns ingen annan del av världen som hade så mycket bördig mark vilket möjliggjorde bomulls-, vete- och majsodling och boskapsskötsel. Cirka 7,5 miljoner km² bredde ut sig från Atlanten till Stilla havet — det var den enda stora nation i världen som gränsade till två hav. I hjärtat av detta väldiga territorium löpte ett nät på fyratusen mil av farbara floder och kanaler som om man adderar dem till kuststräckan längs de stora sjöarna i norr var längre än den isfria kusten på hela europeiska kontinenten.

Naturen hade verkligen varit generös. Här fanns ett imperium med förvånansvärda rikedomar. Här fanns råvaror för utveckling i en skala man aldrig hört talas om tidigare.

I Europa kunde det vara en kung som ägde sådana rikedomar; eller det kunde hända att tunnland och åter tunnland hade ägts av någon adelsfamilj i hundratals år; eller det kunde hända att kyrkan hade stora landområden bland sina egendomar.

I Amerika däremot hade omkring hälften av hela landet övertagits av individuella bönder — jordhungliga människor som hade följt solnedgången i sin marsch västerut under tvåhundra år. Den andra hälften av landet tillhörde Förenta staternas folk — och det var staten som hade rätt att handha den. Fram till 1860 kontrollerades staten väsentligen av jordägarna från södern. Men 1865 var deras tid ute och de segerrika kapitalisterna från norr kom i deras ställe. Skogar, slätter och berg kunde nu förmås att lämna ifrån sig sina rikedomar — med benägen hjälp från nordstaternas kapitalister.

Vad var det för människor?

Det var våghalsiga affärsmän som hade ögonen på skaft när det gällde goda affärer; de var sluga projektmakare med fantasi nog och klipskhet så det räckte att dra fördel av föränderliga situationer som kunde ge vinst; de var inte idealister med föreställningar som var dem så kära att de inte kunde förändra dem när nya situationer uppenbarade sig; de var praktiska män, män som kunde konsten att tjäna pengar, män som inte lät sig hejdas av någonting i sitt begär efter större och större profiter. En av dem, Commodore Vanderbilt visade sin inställning till varje

institution som råkade komma i hans väg när han vrålade, ”Lagen! Vad bryr jag mig om lagen? Har jag inte makten?”

Han hade rätt. Han och hans gelikar hade makten.

Det fanns ännu en stor grupp under den allmänna rubriken människor. Det var armén av arbetare, män, kvinnor, och barn som utförde det verkliga arbetet med att gräva och bygga och framställa varor. Det var dessa människor som hackade fram kol djupt nere i jordens innandömen; det var dessa människor som genom ihärdigt arbete från gryning till solnedgång lotsade sina skördar genom snöstorm, värmeböljor, torka och översvämningar; det var dessa människor som drev in glödheta nitar i stålbalkar där de balanserade livsfarligt hundratals meter upp i luften på stommen till en skyskrapa; det var dessa människor som skötte snabba maskiner på fabrikerna. Många av dem var nyligen anlända immigranter från fjärran länder.

I verkstäder i hemmet, på universitetslaboratorier och på laboratorierna hos stora fabriksföretag kämpade och slet en annan grupp arbetare — uppfinnarna av nya maskiner. Somliga av dem hade ingen annan utrustning än stor fantasi och viljan att lyckas; andra hade åratals vetenskaplig träning bakom sig. Till det förbluffande antalet uppfinningar kom också de förbättringar som gjordes av fabriksarbetare vilkas intima kännedom om de maskiner de arbetade med gjorde att de snabbt förstod deras fel och hur man kunde förbättra dem. Det arbete som alla dessa uppfinnare utförde visas tydligt i amerikanska patentverkets statistik. Mellan 1850 och 1860 utfärdades i genomsnitt 2 370 patent per år; mellan 1920 och 1930 hade antalet stigit till 44 750 per år. Av alla patent som utfärdats av alla världens länder från 1871 till 1932 hade inte mindre än 30 procent utfärdats av Förenta staternas patentverk. Det var utan tvivel en triumf för uppfinningsrikedomen hos yankees.

Inte utan anledning kallar man ibland vår tidsålder för Maskinåldern. Man behöver bara se sig omkring för att bli på det klara med vilken roll maskiner spelar i vårt liv — vad vi än äter, klär på oss, bor i, läser, leker med, åker med — så har allt vi uträttat någonting att göra med maskiner. Det är omöjligt att uppskatta hur mycket maskinerna har mångfaldigt människans styrka och skicklighet. Åren efter 1865 var de år då maskinen utvecklades mest.

Pengar spelade också en viktig roll vid förändringen av Amerika. Råvarorna fanns, kapitalisterna visste vad de ville och de behövde pengar för att sätta in arbetare och maskiner i arbetet. Deras projekt var så jättelika att ingen ensam människa hade tillräckligt med pengar i hela Förenta staterna för att genomföra planerna. Därför skickade folk i Europa som hade pengar i reserv och ville ha mer pengar, sina pengar till USA för att utnyttjas och betalas tillbaka — med stor vinst.

Råvaror, människor, maskiner och pengar — tillsammans gjorde de Förenta staterna till det rikaste landet i världen. De kapitalister som fick makten i och med inbördeskriget utgjorde den drivande kraften. De kombinerade naturtillgångarna, arbetskraften och kapitalet och skapade det moderna Amerika. De utvecklade landet — ibland med justa, ibland med ohederliga metoder. De blev rika. De blev mäktiga. I allt större utsträckning koncentrerades landets rikedomar till dessa få människors händer. Deras makt växte med deras rikedomar. De blev Förenta staternas verkliga härskare.

Vilka var de viktigaste förändringarna från Lincolns tid fram till vår egen?

Vi har revolutionen inom transportväsendet.

Inbördeskriget stimulerade Förenta staternas industriella tillväxt på alla möjliga sätt men kanske mest när det gällde transportväsendet. Under fyra år var det nödvändigt att transportera

krigsmateriel och trupper från plats till plats så snabbt som möjligt. Järnvägarna utförde den uppgiften — inbördeskriget var det första krig i vilket de spelade en viktig roll. Kriget tvingade fram en snabb utveckling av järnvägarna, och expansionen under fredstid stimulerade deras utveckling ytterligare.

År 1860 fanns fyratusenfemhundra mil järnväg i Förenta staterna.

År 1880 fanns det trettontusenfemhundra mil — tre gånger så mycket.

År 1930 fanns trettioniotusen mil — mer än tillräckligt för att bygga fem dubbla spår runt hela jorden!

De första järnvägsspåren gjordes av nordamerikanskt granvirke med järnskenor ovanpå. I en tid av lunkande oxar och tröga kanalbåtar var det första lokomotivet på skenor i Amerika verkligen en syn för ögat. Byborna i Honesdale, Pennsylvanien, gick man ur huse för att se ”Lejonet från Stourbridge”, som just importerats från England, göra sin jungfrufärd. Detta astmatiska lokomotiv, som gick på ekhjul, med sin ångpanna som släppte ut stora mängder ånga, var ett märkligt föremål. Det puffade och stänkade och skramlade slutligen fram längs spåret med den storslagna hastigheten av sju kilometer i timmen.

Några år senare skrev en upphetsad passagerare på en annan järnvägslinje till en vän: ”I går nådde vi den förbluffande hastigheten av två mil i timmen. Om någon vill åka hastigare blir han tvungen att åka till Kentucky och hyra en blix!”

De första åren var de flesta järnvägar helt korta linjer. Om man gjorde en längre resa var man tvungen att ofta byta tåg. En tid var man tvungen att byta elva gånger om man skulle resa från New York till Buffalo (en sträcka på omkring sextio mil). De som ägde järnvägslinjerna stod ofta i maskopi med värdshusägarna längs resrutten — på det viset fick de kunder. Tidtabellen var så arrangerad att resenärerna var tvungna att stanna och äta lunch eller middag eller övernatta mellan tågen. Det var ett riktigt ordentligt framsteg när flera linjer som ägdes av olika bolag till sist köptes upp och förvandlades till en direkt linje.

Omkring 1860 kunde man, fastän de flesta järnvägslinjer ännu höll sig på östra sidan av Mississippin, resa med järnväg ända till kröken av Missouri-floden. Därifrån till Stillahavskusten var det den färgstarka ponnyexpressen som fraktade post, skakande diligenser skramlade fram med sina lidande passagerare, och långa karavaner av oxdragna vagnar kravlade fram med förnödenheter för gruvsamhällen och bondgårdar. När den första transkontinentala järnvägen var färdig år 1869, då var det slut med oxvagnarna, diligenserna och ponnyexpressen.

Att bygga den första järnvägen tvärs över Amerika var ett jättelikt företag. Två bolag bildades, Central Pacific som skulle bygga österut från Sacramento, och Union Pacific som skulle bygga västerut från Omaha. Billig arbetskraft importerades; kinesiska kulier arbetade för Central Pacific, och irländska immigranter för Union Pacific. Förnödenheter för arbetarna på järnvägen som gick västerut fick fraktas landvägen från Iowa; för dem som gick österut fraktades förnödenheterna den långa vägen runt Kap Horn eller landvägen över Panamanäset (Panamakanalen fullbordades inte förrän 1914). Arbetet utfördes med otrolig snabbhet, tvärs över slätter, floder och berg. En engelsk resenär beskrev järnvägsbyggandet år 1869 på följande vis:

... Så kom de rännande. En ensam häst som drog en lätt vagn galopperar fram till änden av spåret med sin last av skenor. Två män tar tag i en skenända och går framåt, resten av rallargänget håller fast till dess de fått skenan av vagnen. Sedan springer de framåt. På ett kommandoord släpper de

ned skenan på dess plats, med rätt sida upp, mycket försiktigt, medan samma process pågår på andra sidan vagnen. Mindre än trettio sekunder per skena för varje gäng, och på det viset lägger de alltså fyra skenor i minuten! Det är snabbt marscherat. kan man säga, men karlarna vid Union Pacific tar verkligen sitt jobb på allvar. Så fort vagnen är tom tippas den över på ena sidan av spåret för att låta nästa lastade vagn komma fram och sedan tippas den tillbaka på spåret igen; och det är verkligen en syn att se den flyga tillbaka efter ännu en last, driven av en häst i full galopp vid änden av ett rep på sextio eller åttio fot, riden av ett ungt jehu som driver på som en gaining. Tätt inpå det första gänget kommer justerare, spikare och kilare, och de för verkligen ett liv. Det är en storslagen hammarkör som dessa stadiga släggor spelar tvärs över prärien. Den går i tretakt tre slag per spik. Det går tio spikar på en skena, fyra hundra skenor per mile, artonhundra miles till San Francisco. Det är summan av det hela. Vad är produkten? Tjugoen miljoner gånger ska dessa släggor svingas — tjugoen miljoner gånger skall de markera rytmen med sina skarpa slag. innan det storslagna arbetet på det moderna Amerika är färdigt!

Den första transkontinentala järnvägen skulle snart följas av andra. År 1884 fanns det fyra järnvägslinjer som fraktade folk och gods mellan Mississippi och Stilla havet.

Amerikanerna insåg snabbt att transportväsendet var väsentligt när det gällde att bygga upp landet. De hade hjälpt järnvägsbolagen genom att ge dem stora arealer statsägd mark. Gentemot Central Pacific och Union Pacific var kongressen speciellt generös. Båda dessa bolag fick mark som sträckte sig tre mil på båda sidor om järnvägen. Dessutom fick de för varje färdigbyggd engelsk mil järnväg ett lån på mellan 16.000 och 48.000 dollar från kongressen. (De amerikanska affärsmännen visste vad de gjorde när de tog regeringsmakten från söderns plantageägare).

Nu kom cheferna för Union Pacific på ett mycket enkelt sätt att tjäna pengar. Det gick till så här.

Direktörerna i Union Pacific bildade själva ett byggnadsbolag som hette Credit Mobilier. Sedan gav de Credit Mobilier i uppdrag att bygga järnvägen — dvs. de uppdrog byggandet åt sig själva. Så långt var allt väl. Någon måste ju bygga järnvägen. Det var bara det att i sin egenskap av byggnadsfirma krävde de sig själva i egenskap av direktörer för Union Pacific på omkring 40 miljoner dollar mer än det verkligen kostade att bygga järnvägen. På samma sätt betalade direktörerna för Central Pacific till ett byggnadsbolag 120 miljoner dollar för arbete som kostade 58 miljoner. Kapitalisterna ”tog verkligen hand om” amerikanska folkets pengar. Innan staten hade upphört med att dela ut land hade omkring sjuttiofem miljoner hektar, en yta större än alla Nya England-staterna plus New York tillsammans, en yta större än Frankrike, delats ut till järnvägsbolag. Det var inte för inte som inbördeskriget hade utkämpats.

Det var utmärkt att ha järnvägar där de behövdes. Men under den galna jakten efter vinst genom järnvägsbyggande kom många linjer att byggas där de inte behövdes. På många ställen hade man avgjort för många järnvägar — två eller tre linjer där det räckte med en för att sköta all transport. Då slogs de rivaliserande järnvägsbolagen med varann för att få kunderna. Det utbröt ett priskrig i vilket de konkurrerande linjerna sänkte sina priser för att dra till sig kunder. Det gick till sådana ytterligheter att år 1876 en vagnslast kreatur kunde fraktas från Chicago till New York — etthundrafemtio mil — för bara en dollar. Samma år kunde man resa hela vägen från Cleveland till Boston för bara sex dollar och femtio cent. I dag kostar det mer än tio gånger så mycket.

Järnvägar som tvingades sänka sina priser på linjer där de hade konkurrens försökte kompensera för detta genom mycket höga avgifter på linjer där de inte hade någon

konkurrens. Bönderna i väster föll i speciellt hög grad offer för detta galna system. Det fungerade så här: avståndet från Fargo till Duluth är hälften så stort som avståndet från Minneapolis till Chicago. Då väntar man sig naturligtvis att frakten på vete från Fargo till Duluth ska kosta hälften så mycket som det kostar mellan Minneapolis och Chicago. Men nej då. I stället kostade det dubbelt så mycket. Det är inte att undra på att mellanvästerns bönder klagade bittert.

De klagade också över att de män som styrde järnvägarna också styrde domstolar och delstaternas riksdagar. Järnvägarna i väster gav frikort på järnvägen till tjänstemän i delstatsregeringarna, till domare, advokater, präster och journalister. Tydligt gjorde sydstatsjärnvägarna likadant, att döma av denna notis i tidningen *Progressive Farmer* i Raleigh, North Carolina, den 14 augusti 1888: ”Äger de [järnvägarna] inte tidningarna? Är inte alla politiker beroende av dem? Har inte varje domare i den här staten ett frikort i fickan? Kontrollerar de inte alla de bästa juridiska talangerna i staten?”

Förenta staterna var de stora viddernas land. Det rådde skillnader i klimat, nederbörd och jordmån (återigen geografin) som bidrog till att olika regioner specialiserade sig på olika näringar. På det viset fick man den boskapsskötande regionen på prärien i väster, den bomullsodlande regionen i sydstaterna, majs- och vetebältet i centrala och västra Förenta staterna och den fabriksidkande regionen i nordöst. Det var nödvändigt att transportera gods och passagerare mellan dessa regioner. Det var järnvägarna som hade till uppgift att sköta dessa transporter. Eftersom järnvägarna hade byggts på statens mark och med hjälp av statens pengar, tyckte många människor att järnvägarna borde erbjuda landet sina tjänster så billigt och effektivt som möjligt. Men de hade fel. I de flesta fall ansåg järnvägscheferna att järnvägarnas främsta uppgift var att ge vinst — ju större vinst desto bättre. De ansåg inte att de borde ge folket bästa möjliga service för minsta möjliga summa pengar: Tvärtom. De ansåg, som en av dem uppriktigt uttryckte saken, att de borde ”ta ut så mycket trafiken kunde tåla.” Ofta tog de fel, och de priser de krävde var så höga att bönderna inte hade råd att betala frakten och blev ruinerade. Ändå fortsatte järnvägarna att skötas efter principen ”vi gör alit vi kan utan att råka direkt illa ut”.

Det var naturligtvis inte alla järnvägschefer som bara ville roffa åt sig mark och bli rika över en natt. Alla ville tjäna pengar. Men vissa av dem insåg att de kunde tjäna pengar genom att ge verklig service. James J. Hill i Great Northern-bolaget var en av dessa män. Han gjorde som andra järnvägsmän i väster stor reklam om det underbara land hans järnväg passerade igenom. Men det var inte allt. När nybyggare slog sig ned i mängder längs hans järnväg hjälpte han dem på alla sätt. Böndernas problem blev hans problem. Det är ingen liten del av hedern för den framgångsrika koloniseringen av nordvästra Förenta staterna som tillfaller Hill.

Till sist upphörde naturligtvis den blodiga konkurrensen mellan järnvägarna. De många korta linjerna konsoliderades och blev de stora järnvägslinjerna av i dag. Det var ett betydelsefullt steg. Att det skulle följas av fler ohederliga vinstprojekt stod klart för dem som följt järnvägarnas lumpna historia. De utförde nödvändiga tjänster men de skurkaktiga projekt som följde på deras byggande och deras utnyttjande var verkliga skandaler. Järnvägarnas bedrövliga tillstånd i dag i Förenta staterna beror i stor utsträckning på deras bedrägliga och principlösa förflutna.

Inom jordbruket skedde som på alla andra områden stora förändringar efter inbördeskriget. Efter 1865 hänvisades fyra miljoner svarta människor plötsligt till sig själva. De hade ingen jord, inga hem och ingen egendom. Vad kunde de göra? De kunde odla bomull, men de hade ingenting att starta med. De stora plantageägarna, som också hade ägt de svarta, var själva illa

ute. De hade mycken jord men inga pengar att betala löner med.

Så kom det sig att de stora plantagerna bröts upp i små jordlotter och hyrdes ut till vita eller svarta människor. Antingen betalade de sitt arrende kontant eller också in natura. De blev antingen *share tenants* eller *sharecroppers*. *Share tenants* bidrog med egna jordbruksredskap och egna djur och fick nyttjanderätten till jorden genom att lova betala ägaren en bestämd del av skörden — en fjärdedel eller en tredjedel. *Sharecroppers* hade det mycket värre. De hade varken redskap eller boskap och i många fall inte heller mat åt sig och sina familjer. De hade ingenting utöver sin arbetskraft. Den del av skörden ägaren tog från dem var därför större — hälften eller ännu mer.

Ägaren tog också av skörden vad han hade försett sina arrendatorer med i form av utsäde, gödningsmedel och mat. Arrendatorerna, både svarta och vita, var helt prisgivna åt jordägaren. Det var han som skötte försäljningen av skörden; han stod för bokhållningen; han tog vilket pris han ville för mat som han försåg bönderna med; han lade vanligtvis till en skandalöst hög ränta och en avgift för ”tillsyn”. Det var därför inte förvånande när man gått genom räkenskaperna, att arrendatorerna ofta fann att de häftade i skuld till ägaren — om de hade tur gick det jämnt upp.

Hur arrendesystemet fungerade illustreras bäst av följande anekdot som är en av hundratals likadana: ”En arrendator som erbjöd fem balar bomull till försäljning fick efter en hel del räkande hit och dit veta att hans bomull exakt motsvarade hans skulder. Förtjust över chansen till vinst detta år rapporterade arrendatorn att han hade ännu en bomullsbal som han ännu inte tagit in. 'Fan också', sa bonden, 'varför sa du inte det med detsamma? Nu blir jag tvungen att räkna allt en gång till så att det går jämnt upp.’”

Det framgår tydligt av denna anekdot att skillnaden mellan det gamla slaveriet och det nya arrendesystemet inte var särskilt stor. Det är ett föga känt faktum att det i dag i södern är fler vita än svarta som är invecklade i det nya slaveri som arrendesystemet utgör.

Men förändringarna i det amerikanska jordbruket efter inbördeskriget är inte bara historien om denna grundläggande förändring av söderns näringsliv. Det är historien om en revolution som var så omfattande att den kom att förändra människors levnadssätt inte bara i Amerika utan också i Europa. På femtonhundratalet hade flödet av guld och silver från Amerika till Europa fört med sig en prisrevolution som spelade en enorm roll i den gamla världens historia; under artonhundratalet förde ett annat flöde — denna gång av jordbruksprodukter — med sig ännu en revolution i den gamla världens näringsliv.

Efter inbördeskriget blev Förenta staterna en stor industrination, men det blev också en stor jordbruksnation. I själva verket var det främst på grund av jordbrukets enorma expansion (vilket gjorde Amerika till världens kornbod) som Förenta staternas överskottsproduktion inom jordbruket blev den export som hjälpte Amerika att betala för den nödvändiga importen av både varor och pengar. Det var jordbrukets expansion som gjorde det möjligt för Förenta staterna att betala sina ständigt växande skulder till kapitalisterna i den gamla världen.

På samma sätt som inbördeskriget hade tvingat fram expansionen av järnvägsnätet tvingade det också fram en expansion av jordbruket. Tusentals män befann sig vid fronten — de måste få mat. Pengar behövdes för att fortsätta kriget. Jordbruket klarade av det. År 1860 exporterade Förenta staterna 17 miljoner skäppor vete; 1863 exporterade USA 58 miljoner skäppor. Medan exporten av bomull krympte till nästan ingenting (på grund av nordstaternas blockad) skedde mer än en tredubbling av exporten av vete. Brödet vann över bomullen — ett telegramaktigt sätt att uttrycka inte bara nordstaternas seger över södern utan också de stora

farmernas intåg på scenen, — och de stora farmerna låg i västra USA.

Vad som hade börjat under krigsåren fortsatte under fredsåren. Hemmansägarakten av år 1862 som gav gårdar på 160 tunnland åt var och en som slog sig ned i västra USA var en kraftfull magnet. Immigranter fortsatte välla in i Förenta staterna. De 31 miljonerna amerikaner år 1860 hade blivit nästan dubbelt så många år 1900. Många av dem gick till jordbruket. Antalet gårdar nästan tredubblades mellan 1860 och 1900; det gällde också åkerarealen. Värdet av jordbruksegendomarna i landet (inklusive jord, byggnader, maskiner och boskap) var 7.980.000.000 dollar år 1860; 1900 var det 20.439.000.000 dollar.

Den här tablån berättar hela historien (tusental):

År	Befolkning	Antal gårdar	Utökad areal	Total areal	Värdet av jordbruksegendom
1860	31.443	2.044	163.110	407.212	7.980.493
1870	38.558	2.659	188.921	407.735	8.944.857
1880	50.155	4.008	284.771	536.081	12.180.501
1890	62.947	4.564	357.616	623.218	16.082.267
1900	75.994	5.737	414.498	838.591	20.439.901

Den kanske bästa antydningen om vad som höll på att hända finns i kolumn fyra - den areal som man lade under plögen. Tabellen visar att under en fyrtioårsperiod upplades en kvarts miljon tunnland - mer än hela den produktiva arealen i Italien, Tyskland och Frankrike tillsammans!

Något mycket viktigt som dessa siffror inte visar var att fastän *antalet* människor som gick till jordbruket ökade, minskade *procenttalet* jordbrukare i proportion till procenttalet folk i andra sysselsättningar. I början var jordbruk den främsta sysselsättningen för de flesta amerikaner; 1860 var sju av tio amerikanska arbetare jordbrukare. År 1870 var det bara fem av tio, och år 1900 var talet nere i tre och en halv av tio.

Procentuell fördelning av yrkesverksamme personer 16 år och däröver, 1870-1900

Yrke	1870	1880	1890	1900
Jordbruk och liknande	52.8	48.1	41.2	35.9
Gruvverksamhet	1.5	1.6	1.8	2.1
Fabriksindustri och mekanisk industri	22.0	24.8	26.3	27.5
Handel och transport	9.1	10.7	13.6	16.3
Kontorsarbete	1.7	2.0	2.5	2.8
Hushåll, personliga tjänster	9.6	8.8	9.7	10.0
Offentliga tjänster	.6	.7	.9	1.0
Fria yrken	2.7	3.3	4.0	4.4
Summa	100.0	100.0	100.0	100.0

Men fastän andelen jordbruksarbetare i förhållande till den totala befolkningen sjönk på det här viset, så producerades ändå mer och mer jordbruksprodukter. Hur gick det till? Det berodde på att samtidigt som procentandelen jordbrukare gick ned, så gick produktionen per tunnland och per anställd person upp. Detta var möjligt framför allt på grund av ökande användning av maskiner, på grund av ett rationellt bedrivet jordbruk och specialisering.

Bonden i Amerika hade i början sått och skördat på i stort samma sätt som bönderna i det gamla Egypten. Med böjda knän eller med ryggen dubbelvikt skar bonden sitt vete med den gamla handskäran. Det gick långsamt. Att skörda ett enda tunnland vete innebar flera dagars

arbete. Lien, som i själva verket var en förlängd hacka, var en förbättring. Den kunde svingas med båda händerna av en man som stod upprätt. Avläggaren (the cradle) var en förbättring av lien därigenom att den skar säden med agnarna pekande i en och samma riktning. Det gjorde att det gick lättare och snabbare att samla in säden och binda den i vålmar. Detta gjorde det möjligt för en stark karl att skörda omkring två tunnland säd på en dag.

Bonden hade bara tio dagar på sig för att hämta in säden. Inte ett enda av dessa handredskap dög att hugga allt han kunnat så på den korta tid som stod till buds. Resultatet blev att tunnland och åter tunnland av säd måste lämnas på rot och blev foder åt boskapen. Skördetiden var en tid av hårt arbete för varje människa som kunde sättas i jordbruksarbete. Den gamla yankee-stimulansen till snabbt arbete, whiskyflaskan, var mycket i omlopp under skördetiden.

Efter att säden skurits för hand, bands den för hand, och tröskades sedan med en slaga, återigen för hand. Därefter lades den i säckar för hand och fraktades till marknaden. Det var en lång och mödosam process - alltför långsam för att förse världens växande befolkning med tillräckliga mängder brödsäd. Men det var den industriella revolutionens tidålder, och maskiner löste problemet.

McCormicks skördemaskin prövades första gången år 1831. Försöket var framgångsrikt. Därefter uppfanns skördetröskor. Sedan kom man med förbättringar - och därefter ännu fler förbättringar. De nya maskinerna drevs av hästar eller mulåsnor. På 1900-talet introducerades den bensindrivna traktorn som ersättning för hästarna och mulåsnorna. Fler förbättringar följde. I dag går på stora moderna farmer en kombinerad traktor- och skördetröska tvärs över åkrarna och lämnar en tre meter bred väg efter sig. Den skär vetet, tröskar det och lägger det/ i säckar — en verklig fabrik på hjul! De två karlar som sköter maskinen utför tvåhundra personers arbete, så som man arbetade på det gamla viset. ”Kombinationen” har drivit bort hela arméer av jordbruksarbetare från åkrarna. På liknande sätt har traktordrivna plogar, mekaniska potatis- och bomullsplockare, majssåningsmaskiner, höbärgningsmaskiner och dussintals andra maskiner fullständigt revolutionerat jordbruksmetoderna och friställt tusentals jordbruksarbetare, samtidigt som produktionen ökat enormt. Det har uppskattats att från 1865 till våra dagar har jordbruksarbetarna blivit åtminstone 500 procent mer effektiva.

Det under som maskinerna åstadkommit inom jordbruket har beskrivits på följande mycket levande sätt: ”Här har vi 640 tunnland. En aktiv karl skulle före maskinkraftens ankomst ha arbetat hela livet för att odla upp en liten del av jorden. Om maskinkraften inte hade uppfunnits, hade denne man kanske satt spaden i sin jord år 1432. I dag skulle i så fall — men inte med samma spade — hans sonsonson osv. sonsonson just ha avslutat en femhundraårig uppgift. Men tack vare de omtänksamma herrar som införde maskinkraften i vår värld kan tre män med traktor och plogar vända varje jordtorva på dessa 640 tunnland inom loppet av trettiosex timmar.”

Det fanns också andra skäl till att jordbruket blev effektivare. År 1890 markerade slutet på drömmen om det öppna landet i väster. Slutet på den drömmen innebar också att det blev slut på all fri jord. Markvärdestegringen innebar att bonden måste se till att få mesta möjliga avkastning från sin jord. Det var inte längre billigare att skaffa sig ny jord än att gödsla den gamla. Nu var bonden tvungen att intressera sig för gödningsmedel och för vetenskapligt jordbruk i alla dess former. Den intelligente bonden började välkomna den hjälp han fick från experimentverksamhet vid jordbrukshögskolorna; han började skicka efter de informationsbulletiner som publicerades av amerikanska jordbruksdepartementet. Vad blev resultatet? Vad hade de arbetsbesparande maskinerna och de vetenskapliga metoderna för

inverkan på jordbruket?

Jo, de gjorde det möjligt för varje amerikansk farmare att producera mer än någonsin förut tidigare på mycket kortare tid. Produktionen per arbetare ökade, samtidigt som man använde mindre tid.

1855 tog det sålunda 4 1/2 timme mänskligt arbete för att producera 1 skäppa majs

1895 tog det 2 timmar mänskligt arbete för att producera 3 skäppor majs

1832 tog det 3 timmar mänskligt arbete för att producera 1 skäppa vete

1895 tog det 1 timma mänskligt arbete för att producera 6 skäppor vete

När det gällde majs halverades arbetstiden, men ändå var avkastningen tre gånger så stor som tidigare. När det gällde vete minskades arbetstiden till en tredjedel; ändå var avkastningen sex gånger så stor. Förbättringar och uppfinningar sedan 1895 har ytterligare ökat avkastningen och minskat arbetstiden.

Under perioden efter inbördeskriget förändrades också jordbrukets karaktär. Tidigare var genomsnittsbonden i USA praktiskt taget självförsörjande. Han producerade vad han behövde på sin egen gård. Behövde han bröd? Hans majs- och veteåkrar försåg honom med brödsäd. Ville han ha smör, ost, mjölk, kött? Hans boskap försåg honom med allt detta. Behövde han kläder? Hans åkrar försåg honom med lin för linne, och hans får försåg honom med ull. Behövde han verktyg? De enkla verktyg som han själv inte kunde förfärdiga framställdes av bysmeden. Produkterna från hans gård tillfredsställde hans egna behov — om det blev någonting över sålde han det för att betala skatten eller köpa något lyxföremål som inte kunde framställas på gården. Det var produktion för direkt användning.

Med tiden förändrades allt detta. Bonden framställde inte längre allt han behövde för egen räkning utan höll sig till odlingen av en eller två grödor. Han var inte längre självförsörjande. Han blev specialist. (Specialiseringen blev också något som utmärkte den nya industrin). Han blev vetefarmare, eller majsfarmare, eller boskapsskötare eller fruktodlare. Då måste han också alldeles som stadsbon köpa de flesta saker han behövde. Specialisering innebar för det mesta en bättre produkt i större kvantiteter, eftersom han ägnade all sin tid och energi åt sin specialitet. Samtidigt var det farligt; han ”satsade allt på ett kort” — förlorade han det så förlorade han alltihop. Om det blev missväxt hade han ingenting att sälja; om skörden slog över hövan väl ut, hade han för mycket att sälja. Specialisering var farligt eftersom det inlemmade honom i den kapitalistiska ekonomin med alla dess fluktuationer. Produktion för eget behov var en sak, produktion för utbyte var någonting helt annat. Den specialiserade farmaren lärde sig den läxan.

Utöver specialiseringen bidrog också den ökande användningen av maskiner till att bonden blev underställd den kapitalistiska ekonomin. Hans gamla hacka eller lie var ineffektiv jämfört med skördemaskinerna, men den kostade mycket lite (ibland gjorde han den själv) och den höll en hel livstid; de nya maskinerna var dyra — det kostade mycket pengar att köpa dem. Och ändå var han tvungen att köpa dem — konkurrensen från andra mekaniserade jordbruk tvingade honom till det. Det blev en nödvändighet för bonden att skaffa sig mer och mer kapital.

Nu var det emellertid något helt annat att vara bonde i det amerikanska kapitalistiska näringslivet efter inbördeskriget än det var att vara industriidkare. Det var industrins ledare som satt i sadeln — när de klatschade med spöt hoppade staten som de ville. För industriherrarna fanns det höga skyddstullar som höll uppe priserna på de varor de sålde — de varor som bönderna måste köpa. För bonden fanns det inga skyddstullar för jordbruksvaror —

de varor han måste sälja. För industriherrarna fanns möjligheten att gå samman i karteller och kontrollera priserna; för bönderna var det mycket svårare att organisera sig och därför kontrollerades inte jordbrukspriserna. För industriidkarna fanns alla fördelar förknippade med en position där man kan utnyttja andra människor; för bönderna fanns alla nackdelar förknippade med en position där man blir utnyttjad. Från inbördeskrigets slut fram till sekelskiftet expanderade jordbruket, men böndernas vinster expanderade definitivt inte. Farmarna arbetade hårt för ringa vinst eller ingen vinst alls. De hade många problem.

Den gamla kampen mellan bönderna och naturens destruktiva krafter fortsatte naturligtvis. Farmarna på de stora prärierna i väster råkade speciellt illa ut. Ofta härjade så våldsamma snöstormar att människor gick vilse och frös ihjäl bara när de gick från huset till ladugården för att utfodra boskapen. Det fanns andra tillfällen då en allvarlig torrtid kunde fortsätta i all oändlighet medan heta vindar fick skörden att vissna på rot. En mera ovanlig hemsökelse var gräshoppor. Plötsligt dök gräshopporerna upp i väldiga svärmar och åt och förstörde varje sädeskorn inom synhåll. (Dessa gräshoppor fick t.o.m. tågen att stanna. Så många tusen täckte spåren att det inte längre blev någon friktion mellan hjulen och spåren och tåget tvingades stanna). Snöstormar, torka, gräshoppsvärmar, hagel, heta vindar — bonden visste att han var tvungen att kämpa mot allt detta — det fanns ingen utväg.

Men han protesterade mot svårigheter som han ansåg att andra människor bar ansvaret för. Han protesterade mot att bli utnyttjad, mot att andra tog största vinsten av hans arbete.

Han närde agg till järnvägarna på grund av deras ohederliga affärsmetoder.

Han närde agg till männen i spannmålmagasinen. De lurade honom genom en orättvis gradering av hans vete. Det kanske bara fanns ett spannmålmagasin i hans stad och det var dit han var tvungen frakta sitt vete. Där inspekterade köparen hans vete och bestämde dess gradering. Om han sa att det var sekunda vete så var det sekunda vete och farmaren hade inget att säga om den saken. Många farmare visste att deras vete graderades under sin verkliga kvalitet, men de kunde ingenting göra. Farmaren var arg på männen i spannmålmagasinen som köpte hans vete till lågkvalitetspriser och sedan åter sålde till de högkvalitetspriser som han själv borde ha fått.

Bonden närde agg till industriidkarna som krävde höga priser för de saker han köpte, medan han själv fick låga priser för vad han sålde. Bonden köpte i en tullskyddad marknad med höga priser och sålde på en öppen marknad.

Han närde agg till penningutlånarna, bankerna, den penningägande klassen i allmänhet. De hade det kapital som han var i så stort behov av, och de utnyttjade hans stora behov. Om han ville ha ett lån på sin skörd så var det de som bestämde om han skulle få det eller inte — och om de gav honom ett lån så kunde man vara säker på att räntan skulle bli hög, alltför hög. Deras ränta på hans inteckningar var ytterligt hög. Låga priser på hans jordbruksprodukter gjorde det allt svårare för honom att betala tillbaka vad han var skyldig — när han inte kunde betala tog de penningstarka herrarna gården ifrån honom.

Farmaren var bitter mot kapitalisterna. Han instämde med Mary Elizabeth Lease från Kansas som år 1890 sade: ”Wall Street äger landet. Det är inte längre en folkets regering utan en regering som tillhör Wall Street. Gemene man i detta land är slavar, och monopoliet är deras herrar. Västern och södern ligger bundna och utsträckta i stoftet inför de industriägande öststaterna. Det är penningen som härskar ... Folket utplundras för att berika sina herrar ... Folket är illa ansatt. Penningens blodhundar som förföljt oss så långt bär se upp.”

Från 1870-talet fram till 1896 omsatte bönderna sina klagomål i direkt handling. De följde rådet från en av sina ledare som sade: ”Vad ni farmare bör göra är odla mindre och bråka mer.”

I vissa delar av landet gick de samman i politisk aktion, bildade sällskap som kallades ”Granges” (vilket egentligen betyder ladugårdar) och valde in folk som var på deras sida i de delstatliga riksdagarna. År 1876 fick de igenom lagar som fastslog järnvägspriserna och lagerpriserna för vete i enlighet med vad de tyckte var skäligt. De gick till aktion mot kapitalisterna.

Men kapitalisterna var för starka för dem.

Järnvägarnas advokater pläderade inför Förenta staternas högsta domstol och hävdade att de delstatliga legislaturerna inte hade rätt att bestämma järnvägarnas tariffer. Högsta domstolen gav farmarna rätt. Det ena fallet efter det andra togs upp inför domstolen, och varje gång förklarade domstolen att de delstatliga organen hade rätt att bestämma järnvägarnas tariffer — att det var dessa och inte de federala domstolarna som skulle bestämma de tarifferna. Domstolen fattade sig kort och enkelt: ”Där privategendomen äger allmänt intresse må delstatsförsamlingen fastslå vad som skall anses skälig betalning för dess nyttjande. Detta är bindande både för domstolarna och för folket. Om detta inte gått ordentligt till är det till delstatsförsamlingen, inte till domstolarna man måste gå för att få en ändring.”

Men kapitalisterna fortsatte sin kamp. Tiden gick. Nya domare utsågs för att ersätta de gamla som hade dött. En ny rad fall togs inför domstolarna och nya utslag fälldes. År 1889 gick högsta domstolen emot sina beslut från 1876 och därefter och beslöt att den hade rätt att avgöra huruvida de avgifter som bestämts av delstatsförsamlingarna var skäliga. Kapitalisterna hade vunnit. Från och med den tidpunkten måste varje attack på privategendom från de delstatliga riksdagarna (vilkas medlemmar var valda av folket) godkännas av högsta domstolen (vars medlemmar utnämndes av presidenten med senatens godkännande). Som historien senare visade gav högsta domstolen mycket sällan sitt medgivande till en attack på privategendomen. Den styrande klassen hade fått en säkerhetspärr mot attack.

Farmarna i delar av västern och södern var topp tunnor rasande. De utkämpade en sista strid för jordbruket mot industrins kapitalisthajar. Programförklaringen för deras *People's Party* år 1892 ger en föreställning om hur de uppfattade situationen och hur de ville förändra den:

Frukterna av miljoner människors arbete stjäls med största fräckhet för att bygga upp kolossala förmögenheter åt några få ...

Rikedomen tillhör den som skapar den, och varje dollar som tas från den enskildes tränga arbete utan motprestation är ren stöld. Om någon inte vill arbeta, skall han inte heller äta ...

Vi är förvissade att den tid är inne då järnvägsbolagen antingen kommer att äga folket eller folket järnvägsbolagen . Eftersom transportväsendet innebär påtagna serviceåtgärder och är en nödvändighet för allmänheten, bör det vara staten som äger och driver järnvägarna i folkets intresse ...

Eftersom telegraf- och telefonnätet lika mycket som postväsendet är en nödvändighet för spridningen av nyheter, bör de ägas och drivas av staten i folkets intresse ...

Vi kräver att penningcirkulationen snabbt ökas till inte mindre än femtio dollar per capita.

Vi kräver en progressiv inkomstskatt.

Vi kräver att staten inrättar postsparbanker för att folket där skall kunna sätta in sina besparingar i trygghet ...

Deras vrede gentemot järnvägsbolagens missgrepp var klar och tydlig. Det botemedel de föreslog var att staten skulle äga och driva dem — på samma sätt som postväsendet.

Deras krav på en ökning av ”penningcirkulationen” var de skuldsattas gamla rop efter billiga pengar. Farmarna ville att mer pengar skulle tryckas så att dollarn skulle gå ned i värde och de priser de fick för sina varor skulle bli högre. Om mer pengar trycktes, skulle det hjälpa dem som var skyldiga pengar. Om man inte tryckte mer pengar, skulle det hjälpa penningutlånarna.

Deras krav på inkomstskatt följdes senare av amerikanska kongressen år 1894. Lagen krävde 2 procents inkomstskatt på alla inkomster över 4000 dollar — det var naturligtvis ett belopp som gjorde att bönderna och arbetarna inte berördes. Det var skatt på de rika, och de rika var emot det. Återigen kom högsta domstolen till de rikas hjälp. Fastän inkomstskatt hade indrivits under inbördeskriget, förklarade högsta domstolen år 1895, med fem röster mot fyra, att en sådan skatt var oförenlig med amerikanska grundlagen! Tidningen *New York Sun* som var mycket ängslig inför den bittra kampen mellan fattiga och rika, hälsade beslutet med stor glädje. Dess chefredaktör skrev: ”Med fem röster mot fyra står domstolen bergfast.” Det tog arton år av förenade ansträngningar från bönder och arbetare att komma åt kapitalisterna bakom den privilegiernas klippa som utgjordes av Förenta staternas högsta domstol. År 1913 antogs till sist inkomstskattillägget till Förenta staternas grundlag och blev landets lag. Nu hade till sist kongressen rätt att beskatta inkomster. (Men för de mycket rika fanns det kryphål i de skattelagar som nu infördes. År 1937 informerade finansminister Morgenthau presidenten och kongressen om åtta utstuderade metoder ”som nu användes av skattebetalare med höga inkomster för att undvika de skatter som de normalt skulle behöva betala”.)

Fastän James Weaver från Iowa, farmarnas kandidat för presidentposten år 1892, inte vann valet, fick han ändå mer än en miljon röster. I åtskilliga stater i västern svepte Folkets parti in sina kandidater i delstatsregeringarna.

Den bittraste striden mellan bönderna och kapitalisterna kom i 1896 års val. Böndernas organisationer gav den demokratiska kandidaten William Jennings Bryan sitt stöd medan de penningstarka herrarna stödde William McKinley, den republikanske kandidaten.

Det blev en mycket spännande kampanj. Bryan var en underbar talare. Han reste land och rike kring, höll ständiga tal. Han talade till landets bönder och arbetare: ”På vems sida skall det demokratiska partiet kämpa? På de sysslolösa kapitalägarnas sida eller på de kämpande massornas sida? ... Det demokratiska partiets sympatier ... är på de kämpande massornas sida ...”

”Det råder två uppfattningar om statsmakten. Det finns de som tror att om man bara stiftar lagar för att gynna de rika, så kommer deras välfärd att sippra ned till dem som befinner sig nedanför. Det demokratiska partiet anser att om man stiftar lagar för att gynna massorna, så kommer massornas välstånd att stiga uppåt och gynna varje samhällsklass ovanför dem.”

Medan Bryan höll sina sexhundra tal i tjugonio delstater med hjälp av en kampanjfond på 300 000 dollar höll Mark Hanna, en kapitalist från Cleveland, på att samla in pengar från industriidkare och bankirer för att stödja McKinley, som var deras kandidat. Han var bra på att samla in pengar, och kapitalisterna stödde McKinley med över 4 miljoner dollar! Det var mycket pengar och stor hjälp för partiet; insamlingspengarna bekostade tonvis av broschyrer som förklarade för folket att nyckeln till välstånd var att välja McKinley; man skaffade banderoller, affischer, flaggor och märken att sätta på bröstet, och alla förkunnade de att landet behövde McKinley; man hyrde orkestrar som gick i spetsen för McKinley-parader; man betalade fjortonhundra talare som lovade arbetarna att valet av McKinley skulle innebära ”ett

välförsett skafferi” (på samma sätt lovade presidentkandidaten Hoovers män väljarna trettio-två år senare att de skulle få ”en bil i varje garage och en kyckling i varje gryta”); och pengarna hjälpte till att övertyga tidningsredaktörer i Amerikas småstäder att en tidning gjorde klokt i att stödja McKinley.

Och inte nog med det. Kapitalisterna kunde göra mer för sin sak än att bara donera pengar. Fabriksägare kunde terrorisera sina arbetare så att de till sist trodde att en seger för Bryan skulle innebära att fabriken måste stänga och de förlora sitt arbete; affärsmän kunde beställa nya varor samtidigt som de förklarade att om Bryan vann så skulle de annullera orden; bankirerna kunde informera bönderna att en seger för Bryan skulle innebära att banken inte kunde vänta längre på de pengar bönderna var skyldiga.

Bryan förlorade.

Fast elektorsrösterna stod 271 mot 176, var de direkta rösterna 7.035.638 för McKinley mot 6.467.946 för Bryan. Med en marginal på mindre än 600.000 röster hade den starkaste utmaningen mot kapitalisternas växande makt förlorat.

Vachel Lindsay har gett oss en oförglömlig bild av segrarna i den stora striden:

Boy Bryans nederlag
 Nederlag för västerns silver
 Nederlag för vetet
 Pappersexercisens seger
 och militars av plutokrater
 med dollartecken på sina kavajer
 klockkedjor med diamanter på sina västar
 och damasker på fötterna
 Väktarnas seger
 Plymouth Rock
 Och all denna husägarnas inavel
 De finas seger

Mer Material, Människor, Maskiner, Pengar

Efter att ha ägnat så många sidor åt berättelsen om jordbrukets expansion efter 1865 kan det verka motsägelsefullt att nu säga att denna period markerade förvandlingen av Förenta staterna från jordbruksnation till en industrination. Ändå var det precis vad som hände. Hur stor revolutionen inom jordbruket än var, så var revolutionen inom industrin ännu större. Efter inbördeskriget blev Förenta staterna världens mäktigaste industrination.

Industriproduktionens värde (i miljoner dollar)

	1860	1894	1929
Storbritannien	2.808	4.263	
Frankrike	2.092	2.900	
Tyskland	1.995	3.357	
Förenta Staterna	1.907	9.498	69.961

År 1860 hade Förenta staterna legat fyra bland världens nationer. År 1894 hade USA tagit klivet fram till första plats. Medan industriproduktionens värde i Förenta staterna 1894 var nästan fem gånger så stort som det hade varit år 1860, hade det inte ens fördubblats i någon av de övriga nationerna.

Denna tabell är viktig när det gäller att visa Förenta staternas förändrade position i förhållande till de övriga stora industrinationerna. Lika avslöjande är en annan serie siffror som mer detaljerat visar landets förbluffande tillväxt inom industrin från 1859 till 1899. Under denna fyrtioårsperiod

ökade antalet företag ... tre gånger
 ökade antalet löntagare fyra gånger
 ökade värdet av industriprodukterna sju gånger
 ökade det investerade kapitalet nio gånger

Industrins tillväxt i Förenta staterna (inbegripet alla fabriker, allt hantverk och alla småindustrier) i tusental

År	Antal företag	Lönearbetare	Produkternas värde	Investerat kapital
1859	140	1.311	1.886.000	1.009.000
1869	252	2.054	3.386.000	2.118.000
1879	254	2.733	5.370.000	2.790.000
1889	355	4.252	9.372.000	..
1899	512	5.306	13.014.000	9.835.000

”År 1890 var för första gången det sammanlagda värdet av landets industrivaror redan större än värdet av dess jordbruksprodukter; ytterligare tio år senare var industriprodukterna värda dubbelt så mycket som produkterna från bondgårdar, fruktträdgårdar och mejerier.”

Den ökade användningen av maskiner och energi var den kanske främsta orsaken till dessa enorma framsteg inom industrin från inbördeskriget och framåt.

Under hantverksåldern var arbetaren allra viktigast. Det var han som tänkte, planerade och utförde det arbete som lades ned på den produkt han tillverkade. Verktuget var helt enkelt ett bihang till arbetarens egen yrkesskicklighet.

Den moderna industrin har förändrat allt detta. Nu är det verktyget som är viktigast. Arbetaren har helt enkelt blivit ett bihang till verktyget. Arbetarens yrkesskicklighet har överförs på verktyget. I stället för en yrkesskicklig arbetare plus ett oskickligt verktyg har vi nu ett yrkesskickligt verktyg plus en grovarbetare.

Vid General Motors bilfabriker sköter en arbetare en stansningsmaskin som drillar trettio hål i ett motorblock för en Chevrolet i en enda operation. Exaktheten i borrhålen beror inte på arbetarens skicklighet utan på maskinens skicklighet. Och maskinen gör inga misstag. Den utför borrhålsarbetet mer exakt än den skickligaste arbetare skulle kunna göra utan dess

hjälp.

Lägg också märke till att utöver ”överföringen av yrkesskicklighet” har det också skett ”ett överförande av tänkandet”. Utan maskinens hjälp skulle den yrkesskicklige arbetaren tvingas tänka också på var borrhålen ska placeras. Med maskinen behöver han inte tänka vidare på den saken. Det har tänkts en gång för alla av maskintillverkaren. Den utbildade maskinskö-taren behöver bara placera motorblocket på dess plats, så gör maskinen resten.

Detta är bara en av miljoner maskiner som utför liknande underverk i Förenta staterna varje dag och inte bara i Förenta staterna utan i andra industrialiserade nationer i världen också. Men det är i Förenta staterna som maskinen kommit till sin mest omfattande användning. Och det är i Förenta staterna som massproduktionen har nått zenit.

Det berättas om ett intressant experiment som en engelsk industriidkare företog med tre amerikanska bilar av samma märke — till exempel tre Chevrolet eller tre Ford. Han lät tre av sina män köra bilarna backe upp och backe ned över en lång sträcka engelska vägar. När bilarna hade återkommit efter sin tur fick några arbetare order att ta isär dem och slänga delarna i en enda hög. Varje skruv, mutter, hjul, däck och axel togs från sin ordinarie plats och kastades i den stora högen. Därefter blandade man ytterligare samman alla de olika delarna. Därefter fick arbetarna i uppdrag att ta ut delar ur högen och sätta samman tre bilar igen. Det gjorde de. När bilarna hade plockats samman hoppade de tre förarna in i dem, startade omedelbart och gjorde samma tur som de gjort tidigare. Engelsmannen hade demonstrerat massproduktionens grundläggande princip — framställningen av standardiserade utbytbara delar.

Eli Whitney hade för länge sedan, på 1800-talet, kommit på idén med standardiserade utbytbara delar och hade gjort muskötter åt amerikanska staten med den metoden. Men han hade inga av den moderna industrins underbara arbetsmöjligheter. På hans tid kunde en svarvstol bäras på en mans rygg. Dagens svarvstolar är jättelika historier som kan hamra ut stålbitar som är femton meter långa och tre meter i diameter.

Standardiserade utbytbara delar innebär helt enkelt att varje del måste vara lik varje annan del. Inte nästan identisk utan fullständigt identisk. Det skulle inte ha varit möjligt för ett antal år sedan. Men i dag då det finns mätinstrument som kan mäta miljondelar av en millimeter och då det finns ytterst exakta maskiner som inte begår misstag (man har eliminerat den mänskliga faktorn så mycket som möjligt), framställs fullständigt identiska delar med förbluffande snabbhet.

När man nu har utbytbara delar så är nästa steg inom massproduktionen att sätta samman dem till en färdig produkt — bil, skrivmaskin, traktor och så vidare. I moderna fabriker har sammansättningen blivit så systematisk att det går en ständig ström av separata delar fram till det löpande bandet längs vilket det står arbetare med någon liten form av yrke. Gå till exempel genom Ford-fabrikerna. Se hur chassit på den ena bilen efter den andra stadigt rör sig framåt medan arbetare sätter på en stänkskärm här, ratten där, motorn, hjulen — varje del passar direkt, och det behövs bara några snabba rörelser för att sätta det på plats. Det löpande bandet fortsätter rulla — alla delar av en bil sätts samman på en timma, åtta hundra bilar sätts samman i en fabrik på en arbetsdag! Detta visar tempot i den moderna industrin.

Massproduktion krävde att man standardiserade delarna. Standardiseringen möjliggjordes bara genom att man utvecklade fantastiskt exakta maskiner. Dessa maskiner kunde framställas bara därför att man utvecklade en rad ”maskiner som gör andra maskiner” — inom vad vi på svenska kallar verkstadsindustrin. Svarvstol, drill, slipmaskiner, bormaskiner och fräs-

maskiner är viktiga medlemmar av denna grupp. Det är de maskiner som framställer andra maskiner. Och de är de enda maskiner som kan framställa sig själva. En cementblandare kan blanda cement, men den kan inte framställa andra cementblandare. Men verkstadsmaskinerna kan i kombination med varandra framställa kopior av sig själva — de kan framställa fler svarvar, hyvelmaskiner, kopplade skärmaskiner, slipmaskiner och borrar. De är basverktygen för den moderna industrin.

Hand i hand med den ökade användningen av maskiner kom ökningen i utnyttjandet av energin. Vissa människor kallar vår tid Energiåldern. Under femtionio år från 1870 till 1929 ökade den installerade kraften inom industrin med 2000 procent!

Det här är siffrorna:

1870 2 miljoner hästkrafter
1900 10 miljoner hästkrafter
1929 42 miljoner hästkrafter

Massproduktionen och användningen av energidrivna maskiner förklarar delvis Förenta staternas enorma tillväxt som industrination. Det fanns andra skäl. Det går inte att driva industri utan råvaror. Förenta staterna var rikt när det gällde råvaror, speciellt sådana som behövs för en industrination. Det ägde naturtillgångar som ingen annan nation i världen kunde uppvisa.

Det vore ingen mening med att framställa varor om inte folk köper dem — det måste finnas en marknad. Med en ständig invandring från Europa växte en inhemsk marknad av väldiga proportioner. Under bara åtta år från 1920 till 1928 växte befolkningen i Förenta staterna, trots att det under denna period rådde inskränkningar av invandringen med mer än hela befolkningen i Norge, Sverige och Danmark tillsammans! Efter 1900 var handeln mellan de olika delstaterna i USA större än hela den sammanslagna utrikeshandeln för de ledande länderna i Europa. Det var naturligtvis denna stora masskonsumtion av varor som gjorde massproduktionen lönsam.

Invandrarna fyllde också en annan funktion när det gällde att göra Förenta staterna till en stor industrination. De utgjorde en ändlös reservoar av billig arbetskraft. Under inbördeskriget hade nordstaternas industriherrar i nordstaterna i kongressen genomdrivit en lag om kontrakterad invandring som gjorde det möjligt för dem att skicka agenter utomlands för att importera arbetare på kontrakt. Amerikanska Emigrantkompaniet i Connecticut beskrev vid bolagsbildandet sin målsättning som ”att importera arbetare, i synnerhet yrkesskickliga arbetare från Storbritannien, Tyskland, Frankrike, Schweiz, Norge och Sverige, åt industriidkare, järnvägsbolag och andra arbetsgivare i Amerika.”

På västkusten löste företagen sitt arbetskraftsproblem genom att importera kinesiska kulier, japaner och filippiner — som skulle arbeta för låga löner. I Texas var mexikaner lösningen.

Det förelåg inga handelshinder mellan de amerikanska delstaterna. Det var mycket viktigt. Eftersom Europa var uppdelat i många nationer som skiljer sig åt vad gäller språk och sedvänjor, så var det inte möjligt att genomföra något smidigt utbyte av varor.

Men i Förenta staterna kunde industrivaror från öststaterna göra den långa resan genom den ena staten efter den andra, stater som ofta var många gånger större än en del europeiska länder, utan någon inspektion eller tull. Här fanns inga barriärer som berodde på språk eller sedvänjor eller nationella fördomar. Mellan delstaterna var Förenta staterna ett tullfritt land. (Det är intressant att notera i detta sammanhang att det under depressionsåren på 1930-talet

fanns en fullt märkbar tendens till uppbyggandet av ”delstatstullar”. Många stater lagstiftade mot produkter från andra amerikanska delstater.)

En marknad som sträckte sig över hela nationen krävde ett transportsystem som sträckte sig över hela nationen. Varor framställdes och måste distribueras till de människor som ville ha dem. Det var inte av en händelse att de flesta kilometrarna järnväg i världen stod att finna i det största industrilandet.

Höga tullar hjälpte till att börja med de nyfödda inhemska industrierna att komma i gång eftersom de höll utländska konkurrenter borta. När industrierna inte längre var nyfödda bidrog tullarna till att industriidkarna kunde göra stora vinster — och på det viset lockades ännu fler företagare till industrin.

En annan stor förändring som också ökade volymen av industrivaror var uppfinningarna och utvecklingen av nya produkter. Vi har själva upplevt införandet av telefonautomatisering, plast, cellofan, LP-skivor, kassetbandspelare och television. Dessa saker var okända för bara ett tiotal år sedan. Om vi går så långt tillbaka som till år 1900, inbegriper listan över nya eller förbättrade produkter radioapparater, rayon, oljeförbrännare, kaminer, bilar, armbandsur, elektriska kylskåp, elektriska brödrostar, den ena elektriska apparaten efter den andra.

Under 1900-talet, det tjugonde århundradet, var det inte längre av en tillfällighet det gjordes uppfinningar. Stora industrier som General Electric, American Telephone and Telegraph, Ford och hundratals andra hade nu som en del av sina företag vetenskapliga laboratorier där folk ägnade all sin tid åt forskning. Dessa ingenjörer inte bara uppfann nya maskiner och förbättrade gamla — de utarbetade också mer vetenskapliga metoder för att driva fabriker. Arbetet uppdelades i moment med verklig expertis och arrangerades så att varje arbetares effektivitet ökades. En person fick en enda uppgift i stället för flera; den uppgiften förenklades till den grad att det bara blev fråga om att göra en eller två rörelser snabbt. Enligt en rapport från Förenta staternas hälsovårdsdepartement består ”mycket av det moderna industriarbetet ... av ständig och snabb repetition av samma rörelse. En kvinnlig arbetare i en av våra ammunitionsfabriker handhar under sin arbetsdag 24.000 delar av tändröret till en granat och för dem genom en speciell process. Från klockan sju på morgonen till tolv och från ett till sex satt hon vid sin maskin och matade den med en rad mässingsbitar.” (Man kan föreställa sig hur tråkigt och enformigt sådant arbete blir. Försök bara att räkna till 24.000 och se hur långt ni kommer innan ni storknar.)

Inom fabriksindustrin ökade som ett resultat av den ökade användningen av energidriva maskiner, av massproduktion och av vetenskaplig företagsförvaltning, produktiviteten per löntagare med 62 procent mellan 1899 och 1929. Med andra ord: 1929 producerade varje arbetare på en fabrik omkring en och tre femtedels gång mer än han gjorde 1899. Inom vissa områden var ökningen ännu mer slående. Ta bilindustrin som exempel. Samma antal arbetare som arbetade lika många timmar på Fords och General Motors bilfabriker producerade 1929 tre gånger så många bilar som de hade gjort 1914. Om man jämför 1849 med 1929 finner vi att den genomsnittliga produktiviteten per arbetare hade fyrdubblats. ”Inom textilindustrin har det uppskattats att en man med hjälp av moderna maskiner nu kan producera lika mycket tyg som 45.000 män kunde göra på 1700-talet.”

Denna förbluffande utveckling illustreras väl av följande procentsiffror på USAs andel av världsproduktionen 1929: motorfordon 76 %, telefon & telegraf 58,4 %, kol 35,9 %, olja 67,6 %, vete 19,1 %, majs 58,2 % och gummi 70 %. Med bara 5,7 procent av världens landareal och bara 6,1 procent av dess befolkning låg Förenta staterna före varje annat land när det

gällde produktionen av de flesta nyckelprodukter. Kombinationen av material, människor, maskiner och pengar hade utfört underverk.

Produktion i så stor skala krävde stora summor pengar. Det gick inte att ha små föreställningar på denna väldiga scen. Maskiner och stora fabriker kostade mycket pengar. Affärsmännen behövde stora summor pengar för att kunna utföra sina ambitiösa planer. Hur skaffade de sig de pengarna?

Det fanns personer som ägde och skötte hela sin verksamhet. Så hade det vanligtvis gått till före inbördeskriget. Men det passade inte i en värld stadd i ständig förändring. En människas pengar räckte inte för att utföra stora projekt.

Då kunde flera män gå samman och bli kompanjoner. På det viset skaffade de sig naturligtvis mer pengar. Det var också vanligt före inbördeskriget. Men kompanjonskap hade en allvarlig nackdel för affärsmän i gemen. Om deras firma gick bra och det fanns vinst att dela då var allt bra. Men om det gick illa för firman då var kompanjonerna illa ute. Enligt lag var kompanjonerna i en firma ansvariga för alla dess skulder, utan hänsyn till hur mycket pengar var och en hade satsat på verksamheten. Vi kan anta att Jones och Smith blev kompanjoner. Jones investerar 10.000 dollar, och det är allt han har. Smith har andra intressen och satsar bara 5.000 dollar. Jones ska få två tredjedelar av vinsten och Smith en tredjedel. Men om det inte blir någon vinst, om Jones och Smiths firma klarar sig dåligt och råkar i skuld, vad händer då? Jones som har satsat varje cent han äger kan inte betala någonting av skulden. Smith å andra sidan är en välbärgad man och fastän han bara har en tredjedel av firman måste han betala alla firmans skulder. Naturligtvis var smarta affärsmän rädda för kompanjonskap av detta slag.

Men det fanns ett annat slags kompanjonskap där man kunde undvika faror av detta slag — och det var aktiebolaget. Aktiebolaget — eller som man säger i USA, korporationen — hade flera unika drag som gjorde att det passade ovanligt bra i den moderna tiden — det passade så bra att aktiebolaget kallats ”storföretagsamhetens moder”.

Ett bolag kunde uppbåda stora summor pengar genom att skaffa sig hundratals delägare. Det kunde till exempel sälja ettusen aktier för 100 dollar styck. En person kunde tänkas köpa två aktier, hans gode vän tio, Jones etthundra, Smith femtio, en bank tvåhundra aktier, ett försäkringsbolag fyrahundra aktier och så vidare. När alla aktier hade sålts, hade aktiebolaget tusen gånger hundra dollar, dvs 100.000 dollar.

Det var det begränsade ansvaret som gjorde aktiebolaget till en lockande möjlighet för den som ville investera pengar. Begränsat ansvar betydde att delägarna i bolaget bara var ansvariga för den summa pengar de satsat på affären och inte mer. Om Smith satsade 5000 dollar och firman gick överstyr, då förlorade han bara de 5000 han satsat. Även om han var miljonär, behövde han inte betala firmans skulder. Från affärsmännens utgångspunkt var detta begränsade ansvar en stor fördel jämfört med det vanliga kompanjonskapet.

Ännu en fördel var att det gick fort att överföra äganderätten inom ett bolag till en annan person. I det gammaldags kompanjonskapet tog det viss tid i anspråk, om en kompanjon ville dra sig ur firman. Så förhöll det sig inte med aktiebolaget, den nya formen av kompanjonskap. Där kunde en delägare lämna rörelsen på ett ögonblick — helt enkelt genom att erbjuda sina aktier till försäljning på aktiebörsen. Att affärsmännen visste att det var så lätt att dra sig ur en affär, betydde också att de var mer villiga att ge sig in på nya affärer. Därför investerade de sina pengar i aktiebolag.

Bolagsformen gjorde det möjligt för den klipske investeraren att minska sin risk genom att

investera inte bara i en eller två firmor utan i många. Till skillnad från bonden som specialiserade sig på en gröda och på det sättet satsade allt på ett kort, köpte den med pengar försedde amerikanen aktier i ett antal bolag. Om ett eller ett par av dessa bolag gick överstyr, så klarade han sig ändå — hans övriga förmögenhet hade investerats på andra håll.

Ännu en fördel som aktiebolaget medförde var att det levde sitt eget liv oberoende av delägare. Antag att vi befinner oss, tjugo personer, i ett rum. Vi bildar ett bolag. I lagens ögon är det då tjugo personer som befinner sig i rummet. Aktiebolaget, denna artificiella person som skapats enligt lagen, är en helt separat varelse i förhållande till de personer som skapat det; därför fortsätter aktiebolaget att leva efter deras död. Så förhåller det sig inte med det vanliga kompanjonskapet, där en kompanjons frånfälle innebär att verksamheten antingen måste avvecklas eller omorganiseras. Att aktiebolaget levde vidare på egen hand var ytterligare något som lockade investeraren.

Det var dessa och andra fördelar som gjorde aktiebolaget till den stora kapitaluppdrivande inrättning det blev efter inbördeskriget.

Vem var det som skötte bolagets affärer? Det var uppenbarligen omöjligt för tusentals personer att gå samman och sköta driften av företaget, och därför anförtroddes skötseln till en bolagsstyrelse.

Med mycket pengar bakom sig kunde en idogt arbetande och tillräckligt slug bolagsstyrelse förvandla ett aktiebolag av pygméstorlek till ett jättebolag. Efter 1880-talet bevittnade Förenta staterna hur vissa bolag växte och växte tills de 1932 var värda mer än en miljard dollar styck. Man kallade med rätta denna tidsålder Storbolagsåldern.

Med vilka metoder växte nu vissa av dessa storbolag?

Fram till 1880-talet konkurrerade framgångsrika affärsmän med varandra. Efter 1880-talet gick framgångsrika affärsmän tillsammans i karteller.

De insåg att sättet att göra stor vinst bestod i att skaffa sig kontroll över alla de varor som behövdes inom deras verksamhet. Andrew Carnegie började ägna sig åt att framställa råstål. För att framställa stål behövde man järn, kol, koks och kalk. För att transportera stålet behövde man järnvägar och båtar. Stålframställarna på den gamla tiden skulle ha köpt sitt järn från en man, sitt kol från en annan person, koksen från en tredje och kalken från en fjärde. Var och en av dessa personer skulle ha lagt till sin egen vinst på det han sålde. Mr Carnegie insåg detta. Han beslöt sig för att inhibera vinsterna i led ett, två, tre och fyra. Hur då? Jo, i stället för att köpa från fyra olika personer och betala en vinstsumma till var och en beslöt han sig för att köpa från bara en person och den personen var han själv. Och därför köpte Carnegie sina egna järngruvor, sina egna kolgruvor, sina egna koksfabriker och sina egna kalkfyndigheter.

Men järngruvorna befann sig i Minnesota vid stranden av Övre sjön och stålverket befann sig i Pittsburgh. Carnegies järn måste fraktas per ångbåt till en hamn vid Erie-sjön och sedan per järnväg till hans stålverk. Carnegie visste att ägarna av ångbåten och ägarna av järnvägen tjänade pengar på att frakta hans järn. Därför köpte han ångbåten och järnvägen, och de tjänade inte längre pengar på hans bekostnad.

Vissa av dessa gruvägare och koksframställare och järnvägsägare ville inte sälja men däremot ville de bli delägare i mr Carnegies bolag. Det gick för sig. Det fanns utrymme under mr Carnegies tak för varje led av stålframställningsprocessen. Han lade det ena bolaget till det andra. Därefter kunde han, eftersom han ägde varje process från gruvan till stålverket, eftersom han inte betalade ut några vinster till något annat bolag, med stolthet säga: "Ett kilo

järnmalm som grävts upp vid Övre sjön och transporterats etthundratjugo mil till Pittsburgh; tre kvarts kilo kol, som grävts upp och förvandlats till koks och transporterats till Pittsburgh; ett kvarts kilo kalk som grävts upp och transporterats till Pittsburg; en liten bit mangan som grävts upp ur marken i Virginia och fraktats till Pittsburgh — dessa två kilo råvaror förvandlas till ett halvt kilo stål, för vilket konsumenten betalar en cent.”

Han hade rätt att vara stolt. Det var en lysande bedrift. Man bör bara komma ihåg att detta var möjligt att genomföra därför att Carnegies stålbolag ägde varje liten bit av stålindustrin från början till slut. Hur gick det för de stålbolag som inte var organiserade på samma sätt som Carnegies och som fortfarande betalade ut vinster till herrar en, två, tre och fyra? De kunde naturligtvis inte sälja lika billigt som Carnegie kunde göra, och därför övertog han alltmer av deras affärer. Det dröjde inte länge förrän Carnegies stålbolag hade hand om största delen av stålframställningen i Förenta staterna.

År 1901 gick Carnegies bolag, som framställde råstål, samman med de största bolagen som framställde förädlade stålprodukter. De bildade United States Steel Corporation, det första bolag i USA som hade mer än en miljard dollar i omsättning. Det hade vuxit sig så stort år 1929 att dess försäljning det året uppgick till nära en och en halv miljard dollar. I dess väldiga egendomar ingick etthundra masugnar, etthundratjugofem ångbåtar, ettusenfyrahundra lokomotiv, etthundrafemtio tusen hektar kolgruvor för framställning av ånga och gas, och mellan hälften och tre fjärdedelar av alla järnfyndigheter i hela Förenta staterna.

Andra bolag växte också från små ekollon till stora jätteekar. Den som på 1870-talet ägnade sig åt oljeraffinering fann sig själv långsamt men säkert inklämd mot väggen av en hårdför konkurrent. John D Rockefellers Standard Oil Company hade som mål att skaffa sig absolut kontroll över oljeindustrin. Det hade bestämt sig för att vinna striden med jurta och ojusta metoder. Dess historia är också historien om hur det ena oljeraffinaderiet efter det andra gav upp striden och sålde sin verksamhet till Standard Oil Company.

George O Baslington, en av kompanjonerna i firman Hanna, Baslington & Company, gick inför magistraten i Cuyahoga County i Ohio ed på att följande berättelse helt överensstämde med sanningen: ”Våren 1869 hade de [Hanna, Baslington & Company] börjat bygga ett raffinaderi på västra sidan av järnvägen mellan Cleveland och Columbus och investerat omkring 67.000 dollar i uppförandet härav, vilket arbete också slutfördes ... Från första juni 1869 fram till första juli 1870 hade raffinaderiet givit en vinst av 40.000 dollar utöver de utgifter som var förknippade med att driva nämnda raffinaderi vilket innebar en årlig vinst av 60 procent på det investerade kapitalet.” Därefter förklarar han att hans firma i februari 1872 fick ett meddelande från Standard Oil som sade att man ville köpa Hanna, Baslington & Company. Eftersom de gjorde lysande affärer, vägrade de att ta Standard Oils erbjudande i beaktande. Men de gjorde sina undersökningar och fann till sin förvåning att Standard Oil redan hade skaffat sig kontrollen över de flesta av raffinaderierna i Cleveland, att ”bolaget hade skaffat sig så förmånliga fraktavgifter att det var omöjligt för dem [andra firmor] att konkurrera med det . . . Mr Rockefeller ... sade att Standard Oil-bolaget till den grad kontrollerade raffinaderinäringen i staden Cleveland . . . att det inte lönade sig för dem att söka konkurrera med Standard Oil Company.” Mr Baslington studerade saken närmare och fann att det var riktigt; järnvägarna krävde honom på högre fraktavgifter än vad Standard Oil behövde betala. Han stod inför valet att sälja eller förlora allt han hade. Han var inte bara tvungen att sälja utan var tvungen att ta vad Standard Oil erbjöd honom — 45.000 dollar för ett företag som hade kostat honom 67.000 dollar och som gett 40.000 i vinst på ett enda år!

Det fanns andra som var i samma predikament som Baslington. År 1880 ägde George Rice, en

oberoende raffinaderiägare i Marietta, Ohio, en tankvagn, som fraktade råolja åt honom från Macksburg i Ohio. Järnvägen tog 17 1/2 cent per fat olja för frakten. Plötsligt fördubblade järnvägen utan förvarning avgiften och tog 35 cent per fat. Samtidigt visade det sig att järnvägen bara tog 10 cent per fat från Standard Oil för samma service. Och det var inte allt. Järnvägen betalade till Standard Oil 25 cent på de 35 cent som Rice betalade för frakt. Även om Rice stod för all frakt på järnvägen och Standard Oil inte fraktade någonting så skulle Standard Oil ha tjänat 25 cent per fat på hans olja. Lurendrejeriet är inte någon ny uppfinning, verkar det.

Det finns mycket mer att berätta om Standard Oil — om hur oberoende oljeföretagare fann att det var omöjligt att skaffa sig olja; att det var omöjligt för dem att hyra järnvägsvagnar för att frakta oljan; att de inte tilläts utnyttja järnvägen sen när de skaffade sig egna järnvägsvagnar; hur spioner rapporterade allt konkurrenterna till Standard Oil företog sig; hur priserna sänktes till dess den oberoende oljeförsäljaren tvingades sälja eller slå igen; hur folk blev förtalade och statens tjänstemän mutades; hur tidningar som var fientligt inställda till Standard Oil köptes av Rockefeller's agenter och förvandlades till bolagets trogna försvarare; hur domstolarna försökte bryta upp bolaget i dess beståndsdelar utan någon egentlig framgång.

År 1904 kontrollerade Standard Oil-bolaget mer än 86 procent av försäljningen av raffinerad lysolja i landet.

Vad som skedde inom stål- och oljeindustrin skedde också beträffande socker, kol, bly och andra produkter. År 1890 var jättebolag i kontroll av varje större industrigren. De har fortsatt att växa. General Motors, Chrysler och Ford producerar tillsammans nio tiondelar av alla bilar som är gjorda i Förenta staterna. Goodyear, Firestone, US Rubber och Goodrich står för nära 93 procent av den totala försäljningen inom gummiindustrin. General Electric och Westinghouse hade 1942 formligt monopol över produktionen och distributionen av glödlampor. Tillsammans med Hygrade Sylvania producerade och sålde dessa bolag praktiskt taget alla neonlampor i landet, Libby-Owens-Ford och Pittsburgh Plate Glass Company framställer tillsammans 95 procent av allt slipat glas i landet. United States Shoe Machinery Company kontrollerar mer än 95 procent av alla skomaskiner som produceras i Förenta staterna.

För många amerikaner innebar storbolagens tillväxt en mycket betänklig ökning i deras makt. En kongressutredning förklarade år 1946:

Ju större bolaget blir, desto större blir dess makt, på gott eller ont, och detta gör det speciellt viktigt att dess makt är under kontroll.

Om en anspråklös liknelse tillåts, skulle man kunna exemplifiera med den vanliga huskatten vars minimala storlek gör att den är en ofarlig medlem av hushållet trots att den är lekfull och gillar att äta kött. Om huskatten förstörades till en tigers storlek skulle vi åtminstone vilja sätta munkorg på den och ha dess klor trimmade, och om huskatten blev stor som en mastodont tvivlar vi på att någon av oss skulle vilja bo i samma hus. Och det skulle vara meningslöst att hävda att huskatten inte förändrats till sin natur, att katten vore lika kelig som tidigare och inte mer av en köttätare än den alltid varit. Vi skulle inte heller bli övertygade om vi fick veta att kattens produktivitet hade ökat och att den nu kunde fånga fler möss på en minut än den tidigare kunde göra på en vecka. Vi skulle vara rädda för att katten i ett lekfullt ögonblick skulle sätta tasserna på oss med beklagligt resultat för vårt skinn eller att den under sin råttjakt i stor skala möjligen inte alltid kunde skilja mellan oss och mössen.

Förenta staternas folk väcktes på 1880-talet till aktion mot de jättelika bolagen som i form av truster och monopol höll på att ta ett strupgrepp på Amerikas ekonomiska liv. Bönder, små-

företagare och konsumenter i allmänhet ville göra någonting åt industriägarnas avtal att minska produktionen, slå fast priserna och dela upp marknaden mellan sig. De längtade tillbaka till den gamla goda tiden då fri företagsamhet och fri konkurrens hade existerat. De läste om de enorma vinster som kammades in av monopolföretagarna och de visste att de priser de betalade för industrivaror var skandalöst höga. I samma takt som tendensen till trustbildning inom fabriksindustrin blev alltmer tydlig, blev fientligheten till trusterna allt större. Krav på reformer blev krav som kongressen lystrade till. Den 2 juli 1890 blev Sherman-akten, ”en lag som är avsedd att skydda handeln mot olagliga inskränkningar och monopolbildning” rikets lag.

De första två sektionerna visar vad det handlar om:

Sektion 1. Varje kontrakt och kombination i form av en trust eller på annat sätt, eller sammansvärjning med syfte att inskränka handeln mellan delstaterna eller med främmande nationer, förklaras härmed olaglig ...

Sektion 2. Envar som monopoliserar eller söker monopolisera eller konspirera med någon annan person eller andra personer för att monopolisera en del av handeln mellan delstaterna eller med främmande nationer skall anses skyldig till förbrytelse ...

Lagen hade inte varit i kraft mer än ett par år förrän det visade sig att den inte skulle kunna uträtta vad folk ville ha utträttat. Det är möjligt att det berodde på att stora karteller inom industrin var oundvikliga inom det amerikanska näringslivet vid den tiden och inte kunde förhindras av lagen; det kanske berodde på att lagen uttryckte sig alltför vagt och inte innehöll någon definition vare sig av trust eller monopol eller inskränkning; eller det kanske berodde på att det till syvende och sist var domstolarnas sak om lagen skulle efterlevas, och domarna hade inte lika lätt att upptäcka trusternas existens som de människor som direkt berördes av dem. I varje fall förhindrade inte Sherman-lagen bildandet av stora karteller. Faktum är att några av de allra största, bland dem de flesta av dagens storbolag, etablerades strax efter att lagen tillkommit, under perioden från 1897 till 1904.

Holding-bolag och monopol sköt upp som svampar ur jorden. Innebar de ”karteller i syfte att inskränka handeln”? Förbröt man sig mot antitrustlagen? Åren gick och statens ombud visade sig inte särskilt intresserade av att hitta några svar på dessa frågor. Det var inte ofta de åtalade någon. Och när statens juridiska ombud till sist blivit övertygade om att de hittat en försyndelse så fann de ofta att Högsta domstolen inte höll med dem. Det som såg ut som ett klart exempel på inskränkningar av handeln eller monopol för de flesta människor såg ofta helt annorlunda ut när landets högsta domare tittade på det.

Det första fall som nådde Högsta domstolen efter att lagen gått igenom är ett bra exempel på den saken. Det var Förenta staterna versus E C Knight Company, som avgjordes den 21 januari 1895. När American Sugar Refining Company som producerade 65 procent av allt socker i Förenta staterna köpte Knights bolag och tre andra bolag i Pennsylvania gick staten till juridisk aktion för att hindra köpet med motivering att det var en förbrytelse mot Sherman-akten. Med hänsyn till att köpet av dessa fyra ytterligare raffinaderier gav trusten kontrollen av 98 procent av produktionen, såg det verkligen ut som om man förbrutit sig mot lagen. Detta föreföll vara exakt den sorts kartell eller kombination som landets folk hade protesterat mot. Om ett bolag som kontrollerade 98 procent av sockerraffineringen inte ”inskränkte handeln”, så var det svårt att hitta ett bolag som verkligen gjorde det. Så tyckte folket, så tyckte också statens juridiska ombud — men Högsta domstolen hade en annan uppfattning. Den godkände köpet.

Det var det första fallet inför Högsta domstolen. Det skulle komma andra liknande fall. Alla möjliga sorters truster och monopol befanns av ett eller annat skäl vara fullkomligt lagliga. Men om det var svårt för domarna att hitta många försyndare mot Sherman-akten bland trusterna och holding-bolagen inom industrin, så var det desto lättare för domarna att hitta karteller i akt att inskränka handeln på ett annat område — bland arbetarna.

Kongressen beslutade om Sherman-akten som folkets vapen mot trusterna; domstolarna tolkade ofta Sherman-akten som ett arbetsgivarnas vapen mot fackföreningarna.

Fattiga mot rika

Genom sina fackföreningar fick de människor som utförde det egentliga arbetet med att driva järnvägarna, gräva fram kol och järn, bygga de stora städerna och sköta maskinerna i fabrikena — i korthet arbetarklassen — en möjlighet att möta kapitalisterna i öppen kamp.

Det rörde sig inte bara om en strid med ord. Mycket ofta användes dynamit, bomber och maskingevär. Mord begicks på båda sidor. Det var en ursinnig kamp.

Amerikanske presidenten Woodrow Wilson, som en gång i tiden var professor i statskunskap, pekade på ett av skälen: ”Har ni aldrig tänkt på att människor är billiga och maskiner dyra? Det har ofta hänt att en förman avskedas för att han överansträngt en ömtålig maskin, men han skulle inte bli avskedad för att han överansträngt en utmattad människa. Det går att avskeda en person och ersätta honom med en annan; det finns andra som står redo att ta hans plats; men det går inte att utan stora kostnader göra sig av med en maskin och sätta in en annan i dess ställe ... Det är på tiden att egendomen jämfört med människan intar andra platsen, inte första platsen.”

Egendomen kom först, människolivet i andra hand — det var ett skäl för konflikten.

Kapitalisterna var intresserade av att tjäna pengar — ju mer desto bättre. Bäst affärsman var den som betalade så lite som möjligt för vad han skaffade sig och tog så mycket betalt som möjligt för vad han sålde. Första steget på vägen till höga vinster var att minska utgifterna.

En av utgifterna inom produktionen var lönerna till arbetskraften. Det var därför av intresse för arbetsgivaren att betala så låga löner som möjligt. Det var också till hans fördel att pressa så mycket arbete ur sina arbetare som möjligt. Alltså försökte han göra arbetsdagen så lång som möjligt.

Den industriella revolutionen hade utlämnat arbetaren åt kapitalistens godtycke. Arbetsgivaren ägde fabriken och det dyrbara maskineriet i den. Arbetaren kunde inte längre framställa sin egen mat eller utföra eget arbete. Han ägde inte längre produktionsmedlen. Han blev tvungen att bli löntagare i en annan människas fabrik. Om den fabriken var ohälsosam, hade dålig belysning och dålig ventilation och inga säkerhetsanordningar på sina farliga maskiner, så var han ändå tvungen att arbeta där. Om arbetstiden var lång och lönen så låg att han inte kunde försörja sig och sin familj så var han ändå tvungen att arbeta där. Det fanns ingen utväg — antingen fick han arbeta eller också svälta.

Att arbetaren inte var ett föremål som kol eller bomull utan en person — en mänsklig varelse som han själv — det brydde sig vinstsökaren inte om. Arbetskraft, maskiner, råvaror, det var alltihop sak samma för honom — ju mindre de kostade honom desto bättre. Han var intresserad av vinsten.

Arbetarna stod ut med detta så länge de kunde. Därefter försökte de slå tillbaka. Vad kunde de

göra?

Ensamma kunde de inte uträtta någonting. Organiserade som en grupp kunde de utöva påtryckningar på sina arbetsgivare. De slog sig samman och bildade fackföreningar.

Vad var det för slags fackföreningar som bildades? Var det arbetare med ett visst slags yrkesskicklighet som gick samman eller var det arbetarna i hela industrigrenar? Organiserade man arbetarna lokalt, inom delstaten eller i hela Förenta staterna? Var det omedelbara, närliggande ting de intresserade sig för eller var det morgondagens utopier? Var de tillfredsställda med det kapitalistiska systemet eller kämpade de för att störta det? Det finns inget entydigt svar på alla dessa frågor. Fackföreningar bildas som ett svar på behov i en viss situation och antar den form som bäst lämpar sig för den situationen. De utvecklas aldrig helt åtskilt från folks sätt att leva och försörja sig. Det kan inträffa en försening — ofta blir det en försening — men i det långa loppet är den arbetarorganisation som uppstår och växer av en typ som tvingats fram av det sätt industrin är uppbyggd på. När det inträffar förändringar i ett lands industriella utveckling, inträffar också förändringar i dess arbetarorganisationer.

Det är vad som skedde i Förenta staterna. Självständighetsförklaringen som tillkännagav Amerikas brytning med England följdes snart av den ena förklaringen efter den andra från amerikanska arbetare som tillkännagav sin brytning med arbetsgivarklassen. Så kom det sig att tryckeriarbetarna i New York 1817 förklarade: ”Detta är ett sällskap bestående av tryckargesäller; och eftersom gesällernas intressen är skilda från och i vissa fall motsatta arbetsgivarnas intressen anser vi det olämpligt att arbetsgivarna skall ha någon röst eller något inflytande över våra diskussioner.”

Detta var en klar brytning med förhållandena dessförinnan. Tidigare hade det ansetts alldeles i sin ordning att arbetsgivarna skulle ha en röst när det hölls diskussioner bland de människor som arbetade för dem. Det hade varit i sin ordning eftersom avståndet mellan hantverkarmästarna och deras gesäller inte hade varit särskilt stort. Gesäller kunde ganska lätt bli mästare. Mästarna arbetade sida vid sida med gesällerna, hade samma idéer och samma trosföreställningar. Deras intressen var både socialt och ekonomiskt praktiskt taget identiska. Så länge detta gällde kunde också arbetsgivare och gesäller tillhöra samma förening. Eftersom det inte längre gällde år 1817, sade tryckeriarbetarna i New York som det var och utstötte en medlem som hade blivit arbetsgivare.

I vissa avseenden var detta vad som hade hänt med skråväsendet i Västeuropa århundraden tidigare. Det var marknadens expansion som var den främsta orsaken till skråväsendets sönderfall; och det var marknadens expansion som åstadkom förändringarna också i Amerika.

För att möta behoven på den expanderande marknaden under 1800-talets första år gjorde köpmannakapitalisten sitt intåg på den amerikanska scenen. Han importerade stora mängder billiga manufakturvaror från England, lagrade dem i lagerlokaler över hela landet och underbjöd hantverkarmästarna. Undan för undan berövade han dessa hantverkarmästare deras marknadsfunktion och det dröjde inte länge förrän han var i ett läge där han kunde pressa deras priser. Inför denna konkurrens tvingades hantverkarmästarna att på något sätt skära ned sina kostnader. De försökte minska lönerna för sina gesäller; de lejde unga män att utföra det kvalificerade arbetet innan deras lärlingstid var över; de sökte och anställde arbetare som accepterade mindre än den gamla löneskalan. Arbetarna motsatte sig dessa försök att minska deras levnadsstandard. Skomakare, snickare, tunnbindare, skräddare och tryckare slog tillbaka genom att bilda sina egna lokala hantverksföreningar. Arbetsgivarnas och arbetarnas intressen gick brett i sär.

De tidigaste amerikanska fackföreningarna bildades alltså inte av förtryckta fabriksarbetare: det var fackföreningar som bildades av yrkesskickliga hantverksarbetare som tvingades gå samman för att försvara sig — för att hålla sina löner uppe och att få arbetstiden så kort som möjligt för att förhindra att de gamla reglerade arbetsvillkoren fullständigt bröt samman. Deras taktik var avtalsförhandlingar, strejk, tvångsanslutning och bojkott. En rad separata strider av de olika hantverksarbetarföreningarna visade klart vad de borde göra därnäst — och inom kort tog de det steget.

År 1827 gick femton föreningar i Philadelphia samman och bildade hantverkarnas fackförbund. Det var den första fackliga centralorganisationen i hela världen. Ett år senare, det år då Andrew Jackson, ”folkets val”, blev amerikansk president, bildades det första arbetarpartiet i världen i Philadelphia. Det följdes av andra arbetarpartier i nästan varje delstat och början till en arbetarpress — omkring femtio arbetartidningar startades vid denna tid. I sina politiska manifest krävde arbetarna åtgärder mot barnarbete, direkta val av statliga ämbetsmän, avskaffandet av fängelsestraff för skuld, allmän tiotimmars arbetsdag och fri och jämlik utbildning (det var i stort arbetarrörelsen som drev igenom kravet på gratis folkskola i Förenta staterna).

De följande fyrtio åren är en historia om med- och motgång. Först kom en period av reaktion mot politisk aktivitet och en ökning av antalet fackföreningar; fler fackliga centralorganisationer i städerna, ökad tillväxt — sedan en plötslig kollaps samtidigt med att industrin fullständigt förlamades under paniken år 1837. Sedan blev det en återgång till politisk aktivitet och deltagande i humanitära rörelser av alla slag — kooperativa föreningar, jordreform, utopiska sällskap osv. Sedan hämtade sig affärslivet över hela linjen, marknaden utökades ytterligare, det skedde ytterligare utveckling av transport- och kommunikations- väsendet och fackföreningar för yrkesskickliga arbetare över hela nationen bildades. Sedan kom krisen år 1857 — en spärr för den industriella företagsamheten och en allmän nedgång för fackföreningarna; därefter inbördeskriget — expansion inom industrin och näringslivet och återupplivandet av gamla och bildandet av nya fackföreningar; en arbetarpress kom återigen i gång — mer än hundra tidningar utgavs. Efter inbördeskriget kom försök att förena de olika fackförbunden i en enda federation — först misslyckades försöket, sedan rönnte det framgång.

Näringslivets tillväxt efter inbördeskriget innebar att fackföreningsrörelsen gick framåt med stormsteg. Det var oundvikligt att så skedde, eftersom den industriella expansionen förde med sig ytterligare koncentration av arbetare till städerna, ytterligare förbättringar av transport- och kommunikationsmedel vilket är nödvändigt för organisation i nationell skala, och det förde också med sig de arbetsvillkor som gjorde en arbetarrörelse så nödvändig. Arbetarklassens organisation växte samtidigt med den kapitalistiska utvecklingen som skapade både arbetarklassen som sådan och dess känsla av att vara en klass och som också gjorde det fysiskt möjligt för arbetarna att samarbeta och etablera kontakt. Samtidigt var svårigheterna stora; emot arbetarklassen i dess kamp för att bilda fackföreningar stod en kapitalistklass som blev allt hänsynslösare i takt med att dess rikedomar växte. Kapitalet i Förenta staterna stod inte lugnt och tittade på medan arbetarna organiserade sig; kapitalet motsatte sig detta med ursinnig kraft.

Fackföreningarnas ledare var inte inbördes ense om det bästa sättet att slåss mot kapitalet. Knights of Labor (Arbetets riddare), den amerikanska arbetarfederationen AFL och IWW, Industrial Workers of the World, angrep problemet utifrån olika utgångspunkter. Den första organisationen ägnade sig åt välfärdsinrättningar, åt att ”höja” arbetarna. Den andra, AFL, ville vara en ”strikt” fackförening som inte ägnade sig åt politik. Den tredje, IWW, ville att

fackföreningarna skulle vara revolutionära.

Den Ädla Ordensorganisationen Arbetets Riddare var en hemlig sammanslutning som bildats i Philadelphia år 1869 av en liten grupp tillskärare inom skrädderinäringen. Deras ledare var Uriah S Stephens, en skrädare som gått igenom predikantutbildning. Eftersom det var en hemlig sammanslutning lyckades den växa under en period då öppna fackföreningar bröt samman på grund av depressionen (en ”panik” inträffade år 1873) eller på grund av bittra attacker från arbetsgivarna. Glasblåsarna, järnarbetarna, tryckeriarbetarna, skomakarna och andra hantverkare som fann sig stå utan fackförening bildade nya lokalavdelningar inom ramen för Arbetets riddare.

Men det var inte bara kvalificerade arbetare som blev medlemmar av Arbetets riddare. Organisationen var öppen för alla arbetare, vita och svarta, män och kvinnor, okvalificerade likaväl som yrkesskickliga arbetare. Bönder och till och med vissa arbetsgivare kunde bli medlemmar. Envar som var mer än arton år gammal och ”som var lönearbetare eller vid något tillfälle varit lönearbetare” kunde bli medlem. Arbetets riddare var en allomfattande arbetarorganisation till vilken också medlemmar av medelklassen kunde höra. Men — det fanns vissa intressanta undantag: ”Ingen som säljer eller försörjer sig, helt eller delvis, på försäljningen av rusdrycker, antingen i egenskap av fabrikör, grosshandlare eller agent, eller genom någon medlem av sin familj, kan accepteras som medlem av denna orden, och ingen advokat, bankir, professionell spelare eller aktiemäklare kan bli medlem.”

Eftersom Riddarna utgjorde ”en enda allomfattande fackförening” som accepterade både okvalificerade och yrkesskickliga arbetare, så föreställer man sig ofta att det rörde sig om ett industriförbund av den moderna typen. Men det är inte riktigt. Fastän Riddarna inte var ett yrkesförbund så organiserade de inte heller arbetare inom hela industrier. Dess lokalavdelningar var av två slag, gillesföreningar eller blandade föreningar. Medlemmar i det första slaget av föreningar ägnade sig i allmänhet åt en och samma verksamhet; medlem i det andra slaget kunde vem som helst bli, utan hänsyn till sysselsättning. Organisationen var inte avsedd att hjälpa någon viss grupp bland arbetarna utan att åstadkomma enighet bland alla arbetare.

Och vilket var slutsyftet? Den Ädla Ordenssammanslutningen Arbetets Riddare hade det slags program man kan vänta sig av en organisation med ett sådant namn. Dess ledare hade det idealistiska syftet att upphöja hela arbetarklassen genom organisation, uppfostran och samarbete. De instruktioner som varje ny medlem fick innehöll följande:

Arbetet är ädelt och heligt. Att försvara det mot förnedring, att förhindra den skada till kropp, själ och egendom som okunnighet och penninglystnad utsatt arbetaren för; att rädda arbetaren från den själviska människans grepp — det är en uppgift värdig de ädlaste och de bästa inom vår ras ... Vi avse icke någon konflikt med rättfärdiga företag, ingen antagonism till det nödvändiga kapitalet; men människorna bortse i sin hast och i sin penninglystnad, förblindade av sitt själviska intresse, från sina medmänniskors intressen och förgripa sig stundom på dem de tro hjälplösa. Vi avse att upprätthålla arbetets värdighet, att hävda det ädla hos alla de människor som tjäna sitt uppehälle i sitt anletes svett ... Vi skola med all kraft stödja lagar avsedda att harmonisera arbetets och kapitalens intressen och även lagar ägnade att reducera arbetets uttröttande verkan...

Detta var den sentimentala uppbyggelse som nya medlemmar fick och som var typisk för de tal och skrifter som härrörde från Riddarnas ledare. Här fanns ingen krigsförklaring mot kapitalet, ingen mäktig utmaning mot den rådande samhällsordningen. Man erkände inte ens att arbetet och kapitalet kunde ha motsatta intressen. Arbetets Riddare trodde inte på en kamp mellan arbetsgivarna och arbetarna utan på att arbetsgivare och arbetare tillsammans skulle befördra mänskliga ideal. Det fanns ingen ”konflikt med legitim företagsamhet”. Endast

själviska företagare — i mindre skrifter betecknas de som ”penningmakten” — skulle stävjas. För att upprätthålla arbetets värdighet borde arbetarna beflita sig om ”samarbete med samhällsordningen, genom samhällsordningen, för samhällsordningen” —

Riddarna satte också i gång med producentkooperativ. Milstolparna på deras väg mot sociala reformer var Kooperation, utbildning och organisation.

Deras kooperativa försök — omkring tvåhundra gruvor, gjuterier, tunnbindarverkstäder, spik- och skofabriker osv. — misslyckades; men de gav de amerikanska arbetarna viktiga lärdomar — väsentligen genom sin agitation för politiska reformer som inkomstskatt, avskaffandet av barnarbete, sjukförsäkring för arbetare, arbetsförmedlingar för arbetslösa, utbetalning av lön en gång i veckan i reda pengar, socialförsäkring, åtta timmars arbetsdag, offentligt ägande av järnvägar och gas- och vattenverk osv; och de lyckades för en tid hålla ihop den mest representativa arbetarorganisation som dittills existerat i Amerika. År 1879 efterträddes Stephens av Terence V Powderly som ordensorganisationens ledare (eller som de uttryckte saken — mästearbetare). Två år senare upphörde Riddarna att vara en hemlig organisation. År 1886 hade organisationen vuxit från den ursprungliga medlemssiffran på elva skraddare i församling nummer 1 i Philadelphia till mer än sjuhundratusen medlemmar i större delen av Förenta staterna.

Den främsta anledningen till denna tillväxt stod emellertid inte att finna i ledarnas idealistiska, sentimentala program för social upprustning. Den stod snarare att finna i medlemmarnas stridbarhet — de tvingade fram strejker och bojkotter trots sina ledare. Medan Powderly i all oändlighet drömde och talade om människans broderskap omsatte medlemmarna ordens motto ”en mans olycka är allas angelägenhet” i konkret handling. Medan Powderly ansåg att ”strejker ... är beklagansvärda och står i strid med ordenssammanlutningens bästa intressen” och öppet förklarade: ”Jag ryser vid tanken på en strejk och det av goda skäl”, så rös i varje fall inte medlemmarna vid tanken på strejk utan blev allt mer aggressiva. Hade ledningen varit mindre förvirrad, hade den ägnat mindre tid åt att predika om det goda samhället och dess principer och mer tid åt stridbart fackligt organisationsarbete, så kunde dess storslagna idé om ett enda stort fackförbund som omfattade alla löntagare, yrkesskickliga och okvalificerade, av varje tro, nationalitet, ras, kön och yrke, ha rönt större framgång än den fick. Som det nu blev uppnådde Arbetets riddare en del framgångar i stort sett trots sin konstitution, trots sitt program och trots sitt ledarskap; där Riddarna misslyckades, berodde det i huvudsak just på programmet och ledarna.

År 1886 var ett skickelsedigert år i den amerikanska arbetarrörelsens historia. Det året nådde Den ädla sammanslutningen Arbetets riddare höjden av sin makt — och började gå nedåt. Det året bildades som en vidareutveckling av den fackföreningsfederation för Förenta staterna och Kanada som bildats 1881, Amerikanska Arbetarfederationen (American Federation of Labor — AFL).

Arbetets riddare hade förlorat initiativet till en organisation som var dess raka motsats när det gällde syfte, program, medlemskap och kampmetoder. Den strikt fackliga inriktning som AFL hade skilde sig fullständigt från Riddarnas försök att ”höja” sina medlemmar. Där Riddarna varit idealister och drömt om det framtida utopiska samhället, var AFL och dess ledare praktiskt inriktade — de inriktade sig på bättre förhållanden nu. Där Riddarna varit osjälviska och tagit sig an hela arbetarklassen och dess intressen, både kvalificerade och okvalificerade arbetare, så var AFL själviskt och intresserade sig bara för de yrkesskickliga arbetare som var medlemmar av organisationen. Där Riddarna varit föga affärsmässiga — ledda av humanisten Stephens och pratmakaren Powderly, var AFL i högsta grad affärsmässigt — det leddes av

den knipsluge, saklige Samuel Gompers.

Tre år innan AFL slutligen bildades, vittnade Adolph Strasser, ordförande i cigarrtillverkarnas fackförening och tillsammans med Gompers och P J McGuire, grundare av AFL, inför amerikanska senatens ”utskott för relationerna mellan kapitalet och arbetet”. Hans vittnesmål när det gällde organisationens syftemål förebådade AFLs program: ”Vi har inget slutgiltigt mål. Vi planerar från ena dagen till nästa. Vi kämpar för omedelbara mål — mål som kan realiseras inom loppet av några år.

De omedelbara mål som AFL kämpade för var högre lön, kortare arbetstid, bättre arbetsförhållanden. Så enkelt var det. Fastän Gompers hade flirtat med socialismen i sin ungdom, var han alltid lika angelägen att hålla reformtänkandet borta ur AFLs verksamhet. Den enda ”moraliska bättring” som arbetarna skulle få genom AFL var den ”bättring” som kom med högre löner, kortare arbetstid och bättre arbetsvillkor.

AFL var väsentligen en organisation för de yrkesskickliga arbetarna, en löst sammanknuten federation av nationella och internationella (som kallades internationella eftersom en del av dem hade lokalavdelningar i Kanada) yrkesföreningar. Det var en landsorganisation som bestod av många separata fackförbund, vart och ett av dem bestående av yrkesskickliga arbetare, som alla kämpade för att skaffa sig högre lön, kortare arbetstid och bättre arbetsvillkor. De okvalificerade arbetare som i tusentals hade flockats till Arbetets riddare kunde inte bli medlemmar av AFL. AFLs och dess ledares inställning till de okvalificerade arbetarna som lämnades åt sitt öde har bäst uttryckts av en av dem år 1934: ”Vi vill inte rekrytera slöddret och sådana som inte duger någonting till eller sådana som vi inte kan höja lönerna eller förbättra villkoren för, såvida vi inte tvingas rekrytera dem därför att andra organisationer försöker göra det på vilka villkor som helst.”

När det gällde medlemmar och inriktning skilde sig alltså AFL från Arbetets riddare. Det fanns också en annan viktig skillnad som hade att göra med de två organisationernas uppbyggnad. ”För att fullständigt förstå Riddarnas uppbyggnad och funktion räcker det med att läsa en stadgebok. För att fullständigt förstå vad AFL har för uppbyggnad och funktion måste man läsa mer än hundra olika stadgar. Arbetets riddare är en självständig enhet, AFL är en federation av självständiga enheter.” Medan makten hos Riddarna hade centraliserats till de ständiga ombudsmännen i dess beslutande församling, fanns makten i AFL hos ledarna för de olika nationella förbund som tillsammans utgjorde federationen.

Även om AFL var anhängare av förhandlingar med arbetsgivarna för att nå högre löner, kortare arbetstid och bättre arbetsvillkor och även om organisationen gjorde alla ansträngningar för att nå resultat på fredlig väg, så tvekade AFL inte att slåss när det blev nödvändigt. Men ledarna såg noga till att de var så väl rustade som möjligt när de gav sig in i striden. Deras medlemsavgifter var tillräckligt höga för att de skulle kunna bygga upp en stark stridsfond som kunde utnyttjas så fort de behövde ta till strejk- eller bojkottvapnet. AFL var medvetet om det kapitalistiska systemets verkliga karaktär — de visste att det pågick en kamp mellan kapitalister och arbetare. Men de höll sig till näraliggande målsättningar. De tänkte inte störta systemet. De var helt nöjda med att fortsätta vara tjänare åt kapitalets herrar men de ville som tjänare få en större andel. Deras motto var ”en skälig dagslön för en dags arbete”.

I Samuel Gompers ”rena och enkla fackliga filosofi” fanns inget utrymme för något politiskt parti som skulle skapas av AFL och representera arbetarna. Trots upprepade ansträngningar av några av AFLs medlemmar för att få organisationen att bilda ett arbetarparti, var det Gompers taktik att arbeta inom de existerande politiska partierna som sist vann. Inom

politiken har AFLs strategi gått ut på att ”belöna sina vänner och bestraffa sina fiender”.

Hur var läget för AFL vid sekelskiftet? Ur en synpunkt hade organisationen inte lyckats något vidare. Trots sin praktiska politik att slåss för omedelbara förbättringar vilket var vad de flesta amerikanska arbetare strävade efter, hade organisationen vuxit mycket långsamt. De mäktiga järnvägsarbetarförbunden hade inte gått samman med AFL; de okvalificerade arbetarna hade inte ombetts att bli medlemmar så de var fortfarande oorganiserade; och många även bland de yrkesskickliga arbetarna hade avstått från att bli medlemmar.

Ur en annan synpunkt hade AFL haft stor framgång. Det är sant att de flesta yrkesskickliga arbetare stannade utanför organisationen, men dess femhundrafemtio tusen medlemmar innebar ändå mer än tre gånger så mycket som de etthundrafemtio tusen medlemmar AFL hade börjat med år 1886. Det var mindre än den totala medlemssiffran Arbetets riddare nått när den organisationen stod vid höjden av sin makt — men det var ett annat slags medlemmar — mer pålitliga, mer inflytelserika, med bättre disciplin. Dess decentraliserade organisation med oberoende nationella förbund, vilket var Gompers taktik, hade bestått provet; under en tid av ursinnigt motstånd från en hänsynslös arbetsgivarklass hade organisationen ridit ut stormen. Den hade lyckats göra vad ingen annan öppen nationell arbetarorganisation hade klarat av under hela amerikanska historien — den hade framgångsrikt klarat depressionen (år 1893) . För dess försvarare var blotta faktum att organisationen över huvud taget hade klarat sig beviset på att dess strategi var riktig.

Industrial Workers of the World, IWW, som organiserades år 1905 med ”Big Bill” Haywood som sin ledare representerade den revolutionära fackföreningsrörelsen. De trodde inte på AFLs sätt att bekämpa kapitalet. I inledningen till deras stadgar stod det:

Arbetarklassen och arbetsgivarklassen har ingenting gemensamt. Det kan inte bli tal om fred så länge hunger och nöd råder bland miljoner arbetare och de få som utgör arbetsgivarklassen har allt världens goda. Mellan dessa båda klasser måste kampen gå vidare till dess världens arbetare organiserat sig som klass, tar jorden och de producerande maskinerna i besittning och avskaffar lönesystemet . . . Fackföreningarna bidrar till ett tillstånd där en grupp arbetare hetsas mot en annan grupp arbetare inom samma industri och därigenom bidrar till ömsesidigt nederlag i lönekampen. Dessutom hjälper fackföreningarna arbetsgivarklassen att inbilla arbetarna att arbetarklassen har gemensamma intressen med sina arbetsgivare.

I stället för det konservativa mottot ”en skälig dagslön för en dags arbete” måste vi på vår fana fästa det revolutionära kravet ”avskaffa lönesystemet”.

Det är arbetarklassens historiska uppgift att avskaffa kapitalismen.

IWWs ledare var till skillnad från AFLs emot varje överenskommelse med kapitalisterna. De påpekade att det under många AFL-strejker gick till så att en grupp arbetare inom en industri — t. ex. kockarna inom restaurangnäringen — kunde befinna sig i strejk samtidigt som kyparna var tvungna fortsätta sitt arbete på grund av en överenskommelse med arbetsgivarna. IWWs ledare ansåg att när en grupp arbetare gick i strejk borde alla arbetare inom samma industri ge dem stöd genom att strejka också de. De var emot avtal med kapitalet eftersom de helt och hållet ville avskaffa kapitalet. De var inte intresserade av omedelbara vinster utan av arbetarnas slutgiltiga, totala seger över kapitalet. De ville ha ett enda stort fackförbund för alla arbetare i stället för splittringen i yrkesförbund. De krävde mycket låga avgifter till sin organisation så att alla arbetare, okvalificerade likaväl som de yrkesskickliga, skulle kunna bli medlemmar. De hatade AFL nästan lika mycket som de hatade kapitalet.

IWWs inflytande var mycket större än man skulle kunna gissa sig till av dess totala

medlemssiffra när organisationen var som mest framgångsrik. IWW hade förmodligen aldrig mer än sjuttiofemtusen medlemmar men under sin stridbara verksamhet nådde organisationen hundratusentals andra arbetare. De oorganiserade och de okvalificerade arbetarna, de många kringvandrande arbetare som i stor utsträckning utgjorde dess medlemmar, smittades av sina ledares revolutionära hänförelse. Strejker oroade inte IWW — tvärtom välkomnade det dem. Dess ledare var orädda, hade stor personlig utstrålning och visade påtaglig skicklighet när det gällde att leda många bittra strider.

Under dessa strider var det många förtryckta arbetare som från IWW fick den hjälp de var i så stort behov av. Men IWWs revolutionära program fick under 1900-talets första kvartssekel inte några permanenta anhängare. Amerikanska staten slog hänsynslöst till mot ”wobblies”, som IWWs medlemmar kallades, under första världskriget — då de motsatte sig USAs inträde i kriget i Europa — och 1918 sattes mer än hundra av deras ledare i fängelse. 1924 existerade de knappast längre.

Vare sig de var medlemmar av Arbetets riddare, AFL eller IWW, fann arbetarna att det var påfrestande att vara fackföreningsmedlemmar. Arbetsgivarklassen såg i fackföreningar överhuvudtaget ett hot mot sin makt. De utnyttjade följaktligen alla metoder — hederliga och ohederliga — för att krossa dem. Några av de bittraste striderna i Amerikas historia — strider i vilka egendom till ett värde av hundratusentals dollar förstördes och många människoliv gick förlorade — var till syvende och sist resultatet av arbetsgivarnas vägran att erkänna fackföreningarna och förhandla med dem. Att denna sanning inte är mer allmänt erkänd beror på det enkla förhållandet att arbetsgivarna haft kontroll över opinionsbildningen i landet — genom pressen, skolorna, kyrkorna osv. Tidningarna har tryckt, skollärarna undervisat och prästerna predikat vad som i allt väsentligt varit kapitalisternas uppfattning av striden.

Dessutom utnyttjade många arbetsgivare sin ekonomiska makt på ett mycket effektivt sätt mot de organiserade arbetarna. De bildade egna fackföreningar — arbetsgivarföreningar — som uppvisade enad front mot arbetarnas fackföreningar; de tvingade igenom ”den järnskodda eden” (gulingskontraktet) som avkrävde arbetaren löftet att han inte skulle bli medlem av någon fackförening — blev han det så förlorade han jobbet; de diskriminerade öppet kända fackföreningsmedlemmar och avskedade dem; de utnyttjade ”svartlistan” mot ”bråkmakare” — dvs. fackföreningsmän — de utnyttjade spioner för att rapportera om de anställdas fackliga aktiviteter och för att krossa fackföreningarna; de gav vissa män polisbrickor och förvandlade dem till ”bolagspolis” och gav dem sedan klubbor och gevär att använda mot de strejkande. (Det var denna förmåga att skaffa fram arbetare att slåss mot andra arbetare som fick Jay Gould, en berömd kapitalist, att skryta, ”Jag kan leja ena hälften av arbetarklassen att slå ihjäl den andra.”) Dessa arbetsgivar metoder var alla mycket effektiva — fackföreningarna hade det svårt.

Det blev ännu värre för fackföreningarna när arbetsgivarna upptäckte att de kunde få domstolarna att å deras vägnar uträtta vad de inte själva kunde göra med direkt ekonomiska påtryckningar. Domstolarna kunde göra de mest förbluffande saker — tillräckligt för att göra en trollkarl grön av avund.

Kongressen hade år 1890 placerat antitrustlagstiftningen i lagstiftarnas hatt. Simsalabim! Domstolarna plockade fram en antifackföreningslagstiftning ur hatten! Studera t.ex. amerikanska statens framgångar i domstolarna under åren 1892-1896:

Fall under Sherman-akten (antitrustlagstiftningen)

	Totalt	Vunna	Förlorade	Procent
Mot truster	5	1	4	20 %
Mot fackföreningar	5	4	1	80 %

Bland domstolsfallen under denna period var Pullmanstrejken, en av de mest omskrivna arbetskonflikterna. Mr Pullman hade byggt staden Pullman i Illinois för Pullman-arbetare. Pullman var ett mycket passande namn. Fabrikerna tillhörde Pullmanbolaget, affärerna tillhörde Pullman-bolaget, arbetarnas hus tillhörde Pullman-bolaget, skolan tillhörde Pullman-bolaget, kyrkan tillhörde Pullman-bolaget, och teatern tillhörde Pullmanbolaget.

Våren 1894 avskedade Pullman-bolagets direktion omkring en tredjedel av sina arbetare och tillkännagav lönesänkningar på mellan 25 och 40 procent för de övriga. Lät mr Pullman också reducera hyran i sina hus? Sänkte han priserna i sina affärer? Nej, det gjorde han inte.

I maj 1894 gick Pullman-arbetarna i strejk.

Omedelbart slog bolaget igen sin fabrik och arbetarna fick inte längre kredit i affärerna. I juni svält många arbetarfamiljer.

Amerikanska järnvägsmannaförbundet, som organiserats av eldaren Eugene V. Debs, försökte medla i strejken men direktörerna i Pullman-bolaget vägrade möta fackförbundsledarna.

Järnvägsmannaförbundet beordrade då sina medlemmar att bojkotta alla Pullman-vagnar på de tåg där de arbetade. Järnvägsarbetare i hela landet ställde sig bakom Debs. Strejken var välorganiserad och blev effektivare för varje dag. Tågen stannade överallt i hela USA.

Pullman-bolaget var inte ensamt i sin kamp mot amerikanska järnvägsmannaförbundet. Arbetsgivarorganisationen, vars medlemmar bestod av tjugofyra järnvägsbolag, gick samman med Pullman-bolaget mot fackförbundet. När Debs väddjade till järnvägsarbetarna att stödja bojkotten mot Pullman-vagnarna, berättade han vad som inträffat: ”... sedan kom järnvägsbolagen till Pullman-bolagets hjälp, och i en hel rad resolutioner förklarade de inför världen att de så att säga tänkte bli Pullmans kompanjoner och bistå honom i hans djävulska plan att svälta ihjäl sina anställda. Amerikanska järnvägsmannaförbundet antog denna krigsförklaring, och därför är nu striden i full gång mellan järnvägsbolagen som står solitt förenade på ena sidan och arbetarna å den andra ...”

Så enade var arbetarna i denna strid, så effektiv var deras strejk mot arbetsgivarna, en av de mäktigaste grupperna i Förenta staterna, att det ett slag såg ut som om de skulle kunna vinna. Om de bara haft att kämpa mot arbetsgivarna skulle de kanske ha vunnit. Men kombinationen arbetsgivare, domstolar och federala trupper var för mycket för dem.

Kapitalisterna väddjade till president Cleveland om trupper. Den 4 juli 1894 marscherade två tusen amerikanska soldater in i Chicago. John Altgeld, den dåvarande guvernören i Illinois, skickade omedelbart ett protestbrev till presidenten och förklarade att staten Illinois kunde sköta sina egna affärer. Cleveland svarade att soldaterna var där för att skydda Förenta staternas post och transportera posten om så behövdes. Så fort trupperna anlant började bråket. Det som varit en jämförelsevis fredlig strejk blev nu rena slagfältet. Det kastades tegelstenar, järnvägsvagnar vältes över ända, strejkbrytare släpades från sina arbetsplatser och fick stryk, och egendom som tillhörde järnvägsbolagen brändes. Fastän fackföreningsledarna tiggt och bett sina medlemmar att hålla sig lugna — en begäran som de strejkande hade hört fram till den tidpunkten — så var det föga tvivel om att det var fackföreningsmän som bar ansvaret för en del av förstörelsen. Å andra sidan hävdade de strejkande att en stor del av våldsamheterna orsakades av agents provocateurs, män som hade lejts av järnvägsbolagen för att svärta ned de

strejkande i allmänhetens ögon. Det råder föga tvivel om att också detta var sant. I vilket fall som helst fortsatte förstörelsen och bränderna, och tolv människor dödades.

Den som bar största ansvaret för att trupperna skickats ut var mr Edwin Walker. Han var en av advokaterna för arbetsgivarorganisationen, och Förenta staternas justitieminister hade dessutom vänligt nog utnämnt honom till speciell rådgivare åt regeringen. Mr Walker fann att han mycket lätt kunde tjäna båda sina klienter samtidigt.

Han fick regeringen att skicka trupper. Och han uppträdde inför domstolarna och lyckades övertyga domarna om att järnvägsstrejken var en olaglig sammansvärjning, ett brott mot Sherman-akten. Därefter utfärdade domarna på hans begäran en order som förbjöd fackföreningsledarna att på något sätt hindra de tåg som gick mellan de olika amerikanska delstaterna och från att tvinga eller ens övertala arbetarna på järnvägarna att lägga ned arbetet. Ordern inbegrep alla människor — inte bara Debs och de övriga fackförbundsledarna utan ”vem det vara månde”, och ordern förbjöd praktiskt taget allt de strejkande måste göra för att strejken skulle bli effektiv — t.o.m. fredliga demonstrationer var nu ett brott. Och allt detta baserade sig på en lag som var avsedd att stävja trusterna!

Debs och de övriga ledarna fortsatte strejken trots domstolarnas order. I mitten av juli arresterades de för att ha visat ”förakt för domstolen”. Strejkens ryggrad hade nu brutits. Järnvägsbolagen vägrade i sin triumf att återanställa vissa av de strejkande. Andra togs till nåder på bolagens egna villkor.

Med statens och domstolarnas hjälp hade kapitalisterna vunnit en stor seger.

De hade vunnit mer än så. Pullman-strejken visade hur effektivt det vapen var som de hade använt tidigare men aldrig egentligen vässat och slipat för ändamålet. Nu polerade de detta vapen med stor omsorg. Domstolsordern var ett snabbt och livsfarligt vapen. Från 1895 och framåt utnyttjade kapitalisterna det med stor effekt. Det var en mycket effektiv strejkbrytare.

Arbetsgivarna behövde nu bara marschera till de federala eller delstatliga domstolarna och övertyga domarna att hemska saker skulle inträffa om man inte höll tillbaka de strejkande. Ohjälplig förstörelse skulle komma att drabba deras egendom. Inte bara sådant som man kunde lägga handen på, som fabriker, maskiner, råvaror osv.; utan också mera abstrakt egendom — saker man inte kunde lägga handen på, som t.ex. rätten att bedriva affärer, allmänhetens inställning till arbetsgivaren och hans produkt, rätten att tjäna pengar. Det var mycket lätt att övertyga domarna. Det blev en formlig syndaflod av domstolsorder. Domstolarna förbjöd kriminella handlingar (som kunde ha handlagts i vanliga brottmål) och handlingar som inte var kriminella (och som de strejkande hade grundlagsenlig rätt att utföra). Domarna utfärdade order som förbjöd de strejkande att demonstrera och överhuvudtaget samlas nära den plats där strejken pågick; det hände till och med att de strejkande förbjöds att gå till vissa kyrkor, att be till Gud, sjunga på öppen gata!

Det är inte att undra på att fackföreningsrörelsen ägnade många år åt att agitera för en lag som skulle begränsa domstolarnas roll i arbetskonflikter. År 1932, trettioåtta år efter Pullman-strejken, genomdrevs en sådan lag — Norris-La Guardiaakten. Det lät som en lag som skulle kunna klara av uppgiften, men realistiska vänner till arbetarrörelsen var inte säkra på den saken. De mindes att det fortfarande berodde på domstolarna hur lagen skulle tolkas. Och så länge det förhöll sig på det viset, var det bäst att inte visa sig för optimistisk.

De erinrade sig att Sam Gompers hade varit alltför optimistisk år 1914. Det året hade kongressen beslutat om en ny antitrustlag som — trodde man — uttryckligen skulle undanta

fackföreningarna tills Sherman-aktens provisioner genomförts. Den s.k. Clayton-lagen hälsades av Gompers som arbetarrörelsens ”Magna Charta på vilken det arbetande folket skall bygga sin industriella frihet”. Han baserade sitt hopp på sektion 6 i lagen som sade: ”En mänsklig varelses arbete är inte en handelsvara ... sådana [arbetar-] organisationer eller dess medlemmar skall heller inte anses vara illegala karteller eller sammansvärjningar i akt att hindra handel och samfärdsel, i antitrustlagarnas anda.”

Mr Gompers entusiasm blev kortlivad. Så som Clayton-akten uttolkades av domstolarna utträttade den inte vad det var meningen att den skulle utträtta. Tvärtom. Det blev fler åtal mot fackföreningarna under Sherman-akten under de tjugofyra år som följde Clayton-lagens genomförande år 1914 än under de tjugofyra år som följt på Sherman-akten själv år 1894!

Det hade blivit alltmer tydligt att lagar som var avsedda att stävja trusternas tillväxt genom domstolarnas tolkning nu användes för att stävja den organiserade arbetarrörelsens tillväxt. Det hände ofta att högsta domstolen då det var en grupp arbetsgivare som stod inför rätta tillämpade ”förnuftets lag” — och arbetsgivarna gick fria. Men när en grupp arbetare stod inför rätta tillämpade högsta domstolen oförnuftets lag — och arbetarna blev bestraffade.

Allt detta var mycket egendomligt. Det tyckte också domare Brandeis, medlem av högsta domstolen, i sin berömda reservation till domstolens utslag i Bedford Stone-målet:

Sherman-lagen ansågs i fallet Förenta staterna mot US Steel Corporation ... tillåta kapitalisterna att i ett och samma bolag samla 50 procent av Förenta staternas stålindustri och därigenom dominera hela näringsgrenen genom sina vidsträckta resurser. Shermanlagen ansågs i fallet Förenta staterna mot United Shoe Machinery Co... tillåta kapitalisterna att i ett bolag slå samman praktiskt taget hela skomaskineriindustrin i landet . Det vore verkligen egendomligt om kongressen genom samma lag hade avsett att neka en liten grupp yrkesarbetare rätten att samarbeta helt enkelt genom att lägga ned arbetet när denna utväg var deras enda sätt att skydda sig själva mot en kartell bestående av stridbara och inflytelserika arbetsgivare. Jag kan inte förmå mig att tro att kongressen avsåg detta.

Men det var som sagt Brandeis reservation. Majoriteten av högsta domstolens ledamöter hade en annan uppfattning. I den långa och bittra striden mellan de rika och de fattiga stod landets domstolar på de rikas sida.

Från fattiglapp till Krösus

Fråga: hur kan en lag avsedd att hjälpa svarta bli en lag som hjälper storbolagen?

Svar: när lagen tolkas av högsta domstolen.

I femtio år gav högsta domstolen storbolagen i Förenta staterna en särskild immunitet — frihet från statligt ingripande — som inga storbolag i något annat stort kapitalistiskt land åtnjöt. Det var bra för storfinansen men det var inte fullt så bra för folket i landet.

Frihet från statsingripande var något som storbolagen fick till skänks genom det gamla trollkarlsknepet att dra ut någonting annat ur hatten än man stoppar in. Se nu noga på.

Efter inbördeskriget ville kongressen vara säker på att de frigivna svarta slavarna verkligen skulle bli fria och komma i åtnjutande av alla förmåner förknippade med amerikanskt medborgarskap. Därför föreslog kongressen tre tillägg till amerikanska grundlagen, som i sinom tid godkändes av tre fjärdedelar av de amerikanska staterna. Varje skolbok i historia i Förenta staterna summerar dessa tillägg på följande sätt:

Trettonde tillägget till grundlagen avskaffade slaveriet i Förenta staterna för all framtid.

Fjortonde tillägget gjorde de svarta till medborgare av Förenta staterna, jämställda inför lagen

med alla andra medborgare. Femtonde tillägget gav de svarta rösträtt.

Dessa tillägg kan tyckas ha mycket lite att göra med någon frihet från statsingripande för storbolagen. Och trettonde och femtonde tillägget hade verkligen inte mycket med saken att skaffa. Men det hade däremot det fjortonde tillägget — åtminstone så som domstolarna tolkade det. Så här löd sektion I i det berömda grundlagstillägget:

”Alla personer födda eller naturaliserade i Förenta staterna och underkastade dess rättskipning är medborgare av Förenta staterna och av den delstat där de bor. Ingen delstat må besluta eller genomföra lag som begränsar de förmåner och den immunitet som medborgare av Förenta staterna åtnjuter; *ej heller må någon delstat beröva en person hans liv, frihet eller egendom utan laga rättegång*; och icke heller neka någon medborgare inom sin domvärjningslagens skydd”. (Författarens kursivering)

Läs igenom detta igen — speciellt den kursiverade delen. Det verkar fortfarande ha väldigt lite att göra med någon immunitet från statsingripande för storbolagen, inte sant?

Kan ni föreställa er att det under fjortonde grundlagstilläggets klausul om ”laga rättegång” skulle bli omöjligt för medborgarna i någon delstat i Förenta staterna att genom sina lagligt valda delstatliga riksdagsmän genomföra en lag som reglerade arbetstiden i delstaten; eller att genomföra en lag som bestämde minimilön; eller att genomföra en lag som skyddade arbetarna i livsfarliga yrken; eller att ge delstatsregeringen rätt att sänka priserna på elektricitet och gas; eller att i allmänhet skydda delstatsmedborgarnas hälsa och trygghet? Det är precis vad som inträffade. Med hjälp av fjortonde tillägget till amerikanska grundlagen lyckades Högsta domstolen olagligförklara mer än tvåhundra-trettio reformer som delstaterna ville genomföra.

Hur gick det till? Om ni ersätter ”person” i klausulen om laga rättegång med ordet ”bolag” så har ni nyckeln till gåtan. Det är vad högsta domstolen gjorde. Så fort någon delstatsregering efter 1886 försökte genomföra reformer som gynnade dess medborgare genom att samtidigt på något sätt begränsa storfinansens makt, kom högsta domstolen det drabbade storbolaget eller storbolagen till undsättning. Domstolen förklarade då att reformerna var grundlagsstridiga eftersom de berövade ”personen (det vill säga storbolaget) dennes liv, frihet eller egendom utan laga rättegång.” Genom sådana tolkningar säkerställdes storbolagens frihet att bedriva sin verksamhet — delstaterna kunde inte uträtta mycket för att begränsa deras makt. Återigen hade privategendomen en försvarare i högsta domstolen.

Naturligtvis innebar grundlagstillägget skydd mot ”betungande” delstatslagar åt verkliga personer — mänskliga varelser — likaväl som åt storbolag. Men det viktiga var att de i flesta av dessa fall som avgjordes av högsta domstolen med hjälp av fjortonde grundlagstillägget var det storbolag och inte enskilda människor som begärde lagens skydd — och fick det.

De fick det naturligtvis inte alltid. Allteftersom tiden gick och folkets krav på lagskydd blev alltmer högljutt, hörde domstolen ibland deras krav — och ändrade tidigare beslut. Då och då lät domstolen verkligen en delstat genomföra en och annan reform — som t.ex. att förbjuda att kvinnor arbetade mer än tio timmar, trots vissa bolagsprotester att en sådan reform innebar ett slag mot deras kvinnliga anställdas grundlagsenliga rätt att arbeta tolv eller femton timmar om dagen. Sådana delstatliga ingripanden tilläts men inte särskilt ofta.

Fjortonde grundlagstillägget godkändes av delstaterna år 1868 men det var inte förrän 1886 som ett ”storbolag” blev en ”person” i domstolarnas ögon. Under de år som därefter följde höll domstolarna fast vid denna princip som erbjöd ett fullständigt enastående skydd för storbolagen. År 1938 angreps denna princip för första gången. Man diskuterade den vanliga

sortens fall under grundlagstillägget — kunde delstaten Kalifornien beskatta utdelningen för ett försäkringsbolag från Connecticut som hade licens att bedriva sin verksamhet i Kalifornien? Det vanliga utslaget fälldes — om Kalifornien tilläts beskatta försäkringsbolaget så innebar det att bolaget från Connecticut berövades sin egendom utan laga rättegång. Det var vad åtta medlemmar av högsta domstolen ansåg. Men en av domarna ansåg någonting annat, vilket var någonting alldeles häpnadsväckande. Domare Black hävdade i sin reservation att ett storbolag inte var en ”person” i fjortonde grundlagstilläggets mening: ”Jag anser att ordet 'person' i fjortonde grundlagstillägget inte inbegriper storbolag ... Jag anser att domstolen nu bör gå emot tidigare utslag som tolkade fjortonde grundlagstillägget på ett sätt som också inbegrep storbolag ... Man söker förgäves i samtida källor efter något bevis för att detta grundlagstillägg antogs för storbolagens skull ... Dess historia visar att syftet var att beskydda svaga och hjälplösa människor; det sades inte vid tillfället i fråga att det var tilläggets syfte att på något sätt undandra storbolagen från delstatsregeringarnas kontroll.”

Huruvida domare Blacks uppfattning med tiden skulle bli domstolsmajoritetens uppfattning återstod för framtiden att avgöra. Tidigare var det den motsatta uppfattningen som hade övertaget och storbolagen blomstrade. Procenten varor som tillverkades av storbolagen var

1899	66.7 %
1919	87.0 %
1929	94.0 %

Vid slutet av år 1929 fanns det omkring trehundra tusen bolag i Förenta staterna. Det fanns små bolag och stora bolag. Det fanns jättebolag, tvåhundra allt som allt, som befann sig i en kategori alldeles för sig själva. Nästan alla dessa två hundra storbolag — fyrtiotvå järnvägsbolag, femtiotvå bolag som försåg amerikanerna med vatten, gas, elektricitet, och etthundrasex industribolag — hade tillgångar på över etthundra miljoner dollar var. Femton av dem hade tillgångar på över en miljard dollar var. Ett av dem, American Telephone and Telegraph Company, med tillgångar på över fyra miljarder dollar, hade ”större tillgångar än tjugoan av landets delstater tillsammans.”

Dessa och andra lika förbluffande fakta står att finna i en viktig bok skriven av Berle och Means och som heter *Det moderna storbolaget och privategendomen*. Författarna meddelar att de två hundra dominerande storbolagen — mindre än en sjuhundrededel av en procent av samtliga bolag — kontrollerade nära hälften av allt bolagskapital i Förenta staterna! Detta var verkligen koncentration.

Storbolagens relativa betydelse i Förenta staternas näringsliv (1 januari 1930)

Proportion av bolagskapital (utöver bankfonder) som kontrolleras av de 200 största bolagen	49.2 %
Proportion av affärskapital (utöver bankfonder) som kontrolleras av de 200 största bolagen	38.0 %
Proportion av samhällsekonomin som kontrolleras av de 200 största bolagen	22.0 %

Parentesen i ovanstående tabell, den som säger utöver bankfonder innebär bara att man rent schematiskt skiljer storbolagen från de stora finanshusen. Det innebär inte att bankirerna inte hade något att göra med de ”icke-finansiella” bolagen. Tvärtom hade de åtskilligt att göra med dem. När industrin växte krävde den också mer och mer kapital. Bankirerna kunde skaffa fram det kapital som var så nödvändigt för storindustrin. Bankerna spelade en allt viktigare roll i de väldiga bolagens expansion. (Denna roll spelade de givetvis genom att utnyttja andra

människors pengar). Banker och industri gick samman när kontrollen av den amerikanska industrin koncentrerades.

Redan vid sekelskiftet var en rad människor i Förenta staterna medvetna om detta. Och de var också, för nästan tre kvarts sekel sedan medvetna om ett annat förbluffande faktum — det var inte bara så att de mäktiga storbolagen kontrollerade större delen av landets industri. Direktörerna för dessa olika storbolag var i många fall samma lilla grupp av mycket rika män. Det hade vuxit upp ”en sammanknuten direktörsgrupp”. Ledarna för banker, järnvägar, gas- och elektricitetsbolag och stor fabriksindustri var alla lierade med varann. Vad den tidens ”mullkrattor” (som man brukade kalla journalister som grävde i samhällets dy) ropade år efter år bevisades slutgiltigt i Pujokommitténs ”koncentrationsutredning” inför Förenta staternas representanthus år 1912 då det avslöjades att kompanjonerna inom J. P. Morgan och Company och direktörerna i de Rockefellerkontrollerade National City Bank och Baker's First National Bank mellan sig delade på:

- 118 direktörsplatser i 34 bank- och trustbolag
- 30 direktörsplatser i 10 försäkringsfirmor
- 105 direktörsplatser i 32 transportbolag
- 63 direktörsplatser i 24 industrier
- 25 direktörsplatser i 12 gas- och elektricitetsbolag

Allt som allt 341 direktörsplatser i 112 bolag med totalt kapital på 22.245.000.000 dollar

Det stod redan fruktansvärt klart att eftersom varje jättebolag dominerade sitt verksamhetsfält och en liten handfull män kontrollerade jättebolagen så skulle snart den mesta makten och de flesta pengarna i landet vara i deras händer. Från kontroll av landets rikedomar till kontroll av landets statsmakt var det bara ett kort steg. När Woodrow Wilson satt som president av Förenta staterna, skrev han, år 1913: ”Situationen är helt enkelt följande: ett jämförelsevis litet antal människor kontrollerar detta lands råvaror; ett jämförelsevis litet antal människor kontrollerar vattenkraften; ... samma antal människor kontrollerar större delen av järnvägarna; med hjälp av överenskommelser sinsemellan kontrollerar de priserna, och samma grupp människor kontrollerar de viktigare krediterna i landet ... Regeringsmaktens herrar i Förenta staterna är Förenta staternas kapitalister och industriidkare.”

Det är tydligt att de hade större kontroll över regeringsmakten än söderns plantageägare hade haft, ty i förhållande till ön Kuba lyckades de genomföra vad sydstaterna försökt men misslyckats med. Före inbördeskriget hade slavägarna kastat längtansfulla blickar på Kubas bördiga land där klimatet var detsamma som i södern. De ville införliva Kuba med Förenta staterna som en slavstat. I södern talade man oupphörligen om Kuba som ett område som av naturliga skäl borde tillhöra Förenta staterna. Den 6 december 1858 applåderade sydstatare i New Orleans Stephen A. Douglas när denne sade: ”Det är vårt förutbestämda öde att äga Kuba och det är dåraktigt att ens diskutera frågan. Kuba tillhör på ett naturligt sätt den amerikanska kontinenten.”

Men hur de än försökte kunde söderns plantageägare inte förmå Förenta staterna till att invadera Kuba.

Där de misslyckades på 1850-talet, lyckades nordstaternas kapitalister år 1898.

Vid den tidpunkten var Kuba en av de få besittningar i den västra hemisfären som ännu ägdes av Spanien — en kolonialmakt på nedgång. År 1895 revolterade kubanerna mot det spanska styret och under det krig som följde brändes plantager och fabriker och en del av invånarna

fick utstå stora grymheter. Förenta staternas handel med Kuba, som uppgick till 100 miljoner dollar om året, drabbades; en del av det kapital, värt 50 miljoner dollar, som amerikanska kapitalister hade investerat på Kuba förstördes av de krigförande. Naturligtvis ville penningägarna se handling — amerikanska regeringen måste ingripa för att rädda amerikansk egendom. Präster drev sina församlingar till tårar när de predikade om de spanska grymheterna; tidningarna, i synnerhet Hearst-pressen, gjorde sensationella appeller för krig mot Spanien; krigsfebern spred sig till folket. När det amerikanska krigsfartyget Maine under mystiska omständigheter exploderade i Havannas hamn, växte sig ropen på krig ännu starkare, fast det inte förelåg något bevis att en enda spanjor hade något att göra med den saken.

Det utväxlades noter mellan de båda regeringarna; Förenta staternas minister i Spanien föreslog att USA skulle köpa Kuba. Spanien vägrade sälja ön men gick med på praktiskt taget samtliga amerikanska krav för att på något vis kunna bibehålla freden. President McKinley sade emellertid ingenting om de spanska fredserbudandena utan skickade i stället ett budskap till kongressen i vilket han begärde dess fullmakt att utnyttja Förenta staternas armé och flotta för att hejda kriget mellan Spanien och Kuba.

Den 19 april 1898 gick Förenta staterna i krig med Spanien.

På mindre tid än fyra månader besegrades Spanien.

Fredsavtalet föreskrev att de spanska öarna Puerto Rico, Guam och Filippinerna skulle avträdas till Förenta staterna. Tjugo miljoner dollar skulle betalas till Spanien. Kuba skulle få sitt oberoende — på vissa villkor.

Kuba har sedan dess varit en självständig stat, men Förenta staterna har vid flera tillfällen skickat sina soldater till Kuba för att ”skydda amerikanska liv och amerikansk egendom.” År 1928 var amerikanskägda sockerbruk, tobaksplantager, gruvor och järnvägar på Kuba värda mer än en miljard dollar. År 1959 hade USA investeringar på Kuba för nästan tio miljarder dollar. Kuba tillhörde praktiskt taget Förenta staterna. (”Förenta staterna”, det låter som om det handlade om folket i Förenta staterna; men det gör det naturligtvis inte — det handlar om de rika kapitalisterna.)

Många amerikaner ogillade tanken att Förenta staterna skulle äga andra länder. Stod det inte i amerikanska självständighetsförklaringen att regeringen får ”sin rättmätiga makt från de styrdas samtycke”? Vad hade USA i så fall för rätt att göra Filippinerna till amerikansk koloni, när dess folk ville vara självständigt? Här hade vi nu Förenta staterna som alltid representerat friheten, som självt brutit sig loss från ett kolonialt moderland; tänkte Förenta staterna nu självt bli ett kolonialt moderland? Tänkte man upprätta ett amerikanskt imperium? För vissa människor var hela idén osmaklig. För andra åter verkade det vara ett önskvärt steg. De höll med president McKinley som på allvar hade tänkt igenom hela saken och kommit till följande slutsats när det gällde Förenta staternas kolonier: ”Det återstod inget annat för oss än att ta dem allihop och att undervisa filippinerna och civilisera dem och kristna dem”. Det fanns andra som inte var särskilt angelägna att göra hedningarna till kristna men som i kolonierna såg ett tillfälle att göra Förenta staterna stort och mäktigt.

Efter 1898 var tärningen kastad. Förenta staterna började tävla med de övriga stora nationerna i jakten efter kolonier. Förenta staterna tänkte bli ett världsimperium.

Efter 1865 övergick Förenta staterna från att ha varit ett jordbruksland till att bli en industriation. Vi har redan sett att när det gällde naturtillgångar så hade Förenta staterna inte någon jämlike utom möjligen Ryssland. Men det var trots allt en del mycket viktiga råvaror som inte

alls fanns i landet eller som inte fanns i tillräckliga mängder. Gummi, siden, jute, tenn, nickel, nitrat, kork, mangan, tungsten — det var de viktigaste på en lång lista. När det gällde matvaror var det kaffe, kakao, bananer, socker, olivolja, kokosnötter och andra — främst tropiska produkter. Alla dessa varor importerades — de hade alla en marknad i Förenta staterna. Amerikanska affärsmän ville om möjligt kontrollera källorna till dessa naturrikedomar. Det fanns pengar i det. Naturligtvis blev de amerikanska affärsmännen (i likhet med affärsmännen i de övriga stora mäktiga länderna i världen) mycket intresserade av länder som hade dessa produkter. Sockerplantager i Haiti, bananplantager i Nicaragua, gummiplantager i Liberia, oljekällor i Mexiko, nitratgruvor i Chile — detta var bara några av de växande intressen som de amerikanska kapitalisterna började skaffa sig.

Förenta staterna ville köpa råvaror, men samtidigt ville Förenta staterna sälja industrivaror. ökningen i volym räknat av de amerikanska industrivarorna var helt fantastisk. Allteftersom fler och fler varor såldes och vinsterna sköt i höjden, ökade industriidkarnas kapaciteten i sina fabriker så att de kunde framställa fler och fler varor. (Detta inträffade också i de övriga mäktiga länderna i världen.) Det kom en tid då industriidkarna kunde framställa mer än de kunde sälja. Då blev de tvungna att se sig om efter nya marknader som kunde absorbera deras överskottsvaror. Deras gamla kunder kunde inte köpa allt de hade att sälja och därför blev de tvungna att skaffa sig nya kunder.

Amerikanska bilar, skrivmaskiner, elektriska apparater, rakhyvlar, filmer, badkar, reservoarpennor — för att nämna bara några få på en mycket lång lista — fraktades praktiskt taget till världens ände. De bidrog till att ”amerikanisera” hela världen.

De amerikanska kapitalisterna hade inte bara överskottsvaror i sina lager — de hade också överskottskapital. När ett land är nytt, när dess jord, gruvor och järnvägar just öppnats, då investerar kapitalister från andra länder, som söker större vinst än de kan få på hemmaplan, i utvecklingen av detta nya land. Det hade inträffat i Amerika från första början. Engelskt kapital och senare europeiskt kapital skickades västerut för att investeras i järnvägar, fabriker, gruvor, boskapsrancher och så vidare. Efter år 1900 var det Förenta staternas tur. Amerikanskt kapital började penetrera överallt, i alla riktningar, i länder nära och fjärran. Detta hade börjat ske i avsevärd utsträckning redan före första världskriget. Det skedde i större skala än någonsin tidigare medan kriget pågick. Första världskriget etablerade Förenta staterna som en dominerande kapitalistnation.

År 1914 resulterade åratals imperialistisk konkurrens i den ofrånkomliga sammanstötningen. Europas nationer invecklades i krig. De behövde mat, kläder, ammunition och pengar. Deras egna industrier kunde inte möta efterfrågan; fabriker och bondgårdar stod utan arbetskraft — arbetarna befann sig vid fronten. Förenta staterna var redo, villigt och i stånd att tillfredsställa de krigförande makternas behov. Maskinerna började surra tjugofyra timmar om dygnet; plogarna plöjde snabbare.

När fientligheter utbröt i Europa, hade naturligtvis båda sidor sina anhängare i Förenta staterna, men större delen av det amerikanska folket ville hålla sig utanför kriget. (Två år efter att kriget börjat, år 1916, återvaldes Woodrow Wilson till president under parollen ”Han höll oss ur kriget”). Amerikanerna var villiga att — till gott pris — förse båda sidor med krigsmateriel och ammunition. Men man fann snart att det inte gick så bra att sälja till båda sidor. England var herre över haven; England inledde en blockad mot de tyska hamnarna och amerikanska varor på väg till Tyskland fann det mycket svårt att ta sig fram dit. Bara en liten del av produktionen från amerikanska fabriker och farmer såldes till centralmakterna, dvs. Tyskland och dess allierade; å andra sidan visade det sig, ett år efter att kriget hade börjat, att

J. P. Morgan & Co., inköpsagenten för de allierade västmakterna, lade ut order i Förenta staterna för 10 miljoner dollar om dagen.

Det var mycket pengar. För dem kunde man köpa mycket varor som amerikanerna var angelägna att sälja. För sina inköp under de första krigsmånaderna hade de allierade betalt i guld. Därefter betalade de med pengar som de skaffat sig genom att sälja de aktier de hade i Amerika. Därefter hade amerikanska bankirer ordnat lån åt dem. Det var bara ett steg kvar. Det togs i augusti 1915.

Året innan hade amerikanska regeringen infört förbud mot direkta lån till de krigförande nationerna. Amerikanske utrikesministern Bryan hade underrättat J. P. Morgan om amerikanska regeringens inställning: ”Det finns inget skäl att förvägra lån till neutrala nationer men enligt amerikanska regeringens åsikt är lån från amerikanska banker till en utländsk nation som befinner sig i krig oförenligt med den sanna neutralitetsandan.”

Detta var lika sant i augusti 1915 som det hade varit i augusti 1914. Men under den tolv månadersperioden hade de allierade beställningarna hos amerikanska fabriker och farmer gett USA mersmak på verkligt välstånd. Robert Lansing, den nye utrikesministern, varnade presidenten och förklarade att Förenta staterna hade ett direkt ekonomiskt intresse av att avskaffa låneförbudet. ”Mellan 1 december 1914 och 30 juni 1915 har vår export överskridit vår import med nära en miljard dollar... Under år 1915 kommer överskottet att bli grovt räknat två och en halv miljard dollar ... Har vi råd att låta en deklaration från de första krigsdagarna om vår uppfattning om 'den sanna neutralitetsandan' stå i vägen för våra nationella intressen som förefaller allvarligt hotade?”

Uppenbarligen hade Förenta staterna inte ”råd” att göra det. Förbudet mot lån till de krigförande nationerna hävdades. Bankirerna satte ut med fyllda segel. Det ena lånet efter det andra togs i Förenta staterna för de allierade staterna. Amerikaner satsade de pengar som gick till amerikanska fabriker och farmare i betalning för de varor som de allierade köpt.

År 1917 såg det mörkt ut för de allierade. På den militära sidan var situationen desperat. På den ekonomiska fronten var situationen hopplös — det var omöjligt att låna mer pengar från amerikanerna. En fullständig krasch var i sikte. Men vid denna tidpunkt var de amerikanska framtidsutsikterna så intimt förknippade med de allierades framtidsutsikter att en krasch för dem betydde en krasch för Förenta staterna. Om det nu blev en krasch, hur skulle det då till exempel gå med den enormt utvidgade industrikapacitet som inriktats på krigsbeställningar och krigsvinster? Hur skulle det gå för dem som innehade allierade statsobligationer som, om kraschen kom, säkert skulle bli värdelösa? Det fick helt enkelt inte bli något sammanbrott för de allierade. Men hur skulle man kunna undvika det? Den 5 mars 1917 gav Walter Hines Page, den engelskvänlige amerikanske ambassadören i Storbritannien, svaret i ett konfidentiellt telegram till presidenten. ”Det är möjligt att enda möjligheten att bibehålla vår nuvarande framskjutna handelsposition och undvika en panik är att vi går i krig.”

Den 6 april 1917 förklarade Förenta staternas kongress krig mot Tyskland.

Krigsslutet fann de europeiska nationerna svaga och utmattade, Förenta staterna däremot starkt. Amerika hade blivit den största ekonomiska och politiska makten i den kapitalistiska världen. Förenta staterna hade övergått från att vara ett land som var skyldigt pengar till ett land som alla andra var skyldiga pengar. Förenta staterna hade varit en gäldenärnation — nu var Förenta staterna en kreditornation. Amerikanskt överskottskapital fann investeringsmöjligheter i jordens alla hörn, i nya och gamla länder.

Kanada, Förenta staternas granne i norr, var en del av det brittiska imperiet. Ändå uppskattade år 1925 mr F S Chalmers att ”Förenta staterna äger en tredjedel av alla industrier i Kanada och en tredjedel av alla producerande gruvor; Förenta staterna äger en stor del av de timmerresurser som inte är kronoskog och har dessutom omfattande intressen när det gäller kanadensisk vattenkraft, mark och andra tillgångar ... Brittiska investeringar i Kanada uppgår till i runt tal 2 miljarder dollar ... Amerikanska investeringar i Kanada ... uppgår till närmare 2,5 miljarder dollar.” Det fanns mer pengar från Förenta staterna än pengar från Storbritannien i ett land som var ett dominion i brittiska imperiet! År 1930 uppskattade amerikanska byrån för ut- och inrikes handel de amerikanska investeringarna i Kanada till 3.942.000.000 dollar. Det här är siffrorna i runda tal för amerikanska privata investeringar i hela världen år 1930:

Plats	Summa (i miljoner dollar)
Kanada	3.942
Europa	4.929
Mexiko och Centralamerika	1.000
Sydamerika	3.042
Västindien	1.233
Afrika	118
Asien	1.023
Oceanien	419

När andra länder i världen hämnades mot Förenta staternas höga tullar genom att själva införa höga tullar, startade de amerikanska affärsmännen företag i de länderna, innanför deras höga tullmurar. År 1929 hade sålunda amerikanska Woolworth etthundrafemtio butiker i Kanada, trehundrafemtio i Storbritannien, trettiofem i Tyskland och åtta på Kuba.

Samma år fanns det en bil på fem personer i Förenta staterna. I Europa (utom Ryssland) fanns det en bil på åttiotre personer. Amerikanska kapitalister såg i en sådan situation ett tillfälle att investera överskottskapital som inte fick försittas bara på grund av tullmurar. Därför köpte General Motors in sig i Adam Opelbolaget som tillverkade nära hälften av alla bilar i Tyskland, och Ford-bolaget började sätta upp flera fabriker i vissa europeiska länder. Det betydde ingenting att arbetskraften som anställdes i dessa amerikanskägda fabriker var europeisk, inte amerikansk; det betydde ingenting att de råvaror som användes var europeiska, inte amerikanska; vad som betydde något var att vinsterna kom hem — till Amerika.

Kapitalet kände helt tydligt inte till några gränser. Det tog sig fram överallt.

Ibland gick det fredligt till när det amerikanska kapitalet invaderade ett land. Ibland ledde det till allvarliga sammanstötningar. Ibland följde amerikanska marinsoldater hack i häl på det amerikanska kapitalet ”för att skydda amerikanska liv och amerikansk egendom.” Senator Borah från Idaho protesterade mot detta. ”Vi ingrep, tror jag, i Nicaragua år 1910. Enligt min uppfattning hade vi inte något gott skäl för att ingripa. Ändå skickade vi våra marinsoldater dit, landsatte dem, erövrade landet, marscherade mot huvudstaden, dödade omkring 200 nicaraguaner och installerade som Nicaraguas nominelle president en tjänsteman vid ett bolag i Pittsburgh.”

Senator Borahs redogörelse må verka otrolig men att detta var den teknik som utnyttjades bevisas av ett uttalande av en man som tog aktiv del i flera av USAs imperialistiska vågspel. Generalmajor Smedley D. Butler beskrev sitt arbete som den amerikanska storfinansens gårdvar i främmande länder på följande färgstarka vis:

Jag tillbringade trettiofyra år och fyra månader i aktiv tjänst som medlem av vårt lands rörligaste vapenslag — marinkåren. Jag tjänstgjorde i alla grader från fänrik till generalmajor. Och under den perioden tillbringade jag större delen av min tid som första klassens muskelknutte åt storfinansen, åt Wall Street och åt bankerna. Jag var kort och gott utpressare åt kapitalismen . .

Det var på det viset jag bidrog till att säkerställa Mexiko och i synnerhet Tampico åt de amerikanska oljeintressena år 1914. Jag bidrog till att göra Haiti och Kuba till anständiga platser där pojkar från National City Bank kunde kamma in avgifter ... Jag rensade upp Nicaragua åt den internationella bankfirman Brown Brothers mellan 1909 och 1912. Jag bragte ljuset till Dominikanska republiken för amerikanska sockerintressens räkning år 1916. Jag ”fixade” Honduras åt de amerikanska fruktbolagen år 1903. I Kina år 1927 såg jag till att Standard Oil fick ägna sig ostört åt sin verksamhet.

Under dessa år levde jag i sus och dus. Jag belönades med hedersbevisningar, medaljer, befordringar. När jag nu ser tillbaka på alltsammans tror jag att jag skulle ha kunnat ge Al Capone några goda råd. Det mesta han kunde klara av var tre distrikt i Chicago. Vi marinsoldater opererade på tre kontinenter.

Utöver Nicaragua, Kuba, Filippinerna, Puerto Rico och Guam ägde och kontrollerade Förenta staterna Hawaii, Samoa, Panama, Santo Domingo, Haiti, Alaska och Jungfruöarna i Västindien. På vissa av dessa platser hade det skett sammanstötningar, som t.ex. i Nicaragua. I andra länder som inte finns med på ovanstående lista, segrade de amerikanska kapitalisterna utan några sammanstötningar alls eller i varje fall mycket få. Den modernare imperialistiska tekniken som går ut på att invadera ett svagt land utan fanfarer och trumpeter tillämpades framgångsrikt. Dessa länder blev ”inflytelsesfärer” för Förenta staterna genom den tysta men högeffektiva penetrationen av överskottskapital.

Skulle ”flaggan följa dollarn”?

Om amerikanska kapitalister får kontroll över ett land genom att de äger dess järnvägar, gruvor, mark och så vidare och om en George Washington i det landet uppåddar en armé för att befria sitt fädernesland från amerikanskt kapitalistiskt styre, bör då Förenta staternas regering skicka marinsoldater dit för att skydda sina affärsmäns egendom? Detta var en fråga man intensivt debatterade och som ännu i dag inte diskuterats färdigt. Problemet uppstod ständigt på nytt, ty efter första världskriget befann sig det amerikanska näringslivet i en situation som gjorde att de amerikanska kapitalisterna i likhet med kapitalisterna i andra länder fann det nödvändigt att söka få kontroll över världens råvarutillgångar, kontroll av tillgängliga marknader för överskottsvaror, kontroll av tillfällena till vinstgivande investeringar av överskottskapital.

År 1900 uppskattades Förenta staternas samlade rikedomar till 86 miljarder dollar. År 1929 uppskattades de till 361 miljarder dollar.

Perioden från inbördeskriget fram till 1900 var en stor expansionsperiod. Men expansionen från 1900 till 1929 var så enorm att det i jämförelse verkar som om landet dessförinnan hade stått still. Se till exempel bara på dessa siffror som visar den procentuella vinsten, den vinst som uppstår när man gör industrivaror av råvaror och som brukar kallas förädlingsvinst av nationalekonomerna, i några särskilt anmärkningsvärda industrier mellan 1899 och 1927:

Kemikalier osv.	239 %
Läder och läderprodukter	321 %
Textil och textilprodukter	449 %
Matvaror	551 %
Maskiner	562 %

Papper och tryckeriprodukter	614 %
Stål och stålprodukter	780 %
Transport och utrustning för transport	969 %

Detta är siffrorna för några få utvalda industrier. För fabriksindustrin i dess helhet är följande tabell lika avslöjande:

Fabriksindustrins tillväxt i Förenta staterna (i tusental)

År	Antal företag	Löntagare	Produktvärde	Ökat värde genom fabriksframställning
1899	208	4.713	11.407.000	4.831.000
1914	273	7.024	9.858.000	31.783.000
1929	207	8.822	69.961.000	24.217.000

Dessa siffror från folkräkningarna 1899 och 1914 hänför sig till fabriker (vilket inte innefattar hantverk och småföretag) vilkas produktion värderades till mer än 500 dollar; 1929 gällde det fabriker vilkas produktion värderades till mer än 5000 dollar. Vid sekelskiftet var Förenta staterna redan världens ledande industrination. Tjugonio år senare fanns det inget annat land som ens befann sig inom räckhåll. Och det var inte bara inom fabriksindustrin som Förenta staterna ledde. Det låg först på nästan alla andra områden. De trehundra åren från de första kolonierna fram till 1929 hade varit år av ekonomisk expansion — år då det hade skett en ständig tillväxt av antalet varor och tjänster som erbjöds folket i Amerika. Den ständiga höjningen av levnadsstandarden hade nått sin höjdpunkt under 1920-talet, en period då det rådde ett välstånd utan like.

Det Amerika som hade existerat under det tidiga 1600-talet skilde sig avsevärt från Amerika det gyllene året 1929. Det som hade varit vildmark som bara befolkades av indianer och vilda djur hade blivit det rikaste land världen någonsin hade sett. Den förvandling som skett under dessa trehundra år skulle ha tilltalat en romanförfattare av den gamla skolan. Han skulle förmodligen ha gett hela historien den passande titeln ”Från fattiglapp till Krösus”.

Från Krösus till fattiglapp

Efter oktober 1929 skulle man ha fått vända på titeln och kalla romanen om Amerika ”Från Krösus till fattiglapp”. Under de fruktansvärda depressionsåren 1930-32 blev det rikaste landet i världen ”en drabbad nation”.

Varje region i Förenta staterna befann sig i djupaste kris. Arbetare, bönder, specialister hade alla drabbats svårt. I de stora städerna drev miljoner människor omkring på gatorna och sökte jobb som inte fanns. Man köade efter mat överallt.

På farmarna staplades skördarna upp. Priserna föll, men folk hade inte råd att köpa. Det rådde hunger mitt i överflödet.

Den ena banken efter den andra slog igen dörrarna — mitt i ansiktet, mitt i drömmarna på de miljoner människor som sparat och slitit för att få ihop pengar för framtiden. År 1932, depressionens bottenår, gick fyrtio banker om dagen i konkurs.

Välgörenhetsorganisationer uträttade vad de kunde men de kunde inte uträtta tillräckligt. Ett senatsutskott lyssnade på deras sorgliga berättelser. Två rapporter kom från Philadelphia: J. Prentice Murphy, chef för barnavårdsmyndigheterna: ”... men om den moderna staten skall ha en stark grundval kan ju dess medborgare inte tillåtas svälta. Vissa svälter ändå. De dör inte

särskilt fort. Det går att svälta ganska länge utan att dö.”

Dorothy Kahn, chef för den judiska välfärdsorganisationen: ”Så sent som härom dagen fick jag reda på ett fall där en familj på tio personer just hade flyttat in hos en familj på fem i en trerumslägenhet. Hur upprörande det än kan verka för utskottets medlemmar, så är det något som händer nästan varje dag här mitt ibland oss. Grannarna låter folk flytta in. De sover på stolar, de sover på golvet. Det finns situationer i Philadelphia som inte går att beskriva. Det går knappast en dag utan att folk kommer till något av våra kontor och ber oss att på något vis hitta en säng eller en stol. Efterfrågan på lådor som folk kan sitta eller sträcka ut sig på är helt otrolig.”

År 1932 författade en kommitté i Chicago en rapport om sin undersökning av nio avskrädeshögar i staden. Så här stod det i rapporten: ”Runtomkring sopbilen som lastade av sopor och annat avskräde befann sig omkring trettiofem män, kvinnor och barn. Så fort lastbilen tippat av det hela började de allihop gräva med käppar, somliga med händerna och grep tag i bitar av kött och grönsaker.”

En farmare berättade år 1932 sin historia, en av många liknande: ”Jag har fött upp och sålt 430 välfödda kreatur. Det kött jag lade på de där kreaturen skulle motsvara 60.000 kilo. Det räcker för 2076 människor ett helt år. Och jag har inte en köttbit i huset och inga pengar att köpa något kött för.

Jag har fött upp och sålt 1200 svin. Det betyder 100.000 kilo fläsk. Det är fläsk så det räcker ett helt år för 3000 människor, men jag har själv inget fläsk, inget ister, inga pengar.”

Alla dessa historier visar vad depressionen innebar för vanliga människor i USA. Det finns ett annat sätt att visa vad depressionen innebar. Det sättet är statistik. Fastän totalsummor och genomsnittssiffror alltid är missledande eftersom de döljer lidandet för dem som har det värst, så kan man om man studerar vissa siffror ändå få värdefull insikt i vad det var som hände. All statistik, som gäller nationalinkomst, industriproduktion, sysselsättning i fabriker, lönelistor, bygghus, utrikeshandel — allt visar samma sak: kris. Siffrorna visar och det går inte att ta fel på, det amerikanska näringslivets sammanbrott.

Nettovärdet av de varor som produceras (mat, kläder, hus, bilar, stål, järnvägsskenor, lokomotiv osv.) plus de tjänster som betalas (läkare, sjuksköterskor, advokater, skönhetsexperter, barberare, kypare, osv.) är vad nationalekonomerna brukar kalla nationalprodukten. Det som i praktiken distribueras som löner, aktieutdelning, ränta och så vidare är vad nationalekonomerna brukar kalla nationalinkomsten.

År 1929 var bruttonationalprodukten åttioen miljarder dollar. År 1932 var bruttonationalprodukten fyrtio miljarder dollar. Produktionen av varor och tjänster hade i värde räknat sjunkit till mindre än hälften.

År 1929 hade nationalinkomsten varit sjuttioåtta och en halv miljard dollar.

År 1932 var den fyrtonio miljarder dollar — den hade sjunkit med mer än en tredjedel.

Denna minskning av nationalinkomsten kan illustreras närmare om man ser på vad det innebar för två större grupper, nämligen löntagare inom industri, handel etc. utom jordbruk samt jordbrukare. 1929 var totalinkomsten för löntagare 51 miljarder dollar. 1932 hade den sjunkit till 31 miljarder. För jordbrukare var motsvarande inkomstsiffror 11 respektive 5 miljarder dollar.

Vad man bör minnas är att inkomsterna i den första gruppen innefattar lönerna för

direktörerna i toppen likaväl som arbetarna i botten — och direktörerna fortsatte, trots depressionen, att betala sig själva ”en anständig lön” på tusentals dollar i veckan.

Förenta staternas statistiska årsbok visar vad som ligger bakom. Om vi studerar lönerna inom vissa industrier (som innefattar gruvorna, fabriksindustrin, järnvägarna, Pullman-rörelsen, expressfrakt och vattentransport) så finner vi att lönerna föll från 17.093.000.000 dollar år 1929 till 7.243.000.000 år 1932, ett fall på nästan 60 procent.

En annan siffra som visar hur rikt eller fattigt ett land är, är hur mycket industrierna producerar, det vill säga värdet av produktionen från fabriker och gruvorna. Om värdet 1923-25 var 100 så var indexvärdet år 1929 119 — år 1932 bara 64. Det betyder att år 1932 producerade fabriker och gruvor i Förenta staterna bara något mer än hälften av vad de producerade år 1929.

Indexsiffrorna på sysselsättning och löneutbetalningarna inom fabriksindustrin (det måste påpekas att de inte är fullständiga) berättar samma historia. Om sysselsättningen år 1923-25 var 100, så hade index som var 106 år 1929, år 1932 fallit till 66, vilket innebär ett fall på nära 40 procent, trots att också de som bara arbetade deltid räknades som fullt sysselsatta.

Ännu mer slående var indexfallet när det gällde löneutbetalningarna

$$\begin{aligned} 1929 &= 110 \\ 1932 &= 47 \end{aligned}$$

En annan viktig ekonomisk indikator är värdet på de byggnadskontrakt som ingicks, eftersom byggnadsindustrin är både storarbetsgivare och en av den tunga industrins främsta kunder. Byggnadsindustrins sammanbrott som en följd av att spekulationsvågen inom fastighetsbranschen kollapsade år 1929, demonstreras i följande tabell:

1923-25 = 100

År	Totalt	Bostadsbygge	All annan byggenskap
1929	117	87	142
1932	28	13	40

Också utrikeshandelns siffror visar vilken kris som inträffade i Förenta staternas näringsliv. 1929 var inte det absoluta toppåret inom amerikansk export och import — ändå var utrikeshandeln det året mer än tre gånger så stor i värde räknat som tre år senare, år 1932:

Export och import i Förenta staterna (i miljoner dollar)

År	Export	Import
1929	5.241	4.399
1932	1.611	1.322

Vart vi än vänder oss, finner vi samma situation. Den ekonomiska aktiviteten nådde sin toppunkt år 1929 — och föll sedan med aldrig tidigare skådad snabbhet och i aldrig tidigare skådad omfattning mellan 1929 och 1932. Inget annat land genomgick en sådan kollaps, eftersom inget annat land upplevt en lika snabb och spektakulär expansion. Och med kollapsen följde stort lidande och krossade illusioner.

Amerika år 1932 skilde sig ofantligt från Amerika av år 1929. Förhoppningarna under efterkrigstiden hade fått en ordentlig smäll. Den privata företagsamhetens överstepräster drabbades nu av allmänt åtlöje. Var fanns de höga lönerna, ”kycklingen i var mans gryta” och ”bilen i var mans garage” som de skruttat om? Det ekonomiska system som gjort Amerika till

det rikaste landet i världen hade gått i baklås. Den amerikanska drömmen om ett välstånd som aldrig tog slut, som ständigt växte hade exploderat.

Nu bör man först och främst inse att det inte var något fel på den amerikanske arbetaren. Hans förmåga att producera varor var i själva verket större än någonsin tidigare och ökade hela tiden. Produktionsapparaten och naturtillgångarna i landet fanns fortfarande till hands. Folks önskan att skaffa sig detta livets goda var om något större, inte mindre än tidigare. Ändå stod maskinerna stilla, mat ruttnade och förstördes eftersom den inte kom till användning, samtidigt som folk svält av brist I på just denna mat, pengarna låg också stilla eftersom de få som hade pengar inte kunde utnyttja dem för att tjäna mer, och fjorton miljoner arbetare gick omkring på gatorna och sökte arbete som inte fanns.

I hela Förenta staterna genomlevde folk en tid av lidande och osäkerhet. De väntade förgäves på det välstånd som deras affärsmän och politiska ledare hade försäkrat befann sig ”alldeles om hörnet”. Välståndet uteblev.

Vad var det som var fel? Vad var det som hade inträffat och som gjorde att Amerika, det förlovade landet för svältande europeiska bönder och förtryckta europeiska arbetare, hade drabbats av samma farsot som andra länder? Det var inte så att depressionstider var någonting nytt i Förenta staterna. Det hade varit ”dåliga tider” förut, speciellt på 1870- och 1890-talet och under 1900-talets första årtionde. Men dessa krisperioder hade varit tillfälligt övergående fenomen. Förenta staterna var på den tiden ett expanderande land. Nu expanderade det, i likhet med England, Frankrike och Tyskland, inte längre.

Det ekonomiska systemet hade blivit senilt. Det hade genomfört sin uppgift att befria och utveckla produktivkrafterna till en punkt som aldrig tidigare nåtts — och nu kunde det inte fortsätta längre. Det kunde inte fortsätta av egen kraft. Kapplöpningen efter mera pengar, mer kapital, större vinster, mer kapital ... hade nått ett stadium där det blev svårare och svårare att tjäna mera pengar och investera mer kapital. Det fanns ingen återvändo i denna strävan efter mer och mer för att få mer och mer. Det ekonomiska systemet hade gjort vad det kunnat. Det hade uttömt sina möjligheter.

Vilka var orsakerna till 1929 års kris? *Det fanns bara en orsak — produktionssystemet.* Alla förklaringar som talar om valutakrisen, spekulation, inkomstfördelning, det teknologiska framåtskridandet, den försvunna nybyggarandan, följderna av första världskriget och hundratals andra saker som nationalekonomerna ägnar sin tid åt att koka ihop, missar den verkliga poängen. De blandar samman symtomen med sjukdomen. Jovisst, det var något fel med det monetära systemet. Naturligtvis hade det spekulerats alldeles för mycket. Förenta staternas rikedomar var verkligen dåligt fördelade. Det är inte heller någon tvekan om att det teknologiska framåtskridandet hade skett i en aldrig tidigare skådad takt. Nybyggarandan hade försvunnit (eftersom det i mer än en generation inte längre hade funnits något nytt land att erövra i väster). Och det är alldeles klart att kriget skapat problem. Men ingen läkare vågar säga till sin febrige patient att febern beror på att patientens tunga är vit eller på att patienten har hög temperatur — den doktorn kastar man ut. Det var bara en sjukdom som Amerika led av — kapitalismen i dess mest akuta och mest framskridna form.

Amerika var världens rikaste land. Amerikanska banker och storbolag var de största i världen. Ingen annanstans var storfinansens så väl etablerad som i Förenta staterna. Ingen annanstans hade koncentrationsprocessen gått så långt. Ingen annanstans hade så stora rikedomar samlats på hög.

Men vid den rike mannens port låg den fattige Lazarus, full av sår (som det står i Lukas-

evangeliets 16:e kapitlet).

Världens rikaste land hade slumområden som kunde tävla med de värsta i Gamla världen. De svarta — nästan en tiondel av befolkningen — hade det lika eländigt i de stora städerna som de hade på farmarna och plantagerna där slaveriet inte bara var ett minne blott. Arbetarna tvingades kontinuerligt arbeta hårdare för samma löner eller till och med lägre löner än tidigare. Hunger och fattigdom existerade i de stora amerikanska industriområdena i samma grad som de existerade i de stora engelska, franska och tyska industristäderna. Pittsburgh, Chicago och Detroit skilde sig knappast från Sheffield och Lyons och Essen.

Det var samma sjukdom.

År 1929 fanns det utöver bankerna mer än 300.000 aktiebolag i Förenta staterna. Vissa var jättar, andra dvärgar. Det fanns ”De tvåhundra” bland de 300.000 som var enorma jättar, så stora att de var större än de övriga 299.800 tillsammans.

Av de 300.000 aktiebolagen år 1929 var det de ”De tvåhundra” som

betalade 56.8 procent av räntorna

betalade 55.4 procent av aktieutdelningarna

tjänade 56.8 procent av nettovinsten

sparade 69.3 procent av samtliga besparingar i landet

Var det bara av en tillfällighet att det förhöll sig på det viset? Inte alls. ”De tvåhundras” andel av kakan år 1929 var tjockare än den hade varit år 1920; och deras andel av kakan år 1933 var större än den hade varit år 1929.

Föreställ er bara: ”De tvåhundra” hade sammanlagda tillgångar på nittioåtta miljarder dollar — en siffra som motsvarar Storbritanniens samlade förmögenhet.

Ändå ger detta inte någon riktigt klar bild av hur centraliserat och koncentrerat Förenta staternas näringsliv var. Utöver ”De tvåhundra” i vad som kallades ”den icke-finansiella” gruppen fanns det också femtio framträdande bolag i ”den finansiella gruppen”. Som vi sett bör vi inte ta så allvarligt på uppdelningen mellan finansiella och icke-finansiella aktiebolag. Storfinans och industri är så tätt sammanknutna att det när det gäller storbolagen är svårt att säga var finansens slutar och industrin tar vid. De är hopflätade med hjälp av ”allierade direktörsgrupper” och alla möjliga juridiska, finansiella ekonomiska arrangemang. De är sammanlänkade med kedjor av guld.

De är inte jättar som står isolerade var för sig utan grupper av jättar som verkar tillsammans. De stora icke-finansiella bolagen i Tvåhundragruppen är grupperade i klungor runt de största finanshusen i Femtiogruppen. En statlig amerikansk utredning skiljer ut dessa grupper i åtta ”intressegrupper” och visar vilka av de tvåhundra som är bundna till eller ”nära associerade med” vilka av de femtio; av uppenbara skäl är fem av dessa grupper uppkallade efter Morgan, Rockefeller, Kuhn-Loeb, Mellon och du Pont. Till de banker som tillhör J P Morgan & Company och First National Bank of New York (”intressegruppen” Morgan-First National) hänförs alltså:

13 industribolag med tillgångar på	3.920 miljoner dollar
12 gas-, vatten-, elektricitetsbolag med tillgångar på	12.191 miljoner dollar
5 större och ett mindre järnvägsnät 5 banker	9.678 miljoner dollar
Summa 30.210 miljoner dollar	4.421 miljoner dollar

Några få namn i varje kategori visar vilken sorts företag det är som åtminstone delvis

kontrolleras av Morgan-First National: det är General Electric (fyra representanter för Morgan-First National i dess styrelse), US Steel (tre representanter), American Telephone & Telegraph, Consolidated Gas Company of New York, New York Central (ett stort järnvägsbolag), Guaranty Trust Company.

Medan Morgon-First National utövar partiell kontroll av sina bolag via ”sedan länge etablerade finansiella relationer”, bedömdes Mellon-gruppen av den statliga amerikanska utredningen vara ”den förmodligen bäst integrerade och mest kompakta av alla de intressegrupper som studerats ... den baserar sig på en solid kärna av industrier och banker som kontrolleras av medlemmar av familjen Mellon och ett litet antal nära associerade medarbetare ...”

Detta är Mellon-gruppen:

*Industrier (direkt kontrollerade):

Gulf Oil Corporation Koppers Co.
Aluminium Co of America (Alcan)
Pittsburgh Coal Co

(Förmodligen Mellon-dominerade) :

Westinghouse

(Allierade):

Jones & Laughlin Steel
American Rolling Company
Crucible Steel Company of America

*(Järnvägar):

Virginian Railway Company

*(Gas- och elektricitetsbolag):

United Light & Power Company
Brooklyn Union Gas Company

Banker (direkt kontrollerade):

Mellon National Bank
Union Trust Company

Detta är Mellongruppens samlade tillgångar:

	Miljoner dollar
Industrier	1.648
Gas- och elektricitetsbolag	859
Järnvägar	153
Banker	672
Sammanlagt	3.332

Nu ska man inte tro att denna uppdelning av de tvåhundra och de femtio i åtta gyllene grupper innebär att ingen av grupperna har något att göra med de övriga. Tvärtom. De har åtskilligt med varann att göra. Ett av de storbolag som du Pont-gruppen kontrollerar är General Motors där de äger omkring 25 procent av de röstberättigade aktierna. Ändå sitter ”tre framstående representanter för Morgan-First National ... som styrelseledamöter i General Motors ... Dessutom är det Morgan-gruppen som är Du Pont-intressenas huvudbank och försäkringsrådgivare.”

Vad betyder kapitalismen i denna sin mest akuta och framskridna form för Amerikas folk?

Det betyder att ett fåtal personer har kontrollen över den viktigaste delen av landets näringsliv. Det innebär att så länge de fortsätter utöva den kontrollen lika länge kommer de också att slåss för att bibehålla sina vinster till varje pris — genom att sänka lönerna, öka effektiviteten, tränga ut konkurrenter, hålla ett bestämt prisläge, och genom att driva en ännu mer knivskarp konkurrens om marknader utomlands.

Det betyder att industrin utvecklas snabbare än jordbruket och på dess bekostnad. Produktion i stor skala utvecklas inte i tillnärmelsevis samma utsträckning inom jordbruket som inom industrin. Bönderna blir exploaterade både när de säljer sina varor och när de köper industriprodukter, och därför är levnadsstandarden på landsbygden mycket lägre än i städerna. På 1930-talet, under depressionsåren, levde omkring en fjärdedel av Förenta staternas befolkning på landsbygden, men inte ens under de bästa åren på 1920-talet hade de kommit ens i närheten av tjugofem procent av Förenta staternas nationalinkomst.

Det betyder inte bara att jordbruket kommit i otakt med industrin — utan också att olika industrier befinner sig i otakt med varann. Plötsliga växlingar i produktionen är mest märkbara i den del av industrin som framställer tunga varor — de expanderar alltför mycket när tiderna är goda, de krymper samman alltför mycket när tiderna blir dåliga. Kuggarna i maskineriet passar inte.

Det betyder att industrierna drivs med fjärrkontroll av män som är mer intresserade av den vinstinbringande sidan av affärerna än av produktionssidan. Detta betyder i sin tur att det blir en uppdriven tendens i riktning mot rent spekulativa orgier som har allt mindre att göra med de underliggande ekonomiska realiteterna. Det enklaste sättet att tjäna pengar för de människor som har kontrollen är nämligen att bedriva finansiella manipulationer. Detta innebär att man bygger upp en hel pyramid av holding-bolag (dvs bolag som inte gör något annat än äger andra bolag) och staplar det ena bolaget på det andra, tills slutligen den oundvikliga domens dag kommer då det inte är de stora pojkarna i styrelserummen som drabbas utan arbetarna som utan egen förskyllan förlorar sina jobb och sin inkomst, då farmarna får ta hela stöten av priset, de små aktieägarna förlorar alla sina pengar och husägarna plötsligt tvingas betala sina in-teckningar. Alla och envar drabbas — utom just de som är ansvariga för en expansion som inte kan fortsätta.

Det betyder att jakten efter förbättrade produktionsmetoder och jakten för att öka arbetskraftens produktivitet resulterar i att allt fler varor produceras av allt färre arbetare. Maskinerna och de effektiva metoderna för arbetskraftens utnyttjande ställer arbetarna på gatan medan produktionen skjuter i höjden. Den genomsnittliga ökningen av produktiviteten per arbetare och timme i femtio industrier mellan 1919 och 1929 låg mellan 40 och 50 procent. År 1932 sade Sidney Hillman, som då var ordförande i amerikanska textilarbetarförbundet, inför ett senatsutskott att ”det räcker med 50 procent av arbetarna för att producera lika mycket kläder som vi gjorde 1915.” När vinsterna faller, ökar trycket att utnyttja arbetskraften ännu mera och använda ännu mer arbetsbesparande maskiner. Professor Schumpeter vid Harvard-universitetet uttryckte det hela så här: ”... depressionen fungerade som rationaliseringsexpert ...”

Det betyder att en större del av nationalinkomsten går till de stora bolagens eget sparande och till ett krympande antal människor i de högsta inkomstkategorierna. Det betyder att det blir allt svårare att investera de enorma vinster och besparingar som storbolagen och männen i toppen samlar på hög. Det betyder att ”De tvåhundra” grepp över produktionen också ger

dem ett grepp över distributionen. Näringslivets produktionsbas har redan hunnit långt före dess konsumtionsbas vilket inte betyder att det produceras mer än som behövs men att det produceras mer än som kan säljas med god vinst. Sättet att göra god vinst är att hålla kostnaderna nere. Sättet att hålla kostnaderna nere är att utnyttja så lite arbetskraft som möjligt och betala den så lite som möjligt. Men ju mindre arbetskraften får i lön, desto mindre kan den köpa. Att göra god vinst är med andra ord en självförstörande process. Det är en tävling där kapitalisterna inte kan vinna hela tiden — men de är tvungna att vinna.

Folk behöver bröd, kläder, skor, bostäder. De vill ha bilar, radioapparater, kylskåp. Men de har inga pengar att köpa allt detta för. Det gällde till och med det gyllene året 1929, Förenta staternas rikaste år. Det var verkligen det rikaste av alla år — men bara för några få människor. För stora grupper var till och med det rikaste året i det rikaste landet i världen allt annat än välståndsfyllt.

Detta kan bevisas med hjälp av tre statistiska tabeller. Den första ingick i ett budskap från president Roosevelt till amerikanska kongressen. Det går tvärtemot den allmänt omfattade föreställningen att folkets stora massor fick med av aktieutdelningarna från de stora bolagen: ”År 1929 var ett lysande år när det gällde spridningen av aktieägandet i Förenta staterna. Men det året var det tre tiondelar av en procent av vår befolkning som inkasserade 78 procent av aktieutdelningarna. Resultatet av detta är i stort sett detsamma som om inom varje grupp på 300 personer av vår befolkning en person fick 78 cent av varje dollar från bolagsutdelningarna samtidigt som de övriga 299 fick dela på de 22 cent som blev över.”

Nästa statistiska uppgift är ännu mer slående. ”År 1929 fanns det 504 supermiljonärer allra högst upp som hade en samlad nettoinkomst på 1.185.000.000 dollar. Det är alltså 504 personer. Dessa personer kunde med sin samlade nettoinkomst ha köpt hela vete- och bomullsskörden av år 1930. Det fanns med andra ord 504 personer som det året tjänade mer pengar än alla vetefarmarna och alla bomullsfarmarna i detta demokratins förlovade land. På dessa två skördar tjänade 1.300.000 vetefarmare och 1.032.000 bomullsfarmare — 2.300.000 farmare som odlade vete och bomull — mindre än dessa 504 män.”

Den tredje uppgiften ger oss den mest överskådliga bilden. Den visar hur mycket de amerikanska familjerna tjänade år 1929.

Inkomstfördelning i Förenta staterna år 1929 (ungefärliga siffror)

Inkomstklass (dollar)	Antal familjer (tusental)	Ackumulerade procenten av totala antalet familjer	Ackumulerade procenten av mottagen inkomst
0 till 1.000	5.899	21.5	4.5
1.000 till 1.500	5.754	42.5	13.0
1.500 till 2.000	4.701	59.6	23.6
2.000 till 2.500	3.204	71.2	32.9
2.500 till 3.000	1.988	78.4	40.0
3.000 till 5.000	3.672	91.8	57.9
5.000 till 10.000	1.625	97.7	72.0
10.000 och däröver	631	100.0	100.0
Alla klasser	27.474	100.0	100.0

Denna tabell har sammanställts från en mycket mer fullständig tabell i en bok som heter *Amerikas konsumtionsförmåga*, utgiven av Brookings Institution. Dess författare berättar att

de 27.474.000 familjerna i Förenta staterna bestod av två eller fler personer var och att ”det genomsnittliga antalet personer per familj bara med en bråkdel översteg fyra.” Låt oss se vad siffrorna berättar om inkomstfördelningen bland amerikanska familjer år 1929:

Omkring sex miljoner familjer, det vill säga mer än 21 procent av det totala antalet, hade en inkomst på mindre än 1000 dollar det året.

Ytterligare sex miljoner familjer hade en inkomst på mindre än 1500 dollar.

Tillsammans utgjorde dessa tolv miljoner familjer 42,5 procent av samtliga familjer i Förenta staterna. Ändå fick de bara 13 procent av nationalinkomsten.

Och tillsammans med Lazarus kom den rike mannen.

Det fanns trettiosex tusen familjer högst upp på den ekonomiska stegen. Dessa trettiosex tusen familjer utgjorde en tiondels procent av alla familjer. Ändå var deras andel av nationalinkomsten också den 13 procent.

Med andra ord var läget följande:

Tolv miljoner familjer, 42 procent av samtliga, fick 13 procent av nationalinkomsten.

Trettiosex tusen familjer, 0,1 procent av samtliga, fick 13 procent av nationalinkomsten.

Trettiosex tusen familjer hade lika mycket att äta, dricka och roa sig för som tolv miljoner familjer.

Den inkomst på 1500 dollar (eller mindre) som dessa tolv miljoner familjer tjänade räckte inte till för det allra nödvändigaste. Experterna från Brookings Institution säger att med 1929 års priser räckte en familjeinkomst på 2000 dollar per år ”bara till att köpa det allra nödvändigaste”. Om man tittar på tabellen så ser man att nästan 60 procent av det amerikanska folket inte tjänade så mycket som 2000 dollar per år — vilket betyder att 60 procent av amerikanska folket år 1929, det år som var det dittills rikaste i hela amerikanska historien, inte hade tillräckligt att köpa det allra nödvändigaste för sitt uppehälle, än mindre några lyxvaror. Den andel de flesta amerikanska familjer, de som befann sig längst ned på samhällsstegen, fick, var alltför liten; den andel den lilla grupp av familjer som befann sig högst upp fick var alltför stor.

För en tid gick det att uppskjuta domedagen. Förenta staterna gjorde av med sina överskottsbesparingar och gjorde det samtidigt möjligt för andra länder att köpa amerikanska varor genom att låna ut pengar till dem. Den amerikanska utrikeshandeln blomstrade i takt med att dessa länder köpte varor från Förenta staterna som de betalade för med hjälp av lån från Förenta staterna. På hemmamarknaden överbryggades för en tid det stora svealget mellan produktion och konsumtion genom avbetalningsköp i stor skala. Detta gällde i synnerhet sådana industrier som ännu expanderade, t.ex. bil- och radio-industrierna och de industrier som producerade elektriska apparater. Efterfrågan på tyngre konsumtionsvaror och bostäder fortsatte att växa på grund av detta ökade lånande.

Men så kunde det inte fortsätta i all oändlighet. Expansion bär inom sig fröet till tillbakagång, och ju större expansionen är desto större blir också den därpå följande tillbakagången. Förklaringen till sammanbrottet år 1929 är börskraschen år 1929, och förklaringen till börskraschen år 1929 är den tidigare ekonomiska blomstringsperioden. Kedjan större vinster, mer ackumulerat kapital, större vinster, mer ackumulerat kapital... måste förr eller senare brytas. Man kunde också förutspå att kedjan skulle gå av där dess svagaste länk befann sig. Det var också vad som skedde. Den svagaste länken råkade vara spekulationsorgien på

börsen, men det var inte den grundläggande orsaken. Den grundläggande orsaken var att det kapitalistiska systemet för att kunna överleva är beroende av ständig expansion, ett ständigt frigörande av produktionskrafter — men i sitt sätt att fungera bygger det kapitalistiska systemet automatiskt upp hinder mot en ständig expansion. Och när det inte kan expandera, då krymper det.

Systemet i Europa hade redan år 1919 råkat in i denna allmänna kris. Förenta staterna låg tio år efter. År 1929 hann Förenta staterna upp Europa — och gjorde det med besked. 1929 lämnade Förenta staterna för alltid efter sig den period då kapitalismen ännu kunde expandera. I fortsättningen var det inte längre fråga om att driva på expansionen utan att ha så liten depression som möjligt.

När depressionen drabbade Förenta staterna, var det Herbert Hoover som var president. Hoover ansåg att man skulle lösa krisen genom att hjälpa de stora och rika i hopp om att något litet välstånd skulle sippra ned till de små och fattiga. Men så fungerade det inte.

När det blev dags för presidentval i november 1932, var landet i ett värre tillstånd än det någonsin förr hade varit. Alla mr Hoovers ”botemedel” kunde inte pigga upp den döende patienten. Arbetslösheten härjade, bönderna drabbades av jordbrukskrisen, medelklassen hade förlorat sina besparingar i bankkonkurserna och fruktade för sin ekonomiska trygghet.

Den 8 november 1932 valde amerikanska folket Franklin D. Roosevelt till Förenta staternas president.

”Ingen ska få tillåtas svälta”

Roosevelts ”New Deal”, den nya given, har kallats en revolution. Det är både rätt — och fel. Det var idéernas revolution men inte en ekonomisk revolution.

Det ändrade inte på den privata äganderätten till produktionsmedlen som till främsta syfte har vinstutdelning — Förenta staterna är fortfarande ett kapitalistiskt land. Det medförde inte att en samhällsklass störtade en annan — arbetsgivarna är fortfarande kvar i sina vanliga positioner, arbetarna i sina. ”Ingen i Förenta staterna är mer övertygad anhängare än jag av det privata näringslivet, av privat egendom och privat vinst ... Det var min regering som räddade det privata profitsystemet och den fria företagsamheten när systemet stod på gränsen till sammanbrott ...” Så uttalade sig Roosevelt tre år efter att han blev president. Det var absolut sant — Den nya given var inte en ekonomisk revolution.

Men trots att ”det privata profitsystemet och den fria företagsamheten” räddades, så kastade man mycket av den ballast som alltid följt med den över bord och prövade nya tag. Borta var affärsmännens ”låt-gå-politik”, nu kunde de inte längre säga ”lämna oss i fred” — i stället myntades idén om statens ingripande; affärsmännen började säga ”hjälp oss annars går vi under”. Borta var arbetsgivarnas formliga krig mot fackföreningarna — i dess ställe kom arbetarnas vedertagna rätt att organisera sig. Borta var den fullkomliga avsaknaden av kontroll över bankerna vilket hade resulterat i den ena konkursen efter den andra — nu byggde man i stället upp ett banksystem där de insatta pengarna försäkrades. Borta var principen när man sålde aktier att ”köparen kunde skylla sig själv” — nu var det i stället aktieförsäljaren som ”fick skylla sig själv” (staten höll ett öga på honom). Borta var den ”hårdföra individualismen” med allmän otrygghet som konsekvens — i dess ställe kom idén om trygghet. Borta var föreställningen att fattiga människor bara borde få hjälp av välgörenhetsorganisationer — i dess ställe korn Roosevelts idé som han uttryckte så här: ”Även om det inte står uttryckligen skrivet i amerikanska grundlagen så är det inte desto mindre den federala regeringens plikt att

se till att landets medborgare inte svälter.” Den nya given var en idéernas revolution.

Dessa idéer flög inte fram som på beställning från presidenten och hans ”hjärntrust”. De följde som ett nödvändigt svar på situationens allvar. De förvandlades till lagar för att möta klart utsagda behov.

Den period som förflöt från att Franklin D. Roosevelt valdes till president i november 1932 fram till hans installation den 4 mars 1933 var en period som innebar ständigt ökande kris. Nationens finanser befann sig i ruiner — bankerna hade tvingats stänga överallt i landet. Omkring fjorton miljoner människor var arbetslösa — ett större antal både absolut och relativt än i något annat land i världen. Dessa arbetslösa personer motsvarade tillsammans med sina anhöriga en befolkning som var större än Storbritanniens. Social oro svepte genom landet. Den härskande klassen fann sig hotad; den hade förlorat tron på sin förmåga att styra landet. I sitt installationstal summerade den nye presidenten situationen på följande vis:

Låt mig få understryka min fasta övertygelse att det enda vi har att frukta är fruktan själv — namnlös, oersonlig, oberättigad fruktan som förlamar de nödvändiga ansträngningarna att förvandla reträtten till en marsch framåt ... Vårt nödläge beror inte på något fullständigt sammanbrott ... överflödet finns vid vår dörr, men vi har hindrats från ett frikostigt utnyttjande av det. Främst beror detta på att de som härskar över handeln med mänsklighetens rikedomar genom sin egen envishet och sin egen oförmåga har misslyckats, erkänt sitt misslyckande och abdikerat. De skrupelfria penningmånglarna och deras metoder har fördömts av allmänna opinionen, de har förskjutits i människornas hjärtan och tankar ... Penningmånglarna har flytt från sina höga piedestaler i vår civilisations tempel. Vi kan nu återställa detta tempel till de gamla sanningarna ... Vår främsta och största uppgift är att ge folk arbete ... Jag står redo att följa min grundlagsenliga plikt och rekommendera sådana åtgärder som en drabbad nation i en drabbad värld kan kräva.

Det var bra att den nye presidenten stod redo. Han hade inte tid att vänta. Han gick omedelbart till aktion. Det mest akuta problem som den nya regeringen stod inför var hela bankväsendets kollaps. Installationsdagen var en lördag. Söndagen den 5 mars kallade presidenten kongressen till extra plenum följande torsdag. Måndagen den 6 mars, klockan ett på morgonen lät presidenten (han utnyttjade den fullmakt han hade genom en gammal krigslag om handel med fienden) stänga bankerna i fyra dagar inklusive den torsdag då kongressen skulle sammanträda. Den torsdagen stod han redo med ett budskap som begärde kongressens fullmakt att fatta vilka beslut han ville beträffande bankerna — och han stod också redo med den proposition som skulle ge honom fullmakten. Kongressen beslöt att göra propositionen till lag samma dag. Denna lag gav presidenten fullmakt att kontrollera försäljningen av guld och andra valutor och all handel med utlandsvaluta. Den gav honom också fullmakt att när han så fann lämpligt öppna de banker som var solventa och att omorganisera de banker som behövde omorganiseras (det vill säga få krediter från staten) för att få dem på benen så att de kunde öppnas igen.

Ändå hade alla dessa fullmakter inte tjänat någonting till om inte presidenten hade lyckats återvinna folkets förtroende. De människor som i februari och de första dagarna i mars hade rusat och tagit ut sina pengar ur de kollapshotade bankerna (vilket medförde att de kollapsade) måste lugnas. Bara om deras förtroende återställdes skulle de komma att sätta in sina pengar på banken igen. Presidenten lyckades återställa deras förtroende. Hans beslutsamma kris-åtgärder var ett första steg. De följdes söndagen 12 mars av ett mästerligt radiotal — det första i en serie ”samtal vid brasan” — i vilket han övertygade landets folk att situationen var under kontroll, att det inte fanns något skäl till ytterligare panik, att de banker som skulle öppnas dagen därpå och följande dagar var i gott tillstånd. Han lyckades med trolleriet. Folks rädsla

försvann. Guld som hamstrats på hemliga gömställen togs fram och fördes till banken. Köerna av människor framför bankernas portar väntade inte längre på att ta ut pengar — de väntade på ett tillfälle att få sätta in sina pengar igen.

Roosevelts sätt att sköta denna extrema krissituation gav en antydning om vad som komma skulle. Man kunde lita på att han skulle gå till aktion och det snabbt. Han skulle förbättra en desperat situation. Men därutöver var han inte beredd att gå. Han kunde ha socialiserat bankväsendet. Han hade chansen att låta staten överta och sköta bankerna, kreditväsendet och investeringarna. Han valde att inte göra det. Penningmånglarna hade verkligen ”flytt från sina höga piedestaler i templet”. Roosevelt hade med hjälp av statens pengar på ett skickligt vis lyckats restaurera templet. Men han hade också återigen placerat månglarna på deras höga piedestaler. Det är sant att de hade minskad makt och minskade möjligheter att bära sig illa åt i fortsättningen. Men de var tillbaka. Den nya given var inte en ekonomisk revolution.

När bankkrisen var överstånden, vände Roosevelt sin uppmärksamhet till de uppgifter som fortfarande återstod — den ekonomiska återhämtningen, nödhjälpen och reformerna. Allt detta hängde naturligtvis samman, och de åtgärder som vidtogs för att hjälpa folk som led nöd innebar naturligtvis också återhämtning i ekonomin i stort. Men nödhjälpen fick prioritet. Amerikanerna fick i det första ”samtalet vid brasan” år 1934 höra: ”... den främsta uppgiften för en regering som tillämpar demokratins humana ideal är den enkla principen att i ett land med rika resurser ingen kan tillåtas svälta. Nödhjälp är och förblir vår första uppgift.”

Roosevelts ”enkla princip” var något helt nytt för Förenta staterna. Förr hade folk tillåtits svälta. President Hoover hade faktiskt delat ut nödhjälp. Men det hade varit nödhjälp åt behövande järnvägar, banker och försäkringsbolag. När det gällde ropen från nödställda människor hade Hoover slagit dövörat till. Om staten gav hjälp åt de fattiga, då skulle, ansåg han, deras moraliska tåga, deras självtillit och deras självrespekt gå till spillo. Han ansåg det inte nödvändigt att förklara varför den statliga institution han etablerat i januari 1932 för att ge hjälp åt utfattiga finansbolag inte hotade den moraliska tågan osv. hos aktieägarna i dessa institutioner. Hoover var villig att ge statliga subventioner åt de rika; han var inte villig att ge nödvändig hjälp åt de fattiga. Roosevelts ”enkla princip” att statens pengar måste utnyttjas till att hjälpa alla människor i stället för bara några gynnade få var en viktig brytning med det förflutna.

Men det räckte inte med att den nya given och dess ledare insåg att de arbetslösa befann sig i ett nödläge utan egen förskyllan och att man borde hjälpa dem. Alla andra avancerade industriländer hade någon form av socialförsäkring, någon form av hjälp i nationell skala åt nödlidande. Men det hade inte Förenta staterna. Där behovet var som störst fanns det ännu ingen organisation för att utföra detta arbete. Skulle man införa arbetslöshetsförsäkring som i England? Och skulle det också ges direkt hjälp till dem som inte var försäkrade? Och om man beslöt sig för detta, skulle man betala ut hjälp bara för utfört arbete? Och om man beslöt sig för det, vad skulle det då gälla för sorts arbete? Kunde man skapa sysselsättning för de arbetslösa som inte samtidigt konkurrerade med den privata industrin?

Det fanns inga enkla svar på dessa frågor. Nödhjälpsprogrammet var med all nödvändighet ett experiment. Det bestod av många delar som ständigt ändrades för att passa nya situationer. Nödhjälp delades ut av välgörenhetsorganisationer, av städer, delstater, och den federala regeringen som i vissa faser av Programmet agerade på egen hand, i andra faser gick samman.

Nödhjälp utgjorde en del av programmet. Det inrättades organisationer som hade till uppgift att ge reda pengar till behövande människor och också att köpa överskottsmat från

krisdrabbade jordbruksområdena i och för utdelning till de nödställda i städerna, för att hämta överskottskläder från fabrikenas lagerlokaler och dela ut dem till de fattiga och för att flytta utfattiga bondefamiljer från dåliga jordområden till goda.

Nödhjälpsarbeten var utan tvivel den viktigaste delen av programmet. Från början föredrog både regeringen och det amerikanska folket att de som fick hjälp skulle arbeta för pengarna snarare än få dem till skänks.

Den viktigaste, den mest omfattande och den värst kritiserade av nödarbetsorganisationerna var Works Progress Administration (WPA). Det gällde här inte bara att hjälpa de nödställda — det var en väl uttänkt plan som organiserats av folk med en verklig social vision vilket inbegrep hela nödhjälpsproblemet. Deras beundransvärda syfte var att sysselsätta de arbetslösa med sådant arbete som de hade färdighet för genom sin utbildning och sin erfarenhet. Mellan en och tre miljoner män och kvinnor per år sysselsattes för ”säkerhetslöner” (tillräckligt för deras uppehälle men inte lika mycket som en vanlig lön på en vanlig normal arbetsplats) från 19 dollar i månaden för okvalificerad arbetskraft i södern till 103.40 dollar i månaden för tekniskt utbildade arbetare i norr. Att räkna upp vad denna armé av arbetande arbetslösa uträttade skulle bli många sidor lång — en fullständig summering visar byggandet av tusentals mil vägar och gator, tusentals broar, parker, offentliga byggnader, skolor och sjukhus, hundratals flygfält, lekplatser, simbassänger, fritidslokaler. Man byggde inte bara skolor och fritidslokaler på WPAs initiativ — man utnyttjade tillfället att i större utsträckning än någonsin tidigare möta behov som man länge hade försummat. Varje månad gick mer än en miljon människor i mer än hundratusen lektioner i vuxenundervisning, arbetarutbildning, läsektioner för vuxna, barnkrubbor — och detta var bara en liten del av det jättelika undervisningsprogrammet. När det gällde fritidssysselsättningar, skötte utbildad personal över niotusen fritidslokaler i olika samhällen och hjälpte till att driva sex tusen andra.

Av speciell betydelse på grund av sin höga kvalitet var det bidrag till nationens kulturella liv som gjordes av författare, konstnärer, skådespelare och musiker för WPAs räkning. Att de skrev böcker, målade tavlor, regisserade teaterpjäser och komponerade musik för miljoner lyssnare borde ha varit fullt tillräckligt. Dessa människor uträttade mycket mer. De fick beröm av landets mest kompetenta kritiker för den höga kvaliteten på sitt arbete. De banade väg på områdena dit ingen tidigare vågat sig, och genom sina framgångsrika experiment med nya former utvidgade de horisonten för konst och litteratur. Det var en magnifik uppvisning.

Trots WPA-programmets framgångar kritiserades organisationen ofta. Man sade att det arbete som utfördes var meningslöst och att de som utförde arbetet var lata och inkompetenta. Orsaken till detta ständiga krypskytte mot WPA från välsituerade grupper var inte svårt att hitta — WPA kostade pengar och de pengarna tog staten in genom ökade skatter som dessutom var progressiva, det vill säga drabbade de rikare klasserna hårdare; och WPAs nödhjälpsprogram höll också den allmänna lönenivån uppe eftersom det inte blev en allmän rusning efter arbete för vilken lön som helst. Just de människor som 1933 hade skrikit högst i protest mot att folk skulle få arbetslöshetsunderstöd utan att alls arbeta, var nu de som sex år senare krävde att WPAs organiserade nödhjälpsarbete skulle avskaffas och att man skulle övergå till arbetslöshetsunderstöd utan krav på motprestation i form av arbete (eller allra helst inget understöd alls). De brydde sig inte om att deras gamla argument mot att understödja de arbetslösa utan att de gjorde någonting i gengäld — att folk skulle bli demoraliserade, förlora respekten för sig själva osv. — fortfarande var giltiga; de brydde sig inte om att WPA-arbetarna hade skapat bestående värden åt samhället; de brydde sig inte om att projekten bidrog till att stimulera den privata industrin i en utsträckning som inte var möjlig utan att

understödstagarna också arbetade. Vad de däremot brydde sig om var att det kostade mer pengar att ge understöd åt folk som arbetade än det gjorde att dela ut understöd till folk som ingenting utträttade, och att det inte gick att skära ned lönerna. Valet stod mellan ett humant, upplyst program för nödhjälpsarbete som hade stort ekonomiskt och socialt värde för nationen men som innebar högre federala skatter för de rika, eller att ha ett omänskligt småskuret program för understöd utan arbete som skulle ge upphov till allvarliga ekonomiska störningar och stort lidande men som kunde bidra till att sänka skattebördan för dem som hade råd att betala höga skatter. De som bedrev krypskytte mot WPA hade gjort sitt val — de ville skjuta nödhjälpsarbetet i sank och i stället ha den andra varianten.

Sanningen var den att det inte spenderades för mycket utan alldeles för lite på nödhjälp. Miljoner behövande människor fick aldrig någon hjälp överhuvudtaget — med eller utan arbete. De som hade tur nog att bli utvalda tvingades underkasta sig en förnedrande utfrågning vad gällde behov och tillgångar. De pengar som betalades till de nödställda räckte knappast till mer än att hålla dem vid liv — det erkändes allmänt. Det var ingen som överhuvudtaget diskuterade frågan om en anständig levnadsstandard. Det gick inte att avgöra i vilken utsträckning de som fick och de som inte fick hjälp, påverkades i fråga om hälsa och kroppsstyrka. Men en sak var säker. Ett program som verkligen hade varit ordentligt tilltaget skulle ha kostat nationen många fler miljoner; det skulle också ha sparat nationen många miljarder dollar.

En annan viktig verksamhet inom nödhjälpsprogrammets ram var hjälp åt skuldsatta personer. Genom en rad speciallagar inrättades statliga institutioner med miljarder dollar till sitt förfogande, och deras uppgift var att ge omedelbar hjälp åt skuldsatta personer — i synnerhet bönder och husägare. Den 22 oktober 1933 kunde presidenten i sitt fjärde ”samtal vid brasan” säga till nationen: ”... om det finns någon familj i Förenta staterna som riskerar förlora hem eller egendom så bör den familjen omedelbart telegrafera antingen till Jordbrukskreditförvaltningen eller Husägarnas Kreditbolag i Washington och be dem om hjälp.”

Presidenten ville med det tillkännagivandet informera de bönder och husägare som inte redan hört den goda nyheten att staten hade börjat låna ut pengar. Nu behövde bönderna i USA åtminstone för någon tid framåt inte höra det välkända klubbduket från en auktionsutropare som tvångssålde amerikanska gårdar; den tunga räntebördan på amerikanska gårdar lättades avsevärt — staten hade gett sig in på lånemarknaden. Under en fyraårsperiod från maj 1933 till september 1937 beviljade Jordbrukskreditförvaltningen i Washington lån på mer än två miljarder dollar till över en miljon amerikanska bönder. Genom dess försorg räddades tusentals gårdar som befunnit sig i omedelbar fara att bli beslagtagna. Tusentals bönder som klagat under höga räntebördor på 6, 8 och ibland 12 procent kunde nu andas friare med räntor på från 5 till 3 1/2 procent på sina statslån — en sammanlagd besparing för dem på mer än 70 miljoner dollar per år. I åtminstone en tredjedel av samtliga fall lyckades FCA, Jordbrukskreditförvaltningen (Farm Credit Administration) pruta av på böndernas skulder — sammanlagt lyckades man skära ned skulderna med 200 miljoner dollar.

Var det då penningutlånarna som fick betala fiolerna? Kom de pengar som de fattiga sparade ur de rikas fickor? Nej, Roosevelts New Deal var inte någon ekonomisk revolution. Lindringen av skuldbördan var goda nyheter inte bara för utfattiga bönder utan också för bekymrade penningutlånare — framför allt försäkringsbolag och banker. De hade räknat med att de skulle få från 6 till 12 procents ränta på pengar de hade lånat ut till bönderna, men under åtskilliga år hade de inte fått några pengar alls. Att ta gårdarna i beslag hjälpte inte stort. Eftersom markvärdet allmänt hade sjunkit skulle de, om de tog gården i beslag, stå där med

egendom som var värd mindre än lånebeloppet. Auktionsförrättningar slutade ofta med ren katastrof — de hotade bönderna gick ofta samman och såg till att ingen vid auktionen begick misstaget att bjuda ett pris som ens uppgick till fjärdedelen av vad egendomen var värd. Att hjälpa de skuldsatta innebar därför också att hjälpa dem som hade lånat ut pengarna. Den som kunde växla en praktiskt taget värdelös in-teckning till hög ränta mot en statsgaranterad låneobligation till låg ränta hade verkligen stor tur.

Samma möjlighet fick också de som ägde in-teckningar på annat än jordbruksegendom. När Roosevelt undertecknade lagen om lån till husägare år 1933, förklarade han: ”Lagen utsträcker samma sorts bistånd som vi redan gett till farm-ägare till landets husägare. Dessutom utsträcker lagen detta bistånd inte bara till folk som har in-tecknat sina hem utan också till innehavarna av dessa in-teckningar.”

Roosevelts New Deal var en idéernas revolution. Så tidigt som 1891 hade Tyskland in-rättat ett pensionsförsäkringssystem, men så sent som i augusti 1935 hade Förenta staterna, världens rikaste land, inte vidtagit några som helst hjälpåtgärder på lång sikt för sina gamla. Så tidigt som 1911 hade England in-fört arbetslöshetsförsäkring, men så sent som i augusti 1935 hade Förenta staterna, det land som hade det största antalet arbetslösa i världen, inte vidtagit några hjälpåtgärder på lång sikt för arbetare som förlorat sitt arbete. Permanenta åtgärder till hjälp för de gamla och för de arbetslösa blev verklighet i Förenta staterna först den 14 augusti 1935 då presidenten undertecknade socialförsäkringslagen, ett barn av den nya given. Roosevelt hade anledning att skryta när han höll ett radioanförande på den nya lagens treårsdag: ”Om amerikanska folket under dessa år hade haft en reaktionär regering eller en kongress som inte utträttat någonting, då skulle socialförsäkringsidén bara befinna sig i konversationsstadiet, bara varit en vacker dröm som kanske skulle infrias någon gång i en dimmig och avlägsen framtid.”

Pension och arbetslöshetsförsäkring var de viktigaste inslagen i socialförsäkringslagen, men reformerna innebar också hjälp åt blinda, hjälp åt handikappade och föräldralösa, barn, mödra- och barnavård, allmän hälsovård och yrkesutbildning för handikappade. En amerikansk socialstyrelse in-rättades för att administrera de viktigaste aspekterna av lagen; de övriga skulle administreras av federala institutioner som redan fanns. Det var bara pensionerna som skulle bli den federala regeringens direkta uppgift; all annan hjälp skulle skötas av den federala och de delstatliga regeringarna tillsammans och den federala socialstyrelsen fick fullmakt att ge federala anslag till delstaterna, att utforma socialpolitiken i detalj och genomföra en enhetlig standard.

Det var skillnad mellan ekonomiskt understöd åt de gamla och pensionsförsäkring. I det första fallet skulle gamla människor, vare sig de var löntagare eller inte, få direkt penninghjälp från staten — uppskattningsvis hälften skulle komma från hemkommunen och delstaten, den andra hälften från federala regeringen. Behovsprövat understöd av det här slaget var ingenting nytt i Amerika. Pensionsförsäkring var däremot någonting helt nytt. Pensionen grundade sig på vad personen i fråga hade tjänat tidigare och var en rättighet, inte en gåva. Under försäkringsakten betalade både arbetare och arbetsgivare in jämnstora summor till en fond som från 1940 och framåt skulle betala ut månatliga pensioner till arbetare som fyllt sextiofem år. Beloppet varierade mellan 10 och 85 dollar per månad, beroende på den totala lönesumma som arbetaren hade tjänat ihop. Det nya pensionssystemet började tillämpas den 1 januari 1937, och femton månader senare hade man mer än trettioåtta miljoner amerikaner i socialstyrelsens register. Det var inte alla arbetare som täcktes av pensionssystemet — de som inte fick vara med var jordbruksarbetare, tjänstefolk, tillfällighetsarbetare, sjömän, folk som var anställda i

vad man i Amerika kallar ”icke vinstgivande institutioner” (till exempel lärare, religiöst verksamma personer) och statsanställda.

Samma grupp löntagare undantogs också från arbetslöshetsförsäkringen. Enligt den lagen skulle kvalificerade arbetare som permitterades eller fick sparken från sitt arbete få ersättning en gång i veckan, inte lika mycket pengar som de brukade få men ett belopp som var baserat på lönen. Eftersom arbetslöshetsförsäkringen till skillnad från pensionsförsäkringen inte var en nationell, federal angelägenhet utan någonting som sköttes av den federala regeringen och delstatsregeringarna tillsammans, så var det ofta olika bestämmelser för hur mycket man skulle få i arbetslöshetsunderstöd, hur länge man skulle få det och hur länge man skulle behöva vänta innan det började betalas ut. I allmänhet fick dock arbetslösa amerikaner omkring 50 procent av en vanlig veckolön för en arbetare med en maximisumma på 15 dollar och en minimisumma på 5 dollar, och i allmänhet utföll arbetslöshetsunderstödet under en sextonveckorsperiod. Den 1 juli 1937 hade alla de amerikanska delstaterna infört arbetslöshetsförsäkring; 1938 hade tre och en halv miljon arbetare fått understöd enligt lagen och de pengarna motsvarade omkring 400 miljoner dollar.

Socialförsäkringslagen var ett steg i rätt riktning. Men det var bara ett steg. Det var en illa planerad reform och i många avseenden omöjlig att genomdriva. Miljoner behövande människor fick inget skydd alls. Men allvarligast av allt var att denna lag som skulle råda bot på otryggheten inte gick tillräckligt långt. Här hade vi ett ”försäkrings”-program som tillförsäkrade människor en låg levnadsstandard och ingenting mer. Den nya given var en idéernas revolution. Det var inte en ekonomisk revolution.

”Att få ut folk i arbetslivet”

Det är en läkares första uppgift att lindra plågorna för sin patient. Nästa uppgift är att göra vad han kan så att patienten kan bli frisk igen. Det var nödhjälpen som hade minskat plågorna för patienten Förenta staterna. På medicinburkarnas etiketter stod det: AAA, NRA och PWA.

Patienten uppvisade en intressant sjukdomsbild. Det verkade som om han även vid bästa hälsa — under det livaktiga tjugotalet — hade haft besvär med maten. Nu när patienten låg utsträckt på rygg visade diagnosen att han drabbats av cancer. År 1932 hade den största jordbruksbefolkningen i landets historia den minsta jordbruksinkomsten i historien.

Av de många faktorer som bidragit till sjukdomen var det lätt att sätta fingret på en — den försvunna exportmarknaden. Under första världskriget hade farmarna i Förenta staterna utnyttjat chansen att livnära världens krigförande nationer. En slogan som sa ”maten kommer att vinna kriget” var musik för böndernas öron. För att vinna kriget — och själva få en god hacka för besväret — lade de ytterligare tjugo miljoner hektar under plogen. Det var inte i överkant — inte under kriget. Men efter kriget fanns det färre köpare för det extra vetet, den extra tobaken, och den extra bomullen — och priserna sjönk. Försäljning till utlandet inbringade nästan 3,5 miljarder dollar åt de amerikanska bönderna år 1920; fem år senare hade siffran sjunkit till knappt mer än 2 miljarder dollar och år 1932 var det bara 662 miljoner dollar.

Att de inte sålde så mycket utomlands som de hade gjort tidigare medförde inte att bönderna producerade mindre. De fortsatte producera i lika stora kvantiteter som förut, och resultatet blev ett helt berg av osålda jordbruksprodukter — överskott från de amerikanska farmarna. Så länge detta exportöverskott existerade, måste priserna på jordbruksvaror i Amerika sjunka. Och de sjönk med besked. När depressionen kom, försvagades den inhemska marknaden

ytterligare. Folk i Förenta staterna hade mindre pengar än någonsin förut att köpa den bomull, tobak, hudar, vete osv. som bönderna producerade. Ändå fortsatte farmarna att producera lika mycket som förut. Ju mer priserna sjönk, desto mer piskade kände bönderna sig att producera för att kunna betala sina skulder som höll sig fast vid samma höga nivå — räntor, skatter osv.

Böndernas desperata situation gick inte president Hoover förbi. 1929 inrättades den federala jordbruksstyrelsen med tillgångar på 500 miljoner dollar för att öka jordbrukspriserna. Jordbruksstyrelsen försökte — och misslyckades. Den köpte miljoner skäppor överskottsvete och miljoner balar överskottsbomull. Den bad bönderna att inskränka sin odlade areal. Bönderna vägrade lyssna på det örat. Resultatet blev att prisnedgången hejdades under en liten tid men därefter obönhörligt fortsatte. Efter några få års verksamhet var den federala farmstyrelsen besegrad. Dess lagerlokaler var fulla av osålda jordbruksprodukter som slutligen måste säljas på öppna marknaden till priser långt under produktionskostnaderna. Det federala amerikanska finansdepartementet fick betala det kalaset. Hoovers försök slutade med fullständigt sammanbrott.

Roosevelt tog också itu med det allvarliga problem som bestod i att man hade alltför mycket jordbruksprodukter till alltför låga priser. Att rädda farmarna var en viktig del av återhämtningsprogrammet förklarade president Roosevelt i sitt fjärde samtal vid brasan den 22 oktober 1933:

Hur åstadkommer vi denna återhämtning — hur bygger vi detta tempel för större social rättvisa, större välfärd för Amerika — den sanna boningen för ett sunt ekonomiskt liv? Vi bygger, sten för sten, de pelare som skall utgöra grundvalen för denna boning ...

Vi vet alla att omedelbar hjälp åt de arbetslösa var det första som krävdes ...

En annan pelare som vi håller på att bygga är AAA (Agricultural Adjustment Administration). Jag är förbluffad över det utomordentliga samarbete min regering lyckats upprätta med bomullsfarmarna i södern, vetefarmarna i väster, tobaksfarmarna i sydöst, och jag är säker på att majsodlarna och svinuppfödarna i Mellanvästern kommer att hjälpa oss på samma storslagna sätt.

Det fanns goda skäl till det ”utomordentliga samarbete” de amerikanska farmarna inledde när det gällde Roosevelts jordbruksadministration — AAA. Med denna nya statliga institution, också den ett barn av den nya given, ville Roosevelt göra vad Hoover försökt sig på — höja priset på jordbruksprodukter. Men AAA gjorde inte om Hoovers misstag att försöka höja priserna utan att samtidigt kontrollera produktionen. AAA insåg att *både* priser och produktion måste kontrolleras — annars skulle hela programmet misslyckas. Men medan Hoovers regering hade *vådjat* till jordbrukarna att de skulle minska den areal de odlade, så *betalade* AAA dem för att göra det. Och vad de amerikanska farmarna vägrat hjälpa Hoover med det gjorde de nu åt Roosevelts AAA.

Under AAA, den jordbruksreformlagstiftning som presidenten undertecknade den 12 maj 1933, skulle bönderna frivilligt förbinda sig att begränsa produktionen. De som skrev på ett avtal och lovade att inskränka sin odlade areal eller på annat sätt begränsa sin produktion fick subventioner av federala regeringen. Till att börja med betalades bara kompensation för sju väsentliga jordbruksprodukter — vete, bomull, majs, fläsk, ris, tobak, mjölk. Senare lade man också till nötkött, jordnötter, råg, korn, lin, sockerbetor och sockerrör. De varor man först valde var de som de amerikanska bönderna redan producerade i övermått för export, och det var också sådana varor som måste gå igenom något slag av fabriksbehandling innan de hamnade på konsumenternas bord. Detta var viktigt eftersom jordbrukssubventionerna bekostades genom en särskild ”fabriksskatt”. För varje slaktad gris, varje säck vete som

maldes, varje liter mjölk som pasteuriserades, varje kilo bomull som spanns betalade fabriköerna (dvs charkuteriägarna, kvarnägarna, mejeristerna osv.) skatt. Det var dessa skattepengar som gick till bönderna i form av kompensation. Naturligtvis kom skatten inte direkt ur fabriksägarnas fickor. De lade snabbt skattebeloppet på kostnaden på varorna, och i själva verket blev det konsumenterna som fick betala.

De bestämmelserna i den nya jordbrukslagstiftningen irriterade många människor, men det var produktionsbegränsningen som orsakade den mest fientliga kritiken. När den nya lagen trätt i kraft kunde man planera begränsningen i förväg. Men våren 1933 blev man tvungen att göra sig av med bomull som redan hade såtts och grisar som redan hade fötts upp. Omkring fyra miljoner balar bomull som redan växte på fälten togs ur produktion, omkring 20 procent av veteskörden plöjdes ned igen, och mer än sex miljoner smågrisar slaktades (fläsket delades sedermera ut i form av nödhjälp till behövande familjer). Folk som aldrig tidigare varit medvetna om hur det kapitalistiska systemet fungerade blev nu mycket upprörda. Det kom allvarliga förkastelseord från alla håll när man satte i gång att ”mörda små grisar” och ”plöja ned bomullen”.

Människor som var anhängare av ett system där man producerar varor för att folk ska använda dem, hade rätt att kritisera den nya givens jordbrukslagstiftning. De hade rätt att ond göra sig över den bittra ironi det innebar att man förstörde mat och råvaror för kläder i en period då människor svält. Men anhängarna av det kapitalistiska systemet hade ingen rätt att kritisera. Ty det var lönsamheten som var grundvalen för det kapitalistiska näringslivet och AAAs målsättning var att återställa lönsamheten. Det var inte någon ny metod de följde. De följde det mönster som monopolfabriköerna redan etablerat — att anpassa produktionen efter den verkliga efterfrågan och att höja priserna genom att åstadkomma knapphet på varorna. Fabriksidkarna hade redan länge kastat ut sina arbetare på gatan och låtit sina maskiner stå stilla när de inte kunde sälja sina varor med vinst. Vad var detta annat än planerad produktionsbegränsning? AAA försökte helt enkelt att få bönderna att göra vad industriidkarna redan lärt sig göra för egen vinning.

Roosevelt uttryckte saken så här: ”Vi har producerat mer av vissa grödor än vi kan konsumera eller sälja på en depressionsdrabbad världsmarknad. Botemedlet är att inte producera så mycket. Utan vår hjälp kan bönderna inte gå samman och begränsa sin produktion, och jordbrukslagstiftningen hjälper dem minska sin produktion till en skälig nivå och få skäliga priser för sina grödor.”

Inom ramen för profitsystemet var det inte något fel med en politik som gick ut på att plöja ned vad man redan sått. Det hade naturligtvis varit mer meningsfullt om Roosevelts New Deal i stället hade satt i gång med ett långsiktigt program för att utöka jordbruksproduktionen i stället för att beskära den, ett program som hade gått ut på att ge mat åt alla hungriga människor och ge kläder åt alla som var nakna. Men ett sådant program skulle ha inneburit vidsträckt förändringar i alla riktningar — det skulle ha inneburit att man ersatt produktion för vinst med nyttoproduktion. Att ersätta kapitalismen med socialism var emellertid inte Roosevelt-regeringens syfte. Den nya givens var inte en ekonomisk revolution.

Bidrog AAAs produktionsbegränsningar till att jordbrukarna återhämtade sin position? Förmodligen gjorde de det. Det var svårt att exakt avgöra i vilken utsträckning det skett, eftersom naturen som är en mycket mer effektiv skördebegränsare än de flesta regeringar, också slog till. Det gick inte att avgöra om det var torkan år 1934 och återigen år 1936 som borde anses ha större eller mindre förtjänst än AAA för böndernas förbättrade position. Men det gick att bevisa att bönderna hade det bättre än de haft före den nya givens — och de

fortsatte att ha det bättre också när torkan gått över. Statistiken är tveklös på den punkten:

Beräknad årlig årsinkomst (i miljoner dollar)

År	Från försäljningen av jordbruksprodukter	Statliga subventioner	Summa
1932	4.328	0	4.328
1933	4.955	162	5.117
1934	5.792	556	6.348
1935	6.507	583	7.090
1936	7.657	287	7.944
1937	8.233	367	8.600

Patienten var på fötter igen. Cancern hade hejdots. Varje år som den nya given varade betydde mer pengar för de amerikanska bönderna, tills år 1937 deras inkomster i reda pengar var nästan dubbelt mot vad de hade varit år 1932! Högre priser för deras varor var ett av skälen för dessa ökade inkomster. Men om bönderna också tvingats betala högre priser för de saker de köpte skulle de inte ha märkt någon förbättring alls. AAAs syfte var, påpekades det, inte bara att höja priserna på jordbruksprodukterna utan snarare ”att återställa priserna till en nivå där jordbruksprodukternas köpkraft i förhållande till varor som bönderna skaffar sig motsvarar köpkraften hos jordbruksprodukter under basperioden. Basperioden skall när det gäller alla jordbruksprodukter utom tobak vara förkrigsperioden, augusti 1909—juli 1914”. (Basperioden för tobak var 1919—29) .

I enklare ordalag betydde detta att det var köpkraften hos böndernas dollarsedlar som skulle öka — tills den var densamma som den varit 1909-14; det vill säga att om det 1910 kostade två skäppor vete för en bonde att skaffa sig en skiftnyckel så ville AAA att det 1933 skulle kosta två skäppor och inte fyra skäppor eller rentav fem. Det bästa sättet att avgöra om den nya given hade ställt bönderna på fötter igen var då att jämföra de priser de betalade för de varor de sålde med de priser de betalade för de varor de köpte. Indexsiffrorna berättar hur böndernas dollarsedlar stadigt fick större köpkraft.

År	Priser för sålda jordbruksprodukter i procent av köpta varor
1909-14	100 (basperioden)
1933	61
1934	64
1935	73
1936	86
1937	92

Att döma av indexsiffrorna var det inget tvivel om att de amerikanska bönderna hade återvunnit mycket av sin tidigare position. Men det framgick inte klart av indexsiffrorna hur mycket av de ökade inkomsterna som gick till vilka människor. Det finns många sorters bönder — begreppet omfattar inte bara storgodsägare och stora kommersiella farmer utan också arrendatorer, torpare och jordbruksarbetare. Siffrorna visade att den årliga inkomsten nästan hade fördubblats. Men siffrorna visade inte om denna årliga inkomst fördelades jämnt mellan de olika bönderna. Storgodsägarna och de kommersiella farmerna hade återvunnit sin tidigare position. Det var de som fick större delen av de ökade inkomsterna för jordbruket; vi vet inte om återhämtningen också hade nått de arrendatorer, torpare och jordbruksarbetare som fick den minsta delen av de ökade inkomsterna för jordbruket.

Men om man knappt hade satt i gång med uppgiften att rädda uthungrade varor, så hade man i alla fall kommit en bra bit på väg när det gällde att rädda uthungrad amerikansk jord. Jorden var verkligen uthungrad — enligt en statlig undersökning hade omkring ett hundra miljoner hektar allvarligt utarmats på grund av alltför intensiv odling och alltför intensivt betande. En stor del av jorden hade redan förstörts av erosion, och ännu mer skulle förstöras om man inte omedelbart gjorde ett ingrepp för att skydda den. En skröna från västern beskriver vad som höll på att hända med jorden i vissa områden:

En farmare i Kansas kom till banken för att höra om han kunde inteckna sin gård. 'Det kan kanske ordnas', sa bankdirektören. 'Jag följer med och tittar på den'.

'Det behövs inte', sa farmaren som lade märke till att ett stort moln av damm och jord kom rullande längs vägen. 'Här kommer den.'

Det behövdes ett jordskyddsprogram i nationell skala. I och med jordskyddslagen den 29 februari 1936 blev detta regeringspolitik. En månad tidigare hade högsta domstolen förklarat att AAA, reformprogrammet för jordbrukets återhämtning var oförenligt med amerikanska grundlagen. Jordskyddslagen var i praktiken jordreformen i ny dräkt med tonvikt på jordskyddsfrågor och vetenskapligt utnyttjande av jorden. Kompensation skulle betalas till de farmare som sådde grödor som förbättrade jordmånen i stället för att suga ut den. Detta betydde i själva verket en minskning av jordbruksproduktionen i gammal stil, eftersom de grödor som sög ut jorden och som inte borde odlas i samma utsträckning var vete, majs, bomull, tobak — de grödor som det rådde överskott på.

Om AAA bara hade väddat till bönderna att samarbeta med staten när det gällde att rädda deras jord, så är det tveksamt om det hade skett några större framsteg. Men det föll sig så att de statliga myndigheterna kunde betala för deras samarbete. Det lyckliga resultatet var att man förbättrade jordmånen, bönderna fick betalt för att göra det, och AAA hade fortfarande initiativet och bidrog till den ekonomiska återhämtningen genom att kontrollera produktionen.

Men det fanns ett stort hinder på vägen innan man kunde nå målet. Jordbruket och industrin var nära förknippade med varann. Återhämtning kunde inte ske inom jordbruket om den inte också skedde inom industrin. Och industrin befann sig i fullständigt sammanbrott. Fler råvaror, fler människor, mer maskiner och mer pengar än någonsin tidigare i nationens historia förblev outnyttjade. Vad skulle man göra?

Industriägarna hade ett svar — hjälp oss. Under depressionen, förklarade de, fanns det inte längre någon hederlig konkurrens. Konsumenterna hade färre dollar att konkurrera om, och konkurrensen att skaffa sig de dollarna hade urartat till verkligt krig. Fabriksidkarna hade försökt begränsa sina kostnader genom att förlänga arbetsdagen och minska lönerna. Verkliga slavfabriker blomstrade. Priserna hade fallit till dess varorna inom vissa grenar såldes för mindre än det kostade att framställa dem. Konkurrensen hade blivit mordisk. Det privata näringslivet behövde stöd.

Arbetarna hade sitt svar — hjälp oss. Under depressionen var det som alltid arbetarna som led mest. Många av dem hade blivit av med sitt arbete. De som haft turen att kunna behålla sina jobb fann att de var tvungna att arbeta längre tid för mindre lön. Deras levnadsstandard hade fallit tills det nu snarast var fråga om en döendestandard. Fackföreningarna höll på att falla sönder. Arbetarna behövde hjälp.

Presidentens "hjärntrust" hade sitt svar redo — hjälp både arbetsgivarna och arbetarna. Den nationella industriella återhämtningssakten (NIRA) var den nya givens plan för att hjälpa

industrin att komma på fötter igen. Dess syfte beskrevs av presidenten den 16 juni 1933: ”Den lag jag just har undertecknat har tillkommit för att sätta folk i arbete igen, hjälpa dem att köpa mer varor från jordbruk och industrier och återigen sätta vårt näringsliv i verksamhet ...

Inom industrin kan övergången från svältlöner och svältsysselsättning till anständiga löner och permanent sysselsättning i stor utsträckning åstadkommas genom en industriell överenskommelse som alla arbetsgivare skall ansluta sig till ...

Vi lättar på några av säkerhetsanordningarna i antitrustlagstiftningen ... i stället för de gamla principerna om oinskränkt konkurrens inför vi viss statlig kontroll ... Meningen är att den statliga kontrollen ska frigöra näringslivet, inte klavbinda det ...”

Undantagssituationen hade fört med sig undantagslagstiftning — en plan på statlig kontroll av Förenta staternas hela industri. Det var meningen att både arbetsgivare och arbetare skulle få vad de ville. Arbetsgivarna ville att de öppet skulle få rätt att göra vad vissa monopolister hade lyckats göra i hemlighet — nämligen att inom varje industrigren gå samman och få ett slut på den mordiska konkurrensen, på överproduktionen och därpå följande låga priser. Antitrustlagarna var i vägen. NIRA upphävde tillfälligt antitrustlagarna.

Arbetarna ville ha fler jobb, mer pengar, kortare arbetstid och rätten att organisera sig för att kunna slå vakt om dessa framsteg när de en gång vunnit dem. NIRA avskaffade barnarbete — för att ge fler arbetstillfällen åt vuxna män och kvinnor; det införde minimilöner och bestämde om längsta tillåtna arbetstid; det gav arbetarna rättsligt skydd därigenom att de fick rätt att organisera sig.

För att genomföra reformerna inrättades något som kallades National Recovery Administration (ungefär Återhämtningsstyrelsen) — NRA. NRA bad arbetsgivarna inom varje industrigren att gå samman i sina arbetsgivarföreningar och komma överens om bestämmelser för ”hederlig konkurrens” som skulle reglera aktiviteterna inom varje industri. Så fort arbetsgivarföreningarna kommit in med ett förslag, höll NRA offentliga hearings” för att ge konsumenter och arbetare och andra intresserade personer tillfälle att säga vad de tyckte om de föreslagna bestämmelserna och föreslå tillägg. När bestämmelserna i sin slutgiltiga form hade fått presidentens eller NRA-chefens godkännande, blev det i praktiken lag för hela industrigrenen. Därefter satte man upp en särskild styrelse som skulle övervaka att bestämmelserna efterlevdes. För det mesta bestod medlemmarna av den styrelsen av arbetsgivarnas egna representanter — eftersom NRA var anhängare av principen att industrin skulle ”styra sig själv”.

De bestämmelser som föreslogs för de olika industrigrenarna skilde sig i en del detaljer, men de innehöll alla vissa bestämmelser om konkurrens och om arbetskraften. Eftersom det var arbetsgivarna själva som föreslog bestämmelserna, var det i allmänhet de bestämmelser som arbetsgivarna själva ville ha. På ett eller annat sätt såg arbetsgivarna till att produktionen genom dessa bestämmelser kontrollerades och att priserna höjdes.

Bestämmelserna när det gällde arbetskraften varierade inom de olika industrigrenarna. Om arbetarna inom en viss industrigren hade starka fackföreningar kunde de vid de offentliga förhören slåss ordentligt och se till att de fick högre minimilön och kortare arbetsvecka. Om arbetskraften inte var ordentligt organiserad inom en industrigren, var det fint för arbetsgivarna — då blev minimilönerna låga och arbetsveckan lång. Men bestämmelserna inom varje industri måste innehålla sektion 7 a som gav arbetarna ”rätt att organisera sig och rätt att förhandla genom sina egna representanter”.

Det är inget tvivel om att NRA tillsammans med andra åtgärder under den nya given bidrog

till att förändra landets sinnesstämning från desperation till hopp. Även om åtgärderna inte höll allt vad de lovat så blev de åtminstone delvis en stor framgång. NRA fick inte näringslivet att direkt blomstra, men det bidrog till att få det på fötter igen; det löste på intet vis arbetslöshetsproblemet, men det bidrog till att öka sysselsättningen i någon utsträckning; det gav inte alla arbetare ”en anständig lön” men det ökade lönerna för de sämst betalda; det lyckades inte få industrin att till punkt och pricka efterleva sektion 7a, men det bidrog till att fackföreningarna fick större inflytande.

NRA var avsett att bidra till den ekonomiska återhämtningen. Lyckades man eller misslyckades man? Tyvärr går det inte att avgöra detta med någon större precision. Det skedde verkligen en återhämtning medan NRA var i verksamhet. Men det är mera troligt att den återhämtningen berodde — inte på den del av NRA som vi hittills har diskuterat utan snarare på del II av lagen — den som satte i gång offentliga arbeten och kallad pWA (Public Works Administration).

Staten satsade miljarder dollar på att finansiera det största byggnadsprogram Förenta staterna (och världen) någonsin hade sett. I de fyrtioåtta stater som på den tiden fanns i Förenta staterna (i dag är de femtio) fanns det 3071 kommuner, eller som amerikanerna säger, ”counties”. Fyra år efter att PWA hade satt i gång sin verksamhet, hade staten satsat pengar på 26.000 olika byggnadsprojekt inom varje stat, i alla kommuner utom tre. Omkring tre femtedelar av dessa projekt var federala — de utfördes av de federala myndigheterna själva med direkta anslag på mer än en miljard femhundra miljoner dollar. Ännu mer pengar anslogs till de återstående projekten som var icke-federala — de utfördes av kommuner som hade lån eller regelrätta anslag från PWA. Åttio procent av all offentlig byggnadsverksamhet i Förenta staterna under denna fyraårsperiod möjliggjordes genom PWA.

Detta är vad PWA innebar när det gäller nyttiga projekt som hade bestående värde för nationen:

Offentliga byggnader	Utdikningsprojekt
Uppröjning av slummen	Postkontor
Vattenvård	Sjukhus
Översvämningsskydd	Skolor
Flod- och hamnarbeten	Bostadsbyggen
Kustförsvar	Kraftverksprojekt
Fartyg	Dammar
Broar	

PWA hade en enkel och rättfram plan för ekonomisk återhämtning. Människor var arbetslösa. Maskiner stod stilla. Den privata industrin låg för fäfat. Staten kunde återuppliva industrin genom att lägga ut mycket pengar på offentliga arbeten. Statens utgifter skulle återigen ge affärslivet luft under vingarna. För att genomföra de tusentals statliga byggnadsprojekten skulle det behövas arbetskraft och råvaror. Direkt sysselsättning vid de statliga projekten skulle indirekt skapa sysselsättning inom den privata industrin som skulle leverera råvarorna. (Erfarenheten visade att den sysselsättning som blev ett indirekt resultat av PVA-programmet var två och en halv gång så stor som den direkta sysselsättningen på själva projekten.) Utöver de löner som betalades ut till arbetarna på de statliga projekten skulle det också bli löner till arbetarna inom de stimulerade privata industrierna (plus de löner som betalades till nödhjälpsarbetare) . Pengar skulle återigen komma i omlopp. Arbetare som hade Pengar i

lönekuverten kunde göra vad arbetslösa arbetare inte kunde — köpa konsumentvaror. De skulle ha köpkraft — de skulle ha något att betala med för de varor de behövde. Produkterna från jordbruk och industri skulle återigen kunna säljas.

Så gick det också. Återhämtningen kom. Landet kände av det. Statistiken bevisade det. Statistiken visade också att det var de statliga utgifterna som bar det främsta ansvaret. Ty när de statliga utgifterna mot slutet av 1936 och början av 1937 kraftigt beskars, började ännu en depressionsperiod. Industriproduktionens fall som var brantare till och med än det varit 1929 visade hur känslig den industriella återhämtningen var.

Samma bild är också fullt tydlig i annan statistik, t ex den som visar sysselsättningen och lönenivån inom fabriksindustrin, transportväsendet osv. De höga statliga utgifterna hade gett folk pengar. Statsutgifterna hade åstadkommit vad nationalekonomerna kallade ”en återhämtning för konsumenterna”. När statens utgifter beskars, beskars man också den ekonomiska återhämtningen.

Det var emellertid inte alla som hade ögon att se med. De fattiga kunde se — de ökade statsutgifterna hade gett dem jobb, pengar, mat, kläder, bostäder, hopp.

De rika kunde inte se någonting — i deras ögon höll statsutgifterna på att ruinera landet. För att få fram miljarder dollar till statsutgifterna för offentliga arbeten och nödhjälp började staten låna pengar. Den utlånings-utgiftspolitik som hade pumpat luft i lungorna på affärslivet var också en inlåningspolitik i stor skala. Och sådana lån innebar en ökning av nationalutgifterna och — hemskast av allt! — en ”obalanserad budget”. Och en ”obalanserad budget” innebar med säkerhet inflation och minskad kredit och konkurser och en rad fruktansvärda olyckor.

Det lät troligt. Argumentet övertygade — och skrämde — en hel rad människor. Man sade åt dem att de bara behövde titta på sina egna finanser för att förstå hur farlig regeringens politik var, att låna pengar och sedan i sin tur låna ut dem och spendera dem på t ex offentliga arbeten. När den vanliga människan hade större inkomster än utgifter hade hon det bra. Ju större skulder hon skaffade sig, desto större var risken för konkurs. Detta gällde också, förklarade man, staten.

Men så förhöll det sig i själva verket inte alls. Den verkliga poängen här är vem och vad det var staten lånade upp pengar för. Så länge de lånta pengarna satsades på produktiv användning var det ingen risk för konkurs. En del av de lånade pengarna hade använts för att rädda hem och gård åt en rad människor på den amerikanska landsbygden. En del av de pengarna skulle komma att betalas tillbaka. En del av de lånta pengarna hade satsats på offentliga arbeten. Det var inte bortkastade pengar utan pengar som investerats — i kraftverksanläggningar, dammar, tunnlar, skolor, broar, ordentliga hus. Vad reformpolitikens kritiker försummade att poängtera var att staten både hade skulder och tillgångar. De pekade på skuldsidan — de många lånen, kostnaderna för programmet. Men det fanns också en sida som visade tillgångar — den verkliga ökningen av folkets verkliga inkomst och förmögenhet.

De rika som inte kunde — eller inte ville — se, kom aldrig med någon kritik mot att storbolagen inom den privata industrin lånade upp mycket pengar för att bygga ut sina fabriker och producera fler varor. Tvärtom. Detta, sade de, var ett tillfälle då man borde hurra och kasta mössorna i luften och stämma upp hyllningssånger åt industriledarna som på det viset skapade arbetstillfällena för folket. Men när staten lånade pengar för att bygga, för att expandera sin verksamhet, för att höja levnadsstandarden och därigenom skapa arbetstillfällena för folket, då rörde det sig om någonting helt annat. Detta, sade de, var ett tillfälle då man

borde hänga läpp, klä sig i svart och bereda sig på begravning för detta en gång storslagna land. Det var helt galet.

När de rika talade om galopperande inflation, så var också det fullständigt nonsens. En briljant ung nationalekonom klargjorde detta: ”... man förklarar att en växande statsskuld är snabbaste sättet att få en katastrofal inflation ... man undviker att påpeka att alla de galopperande inflationer vi hittills upplevt antingen kom samtidigt med eller följde direkt efter en krigsperiod under vilken både nationens rikedomar och mänskliga tillgångar förstördes.”

Förenata staternas statsskuld växte. Det är sant. Men i förhållande till nationalinkomsten var det fortfarande bara frågan om en fjärdedel av Storbritanniens statsskuld; och statsskulden per invånare (om man lägger samman vad delstaterna, kommunerna och den federala statsmakten var skyldiga) var mindre än två tredjedelar av den brittiska statsskulden. Dessutom är den viktiga frågan inte hur stor skulden är i absoluta tal utan snarare hur mycket räntan på skulden kostar folket per år via skatterna, d v s hur stor den verkliga skuldbördan är. Återigen visade statistiken klart och tydligt vad det rörde sig om. Långt före första världskriget hade den brittiske skattebetalaren betalat fyra gånger så mycket som amerikanen för att betala skuldbördan via skatterna. Ändå fann de amerikanska ”inflationstroparna” på den tiden inte något tecken till inflation i England — och om de hittat något så höll de tyst om den saken.

Och trots alla förskräckta rop om amerikanska statens hotade kreditvärdighet på grund av dess stora upplåning så kunde det federala finansdepartementet sälja statliga obligationer till mindre ränta än vid något tidigare tillfälle i nationens historia. Detta var viktigt eftersom det visade att de rika — de mest högljudda kritikerna — inte själva trodde på sitt tal om den kommande katastrofen till följd av de höga statsutgifterna. De var angelägna att satsa sina pengar på statsobligationer. Det råder knappast något tvivel om att en stor del av deras kritik hade sin grund i politiska snarare än omedelbara ekonomiska hänsyn. De hatade Roosevelt. De försökte misstänkliggöra honom och bli av med hans New Deal, och de slog efter honom med varje tillhygge de kunde hitta.

Den stora statliga satsningen var inte perfekt. Långt därifrån. Men skulle man kritisera så borde man kritisera från den motsatta änden. Det brast i denna statliga insats inte därför att staten lånade upp och satsade för mycket utan snarare därför att staten inte lånade upp och satsade tillräckligt mycket pengar. Det är sant att det var kongressen som bar ansvaret för de nedskärningar som gjorts i det statliga utgiftsprogrammet. Men det bör också sägas att presidenten inte vid något tillfälle begärde ens en bråkdel av vad som behövdes. Roosevelt levde inte upp till det mål han själv föresatt sig i sitt andra ”samtal vid brasan” 1934:

”Jag står fast vid min vägran att som ett nödvändigt inslag i vår framtida existens acceptera en permanent armé av arbetslösa. Tvärtom måste vi göra det till en nationell princip att inte tolerera att det finns en stor armé arbetslösa och att vi skall bygga upp vårt näringsliv för att göra slut på den nuvarande arbetslösheten så fort vi kan och därefter vidta åtgärder för att detta tillstånd inte skall återkomma. Jag vill inte acceptera att det skall vara någon amerikans öde att ständigt vara mottagare av nödhjälp eller arbetslöshetsunderstöd.”

Det var modiga ord. Men de pekade mot ett mål som inte hade uppnåtts. Trots Roosevelts alla aktningvärda ansträngningar, fortsatte det att finnas ”en stor armé av arbetslösa” under hans två första presidentperioder. De var aldrig färre än åtta miljoner människor. De skulle ha varit fler om det inte varit för den stora statliga satsningen. De skulle ha varit färre om den statliga satsningen hade varit tillräcklig.

Den nya givens företrädare uppfattade arbetslösheten som en undantagssituation och därför

uppfattade de också den stora statliga satsningen som en undantagsåtgärd. Det var ett misstag. Profitsystemets sammanbrott innebar att det var många amerikaners öde att förbli arbetslösa för all framtid. Vad som behövdes var en omedelbar offentlig satsning i jättelik skala — en satsning för att utnyttja nationens mänskliga och materiella resurser till fullo, och slutligen att avskaffa profitsystemet. Vad den nya given åstadkom var emellertid bara ett tvekansteg för att lösa arbetslöshetsproblemet. Den nya given var inte en ekonomisk revolution.

”Också försäljaren bör ta sig i akt”

Det räckte inte med nödhjälp och ekonomisk återhämtning. Att råda bot på en existerande nödsituation var bara en del av den uppgift som president Roosevelt stod inför. Han måste också ta itu med de onda krafter som hade orsakat denna situation till att börja med. De av den nya givens åtgärder som var avsedda att rätta till gamla missförhållanden ska vi här kalla reformer.

I själva verket kan man inte, som vi redan sett, säga att den nya given var uppdelad i tre helt åtskilda delar — nödhjälp, ekonomisk återhämtning, reform. Works Project Administration, WPA, var till exempel en inrättning som både delade ut nödhjälp och bidrog till den ekonomiska återhämtningen, samtidigt som de stora byggnadsprojekt som bedrevs av Public Works Administration och den jordkonservation som bedrevs under den nya jordbrukslagstiftningen ofta var en kombination av alla tre. Detsamma gällde andra aspekter på den nya given. Det främsta syftet med vissa åtgärder var nödhjälp eller ekonomisk återhämtning eller reform, men ofta befrämjades andra syften också.

Den nya givens bostadsbyggande är en god illustration till det sagda. Det började som en del av PWA — av de offentliga arbetena. Man uppfattade det som en hjälp till ekonomisk återhämtning. Det blev det — men mer därtill. Att man raderade ut slum och byggde billiga bostäder innebar utan tvekan också betydelsefulla reformer.

Det var paradoxalt att det rikaste landet i världen skulle ha värre slumområden än de flesta andra länder, men faktum är att det var på det viset. I sitt andra installationstal 1937 påpekade Roosevelt att samtidigt som man hade nått en god bit på väg så var det mycket som återstod att göra: ”Låt oss på nytt ställa frågan: har vi nått det mål vi såg framför oss den fjärde mars 1933? Har vi funnit vår lyckliga dal?”

Jag ser en stor nation på en storslagen kontinent som välsignats med väldiga naturrikedomar ...

Men detta är en utmaning mot vår demokrati: i denna nation ser jag tiotals miljoner av dess medborgare — en aktningvärd del av dess befolkning — som i detta ögonblick nekas det mesta av vad man med dagens blygsammaste mått skulle kalla livets nödvändigheter ...

Jag ser att en tredjedel av nationen är illa hyst, illa klädd, illa närd.”

Roosevelt såg rätt. En tredjedel av nationen hade dåliga bostäder. Det var inget att diskutera. Folk såg det klart och tydligt i sina egna städer; det stod uppenbart för varje passagerare som tittade ut genom ett tågfenster. Slum överallt. Miljoner människor som levde under oanständiga, ohälsosamma villkor. Det behövdes reformer. Det behövdes ett bostadsprogram som kunde flytta dessa människor ut ur slummen in i anständiga och billiga bostäder. Ett sådant program för att röja upp i slummen skulle innebära att man räddade människoliv. Och något som var mindre viktigt men lika sant: det skulle också innebära att man sparade pengar. Slummen födde sjukdom och brottslighet. Kommunerna betalade dyrt för att de försummat

slumproblemet — det kostade dem fler sjukhus, fler poliser, fler fängelser. Den ena undersökningen efter den andra i landet bevisade detta:

Jacksonville, Florida: ”nästan en tredjedel av alla grövre brott begicks i ett slumområde som täckte mindre än 2 procent av stadens yta”.

Detroit, Michigan — ”ett område på 50 kvarter som utvalts för uppröjning och nybyggnad, visar en brottsstatistik som är sju och en halv gång så stor som genomsnittet i staden, en ungdomsbrottslighet som är mer än tio gånger så stor som genomsnittet i staden, och en tuberkulossiffra som är sex och en halv gång så stor som genomsnittet i staden”.

New York — ”en studie som genomförts under loppet av fem år visar att tre av fyra barn som fötts i barnrikehusen hade engelska sjukan (rakitis)”.

Birmingham, Alabama — ”1933 års undersökning visade att staden i slumområdena hade utgifter som var sex gånger så stora som skatteintäkterna från samma områden”.

Och statistiken från landsbygden visade att bostadssituationen där till och med var värre än i städerna!

Europeiska nationer som hade ställts inför slumproblemet hade satt i gång med offentligt bostadsbyggande omedelbart efter första världskriget men i Förenta staterna hade praktiskt taget ingenting gjorts.

När Hoover inrättade sitt statliga finansbolag 1932 hade organisationen också fått fullmakt att ge lån till bostadsprojekt. Den hade bara beviljat ett sådant lån. Därefter kom den nya given — och man satte till sist i gång med att röja upp slummen och bygga anständiga bostäder åt låginkomstfamiljerna.

1937 inrättades amerikanska bostadsstyrelsen (United States Housing Authority — USHA) för att bedriva arbetet enligt de linjer som visat sig framgångsrika i Europa. Staten bedrev inte någon egen byggnadsverksamhet. I stället gav man lån och anslag till lokala byggnadsmyndigheter i städer och kommuner. Av de pengar som behövdes för byggandet ställde federala regeringen via USHA upp med 90 procent, och de övriga pengarna fick de lokala myndigheterna skrapa ihop. Dessutom betalade både de lokala myndigheterna och federala regeringen (lokalt en sjättedel och federala regeringen fem sjättedelar) för att hålla hyrorna i projekten inom räckhåll för den ”lägsta inkomstgruppen”. De lokala myndigheterna brukade ge detta årliga anslag genom att befria projektet från skatt.

Det statliga bostadsbyggnadsprogrammet hade en slående framgång. Byggnadskostnaderna inskränktes enligt lag till 1000 dollar per rum eller 4000 dollar per lägenhet (i städer med över en halv miljon invånare var ”kostnadstaket” 1250 dollar och 5000 dollar). Hyrorna i dessa byggnadsprojekt låg mellan 2 och 5.25 dollar per rum och månad. För ”anständiga, säkra och hälsosamma lägenheter” var dessa hyror lägre än vad som tidigare åstadkommits vare sig av offentliga eller privata byggare. Åtta dollar i månaden för ett fyrrumshus eller en lägenhet låg inom räckhåll för sluminvånare som kunde ha så låg årsinkomst som 450 dollar om året. Det statliga bostadsprogrammet flyttade folk från undermåliga hus till anständiga hem. Det röjde upp slummen.

Men slummen röjdes inte upp fort nog. Som med de flesta andra åtgärder under den nya given hade man tagit ett steg i rätt riktning — men bara ett steg. Också i Storbritannien gick det långsamt att röja upp slummen men eftersom man där tagit itu med problemet så tidigt som 1918, hade man byggt en miljon nya bostäder till låg hyra genom de statsunderstödda

kommunala byggnadsprojekten. Det betydde att man skaffat nya bostäder åt 4, 5 miljoner människor, en tiondel av befolkningen. I jämförelse med detta skulle anslaget till det amerikanska bostadsbyggandet för ett treårsprogram bara flytta en miljon människor från slummen till anständiga hus. Med en tredjedel av nationen i dåliga bostäder var detta bara en droppe i havet.

Om den nya given bara skrapade lite grann på ytan när det gällde uppröjningen av slummen, så gick den betydligt djupare i sitt projekt för att utveckla Tennessee Valley. I årtal hade en bitter diskussion pågått i landet vad beträffade det federalt ägda kraftverket vid Muscle Shoals vid Tennessee-floden i Alabama. Kraftverket hade ursprungligen köpts av federala regeringen år 1918, som en krigstidsåtgärd för att producera nitrat. Sedan hade dammen, kraftverket och nitratanläggningen stått stilla medan vänner och fiender till statsingripandet fortsatte sin debatt i kongressen. Två gånger hade anhängarna av att staten skulle driva kraftverket under ledning av den storslagne senator Norris från Nebraska lyckats få igenom motioner som gav regeringen fullmakt att framställa och distribuera elkraft och producera gödningsmedel vid Muscle Shoals. Vid båda tillfällena hade motståndarna lyckats blockera åtgärderna genom att få presidenten att inlägga sitt veto — 1928 var det Coolidge och 1931 Hoover som sade nej. I sitt budskap till senaten den 3 mars 1931 motiverade Hoover som också kallades ”ingenjörspresidenten” vetot med sin skräck för att staten skulle gå in på de privata elektricitetsbolagens verksamhetsområde. Om den federala regeringen började framställa och distribuera elektrisk kraft och börja producera gödningsämnen då skulle man också ”bryta ned amerikanska folkets initiativ och företagsamhet; det innebär att man förstör vårt folks rätt till samma jämlika möjligheter; det är att förneka de ideal på vilka vår civilisation baserar sig”.

Men Roosevelt lät sig inte skrämmas. Det enda han uppfattade som fel med planen var att den var alltför begränsad. Där Hoover befarade att folkets initiativförmåga skulle brytas ned, såg Roosevelt en möjlighet att ge nytt liv åt hela området kring Tennessee Valley. Den 10 april 1933 bad han kongressen att utvidga projektet: ”Det är tydligt att utvecklingen av Muscle Shoals bara är en bråkdel av vad samhället skulle kunna utnyttja hela Tennessee-floden till. Att utnyttja floden på det viset innebär betydligt mer än att bara utveckla vattenkraften; det innebär att man börjar ägna sig åt att reglera översvämningarna, avhjälpa jorderosionen, plantera skog, lägga ned jordbruket på marginella jordar, och sprida ut och variera näringslivet. Denna utveckling av vattenkraften som påbörjades under krigstid leder i korthet logiskt fram till nationell planering för ett helt flodområde vilket berör många stater och det framtida välståndet för miljoner människor. Det berör och det ger liv åt alla sorters mänsklig verksamhet”.

Roosevelt bad oförväget kongressen att skapa en administration för Tennessee-dalen (Tennessee Valley Authority — TVA) som skulle planera hur man bäst kunde använda jorden och vattnet i de sju stater som berördes av Tennessee-flodens område — ett område lika stort som England och Skottland. En månad senare beslöt kongressen godkänna den speciella lagstiftning som berörde Tennessee-dalen och på det viset inleddes det största experiment i regional planering som företagits i landets historia.

Nyckelfrågorna när man sätter i gång med någon form av planering är tre: Vad har vi att arbeta med? Vad behöver vi? Vad kan vi göra med det vi har för att få det vi behöver?

TVA hade en stor flod — den fjärde i storleksordningen i landet om man tar hänsyn till vattenvolymen — som avvattnade femton miljoner hektar jord vars befolkning till tre fjärdedelar ägnade sig åt jordbruk. Det var en väldig flod, men dess vilda styrka var okontrollerad. Dess stora vattenvolym som strömmade in i Ohio-floden, fick ofta den senare

floden att svämma över och orsaka skador för nästan två miljoner dollar årligen. Översvämningarna under vintern följdes av torka under somrarna då vattenståndet var lågt och det var omöjligt att segla på floden. De enorma krafttillgångarna förblev till större delen outnyttjade. Bondgårdarna och bönderna i dalen var fattiga. Mer än en tredjedel av jordarealen hade redan helt eller delvis förstörts genom erosion.

Vad som behövdes var ett sätt att rädda jorden, konservera tillgångarna och öka regionens inkomster. Vad som behövdes var ett sätt att hjälpa bönderna att få ut mer av sin jord, skapa bättre transportmöjligheter för deras produkter, uppmuntra gamla industrier och förmå nya att flytta till Tennessee-dalen.

TVA hade en plan för att göra vad som behövdes. Det viktigaste var att tämja den väldiga floden, att binda dess vilda energi så att den kunde utföra nödvändiga uppgifter. Ingenjörer kallades in och man satte i gång att bygga en rad mindre dammar längs bifloderna till Tennessee och en rad stora dammar över Tennesseefloden själv.

Dammarna fyllde tre uppgifter på samma gång — de hindrade översvämningarna, de hjälpte sjöfarten och de producerade kraft. Vattnet samlades upp i dammarna under högvatten och släpptes ut igen då det inte fanns så mycket vatten i floden. Projektet har mer än väl betalat tillbaka vad det kostade genom den roll det spelade när det gällde att minska översvämningarna år 1936 och 1937 och under vintern 1942 (och speciellt när det gällde att producera välbehövlig vattenkraft under andra världskriget). Att jämna ut flodens säsongartade växlingar ingick i planerna på att skapa ett flodsystem där det gick att bedriva sjöfart året runt — floden förvandlades till en kommunikationsled där det fraktades stora mängder gods vilket hjälpte invånarna i dalgången direkt genom att göra det lättare för dem att sälja sina egna varor och köpa andras.

De flesta amerikaner blev snart bekanta med den del av projektet som berörde kraftproduktionen, på grund av den bittra opposition de privata kraftbolagen organiserade. Skälet för deras bittra attack var uppenbart — mätt med TVAs måttstock tog de privata bolagen alldeles för mycket betalt för sin elektricitet. Att staten nu producerade och distribuerade elektricitet hade inte de ödesdigra resultat som Hoover hade förutsagt och som de privata bolagen upprepade — ”det amerikanska folkets initiativ och företagsamhet” bröts inte ned. Vad som hände var bara att den statliga produktionen och distributionen av vattenkraft gav de amerikaner som bodde i Tennessee-dalen billigare elektricitet och mer elektricitet än de någonsin fått tidigare. TVAs avgifter per kilowattimme var bara hälften av vad de privata bolagen tog betalt — 2.14 cent i genomsnitt för konsumenter i Tennessee-dalen jämfört med 4.21 cent i genomsnitt för hela landet. Det som nu följde var intressant och mycket viktigt. Lägre avgift per kilowattimme betydde att man köpte fler elektriska apparater och använde fler kilowattimmar. Det genomsnittliga antalet kilowattimmar per människa och år var 850 i Förenta staterna år 1939. Men genomsnittet för Tennessee-dalens 340.000 hushåll som utnyttjade kraft från TVA var 1179 kilowattimmar. När elektricitetskostnaderna sjönk för TVAs kunder köpte de fler kylskåp, brödrostar, tvättmaskiner, mjölkmaskiner osv. Försäljningen av elektriska apparater till TVA-kunder uppgick 114.942 dollar i augusti 1938. I augusti 1939 var siffran 912.231 dollar. De privata kraftbolagen hade drivit sina affärer enligt principen mindre elektricitet till högre priser; TVA hade visat att det var mer lönande att göra precis tvärtom — sälja mer elektricitet till lägre priser. Och bakom den statistik som visade att det köptes alltmer elektriska apparater i Tennessee-dalen och att mer elektricitet användes per invånare där än någon annanstans i Förenta staterna fanns också verkligheten, en bild av människor som befriats från det dagliga slitet. Elektriciteten var en underbar tjänare. Dess

utnyttjande innebar ett bättre liv för invånarna i dalgången.

Detta gällde speciellt bönderna. År 1933 var det bara en farm av 100 i Mississippi som hade elektricitet; i Georgia var det en av trettiosex; i Tennessee en av tjugofem. Tio år senare hade var femte farmare i TVA-regionen elektricitet (regionen hade blivit den näst största kraftproducenten i Förenta staterna).

Elektriciteten hade till och med större betydelse på landsbygden än i städerna. Det innebar till exempel något så nödvändigt som att få rinnande vatten i stället för att gå och släpa på vatten i hinkar. De gamla elektricitetsbolagen hade inte varit intresserade av att förse landsbygdsinvånarna i dalgången med elektricitet, och när elektriciteten kom var den i allmänhet för dyr för de flesta bönderna. TVA ändrade på allt detta. TVA var speciellt intresserat av att förse bönderna med billig elektricitet. Det förde med sig nyttigheter som landsbygdsinvånarna aldrig förr hade haft tillfälle att njuta av.

Huruvida TVA lyckades eller misslyckades kunde mätas genom att avgöra om bönderna i området fick det bättre. Det stod klart efter några få års verksamhet att TVA hade lyckats. Mindre välkänd än kraftutbyggnaden men av stor betydelse för invånarna i dalen var TVAs verksamhet när det gällde att rädda åkerjorden. Erosionen hade börjat strax efter inbördeskriget. TVA satte stopp för den och inledde det mödosamma arbete som bestod i att återställa miljoner hektar till sin tidigare bördighet. Det krävde frivilligt samarbete från tusentals bönder i jordkonserveringsprojektet. Bönderna experimenterade med och förde statistik över hur metafosfatet utföll — ett nytt koncentrerat superfosfat som TVA-agronomer utvecklat för att skaffa fram hälsosam näring åt växterna. Bönderna behövde inte uppmanas att samarbeta med TVA. De hade själva sett att det från dess laboratorier kom värdefull hjälp när det gällde att utveckla nya och förbättra gamla jordbruksmetoder. De lade märke till att agronomer och ingenjörer ständigt arbetade med att få fram nya förädlingsmetoder när det gällde jordbruksprodukter, nya uppfinningar som var avpassade för dalgångens behov. Den planering som TVA bedrev förbättrade deras situation, och det visste de om.

TVAs resultat på andra områden var lika imponerande. Dess enhetliga översvämningssreglering tjänade hela regionens intressen och förde med sig ytterligare fördelar utöver vattenkontroll, sjöfart och kraftproduktion. Genom att minska nedsmutsningen av vattnet förbättrade man kvaliteten på dricksvattnet. Dess sjöar och parker som hade planerats på ett intelligent sätt och som utnyttjades väl, innebar idealiska semesterställen för folk som ville campa, bada, segla och fiska. Dess goda statistik när det gällde arbetarskyddet inom byggnadsverksamheten, dess relationer mellan arbetare och arbetsgivare, dess allmänna effektivitet innebar en dementi på alla alltför ofta förekommande anklagelser att statliga företag nödvändigtvis är vanskötta.

TVA var Förenta staternas stora experiment i regionalplanering. Det fungerade.

En annan reform under den nya given som man ockiså skulle kunna ge samma lugnande omdöme om — ”det fungerade” — var projektet att skydda folk mot bankkonkurser. Det hade länge varit uppenbart att det behövdes någon form av försäkringssystem som kunde rädda folks besparingar i ett land där bankkonkurser hade varit en vardaglig händelse också före depressionen. Ansträngningar i den riktningen hade gjorts av kongressen så tidigt som 1886, men det hade inte blivit något av dem. Den nya given lyckades där tidigare regeringar misslyckats.

Den nya givens banklagstiftning stoppade vågen av konkurser bland bankerna inom bankväsendet. Därefter gav en särskild statlig inrättning, federala bankförsäkringsverket

(Federal Deposit Insurance Corporation — FDIC) försäkring åt folk som hade sina besparingar i banker som till sist gick omkull trots alla försök att hålla dem betalningsdugliga. Skylten, INSÄTTNINGAR FÖRSÄKRADE AV FEDERALA BANKFÖRSÄKRINGEN, WASHINGTON DC, i bankfönstret försäkrade varje insättare att vad som än hände så var han skyddad åtminstone upp till 2500 dollar (den övre gränsen höjdes senare till 5000 dollar). 1 januari 1934, den dag då bankförsäkringen började fungera hade 98 procent av 50 miljoner kontoinnehavare i de 14.214 banker som ingick i bankförsäkringen fullt skydd genom begränsningen till 2500 dollar.

Vad denna reform betydde för den stora massan av människor som hade en liten summa pengar på banken illustrerades under följande tre år när 166 försäkrade banker fann sig själva ”i svårigheter”. Förr hade det rått fruktan och förtvivlan då bleka kontoinnehavare stod utanför banken och ängsligt hoppades att de stängda dörrarna skulle öppnas och att de skulle få tillbaka sina surt förvärvade sparslantar. Den nya bilden var helt annorlunda. Tjänstemän från bankförsäkringen organiserade om. Ingen gråt och klagan utanför stängda bankdörrar. Ofta stängdes bankdörrarna överhuvud taget inte. Verksamheten avbröts inte. De fattiga förlorade inte en cent. Av de 259.000 kontoinnehavarna i de 166 bankerna var det mindre än 600 som inte hade fullt skydd mot förluster. Bankförsäkringen var den nya givens sätt att skydda småspararna mot förluster genom bankkonkurser. Det fungerade.

Man försökte också skydda de människor som investerade pengar. President Roosevelt manade till reform av finansmarknaden i en rekommendation till kongressen den 29 mars 1933:

”Trots lagarna i många delstater har allmänheten gjort allvarliga förluster genom metoder som varken varit moraliska eller hederliga vad gäller de många bolag som säljer aktier ...”

Det är vår plikt ... att kräva att varje aktie som säljs ... skall åtföljas av full information och att den aktieköpande allmänheten inte skall undanhållas väsentliga upplysningar angående dessa aktier.

Detta förslag lägger till den gamla regeln caveat emptor också kravet att 'Också försäljaren bör ta sig i akt'. Det lägger hela ansvarsbördan på försäljaren. Han måste berätta hela sanningen. Det bör stimulera till hederliga försäljningsmetoder när det gäller aktier och därmed återställa allmänhetens förtroende.”

Presidentens förslag blev lag i och med aktielagstiftningen år 1933. Lagen försökte skydda amerikanska investerare ungefär som den engelska bolagsstiftningen skyddade brittiska investerare. Den var inte avsedd att hindra investerarna från att ta risker. Inte heller försäkrade den dem mot förluster. Dess syfte var bara att skydda den som investerade i så måtto att han verkligen visste vad det var han köpte. Den krävde ingenting mer av den som sålde aktier än att han skulle berätta hela sanningen om vad det var han sålde. Innan nya aktier kunde erbjudas den aktieköpande allmänheten, måste det bolag som sålde aktierna registrera dem hos den amerikanska Securities and Exchange Commission (SEC) med fullständiga upplysningar om de nya aktierna och om det bolag som utbjöd dem till försäljning. Dessutom skulle den hoppfulle köparen få en broschyr med samma upplysningar i sammandrag. Om SEC ansåg att upplysningarna var felaktiga eller vilseledande kunde man upphäva registreringen och då gick det inte att sälja aktierna.

Wall Street gick emot den nya lagstiftningen. Bankirer, aktiemäklare, bolagsdirektörer — landets ledande medborgare — ansåg att det var mycket fel med lagstiftningen. Dessa människor skulle ha blivit rasande om de upptäckt att en tröja de köpt inte var 100-procentigt

ylle som det stod på varudeklarationen. Ändå var de inte villiga att ge varudeklaration på sina egna varor. Det enda man bad dem om var att de skulle berätta sanningen om sina varor — ändå protesterade de. Det var mycket konstigt.

För att erbjuda ytterligare skydd mot de större oegentligheter som skett 1929 fick SEC kontroll över aktiebörserna i landet med fullmakt att rätta till ohederliga metoder — ”fixandet av aktiebörsen”, manipuleringen av folk på insidan — allt det fuffens som försiggick inom hanteringen och som renklippte lammen och gödde vargarna. Den gamla föreställningen att medlemmarna av aktiebörsen, mäklarna och bolagsdirektörerna, hade rätt att bedriva sina affärer med allmänheten enligt egna regler ersattes med SECs direkta kontroll av verksamheten för att gora rent hus med alla dessa skumma och destruktiva metoder.

Att en sådan kontroll var väsentlig visste tusentals människor som hade investerat sina pengar och gjort dystra erfarenheter; det blev uppenbart för hela landet genom Richard Whitneys brottsliga verksamhet. Whitney hade varit medlem av den kommitté som skulle granska metoderna inom affärslivet. Han hade också varit ordförande i New Yorks aktiebörs. SEC undersökte fallet Whitney och publicerade en rapport som innebar en skoningslös attack på den farliga filosofi som dittills dominerat aktiebörsen. ”Denna attityd”, sade rapporten, ”att börsen mera är en privat klubb än en offentlig inrättning och att den är ansvarig inför medlemmarna snarare än den aktieköpande nationen har en lång historia bakom sig. Det är en inbiten vanemässig attityd. Men även om den kan förklaras kan den inte tillåtas fortsätta. Alltså bör vi fördöma, och det gör vi också, de traditioner som ligger bakom detta uppträdande.”

SECs syfte var att rätta till några av de missförhållanden som existerat på aktiemarknaden. Det gick vägen.

Från spillrorna av NRA — den nationella ”återhämtningsstyrelsen” (som den 27 maj 1935 av högsta domstolen förklarats stå i strid med amerikanska grundlagen) — lyckades den nya givens representanter rädda två andra reformer, som var viktiga när det gällde de amerikanska arbetarna. Sektion 7a hade förklarat att arbetarna hade rätt att organisera sig; och man hade skrivit in minimilön, maximal arbetstid, och avskaffandet av barnarbete i de bestämmelser som gällde för varje industrigren. Dessa bestämmelser som gynnade arbetarna hade till stor del stannat på papperet ty under NRA berodde de på ”frivilligt samarbete” från arbetsgivarnas sida. När högsta domstolen hade torpederat hela NRA blev bestämmelserna lag enligt beslut av kongressen och i stället för att vänta på arbetsgivarnas samarbetsvillighet tvingade man dem nu att följa lagarna. Den nya lagen — som vanligtvis kallades Wagner-lagen, efter den senator som motionerade om den — brännmärkte ”ohederliga metoder” på arbetsmarknaden som innebar att arbetsgivarna förbröt sig mot arbetarnas rätt att organisera sig. Ännu en lag av år 1938 var avsedd att avskaffa barnarbetet och göra slut på andra missförhållanden inom industrin. Båda lagarna behövdes.

Den nya arbetsmarknadslagen som undertecknades av presidenten den 5 juli 1935 var den kanske allra viktigaste av reformerna under den nya given. I inledningen till lagtexten påpekades ”att om arbetsgivarna vägrar sina anställda rätten att organisera sig och om de vägrar acceptera förhandlingar med arbetarnas representanter så leder detta till strejker och andra former av konflikt och oro på arbetsmarknaden som har till syfte eller som nödvändig följd att det uppstår hinder för näringslivet ...” Teorin bakom lagstiftningen var att om man försvarade arbetarnas rätt att organisera sig och förhandla med arbetsgivarna så bidrog det till att eliminera en viktig konfliktorsak inom industrin. Själva hjärtpunkten i den nya lagstiftningen var sektion 7 som i likhet med sektion 7a i den tidigare lagen *garanterade* de

anställda den rätten.

Men till skillnad från den tidigare lagstiftningen uttryckte den nya lagen klart och tydligt vad det var för metoder från arbetsgivarnas sida som hade förvandlat arbetarnas rätt att organisera sig till tomma ord:

Sektion 8. Det är ohederliga metoder om en arbetsgivare

- 1) ingriper eller hindrar anställda i utövandet av de rättigheter som garanterats dem i sektion 7.
- 2) dominerar över eller ingriper vid bildandet eller drivandet av en fackförening eller ger den finansiellt eller annat stöd ...
- 3) genom diskriminering i fråga om anställning eller anställningsvillkor eller andra krav vid anställningen uppmuntrar eller avskräcker från medlemskap i fackförening ...
- 4) avskedar eller på annat sätt diskriminerar mot en anställd eftersom denne framfört klagomål eller vittnat i enlighet med denna lag.
- 5) vägrar förhandla med sina anställdas representanter, enligt sektion 9 a.

De representanter som i laga ordning valts av en majoritet av arbetarna fick exklusiv rätt att representera de anställda inom en enhet som lämpade sig för förhandlingar. Vad den enheten skulle vara — om den skulle motsvara arbetsgivare, yrkesgren, fabrik eller något annat — avgjordes av NLRB, vilket betyder *National Labor Relations Board*, den statliga institution som hade överinseendet över relationerna mellan arbetsmarknadens parter. Dess styrelse bestod av tre medlemmar som utsågs av presidenten.

Ingen åtgärd under den nya given har kritiserats så förbittrat som den nya arbetsmarknads-lagen; ingen institution som tillkom under den nya given har angripits så förbittrat som NLRB. De arbetsgivare som var emot den nya lagen stannade inte vid kritik och oförskämdheter. Deras överträdelser av den nya lagen är ett gott bevis på att dessa självtutnämnda väktare av lag och ordning själva var uppenbara lagbrytare. När kongressen beslutat om en lag och den i vederbörlig ordning undertecknats av presidenten (som kan lägga in sitt veto) så betraktas den i USA som rikets lag så länge den inte av högsta domstolen förklaras strida mot grundlagen. Men USAs främsta medborgare vände på tågordningen. Enligt råd från femtioåtta advokater inom den konservativa sammanslutningen Liberty League utgick de från att lagen var grundlagsstridig. De gjorde allt som stod i deras makt, genom domstolsorder och juridiskt trassel av allt slag för att sabotera lagens genomförande. Det var inte förrän efter den 12 april 1937 då högsta domstolen förklarade att lagen var förenlig med Förenta staternas grundlag som NLRB kunde börja uträtta någonting på allvar.

Vad antifackliga arbetsgivare inte lyckades uträtta efter 1935, ordnade en reaktionär amerikansk kongress åt dem tolv år senare då Taft—Hartley-lagen förvandlade den nya givens arbetsmarknadslagstiftning till oigenkännelighet. ”Denna lag skulle försvaga vår fackföreningsrörelse väsentligt”, sade president Truman när han lade in sitt veto mot den nya lagen. Den 23 juni 1947 beslutade kongressen ännu en gång att lagen skulle införas — och därmed hade presidenten förlorat.

Man hörde ofta klagomålet att den nya lagen var ”ensidig”, att den gav de anställda allt och klavband arbetsgivarna fullständigt. Det var inte sant. Det var bara på en punkt som lagen ingrep och reglerade arbetsgivarens liv — och det var när hans uppträdande var i strid med arbetarnas rätt att organisera sig och förhandla. Arbetsgivaren dominerade fortfarande över sina arbetare på alla andra sätt. Han kunde fortfarande diskriminera mot vem han ville bland sina arbetare, han kunde sänka löner, höja arbetstempot, öka arbetstiden, stänga fabriken och

flytta någon annanstans — han kunde göra allt detta, så länge det inte utgjorde repressalier mot facklig verksamhet. (När det fanns ett avtal mellan arbetsgivaren och fackföreningen, så var det troligt att arbetsgivaren i avtalet var förhindrad att göra de flesta av dessa saker, men det var i så fall avtalet, inte lagen, som hindrade honom från att göra det). Den nya lagen reglerade inte alls varje detalj i förhållandet mellan arbetare och arbetsgivare. Det enda den gjorde var att ge arbetarna lagens skydd när det gällde deras organisations- och förhandlingsrätt.

När man läste de sockersöta uttalanden som industriledarna gjorde var det svårt att förstå att det över huvud taget skulle behövas en lag som bevakade arbetarnas rätt att bilda fackföreningar. Det förekom aldrig någon konflikt mellan kapitalet och arbetarna utan att arbetsgivaren höll ett näpet tal om att han inte alls var emot fackföreningar eller förhandlingar. Men vad dessa arbetsgivare sade och vad de gjorde, det var två helt olika saker.

Vad arbetsgivarna *talade om* var alltid ”kompanjonskapet mellan kapitalet och arbetskraften”. Vad de gjorde kunde man se i amerikanska arbetsdepartementets statistik som visade att i de flesta av de strejker som utbröt i Förenta staterna mellan 1934 och 1937 var det inte löner eller arbetstid utan arbetarnas fackliga rättigheter som var den avgörande tvistefrågan.

Vad arbetsgivarna *talade om* illustreras av Alfred P. Sloans sammetskantade fraser: ”General Motors styrelse hävdar att det inte råder någon verklig intressekonflikt mellan arbetsgivare och arbetare ... Upplysta arbetsgivare och upplysta anställda inser att de har gemensamma intressen vilket också får dem att inse hur väsentligt det är att iakttä den högsta grad av samarbete och harmoniska relationer.”

Vad arbetsgivarna *gjorde* illustreras av att den ”upplyste arbetsgivaren” General Motors, trots dessa ”gemensamma intressen”, betalade nästan en miljon dollar till spionorganisationer under loppet av två och ett halvt år för att få rapporter om de fackliga aktiviteter dess anställda hade för sig.

Vad arbetsgivarna sade var att de ”alltid var redo att diskutera saker och ting med sina anställda.”

Vad de *gjorde* framgår klart av högsta domstolens ordförande Hughes' uttalande i målet mellan NLRB och stålbolaget Jones & Laughlin: ”Vägran att diskutera och förhandla har varit en av de mest uttalade anledningarna till konflikt på arbetsmarknaden. Detta är ett så klart och tydligt faktum i arbetskonflikternas historia att det självklart måste noteras av domstolarna och inte kräver att exempel räknas upp.”

Två år efter att Wagner-lagen gått igenom hade fackföreningarnas medlemssiffra fördubblats. Hoppet från bara 10 procent av de amerikanska arbetarna år 1935 till nästan dubbelt så många år 1937 berodde bara delvis på den nya lagstiftningen. Det berodde i stor utsträckning på den nya fackliga landsorganisationen CIO (Congress of Industrial Organizations) och dess tonvikt på industriella fackförbund i stället för de traditionella yrkesförbunden inom AFL. Den väg av facklig organisation som nådde Storbritannien 1889 (och Sverige vid sekelskiftet) kom inte till Förenta staterna förrän efter 1935.

Det var verkligheten på tiden. Att organisera enbart den yrkesskickliga arbetskraften kunde kanske ha varit lämpligt inom industrin sådan den såg ut på 1800-talet, men det passade avgjort inte industrin på 1930-talet. Den ökande användningen av maskiner och den därmed följande nivelleringen av yrkesskickligheten hade gjort de gamla yrkesförbunden helt meningslösa. Inom massproduktionsindustrin hade det löpande bandet nästan helt och hållet

sopat bort de skrankor som tidigare isolerat de olika yrkeskategorierna från varandra. I vilken utsträckning yrkesskickligheten hade eliminerats som en väsentlig faktor inom produktionen antydde av Henry Ford i hans bok ”Mitt liv och arbete” där han hävdade att 43 procent av alla jobb inom hans fabriker inte krävde mer än en dags utbildning, 36 procent krävde mellan en dag och en vecka, 20 procent krävde mellan en vecka och ett år och bara en procent mer än ett år. De konsekvenser som dessa förändringar inom industrin hade för fackföreningarnas organisationsmetoder borde ha framstått klart för fackföreningsledarna.

Det var också några få som fattade vad det rörde sig om. Detta fåtal lade vid 1935 års AFL-kongress fram en minoritetsresolution som sade: ”Vi anser att det nu är dags att anpassa AFLs organisationsmetoder efter tidens krav. Inom massproduktionsindustrin och de industrier där arbetarna har specialiserat sig på uppgifter som gör att de inte är fullt kvalificerade för medlemskap i yrkesförbund, där är industriförbund enda lösningen . . . Motstridiga krav på att organisera små grupper av arbetare inom dessa industrier förhindrar organisationsarbetet på grund av risken att dessa arbetare när de väl organiserats kommer att splittras upp på nytt. Gemensamma aktioner kommer att bli helt omöjliga, eftersom olika grupper kommer att hänföras till olika förbund enligt yrkesförbundsprincipen.”

Männen bakom minoritetsresolutionen pratade inte i tomma luften. De visste vad de talade om. Man hade gjort en halvhjärtad ansträngning att organisera de icke organiserade arbetarna inom massproduktionsindustrin och det hade misslyckats. Det hade misslyckats eftersom avsikten bakom ”kampanjen” inte hade varit att organisera mäktiga fackföreningar där det inte fanns några förut utan snarare att skaffa ytterligare medlemmar åt de redan existerande yrkesförbunden. Den metod man praktiserade var att placera arbetarna inom massproduktionsindustrin i fackföreningar som var direkt anslutna till AFL och som kontrollerades av AFLs styrelse. Dessa fackföreningar betraktades av AFL-ledningen som ”äggläckningsmaskiner” för yrkesförbunden. När en kull fackföreningsmedlemmar tack vare hårt arbetande organisatörer hade ”kläckts ut” inom en av dessa direktanslutna fackföreningar, så kom ombudsmän från yrkesförbunden och delade upp medlemmarna mellan sig. Resultatet blev katastrofalt — den direktanslutna fackföreningen bröts upp i sina beståndsdelar; de medlemmar som överförts till det ”nya” yrkesförbundet blev desillusionerade och lämnade rörelsen, och arbetare som just blivit organiserade var på nytt oorganiserade.

Vid 1935 års AFL-kongress fick man höra samma historia från det ena ombudet efter det andra. Ombudet Lilly, gasarbetarförbundet, avdelning 15268: ”... vi sätter i gång och organiserar inom vår industrigren, och sen kommer era yrkesförbund och begär sitt skålpund kött. Jag gjorde själv den erfarenheten när jag var ordförande i vår avdelning. Vi hade organiserat dessa medlemmar och så kom yrkesförbunden och krävde att de skulle få ta hand om dem inom tre månader. Inte en enda av de medlemmar de tog från min avdelning gick med i något av deras förbund, men de tog död på min avdelning.”

Ombudet Addes, amerikanska bilarbetarförbundet: ”När vi först organiserade vår avdelning råkade vi i diskussion med maskinisternas fackförbund. Vi arbetade tillsammans ett tag tills de ville ta hand om alla medlemmar och låta oss organisera städpersonalen. Vad hände när vi överlämnade våra medlemmar till maskinistförbundet? Inte en enda av de medlemmarna har fortsatt vara fackligt organiserad.”

Ombudet Mortimer, bilarbetarförbundet: ”... Det är nog bra för vissa yrkesförbund som håller fast vid en viss tågordning som de har följt sedan Columbus upptäckte Amerika, men tiden har gått och en rad saker vi ansåg riktiga för trettio eller fyrtio år sedan håller inte i dagsläget. Ingen av herrarna här skulle ens tänka på att komma till kongressen i oxvagn, men det är vad

ni väntar er att vi ska göra. Ni kan slå er i backen, mina herrar, på att bilindustrin kommer att organiseras och om det inte blir av oss så blir det någon annan som gör det för det ekonomiska trycket inom industrin är så stort, så enormt, att det obönhörligt driver in arbetarna i organisationen. De kommer inte att bli medlemmar i yrkesförbunden — för de anser — och jag anser att de har rätt — att yrkesförbund bidrar till förvirring i hela industrin.”

Dessa delegater försökte, den ene efter den andre, att påpeka att AFLs organisationsmetoder inte fungerade inom massproduktionsindustrin. De bad att få organisera alla arbetare inom en industri i en och samma fackförening, utan hänsyn till det arbete de utförde, de verktyg de utnyttjade eller de material de

280 arbetade med. De talade för industriförbundens sak. De vädjade enträget hos AFL-ledningen att den skulle anpassa sin organisationstyp till de förändringar som inträffat inom industrin. Faktum är att det var AFLs principer snarare än dess praktiska verksamhet som behövde ändras. Ty AFL var inte och hade på ganska länge inte varit en exklusiv centralorganisation för yrkesförbund. Många AFL-förbund hade redan upptäckt att de för att överhuvudtaget kunna existera måste övergå till att bli någon form av industriförbund. Så långt tillbaka som 1915 hade Theodore Cocker i en undersökning avslöjat att av 133 nationella förbund av vilka de flesta tillhörde AFL bara 28 rätteligen kunde kallas rena yrkesförbund. En annan undersökning som gjordes år 1939 av David J. Sapos, chefekonom inom NLRB, visade att bara 12 av 85 nationella AFL-förbund (...) kunde klassificeras som rena yrkesförbund. Bland dessa befann sig de amerikanska wireframställarnas skyddsorganisation, hästskomakarnas internationella gesällförbund (Förenta staterna och Kanada) och fårklipparnas internationella fackförbund. Den totala medlemssiffran inom dessa tolv fackförbund, knappa 25.800 ger i sig själv en antydning om att yrkestillhörigheten inte längre var avgörande inom den moderna industrin.

De övriga 73 fackförbunden representerade varje fas i utvecklingen från yrkesförbund som representerade flera yrken (till exempel murarnas och stukatörernas internationella förbund) och förbund som var till hälften industriförbund (till exempel elektricitetsarbetarna) och rena industriförbund (till exempel tobaksarbetarna). Medlemssiffrorna var 1938:

Flera yrken i samma yrkesförbund	458.300
Halvindustriella förbund	814.800
Industriförbund	815.600

Men fastän AFLs ledare hade funnit det nödvändigt att kompromissa i praktiska livet, tänkte de fortfarande som ledare av de gamla yrkesförbunden. Vid 1935 års kongress uttryckte Daniel J. Tobin, ledare för Teamsters, de amerikanska transportarbetarna, den gamla ledningens inställning i följande ordalag: ”Vi mottog en stadga — AFLs stadga och Gompers, McGuire, Duncan ... och de övriga sade till oss: 'På yrkesförbundens fasta klippa skall ni bygga arbetarrörelsens tempel, och varken helvetets portar eller industriförbunden skall ha makt däröver.’”

De brydde sig inte om att ”arbetarrörelsens tempel” var nära splittring och kollaps. De brydde sig inte om att många av de mäktigaste AFL-förbunden redan hade övergivit ”yrkesförbundens fasta klippa” för industriförbundens mera verklighetsbetonade gråberg. Ledningen höll envist fast vid sin yrkesförbunds-ideologi. Varför? Skälet till att de benhårt vägrade att göra sig fria från en filosofi som inte längre var till nytta för arbetarrörelsen var att yrkesförbunds-ideologin var ett livsintresse för den väl insuttna ledningen av AFL. För att uttrycka saken mycket enkelt hade de gamla ledarna bra jobb och ville behålla dem. Medvetet eller omed-

vetet tänkte de mer på att behålla sina jobb än på sin funktion att organisera arbetarna. Deras makt och säkerhet hotades direkt av industriförbunden och mängder av nya medlemmar i nya fackförbund som inte var under deras kontroll. Yrkesförbunden skulle inte ha någon chans mot de jättelika industriförbunden vid de årliga AFL-kongresserna. Dessa ledare skulle inte ha haft några invändningar alls mot att organisera miljoner av arbetare inom industriförbund under deras egen kontroll; det som oroade dem och det de kämpade mot var möjligheten att miljoner arbetare skulle organiseras i fackförbund som inte var under deras kontroll. Om de varit mindre angelägna att bevaka sina egna intressen och mer angelägna att möta de amerikanska arbetarnas behov, då skulle de inte ha skrämmts av uppgiften att organisera de oorganiserade.

Lyckligtvis fanns det en rad gamla, kunniga och erfarna ledare som inte skrämdes av den uppgiften. De insåg att det var både nödvändigt och möjligt att organisera de oorganiserade; de var sluga nog att inse att om inte detta gjordes så undergrävdes de existerande fackförbundens styrka och säkerhet; de hade tillräcklig fantasi för att kunna anpassa sin politik och sin taktik efter tidens nya villkor. Dessa ledare kämpade modigt för sin sak vid 1935 års kongress. De försökte väcka delegaterna till handling genom sin resolution som visade vilket misslyckande bristen på handling fört med sig: ”Att vi efter femtiofem års verksamhet har enrollerat uppskattningsvis tre och en halv miljon människor av de trettionio miljoner amerikanska arbetare som kan organiseras talar för sig självt.”

Men den reaktionära ledningen vann. Minoritetsresolutionen som krävde en aggressiv organisationskampanj enligt industriförbundsprincipen inom massproduktionsindustrin besegrades med röstsiffrorna 18.024 mot 10.933.

Men de män som trodde på industriförbundsprincipen vägrade acceptera nederlaget. Om den reaktionära ledningen för AFL inte gick med på det organisationsarbete som det fanns ett skriande behov av, då skulle de själva utföra det. Tre veckor efter AFL-kongressen, den 10 november 1935, tillkännagav de bildandet av Kommittén för industriell organisation (CIO — Committee for Industrial Organization).

I sitt första offentliga uttalande förklarade kommittén att dess syfte var ”att uppmuntra och bidra till organisationsarbetet bland de oorganiserade arbetarna inom massproduktions- och andra industrier enligt industriförbundsprincipen ... att på varje sätt främja arbetarnas ansträngningar inom bil-, aluminium-, radio- och många andra massproduktionsindustrier att finna en plats inom arbetarrörelsen sådan den representeras av American Federation of Labor.”

CIO hade sett dagen. En ny epok inom den amerikanska arbetarrörelsens historia hade inletts. Arbetarna inom gummi-, bil-, glas-, stål-, radio-, konserv-, och cementindustrin hade krävt att bli organiserade. Nu skulle de till sist bli det. De blev medlemmar i CIO.

Arbetare inom industrier där ingen tidigare ens tänkt på fackföreningar flockades nu till fackföreningar som de själva valde inom ramen för CIO. Tjänstemän, jordbruksarbetare, handelsanställda, utövare av akademiska yrken — alla sveptes med av den stora vågen och blev medlemmar i CIO.

Stålstäderna, textilstäderna, gummistäderna — platser där bolagen hade ägt fabrikerna, affärerna, bostäderna, kyrkorna, skolorna, tidningarna och politikerna — förvandlades. Arbetarrörelsen talade med mäktig röst — en röst som kunde höras: *Bli medlemmar av CIO!*

Man hade inte sett något liknande någonsin tidigare i Amerika. Rörelsen blev ett korståg: Bli

medlemmar av CIO!

CIO tog itu med uppgiften att organisera de oorganiserade, att skapa fackföreningar för arbetarna inom massproduktionsindustrin. De hittills ointagliga fästningarna — stål-, bil- och gummiindustrin — stormades och erövrades.

År 1935, före CIO, var av omkring 800.000 arbetare i stålverken bara 9.200 organiserade; 1937, efter CIO, var 500.000 organiserade.

År 1935, före CIO, var av omkring 500.000 bilarbetare bara 35.000 organiserade; 1937, efter CIO, var 375.000 organiserade.

År 1935, före CIO, var av omkring 120.000 gummiarbetare bara 3.500 organiserade; 1937, efter CIO, var 75.000 organiserade.

När Kommittén för industriell organisation bildades i november 1935, hade man hoppats organisera industriförbund *inom ramen för AFL*. Man ville inte bilda en ny rörelse, åtskild från AFL. Men AFLs styrelse vägrade acceptera detta. Först försökte styrelsen med ”disciplinstraff” mot CIO-kommittén, sedan suspenderade man kommittén och till sist stötte man ut dess medlemmar ur landsorganisationen.

På båda sidor försökte man överbrygga tvistigheterna, men det lyckades inte. År 1938, i Pittsburgh, höll de fackförbund som var på CIOs sida sin första konstituerande kongress. Nu ändrade de namn från ”Kommittén för industriell organisation” till ”Kongressen för industriell organisation.” Men initialerna, på amerikanska, blev desamma: CIO.

Namnförändringen var betydelsefull. Den visade att CIO-ledarna inte längre uppfattade sig själva som en kommitté inom ramen för AFL. Klyftan hade vidgats. Nu var de en egen organisation. Arbetarrörelsens ”hus” hade delats mitt itu.

Man gjorde fler försök att få de två landsorganisationerna att gå samman igen, men misslyckades. Ledarna kunde inte komma överens om villkoren för att CIO-förbunden återigen skulle släppas in i AFL. Splittringen plågade arbetarrörelsens vänner och medlemmarna på verkstadsgolvet inom båda organisationerna; uppgiften att organisera de oorganiserade med stark opposition från arbetsgivarsidan var svår nog utan att de båda grupperna behövde kriga mot varann.

Men trots splittringen vann arbetarrörelsen fler medlemmar. Vad anhängarna av industriförbundsprincipen hade förutsagt infriades nu — arbetarrörelsen som helhet stärktes när man nu organiserade industriarbetarna.

CIOs framgångar fungerade som en väckarklocka för AFLs ledare — nu måste de rycka upp sig. Nu måste de göra vad de tidigare visat sig ovilliga att göra — ägna uppmärksamhet åt okvalificerade likaväl som kvalificerade arbetare och organisera arbetare inom industriförbund likaväl som i yrkesförbund. De var tvungna att anpassa sina metoder till de förändringar som skett inom industrin.

Därför ökade medlemsantalet inom AFL på grund av CIO. År 1939, för första gången sedan 1920 som varit dess toppår, rapporterade AFL ett medlemsantal på över fyra miljoner medlemmar.

Siffrorna i följande tabell visar tydligt hur arbetarrörelsen växte efter 1935:

	1935	1937	1945
Organiserbara arbetare	37.000.000	38.000.000	50.000.000

Inom AFL	3.000.000	3.000.000	7.000.000
Inom CIO	-	4.000.000	6.000.000
Järnvägsarbetarna och oberoende fackförbund	700.000	500.000	1.700.000*
Totala antalet organiserade arbetare	3.700.000	7.500.000	14.700.000
Procent organiserade arbetare	10%	20%	30%

* Av detta antal var 600.000 medlemmar av amerikanska gruvarbetarförbundet som blev ett oberoende fackförbund 1942 då John L Lewis lämnade CIO (som han varit med om att bilda). I januari 1946 återvände gruvarbetarna till AFL som de lämnat då CIO bildades.

När det gällde förbättringar för landets arbetare, var den s.k. löne- och arbetstidslagen nästan lika viktig som Wagnerlagen. Tusentals barn i skolåldern arbetade inom jordbruket, i gruvorna, i fabrikerna; hundratusentals arbetare slavade under långa arbetsdagar för svältlöner. Arbetsgivare i de framstegsvänliga stater som hade infört en anständig arbetslagstiftning fann att de ofta blev utkonkurrerade av skrupelfria slavdrivare som flyttade till efterblivna delstater där det inte fanns några restriktioner. Löne- och arbetstidslagstiftningen som etablerade ”rättvisa arbetsförhållanden” i hela landet avhjälpte i viss utsträckning den situationen.

Lagen angav en bottennivå för lönerna och en toppnivå för arbetstiden. Minimilönen för första året, från 24 oktober 1938 till 24 oktober 1939 sattes till tjugofem cent i timmen, för följande sex år till trettio cent och därefter till fyrtio cent. Maximala arbetstiden för första året sattes till fyrtiofyra timmar i veckan, för andra året till fyrtiotvå timmar i veckan och därefter till fyrtio i veckan. Det gick att arbeta övertid, men i så fall skulle arbetarna ha en och en halv gång så mycket i övertidsersättning.

Det blev olagligt att sysselsätta barn under sexton år i någon form av arbete och att sysselsätta barn mellan sexton och arton år i någon form av arbete som förklarats vara riskabelt eller hälsofarligt.

Det var en bra lagstiftning så långt den hade någon verkan, men som vanligt gick den inte långt nog. Eftersom kongressen hade rätt att stifta lagar bara för de arbetare som var sysselsatta i industrier som ägnade sig åt vad amerikanska grundlagen kallar ”handel mellan staterna”, fick de övriga vänta på att deras respektive delstat införde en egen lagstiftning — och det kunde dröja länge. (Men undan för undan utvidgades också begreppet ”handel mellan staterna” i domstolarna, och så fort en fabrik använde en råvara som kom från en annan delstat och så fort en produkt från en fabrik såldes i en annan delstat, så kunde man säga att den fabriken ägnade sig åt ”handel mellan delstaterna”, och då kunde man också klippa till med den federala lagstiftningen. (5.a.) Dessutom fanns det undantag från lagstiftningen, vilket ytterligare reducerade antalet arbetare som hade nytta av lagen. Bland dem som undantogs både från lagstiftningen om minimilön och maximal arbetstid befann sig: sjömän, fiskare, direktörer, jordbruksarbetare (inklusive också barn över fjorton) och personer sysselsatta inom ”produktionssektorn” när det gällde transport och konservering av jordbruks- eller trädgårdsprodukter. På det viset berövades de människor som var de som kanske mest behövde det — jordbruksarbetarna — skyddet av lagstiftning.

Att få lagen att efterlevas var ett svårt problem. Omkring elva miljoner arbetare täcktes av lagen. Den personal som skulle handlägga klagomål gentemot arbetsgivare som bröt mot lagen var till att börja med plågsamt otillräcklig. De hade händerna fulla. Utöver de arbetsgivare som inte hade för avsikt att lyda lagen fanns det andra som på alla upptänkliga sätt försökte få sig själva betraktade som undantag från lagstiftningen.

Det fanns vissa arbetsgivare som trodde att de skulle tvingas lägga ned driften om de blev

tvungna att betala minimilön på 25 cent, men i själva verket kunde förmås att helt enkelt organisera om sin verksamhet med effektivare metoder. Så länge de betalade låga löner kunde de sköta sina fabriker ineffektivt och tjäna pengar ändå. När de nu tvingades betala högre löner, blev de också tvungna att planera lite bättre — det var allt.

Det fanns vissa arbetsgivare som mycket väl kunde betala minimilönen men vägrade göra det. Tobaksindustrin var ett exempel på den saken. Vinsterna var höga, lönerna låga. Några av de största förmögenheterna i Amerika hade grundlagts inom tobaksindustrin, men ändå ville tobaksfirmorna inte höja sina arbetarlöner till tjugofem cent i timmen. De föredrog att slå igen sina fabriker och kämpa för att betraktas som undantag från lagstiftningen genom att utnyttja kryphål i lagen. New York Times rapporterade den 25 oktober 1938:

30.000 TOBAKSARBETARE UTAN ARBETE

Raleigh, North Carolina, 24 oktober (AP) — Den federala löne- och arbetstidslagstiftningen resulterade i dag i att åtskilliga tobaksfabriker stängdes. Antalet avskedade uppskattas inofficiellt till 30.000. Inom tobaksbältet inställde fabriker produktionen hellre än att betala den lagstadgade minimilönen.

En advokat förklarade att tobaksindustrins representanter i en skrivelse till myndigheterna tänkte hävda att skalning och torkning av tobaksblad ingår i processen att förbereda jordbruksprodukter för marknaden och alltså inte innefattas under lagstiftning som gäller handel och transport mellan delstaterna.

Skulle minimilönen ha inneburit ruin för dessa bolag? Skulle de ens ha känt av någon minskning av sina vinster om de hade gett sina arbetare tjugofem cent i timmen? Nej, inte alls, enligt en rapport från den byrå inom amerikanska arbetsdepartementet som hade hand om den kvinnliga arbetskraften och som 1934 hade studerat ”arbetstid och löner inom tobaksindustrin”. Enligt denna rapport var ”arbetskostnaderna ... en så jämförelsevis liten del av de totala produktionskostnaderna att *lönenivån kunde höjas utan att det skulle märkas någon påtaglig skillnad för industrin i dess helhet*”. En fabrik med tvåtusen anställda hade på en vecka producerat ”något över en och en halv miljon kilo, tillräckligt med tobak för en miljard cigaretter, och kostnaden för denna operation hade varit mindre än två cent per kilo beredd tobak, det vill säga mindre än en promille av priset för ett paket på 20 cigaretter”.

Vad var det för enorm summa som arbetsgivarna kämpade så bittert för att slippa betala? Det var tjugofem cent i timmen. För fyrtiofyra timmars arbetsvecka innebar det en lön på 11 dollar i veckan. Om arbetaren hade tur och lyckades få arbete året runt, blev det sammanlagt 572 dollar om året. Detta var mindre än en tredjedel av vad statliga experter hade beräknat krävdes för mat, kläder och husrum åt en familj.

Den omedelbara effekten av lagstiftningen visade vilken nödvändig reform det rörde sig om. Miljoner arbetare täcktes inte av lagen. Ytterligare miljoner undantogs från dess bestämmelser. Ändå beräknades det att omkring sjuhundrafemtiotusen arbetare under lagens första år som hade fått mindre än tjugofem cent i timmen nu fick löneförhöjning; omkring en miljon femhundra tusen arbetare som hade arbetat mer än fyrtiofyra timmar i veckan fick kortare arbetsvecka. Om lagen inte utträttade mer än så utträttade den i varje fall detta.

Löne- och arbetstidslagstiftningen och Wagner-lagen var en del av förklaringen till det stöd vanliga amerikaner hade gett president Roosevelt under hans två första perioder i Vita huset.

Ty presidenten hade från första början syftat till mer än att bara få kapitalismen att fungera. Han ville att den skulle fungera på ett mer acceptabelt vis för den stora majoriteten av befolkningen. De rika stödde honom vad gällde hans första målsättning och bekämpade

honom när det gällde den andra.

De fattiga stödde honom på båda punkterna. Storindustrin stödde de New Deal-reformer (till exempel NRA) som bidrog till att återskänka den privata egendomen dess värde; de angrep de reformer (till exempel sociallagstiftningen) som bidrog till att återskänka folk deras mänskovärde. Omkring 1935 hade de hämtat andan och gjorde mycket väsen av sin opposition till den nya given. Inför 1936 års presidentval gjorde de allt i sin makt för att besegra den regering som räddat dem — men som samtidigt hade vågat sätta i gång med lagstiftning om minimilön och sociala reformer. I sitt första tal inför 1936 års presidentvalskampanj berättade president Roosevelt en liknelse som gav situationen i ett nötskal:

De flesta människor i Förenta staterna är i dag medvetna om att vi har undvikit massvält, att vi har räddat hem och gårdar, att bankerna har öppnats, att jordbrukspriserna har höjts, att industrin har fått nytt liv igen och att vi hållit undan de farliga krafter som sökt underminera vårt politiska system.

Några få människor — men bara några få — tycks inte vara medvetna om, tycks inte minnas vad som har hänt under de senaste åren.

Sommaren 1933 inträffade det att en fin gammal herre i sidenhatt ramlade i vattnet från kajkanten i en stad. Han kunde inte simma. En god vän sprang nedför kajen, dök ner i vattnet och drog honom i land; men sidenhatten flöt bort med strömmen. När den gamle fine herrn hade vaknat till liv igen, visste hans tacksamhet inga gränser. Han prisade sin vän för att han räddat hans liv. I dag tre år senare, grälar den gamle herrn på sin vän för att han blev av med sin sidenhatt.

Den nya givens överväldigande seger i 1936 års val bevisade att ”de flesta människor i Förenta staterna” verkligen mindes att Roosevelt sökt förbättra deras villkor. Deras miljoner röster visade att de stod bakom honom och hans trotsiga yttrande kvällen före valet: ”Kampen har bara börjat.”

”Den epidemiska laglösheten i världen sprider sig”

Efter 1933 var världspolitiken mer störd och mer hektisk än vid något tillfälle sedan 1918. Krig var inte längre ett suddigt minne från det förflutna eller ett vagt hot i en avlägsen framtid utan något man väntade sig att få läsa om i tidningen och höra rapporteras på radion, morgon, middag, kväll. Och fastän Amerika var isolerat från de omedelbara konfliktscenerna genom två behagligt breda oceaner, så bands Amerika med tusentals trådar till de händelser som höll på att störta folk på två kontinenter i krig. Amerikas utrikespolitik var nu av väsentlig betydelse inte bara för hela världen utan också för Förenta staterna självt.

Så som det amerikanska folket uppfattade saken, var den viktigaste frågan när det gällde utrikespolitik: Hur håller man Amerika utanför krig? Som i andra länder hade efterkrigsåren fört med sig en våg av antikrigsstämningar. Lärdomarna från det senaste kriget hade gjort stort intryck på det amerikanska folket. Krig hade identifierats med profithunger och geschäftsbetonad patriotism. Fascismens seger i Italien och Tyskland och den växande internationella anarkin från 1933 till 1940 bara fördubblade amerikanska folkets beslutsamhet att hålla sig utanför alla krig.

En lösning som var mycket populär på vissa håll var isolationism — att ha så lite som möjligt att göra med Europa och Fjärran östern. Det fanns mycket som talade för en sådan åsikt. Amerikas inblandning i det senaste kriget hade inte varit till godo för det amerikanska folket. USAs tidigare allierade hade inte betalat sina skulder. De hade tvingat igenom ett fredsavtal som delvis bar ansvaret för den senare tragiska utvecklingen. Nye-kommittén i amerikanska

kongressen hade en gång för alla i deras fula nakenhet avslöjat de manipulationer som krigsmateriefabrikörer och finansintressen bedrivit och som hade betytt så mycket för att få med Amerika i kriget 1917. Det hade skrivits så mycket om utländska makters propagandateknik under de första åren av världskriget att amerikanernas medfödda skepsis när det gällde utrikespolitik bara ökade.

Det var ofrånkomligt att allt samarbete med främmande makt sågs med misstänksamhet när dessa främmande makter själva var misstänkta. Svårigheterna när det gällde att samarbeta med England och Frankrike ökades genom dessa länders egen utrikespolitik som fick många amerikaner att undra vad de egentligen hade för planer. Här hade man länder som stod mitt i frontlinjen för en attack, länder som uppenbarligen hade allt att vinna och intet att förlora på en gemensam ansträngning att slå ned angriparna. Ändå gjorde de inte bara ingenting för att motstå aggressionen, de uppmuntrade den i själva verket. Professor Arnold Toynbee, den brittiske historikern, summerade den engelsk-franska politiken efter 1933 på följande sätt: ”... de demokratiska makterna ville behålla sina egna stora besittningar helt och hållet intakta ... i praktiken gick de fredliga makterna mycket långt i fråga om flathet och rent samarbete med de aggressiva makterna i sin tysta politik att uppehålla freden mellan alla stormakterna genom att tillåta angrepp på svagare tredje makt; och i sin ängsliga fredskult offrade de på fredens altare både sina nya principer och sina gamla traditioner.”

Vad var det för mening med att försöka göra någonting när de länder som hade mest att vinna på att bilda ett gemensamt block mot aggression var de som var minst villiga att ingå i det och bara var alltför redo att hugga amerikanerna i ryggen som tack för deras ansträngningar?

Och slutligen, förklarade isolationisterna, hade Förenta staterna tillräckligt med problem på hemmaplan utan att man behövde bränna fingrarna utomlands. Det fanns miljoner arbetslösa. USA hade en kronisk jordbrukskris. Det amerikanska näringslivet var i stort behov av en ordentlig överhalning. Europa och Asien var hopplösa fall. Det var ingen mening att ens försöka rädda dem. Det var bättre att se om sitt eget hus, sade isolationisterna.

Men också motsidan hade kraftfulla argument. Amerika kunde aldrig fullständigt isolera sig från vad som hände i resten av världen. Världen var i alltför hög grad en integrerad ekonomisk och social enhet för att det skulle vara möjligt att bara skära sig loss på det viset. Det som hände utomlands berörde också Amerika. USA hade utlandsinvesteringar. USA hade utrikeshandel som man inte kunde upphöra med utan att förvärra de inhemska ekonomiska problemen. Isolationismen skulle inte avhjälpa Förenta staternas ekonomiska krämpor, den kunde till och med förvärra dem.

Hur mycket amerikanerna än ville isolera sig från världen, så ville världen inte isolera sig från amerikanerna. Aggressionen kunde om den fick fortsätta ohämmat till sist komma att hota också Förenta staternas säkerhet. Det var möjligt att det var lättare att hindra krig genom att ta ledningen av en rationell fredsoffensiv än att försöka hålla sig utanför krig när det väl hade satt i gång. Och det var möjligt att det skulle betyda mindre ansträngningar att hindra kriget än att råda bot på dess konsekvenser när det väl brutit ut.

Dessutom, förklarade man, var Förenta staterna i en bättre position när det gällde att leda ett sådant fredsprogram än någon annan. Förenta staterna hade mindre som stod på spel. Riskerna att USA skulle bli inblandat i ett krig var mindre. Förenta staternas enorma ekonomiska makt kunde användas som instrument för att begränsa aggressionen utan att man behövde oroa sig för att tillgripa krig. Här fanns ett vapen som skulle få angripare och möjliga angripare att tänka sig för inte bara en gång. Om de i förväg visste att de inte längre skulle kunna exportera

till Förenta staterna, att de inte skulle få köpa varor från den amerikanska industrin, så skulle det i sig självt vara avskräckande nog. Och om offren och de potentiella offren för ett angrepp kunde räkna med Förenta staternas ekonomiska stöd så skulle de känna sig betydligt mer stärkta i sin motståndsvilja. Hjälpen från Förenta staterna till spanska republiken (mot upprorsmannen Franco som fick stöd från Tyskland och Italien) skulle kunna rädda demokratin och ändra Europas historia.

Dessutom var det kanske inte helt riktigt att anta att Förenta staterna inte kunde uträtta någonting som inverkade på Englands och Frankrikes politik. När allt kom omkring fanns det många grupper i de länderna som var mer än missnöjda med sina regeringars loja och förrådiska utrikespolitik. Om Förenta staterna tog ledningen så skulle det utan tvekan öka påtryckningarna på Chamberlain och Daladier att göra bot och bättring — eller avgå. Varken Chamberlain eller Daladier kunde rimligen låta de engelska och franska folken få uppfattningen att de förde en politik som gick rakt emot USAs. Även de var tvungna att förklara sig ense med president Roosevelt i dennes utmärkta uttalanden.

Och slutligen — om Europa och Asien var hopplösa fall, var det då inte möjligt att också USA var ett hopplöst fall? Fungerade Guds och människans lagar på ett helt annat vis på den amerikanska kontinenten? Var inte krigen i Europa och Asien konsekvenserna av orsakskedjor som opererade också i Förenta staterna? Kanske orsaken till framsteg i Förenta staterna också var orsaken till framsteg i Europa och Asien, och kanske det bara var klok och upplyst egoism man borde tillämpa och inleda det slags politik som var bäst ägnad att bevara freden.

Här fanns de rationella alternativen. Antingen att försöka dra sig tillbaka från världspolitiken så mycket som möjligt; eller att medvetet och aktivt delta i världspolitiken med den uttalade målsättningen att göra det så svårt som möjligt för angripna — utan att gå till krig — och så lätt som möjligt för dem som blivit angripna.

Förenta staterna gjorde ingetdera.

Den amerikanska utrikespolitiken var resultatet av ett helt nät av inbördes motstridiga krafter. Varken arbetarrörelsen å ena sidan eller privatindustrin å den andra hade någon klar utrikespolitik. Vissa affärsintressen ville att Förenta staterna skulle gå ännu mycket längre när det gällde att kringskära Japans makt; andra tjänade alltför mycket just på handeln med Japan för att vilja stödja sådana åtgärder. De flesta privatkapitalister, fastän inte alla, var ljumma, om de inte direkt motsatte sig samfälliga ansträngningar att motstå den fascistiska expansionen i Europa. Amerikanska investerare var fientligt inställda till Roosevelts Den goda grannens politik (som innebar att USA inte längre skickade kanonbåtar till latinamerikanska stater och försökte påverka deras politik med militära påtryckningar. (la.) eftersom den politiken kunde äventyra deras investeringar i Latinamerika men samtidigt välkomnade de regeringens försök att utöka handeln med dessa länder.

Arbetarrörelsens inställning skiftade från likgiltighet till en stark önskan att bidra till världsfreden genom samfälliga ansträngningar. Arbetarrörelsen betraktade fascismen som sin ständiga fiende men var inte säker på vad som var bästa metoden att bekämpa den. De politiskt mer medvetna elementen i fackföreningarna ville hjälpa Spanien och ha en meningsfull Goda grannens politik gentemot Latinamerika. De amerikanska bönderna var väsentligen isolationister — de var uppslukade av sina egna omedelbara problem och tänkte knappast på någonting annat.

Amerikanska utrikesdepartementet var av tradition pro-brittiskt och ville gärna att USA skulle

hänga Storbritannien i kjolarna. Det fanns andra komplikationer. Utrikespolitiken låg i händerna på regeringen — det vill säga, presidenten och utrikesdepartementet; men utrikesdepartementet var inte alltid överens med presidentens uttalade målsättningar. Viktigare var det faktum att kongressen hade verkligt inflytande när det gällde att bestämma den amerikanska utrikespolitikens inriktning och kongressen var inte alltid enig med regeringen.

”Laguppställningen” varierade för nästan varje ny fråga. Därför är det ett misstag att tro att uppdelningen mellan isolationister och icke-isolationister direkt motsvarade uppdelningen mellan reaktionärer och framstegsvänliga eller att föreställa sig att det går att uttrycka den nya givens utrikespolitik med någon enkel formel.

Vad som framför allt präglade den nya givens utrikespolitik var dess relativa ineffektivitet. Framför allt ville den nya given hejda aggression. Men fastän den ville nå det målet, ville den inte utnyttja de nödvändiga metoderna. På nära håll framtonar bilden av en Hamlet, medveten om de jättelika och vitala uppgifter han har framför sig, medveten om hur dessa uppgifter bör handhas, men en Hamlet vars viljestyrka och energi inte motsvarar hans insikt och styrka.

Sedd i ett större sammanhang berodde den nya givens ineffektiva utrikespolitik inte på subjektiva motiv inom amerikanska regeringen utan på den amerikanska imperialismens objektiva intressen i de motsägelsefulla och skiftande allianserna mellan världsmakterna. Förenta staternas handelsintressen sökte tullskydd för den amerikanska marknaden gentemot Tyskland, Japan och England. Men det omedelbara kravet på en ny uppdelning av världen kom inte från England utan från Tyskland, Italien och Japan. En sådan omfördelning skulle vara till den amerikanska imperialismens nackdel. Men det skulle när allt kom omkring också ett beslutsamt motstånd mot fascistisk aggression vara. Var det säkrast att satsa på att förbli i Englands släptåg och vänta till dess Englands imperialistiska intressen och dess klassintressen till sist kunde syntetiseras till en kamp mot den tyska imperialismen och Sovjetunionen? Det var bara framtiden som kunde avgöra den saken.

Den nya givens utrikespolitik var dess svagaste punkt. Den var varken fågel, fisk eller mellanting. Den tvekade, gick först i en riktning, sedan i en annan. Man talade mycket men utträttade lite.

President Roosevelts utrikespolitiska principuttalanden påminde ständigt om vad den man sagt som var Förenta staternas president när första världskriget bröt ut. Ingen annan statsman i världen efter Woodrow Wilson förmådde på ett så levande sätt återspegla hopp och fruktan hos all världens folk. Av det skälet var den amerikanska utrikespolitikens kraflöshet när det gällde handling under den nya given desto mer förbluffande.

Den 4 mars 1933 hävdade president Roosevelt i sitt första installationstal: ”När det gäller världspolitiken skulle jag vilja att denna nation ägnar sig åt den gode grannens politik — den gode granne som har respekt för sig själv och därför också respekterar andras rättigheter — den gode granne som respekterar sina skyldigheter och respekterar sina åtaganden i en värld av goda grannar.” Men världen år 1933 och därefter var en värld av dåliga grannar, grannar som ägnade sig åt mordisk

ekonomisk konkurrens, som förföljde rasliga, religiösa och nationella minoriteter, kapprustade med varandra, bröt avtal och angrep svagare länder — grannar som var så inriktade på att göra en omfördelning av världen att de snabbt höll på att lägga den i ruiner. Det krävdes mer än att hävda den gode grannens politik för att avvärja krig och lägga en solid grundval för freden.

Förenta staterna var alldeles tydligt inte någon angripare. Dess dominerande intressen var att bevara freden och expandera sin export. De korrekta principer som logiskt följde av dess intressen poängterades av presidenten och amerikanske utrikeministern vid flera tillfällen. Den 5 oktober 1937 pekade presidenten i ett historiskt tal i Chicago på orsaken till den snabba försämringen av världspolitiken och nämnde så gott som vid namn vem som bar ansvaret:

Den terror och internationella laglöshet som råder för närvarande inleddes för ett par år sedan. Den inleddes genom orättmätigt ingripande i andra nationers angelägenheter och med invasion av främmande territorium i klar förbrytelse mot ingångna avtal [Italien i Etiopien, Tyskland och Italien i Spanien, Japan i Kina] och har nu nått ett stadium som hotar civilisationens grundvalar ...

Utan krigsförklaring och utan förvarning eller förevändning av något slag mördas civilpersoner, inklusive kvinnor och barn, skoningslöst av bomber från luften.

Under så kallad fredstid angrips och sänks skepp av u-båtar utan orsak eller motiv. Nationer underblåser och deltar i inbördeskrig i länder som aldrig angripit dem ...

De fredsälskande nationerna måste göra en samfällid ansträngning för att motsätta sig dessa avtalsbrott och denna likgiltighet för mänskliga värderingar som i dag skapar ett tillstånd av internationell anarki och instabilitet som det inte går att skydda sig från enbart genom isolationism eller neutralitet ...

Det är en obehaglig sanning att laglösheten i världen sprider sig som en epidemi.

När en epidemi börjar sprida sig, låter samhället placera patienterna i karantän för att skydda samhället i dess helhet mot fortsatt spridning av sjukdomen ...

Det måste göras positiva insatser för att bevara freden.

Amerika avskyr krig. Amerika hoppas på fred. Därför är Amerika aktivt engagerat i sökandet efter fred.

En ganska stor del av talet har citerats eftersom det direkt och uttryckligt beskrev den internationella sjukdomen, ställde diagnos på dess symtom och orsaker och föreskrev en bestämd medicin. Det föreslog ett utrikespolitiskt program i enlighet med den nya givens allmänna filosofi. Men orden gav mera genljud än handlingarna.

I juli 1936 utbröt ett uppror i Spanien. Upproret kunde inte ha genomförts utan omfattande hjälp från Tyskland och Italien i form av män, pengar och materiel. Det var en revolt av de mest reaktionära elementen i Spanien mot en demokratiskt vald regering som *inte* var radikal. USA hade diplomatiska förbindelser och handelsförbindelser med den regeringen. Dess störtande kunde uppmuntra de fascistiska krafterna i Latinamerika. Förenta staternas neutralitetslagstiftning gällde inte inbördeskrig. Men trots Förenta staternas uppenbara intressen, trots de upprepade gudsnådeliga talen om USAs respekt för internationell lag och trots Förenta staternas avtalsenliga förpliktelser, införde Förenta staterna i januari 1937 förbud mot vapenexport till båda sidorna i detta inbördeskrig. Ursäkten var att Förenta staterna inte borde ta ställning. Förenta staterna fick inte göra någonting för att hjälpa vare sig Franco eller den lagliga spanska regeringen.

Men Förenta staterna tog ställning. I stället för att sätta angriparen i karantän var det i själva verket den angripne man nu isolerade. Förenta staterna hjälpte Franco, genom att fortsätta exportera vapen — till Tyskland och Italien — vapen som användes av Franco för att slåss mot den lagliga demokratiska regeringen och för att bomba och skjuta kvinnor och barn. Dessa länder hade inte förklarat krig mot Spanien, men de befann sig i krig. Här var ett klart fall där man kunde tillämpa neutralitetslagstiftningen som gick ut på att USA inte fick hjälpa

krigförande länder. Men Förenta staterna tillämpade inte neutralitetslagstiftningen. Förenta staterna spelade sin roll i den hemska non-interventionsfars som England och Frankrike bedrev till Hitlers och Mussolinis fördel. USA lät sig utnyttjas av Chamberlain som kunde peka på det amerikanska exemplet som ursäkt för vad han själv gjorde och inte gjorde. Förenta staterna bidrog till mordet på den första verkligt demokratiska regering Spanien någonsin haft.

En ursäkt som erbjöds var att fastän presidenten var angelägen att hjälpa den spanska regeringen så kunde han, med tjugo miljoner katoliker i Förenta staterna och med det amerikanska folkets delade sympatier, inte riskera att förlora stödet för sin framstegsvänliga inrikespolitik genom att ”ta sida” i det spanska inbördeskriget. Den ursäkten hade inget stöd i verkligheten. Enligt en gallup-undersökning i februari 1937 sympatiserade 65 procent av de människor som hade någon uppfattning alls med den lagliga spanska regeringen. I december 1938 steg siffran till 75 procent. Dessutom uttryckte en förvånansvärt stor minoritet (42 procent) av katolikerna sympatier inte för Franco men väl för spanska regeringen. Presidentens vackra ord om att försätta angriparen i karantän bar frukt i opinionsundersökningarna men knappast alls i politisk handling.

USA utnyttjades av England som ett alibi i dess eftergiftspolitik gentemot de fascistiska makterna. England lät Tyskland och Italien få sin vilja igenom när det gällde Spanien. Förenta staterna följde efter. Presidenten gick till och med så långt att han berömde Chamberlains ”gentleman's agreement” med Mussolini i mars 1938 när den engelska oppositionen ursinnigt fördömde samma överenskommelse och det blev allt svårare för Chamberlain att försvara sin eftergiftspolitik.

I januari 1939 erkände presidenten själv att den amerikanska politiken hade fungerat alldeles bakvänt. Det var angriparen, inte hans offer, som fått hjälp: ”Vi kan och borde åtminstone undvika varje handling eller varje brist på handling som uppmuntrar, hjälper eller stärker en angripare. Vi har lärt oss att när vi medvetet försöker lagstifta om neutralitet, så fungerar våra neutralitetslagar ojämnt och orättvist — de kan i själva verket komma att bistå en angripare och neka hjälp åt hans offer. Självbevarelseinstinkten borde varna oss att vi inte får låta detta ske igen.”

Men trots dessa vackra ord om att undvika ”varje handling eller brist på handling som uppmuntrar, hjälper eller stärker en angripare”, gav Förenta staterna general Franco diplomatiskt erkännande rent opassande hastigt efter att Madrid förrått i mars 1939 och beviljade bara kort tid därefter ett lån på tretton miljoner dollar till Franco för att köpa amerikansk bomull. Genom den första åtgärden uppmuntrade Förenta staterna och genom den andra åtgärden bistod och stärkte Förenta staterna angriparen. Den nya givens Spanien-politik var det mörkaste inslaget i hela nya givens politik, ett brott som ingenting kan ursäkta eller förmildra.

Politiken i Fjärran östern var inte lika skamlig men nästan.

Sedan början av 1900-talet hade den politiska situationen i Fjärran östern dominerats av Japan, som snabbt expanderade som imperialistisk världsmakt. Med invasionen av Manchuriet 1931 lät Japan världen veta att Japan betraktade Fjärran östern som sitt speciella område att exploatera och andra länder gjorde bäst i att ge sig i väg. England var föga benäget att samarbeta med Förenta staterna för att hindra den japanska expansionen, ty England motsatte sig inte en förstärkning av Japans position i Kina i förhållande till Sovjetunionen. Förenta staterna erkände Sovjetryssland i november 1933 — sexton år efter dess tillkomst.

Det var inte därför att Roosevelt-regeringen kände sig vänligt inställd gentemot Sovjetunionen utan därför att man ansåg sig behöva något slags överenskommelse med en annan stormakt i Fjärran östern om det så bara var för att varna Japan att det fortfarande fanns en möjlighet att andra stormakter gick samman mot Japan. Den uppfattningen var inte Roosevelt-regeringen ensam om. Den delades av senator Borah, den ledande utrikespolitiska experten inom republikanska partiet, som i flera år hade krävt att Förenta staterna skulle erkänna Sovjetunionen.

Kina var en av de få återstående stora och ännu inte utvecklade marknaderna i världen. Det var ett land vars enande skulle stärka fredens sak i Stilla havet. Det främsta hotet mot dess enande och obehindrade ekonomiska utveckling kom från Japan som ända sedan 1895 hade behandlat Kina som ett kolonialland.

Den japanska aggressionen mot Kina nådde sin kulmen i juli 1937 då Japan gick i krig för att erövra Kina och förvandla det till ett kolonialt bihang till det japanska imperiet. Det var ingen som lät sig bedras av att Japan inte utfärdade någon formell krigsförklaring och att man kallade invasionen ”den kinesiska incidenten”. Den här gången hade Japan bitit sig ordentligt i tummen. Kina 1937 var inte Kina av 1931. Den nationella befrielseörelsen hade vuxit sig starkare och det kinesiska folket visade prov på ett hjältemodigt motstånd som slog de japanska militaristerna och världen i övrigt med häpnad.

Japan utkämpade ett blodigt och hänsynslöst krig mot en oberoende suverän stat som Förenta staterna hade vänskapsband med. Nu om någonsin var det dags för amerikanska regeringen att låta sina ord följas av lämplig handling. Det amerikanska folket, upprört över de japanska invasionsstyrkornas urskillningslösa bombningar, bränder och blodsdåd, var helt berett att stödja åtgärder till förmån för Kina och till nackdel för Japan. En opinionsundersökning i september 1937 visade att 47 procent av det amerikanska folket hade sympatier för Kina och att 51 procent var neutrala. Men i juni 1939 var 74 procent positiva till Kina och bara 24 procent neutrala. Av kanske ännu större betydelse var det att medan inte mer än 37 procent av de amerikaner som uttryckte någon åsikt alls hade varit positivt inställda till en bojkott av japanska varor i oktober 1937, så visade det sig i juni 1939 att 66 procent var positivt inställda till en bojkott. Det rådde alltså föga tvivel om att det existerade folkligt stöd för en verkligt målmedveten politik som gick ut på att hjälpa Kina. Regeringen kunde inte, så som England och Frankrike gjorde, hävda att man hade annat att göra och inte heller att man skulle ligga alltför långt före folkopinionen om man utträttade något. Något kunde ha utträttats. USA exporterade till Japan mer än hälften av den krigsmateriel Japan behövde. Japan fick värdefull hårdvaluta från sin sidenförsäljning till Förenta staterna — det var hälften av USAs import från Japan. Det skulle ha varit relativt enkelt att stoppa den amerikanska exporten som gav Japan krigsmateriel och den amerikanska importen som gav Japan hårdvaluta. Men den växande opinionen till förmån för en bojkott var inte tillräckligt stark för att uppväga de affärsintressen som skulle bli lidande om en sådan bojkott genomfördes.

Förenta staterna höll högtravande predikningar för Japan och fördömde de brutaliteter Japan begick vid invasionen av Kina, samtidigt som Förenta staterna fortsatte att leverera verktygen för sådana brutaliteter.

I juli 1939 förklarade Förenta staterna att man tänkte säga upp 1911 års handelsavtal med Japan inom sex månader. Det betydde inte att Förenta staterna omedelbart tänkte reducera sin export eller import. Det var en varning i starkare ord än tidigare diplomatiska noter att Förenta staterna kunde tänkas inskränka sin handel i framtiden om Japan inte bättrade sig.

Senare kom det in en del olycksbådande inslag i Förenta staternas fjärranösternpolitik. Efter den sovjetisk-tyska paktens i augusti 1939 började amerikanska regeringen frukta en liknande pakt mellan Japan och Ryssland. Den internationella styrkebalansen hade förändrats. År 1933 hade Förenta staterna erkänt Ryssland för att använda det som motvikt till Japan. Nu ville regeringen i stället utnyttja Japan som motvikt till Ryssland. Det var en klar vindkantring. Det var därför som amerikanska utrikesdepartementet sent omsider började bedriva en hård politik mot Japan. Det var därför man nu uppvakade Japan ömsom med hotelser och ömsom med löften.

En god förklaring av vad som höll på att hända gavs av Walter Lippmann. I sin spalt i New York Herald Tribune den 30 november 1939 lade han korten på bordet. Här är hotet: "... Japanerna bör inse att om de ingår en pakt med ryssarna för att utöka sina erövringar i Stilla havet så kommer det att förmå opinionen här i landet att försäkra sig om en starkare ställning i Atlanten i syfte att göra det möjligt för brittiska flottan att återvända till Singapore. Med amerikanska flottan vid Hawaii skulle de erövringar som Japan nu kunde tänkas göra bli högst tillfälliga ..."

Och det här är löftet: "... Japanerna kommer att finna att Förenta staterna är mer än redo att möta dem på halva vägen för att genomföra en verklig nyordning i Asien. Fastän det finns amerikaner som skulle protestera så skulle majoriteten stödja planer på fred i Kina som samtidigt som kinesisk suveränitet återställdes i egentliga Kina innebure ett erkännande av Japans speciella ställning. Japanerna skulle om de undersökte saken närmare finna en vilja här i landet att förmå kineserna att ingå ett avtal av detta slag ..."

Vart vi än vänder oss är det samma historia. Vackra ord, en del progressiva handlingar och då och då reaktion.

Ta till exempel Latinamerika. Den nya given hade officiellt förklarat att man övergett "dollardiplomatien" till förmån för "den goda grannens politik". Man hade talat mycket om de amerikanska trupper som dragits tillbaka från republikerna i Centralamerika (som de hållit ockuperade i nästan en generation, Ö.a.) — ändå var det regeringen före Roosevelt som, vilka motiv den än hade, hade börjat ändra den traditionella politiken. År 1933 återkallades de marintrupper som president Coolidge 1927 skickat till Nicaragua för att skydda amerikansk egendom — och de återkallades av president Hoover. År 1934 följde president Roosevelt exemplet i Haiti (där man haft trupper sedan 1915, Ö.a.).

Inte ens Hoover hade erkänt slaktaren Martinez, diktator i Salvador. Men Roosevelt stod till tjänst med ett erkännande när Salvadors regering gick med på att betala sina utlandsskulder — framför allt till United Fruitbolaget.

Kuba är dollardiplomatins förlovade land. Amerikanska investeringar på Kuba uppgick till närmare en miljard dollar, och det var Chase National Bank i New York som utövade det största inflytandet på Kubas politik och näringsliv. I augusti 1933 utbröt en revolution på Kuba och den blodbestänkte tyrannen Machado störtades och ersattes först av doktor Céspedes, sedan i september av den liberala Grau San Martín-regeringen. Den nye presidenten begick flera oförlätliga misstag. Han höjde lönerna och minskade arbetstiden på sockerfälten — de amerikanska sockerintressena blev fullständigt rasande. Han beordrade en minskning av elektricitetsavgifterna — de amerikanska elektricitetsbolagen blev mycket upphetsade. Han vägrade erkänna ett lån på åttio miljoner dollar som Machado fått — amerikanska bankintressen blev uppretade. Roosevelt-regeringens svar på allt detta var att göra en uppvisning med trettio örlogsmän på Havannas redd — bara för att uppnå ett slags

moralisk effekt. Förenta staterna vägrade erkänna den nya regeringen. I november 1933 krävde Grau att den specielle amerikanske ambassadören på Kuba, Sumner Welles, skulle återkallas, eftersom, sade Grau, Welles hade ”haft kontakter och förhandlat med regeringens fiender”. Men Welles blev inte återkallad. Två månader senare störtades Grau, och den för Förenta staterna mer smaklige överste Carlos Mendieta blev provisorisk president. Den nya regeringen fick amerikanskt erkännande inom fem dagar. Och det var först då denna nya och ”säkra” regering satt vid makten som Förenta staterna lät upphäva Platt-tillägget till kubanska grundlagen 1903, det som hade gett Förenta staterna laglig rätt — som USA utnyttjat — att lägga sig i Kubas affärer.

I Mexiko var det en annan — och mycket trevligare — historia.

År 1938 nationaliserade den radikala mexikanska regeringen under president Lazaro Cardenas de utländska oljebolagens egendom. Den gjorde detta först då bolagen vägrat rätta sig efter en order från federala arbetsdepartementet som stödde arbetarna i en konflikt. Regeringen konfiskerade inte oljebolagen och deras egendom; man nationaliserade dem och lovade ersättning i framtiden. Naturligtvis var oljebolagen rasande. De krävde högljutt diplomatiska påtryckningar och intervention. Hur reagerade Förenta staternas regering? Jo, som den gode grannen. Man följde inte det exempel som tidigare amerikanska regeringar satt. Man skickade inte ut armén för att återställa lag och ordning i Mexiko och man bombarderade inte heller Veracruz. Man försökte låta Mexiko lösa sina inrikesproblem på sitt eget sätt. Härvidlag var det full överensstämmelse mellan den nya givens vackra ord och dess politiska handlingar.

Trots detta var Förenta staternas Mexiko-politik inte enhetlig. Förenta staterna förbittrade de politiska relationerna med USAs södra granne och stärkte de reaktionära anti-Cardenas-krafterna i landet genom att säga upp det avtal som funnits mellan Mexiko och USA om att köpa mexikanskt silver. Samtidigt fortsatte USA ändå att köpa mexikanskt silver — men till lägre pris. Oljebolagen hämnades mot Mexiko genom att bojkotta mexikansk olja. Och de inte bara vägrade att frakta mexikansk olja ombord på sina egna båtar — de utnyttjade också sin ekonomiska styrka för att skrämma i väg tankbåtar från andra stater. Faktum är att de nästan höll på att driva den progressiva mexikanska regeringen rätt i armarna på de fascistiska staterna som var angelägna att köpa den mexikanska olja som demokratierna svartlistade.

På senare år hade de s k panamerikanska konferenserna blivit stora feststillställningar. På många sätt var dessa konferenser ett välarrangerat skämt. De latinamerikanska länderna var framför allt kolonialländer som styrdes av lokala diktatorer till de stora jordägarnas förmån i samarbete med utländska finans- och industriintressen. Men vid dessa konferenser deltog Förenta staterna aktivt i mytspridningen att de var verkliga demokratier som styrdes av och för sitt folk. Presidenten deltog själv aktivt i mytspridningen. I Buenos Aires förklarade han 1936:

”Historien sådde under tre sekel de frön som växte och blev våra respektive nationer; det fjärde seklet såg dessa nationer bli jämlika och fria och gav oss ett gemensamt system av konstitutionella regimer.”

När Roosevelt var i Rio de Janeiro gjorde han sitt yttersta för att klappa diktator Vargas på ryggen: ”... det var två personer som uppfann den nya given — presidenten av Brasilien och presidenten av Förenta staterna.” Vargas, Brasiliens president, grep och bibehöll makten genom en rad kupper. Trujillo i Santo Domingo, Martinez i El Salvador, Ubico i Guatemala var hänsynslösa militärdiktatorer som bibehöll sin makt med hjälp av blod och svärd. Peru, Nicaragua, Haiti, Paraguay, Bolivia var länder där det alldeles uppenbart inte fanns någon

demokrati, och Argentina och Uruguay hade bara något som avlägset liknade demokrati. Men det invercade inte på Förenta staternas vänskap för de länderna.

Tvärtom. Det verkade som om det enda sätt på vilket latinamerikanska länder egentligen kunde undergräva de vänskapliga relationerna med amerikanska utrikesdepartementet var att bli mer demokratiska. Amerikanska UDs inställning till Grau San Martin-regimen på Kuba var ett exempel på den saken. De amerikanska besvärligheterna med Mexiko hade framför allt sitt ursprung i Cardenas-regeringens försök att lägga den ekonomiska grunden för politisk demokrati. Efter 1938 försökte Chiles folkfrontsregering att följa det mexikanska exemplet och försöka genomföra verklig demokrati. Det återstod att se hur goda grannar Förenta staterna tänkte försöka vara i fortsättningen om Chile fortsatte på den vägen.

När man har miljarder dollar investerade i de latinamerikanska länderna och när ens dagliga relationer med dem sköts av karriärdiplomater som är införstådda med dollardiomatens metoder, vänligt inställda till storfinansen i Förenta staterna och uppfostrade i en väsentligen odemokratisk tradition, då kan man tänka sig att det blir besvärligt att vara så god granne. Hur uppriktiga och berömvärda president Roosevelts intentioner än var så lyckades hans goda granne-politik inte visa upp några nämnvärda framgångar. Men den utgjorde en avgjord förbättring jämfört med hans företrädares politik gentemot Latinamerika.

Inte heller när det gällde de internationella handels- och valutarelationerna hade den nya given mycket att visa upp. Utrikesminister Hulls stora bidrag till världsfreden var planerna på handelsavtal. Hull var ren och skär frihandelsanhängare i en tid som hade föga utrymme för frihandelsmän. Som doktor hade han ett enda recept — frihandel. Om andra länder tvingades tillgripa allt högre tullar, importkvoter, exportsubventioner, clearing-avtal, nedskrivning av valutorna, valutakontroll och klumpiga bytesavtal, så var doktor Hulls svar på detta: frihandel. Om hela världen återupprustade i en utsträckning som bara kunde betyda KRIG så hade doktor Hull bot för den saken — frihandel. Om vissa länder uppenbart förbröt sig mot existerande fredsavtal och öppet invaderade andra länder vilkas enda brott var deras svaghet, då rekommenderade doktor Hull — frihandel. Inför en hotande epidemi av lunginflammation upplivade doktor Hull en tvivelaktig och förlegad behandling av vanlig förkylning.

Man bör inte låta lura sig. Hulls stora planer på handelsavtal hade det uppenbara syftet att öppna krympande utländska marknader för amerikansk handel, och nyckeln till detta skulle bli ömsesidiga tullnedsättningar. Programmet påbörjades 1934 (det förnyades återigen 1937 och 1940) genom en akt som gav presidenten fullmakt att förhandla om ömsesidiga handelsavtal och minska tullarna med så mycket som 50 procent. Detta var ett avsteg både från den sjuttioåriga trenden inom amerikansk handelspolitik att höja tullarna för att skydda Förenta staternas hemmamarknad mot utländsk konkurrens och ett avsteg också från den allmänna tendensen i nästan de flesta länder i världen att öka restriktionerna på utlandshandel.

Den 1 december 1939 hade man ingått tjugoen handelsavtal med så viktiga länder i kommersiellt avseende som Kanada, Storbritannien och Brasilien och så betydelselösa länder som Nicaragua, Honduras och Finland. Avtalen innefattade ömsesidiga tullnedsättningar på varor av mycket skiftande ekonomisk betydelse. Avtalen innehöll också en klausul om ”mest gynnad nation” vilket innebar att båda parter gick med på att ge varandra alla de förmåner som man senare gav andra länder. På det viset utsträckte sig en förmån som USA gav till ett land de ingick avtal med automatiskt till andra länder som USA hade liknande avtal med beträffande ”mest gynnad nation” — vilket råkade vara vartenda land i världen utom Tyskland. Man bör förstås inte lägga alltför stor vikt vid klausulen om ”mest gynnad nation”. Handelsavtal ingicks med minutiös försiktighet på båda sidor för att man skulle begränsa de

viktigaste förmånerna till de två länder som var direkt inbegripna i avtalet. Det innebar långa förhandlingar och ett långvarigt köpsläende mellan de båda länderna och dessutom på hemmaplan i varje land. Grupper i hemlandet som befarade att de skulle drabbas av varje förmån deras regering tänkte ge motparten började skrika mycket högljutt och lyckades ofta inskränka sådana eftergifter till ett minimum. Slutresultatet var att handelsöverenskommelserna täckte en mycket mindre del av världshandeln än utrikesdepartementet och dess propaganda försökte få folk att tro.

Det är inte lätt att uppskatta det verkliga ekonomiska resultatet av Hulls handelsavtal. Oväsentet både för och emot var så högljutt att man inte kunde urskilja fakta. Det var sant att under de år man märkt en ekonomisk återhämtning så hade Förenta staternas handel med länder som man hade handelsavtal med ökat snabbare än handeln med länder som man inte hade avtal med, och under år av ekonomisk tillbakagång hade den handeln inte minskat så mycket. Men det mesta man med säkerhet kunde sluta sig till var att handelsavtalen förmodligen hade ökat Förenta staternas handel med vissa länder fastän förmodligen inte med så mycket som det hade sagts. Det hjälpte regeringen och gav regeringen en ursäkt för att den inte hade någon verkligt konstruktiv utrikespolitik. Om folk oroade sig över den internationella situationen och över att Förenta staterna uträttade så lite för att förbättra den, då kunde regeringen stolt peka på handelsavtalen och de resultat man nått — vilket är precis vad Hull gjorde.

Den grundläggande svagheten i Förenta staternas handelspolitik var att den inte utnyttjades ens tillnärmelsevis så effektivt som kunde ha skett som ett politiskt instrument. Förenta staternas marknad var bland det första en rad ledande handelsnationer tänkte på, och Förenta staternas export spelade i sin tur en vital roll i deras eget näringsliv. Här hade Förenta staterna ett oerhört kraftfullt förhandlingsvapen som kunde ha utnyttjats både som ett hot och i praktiken för att hindra fascismens utbredning. I stället gjorde den amerikanska regeringen för det mesta ingenting och när den gjorde något så var det för lite och för ineffektivt. Fastän Förenta staterna redan fyra eller fem år tidigare hade goda skäl och laglig rätt att på tyska varor som exporterades till Förenta staterna och som subventionerades av tyska staten lägga motsvarande tull, så gjorde Förenta staterna det inte förrän i mars 1939, efter ockupationen av Tjeckoslovakien. Vi har redan sett att man på samma sätt försummade att uträtta något i fallet Japan.

Att Förenta staterna inte utnyttjade sin ekonomiska makt politiskt på ett sätt som stod i proportion till dess betydelse gällde valutafrågor likaväl som handeln. Här satt Förenta staterna med mer än hälften av världens guld, med mer guld än man hade användning för. Det skulle ha varit den enklaste sak i världen att ge stora lån i guld till exempelvis de latinamerikanska länderna, summor som bara skulle ha absorberat en bråkdel av Förenta staternas enorma tillgångar men som skulle ha betalat sig väl i politisk goodwill och ömsesidiga ekonomiska fördelar. Förenta staterna kunde ha hejdat det fotfäste de fascistiska staterna höll på att skaffa sig inom handeln på Latinamerika och på det viset hindrat dem från att använda sin handel inom området som grundval för politiska intriger och för att uppmuntra ultra-reaktionära regimer inom den västra hemisfären. Men det gjorde USA inte. Snåljäparna och hycklarna fick sin vilja igenom.

När andra världskriget utbröt mellan England och Frankrike på ena sidan och Tyskland å den andra i september 1939 då förpassades krumbukterna i USAs utrikespolitik till det förflutna och Förenta staterna började marschera stadigt framåt.

Sympatier för de allierade och avsky för fascisterna hade vuxit i samma takt som det blev

uppenbart att aggression och krig och fruktansvärd brutalitet inte var bara opportunistiskt utan en del av den fascistiska ideologin. För ett växande antal amerikaner blev den ideologin alltmer motbejundande.

Faktum är att det aldrig rått något tvivel vilken sida de flesta amerikaner höll på i den kamp som pågick i Europa och Fjärran östern. Den debatt som rasat i Förenta staterna hade enbart gällt frågan hur man skulle kunna hålla sig utanför kriget. Det amerikanska folket hade en omisskännlig fredsvilja. Dess målsättning var från första början att bibehålla freden om det fanns den minsta chans. Om det inte gick var målsättningen att hålla sig ur kriget.

Men när Frankrike fallit och Tyskland började bomba England då blev det uppenbart att det inte längre var möjligt för Förenta staterna att välja mellan krig och fred. Förenta staterna kunde fortsätta hoppas att man inte skulle bli inblandat men nu var USAs egen säkerhet hotad. Nästa steg måste bli att Förenta staterna försvarade sig. Sex dagar efter att nazisterna satt i gång sin invasion av Frankrike, den 16 maj 1940, begärde presidenten i ett budskap till kongressen att USA skulle börja producera femtiotusen flygplan på ett år. (Detta bedömdes som "fantastiskt" när det först tillkännagavs, men några år senare hade man nått långt förbi den siffran). I september 1940 infördes allmän värnplikt i Förenta staterna och samma månad överlämnade Förenta staterna femtio jagare till Storbritannien mot att USA skulle få hyra marin- och flygbaser på brittiska öar i västra hemisfären.

Den 27 september 1940 tillkännagavs att de fascistiska makterna gått samman för erövringen av Europa och Asien. Japan undertecknade Berlin-pakten som erkände "Tysklands och Italiens ledarskap vid nyordningen av Europa". I gengäld erkände Tyskland och Italien "Japans ledarskap vid nyordningen av ett utvidgat Ostasien". Av stor betydelse för Förenta staterna var en artikel i avtalet där de tre fasciststaterna lovade "att bistå varandra med alla politiska, ekonomiska och militära hjälpmedel om någon av de avtalsskrivande makterna angrips av utomstående makt som för närvarande inte är inbegripen i det europeiska kriget eller den kinesisk-japanska konflikten".

Inför hotet av ett tvåfrontskrig var uppenbarligen den bästa strategin för Förenta staterna att undvika invasion av de egna kusterna genom att förhindra Storbritanniens sammanbrott. För att göra det måste USA förse Storbritannien med krigsmateriel som engelsmännen var i förtvivlat behov av. Presidenten påpekade detta i ett tal vid brasan den 29 december 1940:

"De nazistiska herrarna i Tyskland har klargjort att de har för sin avsikt inte bara att behärska allt liv och all tankeverksamhet i sitt eget land utan också att förslava hela Europa och att därefter utnyttja Europas resurser för att behärska resten av världen . . . Om Storbritannien faller då kommer axelmakterna att kontrollera kontinenterna Europa, Asien, Afrika, Australasien och oceanerna — och de kommer att kunna sätta in enorma militära resurser mot den västra hemisfären. Det är ingen överdrift att säga att vi alla, på hela den amerikanska kontinenten, i så fall skulle leva med en pistol mot tinningen — en pistol laddad med explosiva kulor . . .

Folken i Europa som nu försvarar sig begär inte att vi ska slåss i deras ställe. De begär hjälpmedel för kriget, de flygplan, de stridsvagnar, de gevär, de transportfordon som kommer att göra det möjligt för dem att slåss för sin frihet och för vår trygghet. Det måste eftertryckligen sägas att vi måste leverera dessa vapen till dem i tillräckliga mängder och tillräckligt snabbt för att vi och våra barn skall besparas den ångest och det lidande som kriget fört med sig till andra folk ... I militärt avseende är det i dag Storbritannien och det brittiska imperiet som bjuder det främsta motståndet till världserövringen ...

Vi måste vara demokratins stora vapenupplag ...

I och med kongressens godkännande av den så kallade lend-lease-lagen i mars 1941 (den som

innebar att USA lånade ut — ”lend” — krigsmateriel mot att få hyra — ”lease” — baser inom det brittiska imperiet, Ö.a.) kunde Förenta staterna förse offren för det fascistiska angreppet med en del av ”de flygplan, de stridsvagnar, de gevär, de transportfordon” som de behövde. Efter nazistinvasionen av Ryssland den 22 juni 1941 spelade den växande ström av lend-lease-materiel som gick till det landet en viktig roll i Sovjetrysslands hjältemodiga kamp, likaväl som i Storbritanniens kamp. Lend-lease-materielen var dyrbar — men det var kriget också. ”Tre års lend-lease kostade Förenta staterna trettio miljarder dollar men varje månad vi förde krig 1944 kostade landet omkring åtta miljarder dollar.” (Sammanlagt kostade lend-lease-hjälpen under hela världskriget omkring fyrtiosex miljarder dollar.)

En orsak till de höga priserna på krigsmateriel påpekas i en rapport som 1941 gjordes åt senatens tillfälliga ekonomiska utskott: ”Uppriktigt talat är amerikanska staten och amerikanska allmänheten helt hjälplösa när det gäller att förhandla med näringslivet under krigstid eller i kristider i allmänhet. Det privata näringslivet vägrar fungera annat än på sina egna villkor. Det privata näringslivet kontrollerar landets naturtillgångar, de kontanta tillgångarna, den strategiska positionen inom landets ekonomiska struktur och dess tekniska utrustning och tekniska specialkunskaper.

Erfarenheterna från första världskriget som nu tydligen återupprepas visar att näringslivet kommer att släppa ifrån sig denna kontroll endast om det får 'ordentligt betalt'. Detta är i praktiken utpressning som inte maskerats särskilt omsorgsfullt ... Det är i en sådan situation man kan fråga sig: vad kostar patriotismen?”

Förenta staternas försvarsstrategi gentemot det fascistiska angreppet tog sig olika former i Europa och Asien. I Europa försåg USA de allierade med ständigt ökande mängder krigsmateriel; i Asien upphörde USA att förse Japan med nödvändig krigsmateriel. I åtskilliga år hade Förenta staternas politik gentemot Japan varit motsägelsefull nog att protestera mot dess brutaliteter i Kina, samtidigt som USA försåg Japan med olja, bomull, järn, stål och annan krigsmateriel som möjliggjorde invasionen av Kina. Denna politik hade dikterats av antagandet att Förenta staternas intressen var bäst betjänta av ett politiskt dödläge i Asien. USA ville inte att Japan skulle vinna en fullständig seger i Kina ty det skulle utestänga USA från den kinesiska marknaden; å andra sidan ville Förenta staterna inte att Japan skulle besegras ty Förenta staterna betraktade Japan som en buffert mot Sovjetunionen.

Men när nazisterna angrep Sovjetunionen i juni 1941 begick Förenta staterna misstaget att tro att Sovjetunionen snabbt skulle krossas — och att Förenta staterna inte längre hade något behov av Japan som buffert mot Sovjet. När därför japanerna ockuperade franska Indokina och hotade Filippinerna och Sydostasien, spärrade USA de bankkonton och ekonomiska tillgångar som Japan bedrev affärer med i USA och inskränkte exporten av olja och andra krigsförnödenheter till Japan. USA gick ännu längre. Genom att köpa upp de strategiska råvarorna i Latinamerika gjorde USA det omöjligt för Japan att skaffa sig vad landet behövde. Utan olja och andra livsviktiga förnödenheter måste den japanska krigsindustrin skära ner sin verksamhet.

På söndagseftermiddagen den 7 december 1941 gjorde 105 japanska bombplan en överraskningsattack, försatte skeppen ur dugligt skick och förstörde de flesta av de flygplan som tillhörde Förenta staternas stillahavsflotta i Pearl Harbor. ”I går, 7 december 1941 — ett datum som kommer att leva i vanära — angreps Amerikas Förenta stater plötsligt och avsiktligt av sjö- och luftstridskrafter från japanska kejsardömet”, meddelade president Roosevelt kongressen följande dag. ”Jag begär att kongressen förklarar att det efter Japans opåkallade och lömska anfall söndagen den 7 december har rått krig mellan Förenta staterna

och det japanska kejsardömet.” Med bara en nejröst förklarade kongressen krig mot Japan.

Fyra dagar senare, den 11 december 1941, förklarade Tyskland och Italien krig mot Förenta staterna.

Förenta staterna befann sig återigen i krig — för andra gången på ett kvartssekel.

Den 23 december 1941 gav ledarna för de båda fackliga landsorganisationerna AFL och CIO sitt frivilliga löfte till Förenta staternas president att den organiserade arbetarrörelsen skulle avstå från sin lagliga rätt att strejka under hela den tid kriget pågick på villkor att medlemskap i fackföreningarna skulle ha rättsligt skydd och att priserna inte skulle tillåtas stiga opropor-tionerligt mot lönerna. Under de följande krigsåren höll de sitt löfte — inte en enda strejk fick klartecken från någon av de stora landsorganisationerna. Fastän stigande priser och ouppklarade klagomål resulterade i några ”vilda strejker” som fick överdramatiserad och mycket överdriven täckning i pressen så visades det förbluffande rekordet i den officiella statistiken som publicerades av amerikanska arbetsstatistikbyrån — från december 1941 till augusti 1945 resulterade dessa arbetsnedläggelser bara i en förlust ”av knappt mer än *en tiondels procent* av arbetstiden”.

Viktigare än någonting annat under den första tiden efter Förenta staternas inträde i kriget var kampen för produktionen. Mer än någonsin tidigare måste Förenta staterna bli ”demokratins vapenupplag”. Hur väl fackföreningarna och arbetsgivarna lyckades fullgöra sin plikt visades i statistiken — ett år efter det försåtliga anfallet på Pearl Harbor var den amerikanska krigsmaterielproduktionen lika stor som den samlade produktionen i Tyskland, Italien och Japan.

De många problem som var förknippade med leveranserna av krigsmateriel till Storbritannien och Sovjetunionen hade varit bland de ämnen som diskuterades av president Roosevelt och Storbritanniens premiärminister Churchill vid ett möte ombord på amerikanska och brittiska örlogsmän utanför Newfoundlands kust i augusti 1941. (Andra betydelsefulla möten hölls senare mellan Roosevelt och Kinas generalissimo Chiang Kai-shek och med Sovjetunionens premiärminister Stalin och premiärminister Churchill.) Vid detta första möte kom man överens om en deklARATION som kallas ”Atlantdeklarationen” och som skisserade ”vissa gemensamma principer” i Förenta staternas och Storbritanniens politik, principer ”på vilka de baserar sitt hopp om en bättre framtid för världen”.

Atlantdeklarationens målsättning och principer godkändes senare av representanter för 26 stater som var fientligt inställda till axelmakterna (bland dem ingick inte det neutrala Sverige, ö.a.) i en alliansdeklaration i Washington den 1 januari 1942. Atlantdeklarationen förvandlades därmed till en världsdeklaration. I Washington-deklarationen utlovade var och en av de förenade nationerna att ställa alla sina resurser till förfogande för att utkämpa kriget och ”att inte ingå separat stillestånd eller fred med fienden”. Tre år senare, den 25 april 1945, samlades delegater från de förenade nationerna i San Francisco för att skapa en internationell organisation som kunde bevara och befrämja freden. Liksom sin föregångare, Nationernas förbund, var Förenta nationerna en fortsättning på en krigskoalition. Men till skillnad från Nationernas förbund skapades Förenta nationerna medan kriget ännu pågick.

Det fanns också en märkbar skillnad i Förenta staternas inställning när det gällde att delta i en internationell organisation med syfte att bevara freden. USA vägrade bli medlem av Nationernas förbund — men det tog bara tre veckor för Förenta staternas senat att godkänna Förenta nationernas stadga.

Medan delegaterna höll på att debattera FN-deklarationens stadga i San Francisco höll det

mest destruktiva av alla krig på att nå sitt slut. Den 7 maj 1945 kapitulerade Tyskland.

Segern i Fjärran östern kom inte förrän tre månader senare. Den 6 augusti 1945 fälldes det mest dödsbringande vapen människan någonsin känt till över staden Hiroshima i Japan. Det var en liten atombomb — fylld med sprängkraften hos tjugotusen ton trotyl.

Japan var besekrat redan innan atombomben fälldes, och japanerna visste det. Men de hoppades att deras fiender, Förenta staterna, Storbritannien och Sovjetunionen skulle börja tvista sinsemellan. Det hoppet gick upp i rök två dagar senare när Sovjetunionen förklarade Japan krig, och Röda armén myllrade in i Manchuriet, Korea och Sakhalin. Samma dag, den 8 augusti 1945, fälldes en andra atombomb över den japanska staden Nagasaki.

Atombomberna plus den ryska krigsförklaringen fick Japan på knä. Den 14 augusti 1945 tillkännagav japanska regeringen att man gick med på kapitulationsvillkoren.

Andra världskriget var slut.

I glädjen hela världen över smög det sig in en sorgsen ton. Amerikas främste soldat hade inte fått leva för att se den slutliga segern. Den 12 april 1945 dog Franklin Delano Roosevelt i sitt hem i Warm Springs, Georgia.

Vanliga människor överallt i världen sörjde honom.

Den 4 mars 1933 blev Franklin Delano Roosevelt Förenta staternas trettioandre president. Han förblev president (återvald med överväldigande majoritet 1936, 1940 och 1944) till sin död tolv år senare.

När han först blev president hade nationen genomlidit tre och ett halvt år av den värsta krisen i sin historia. Den styrande klassen hade förlorat tilltron till sin förmåga att styra och var villig att acceptera vilken ledning som helst som kunde rädda det rådande systemet. Folket var redo varken för en radikal förändring av det amerikanska samhället eller för att acceptera allting som det var. Det ledarskap som president Roosevelt och hans New Deal erbjöd det amerikanska folket var på det hela taget beundransvärt avpassat till denna situation. Presidenten klargjorde gång efter annan att han var reformist, inte revolutionär. Han strävade efter att rädda det kapitalistiska systemet genom att eliminera dess onda sidor, och han bortsåg från att dessa onda sidor var det ofrånkomliga resultatet av samma system. I sin egen person återspeglade han och föregrep ibland det amerikanska folkets politiska utveckling. Det var det som utgjorde hans storhet.

Den nya givens ideologi var ett resultat av det ekonomiska trycket på arbetarklassen och medelklassen och i mindre utsträckning på några få upplysta kapitalister. Medelklassen var missnöjd med det gamla systemet utan att exakt veta vart den skulle vända sig. Dess situation fick sitt uttryck i den nya given. Den nya given ville se förändringar men inte alltför stora förändringar. Den ville ha lätta reformer, den fasade för svåra reformer. Eftersom den ville ha förändringar, sammanföll dess intressen — åtminstone för någon tid — med den stora massans intressen. Men den nya given var inte beredd att gå mer än en viss sträcka, inte längre än den var tvungen att gå; och i kritiska situationer hade den lätt att falla tillbaka på råd från reaktionärerna. Den erbjöd inte det ledarskap som behövdes för att i grunden lösa de problem som uppstått när det amerikanska näringslivet bröt samman i USA och det blev kaos i världen i övrigt.

Den nya given var en betydelsefull fas i det amerikanska folkets uppfostran. Det var en idéernas revolution.

Den nya given var bokstavligen en ny giv — man blandade och gav, men det var samma gamla kortlek. Den nya given var inte en ekonomisk revolution.

Arbete och fred

Samma fruktan som hemsökt det amerikanska folket före andra världskriget fortsatte att hemsöka det efter att kriget var över. Det amerikanska folket begärde inte några omöjliga saker. I ett näringsliv som förmådde producera i överflöd begärde de bara att få tillräckligt. De ville ha trygghet i arbetet. De ville ha fred.

Men dessa behov var just vad det ekonomiska systemet hade visat sig oförmöget att tillfredsställa efter första världskriget. Det började nu efter andra världskriget se ut som om det ekonomiska systemet på nytt skulle visa sig oförmöget att tillhandahålla dessa saker.

Monopolkapitalismen i hela världen hade efter sammanbrottet 1929 försökt överleva på endera av två sätt. Antingen hade man satt hela näringslivet på krigsfot eller också hade man lyckats hålla det gående genom statliga utgifter för offentliga arbeten, nödhjälp, jordbruks-subventioner osv. Vilken lösning man än försökte sig på, så var det de statliga ekonomiska aktiviteterna som temporärt höll patienten vid liv.

Den första medicinen prövades i Tyskland, Italien och Japan. Dess grundval var jättelika statliga order på krigsmateriel. Hela näringslivet var inriktat på krig. Det fungerade och kunde bara fungera i en krigsekonomi. Det innebar att de medborgerliga friheterna beskars eller helt avskaffades, det innebar att man tvingade majoriteten av befolkningen till växande uppoffringar till förmån för ett krympande antal monopolkapitalister och deras parasitära politiska apparat, och det innebar ett många gånger mer intensivt sökande efter marknader för dess produkter. Det påskyndade utvecklingen mot krig. (Det stora kriget kom i september 1939). Vilket täcknamn det än använde var det varken mer eller mindre än fascism — den sista, mest dekadenta och mest brutala formen av kapitalism.

Den andra medicinen var statliga utgifter av ett sådant slag att de inte bara vidmakthöll vinsterna för jättebolagen utan samtidigt lindrade de mest uppenbara sociala och ekonomiska oförrätterna. Den behandlingen prövade man på i Förenta staterna — tveksamt, på försök, ryckigt — under den nya given. Den nya given var ideologin för dem som trodde att kapitalismen kunde fås att fungera genom att staten spenderade för att öka den krympande köpkraften hos de stora massorna.

Men även denna temporära lindring kändes obehaglig för männen i toppen så snart de repade sig från 1932 års baksmälla. De hatade den nya given och de hatade Roosevelt. I takt med att de återfick sitt självförtroende och sina vinster tröttnade de på de stora statsutgifterna och vände sig emot den man som räddat dem.

När dessa män kom till makten genom kongressvalet 1946, räknade de med seger på hemmafronten genom att balansera den federala budgeten på de amerikanska arbetarnas bekostnad, genom att klämma åt fackföreningarna, genom att skära ned statsutgifterna när det gällde nyttiga saker och öka dem när det gällde vapen. Deras seger på hemmafronten kunde bara sluta i reaktionens svarta natt.

De summor de var beredda att lägga ut på rustningar var en måttstock på deras inställning till freden. Utgifter för nationens försvar var den absolut största utgiftsposten i deras budget — trettio cent på varje dollar. De gjorde sitt yttersta för att förändra det amerikanska folkets djupgående vänskap och beundran för Sovjetunionen, känslor som bara vuxit under kriget,

och i stället framkalla misstänksamhet och misstroende. De tog för givet att Förenta staterna och Ryssland oundvikligen skulle gå i krig — den enda frågan för den amerikanska nationen var som de uppfattade saken inte huruvida USA borde gå i krig utan när det skulle ske.

Deras lösning på problemet vad man skulle göra med Tyskland var samma lösning som man försökt före andra världskriget — bygga upp dess krigsindustri som skydd mot Sovjetunionen.

I de övriga europeiska länderna gjorde den amerikanska monopolkapitalismen sitt yttersta för att återställa det ekonomiska och politiska läget sådant det var före kriget. Det var en svår uppgift eftersom det enda folken i Europa var säkra på var att de inte ville ha en framtid som liknade det förflutna. Men dollardiplomatin — som gav välbehövliga lån till vissa länder. och sa nej på andra ställen — utnyttjades nu av USA i de amerikanska kapitalisternas strävan att bli det beståendes främsta stöd.

Ännu mer oroande än denna utveckling var vad som höll på att hända med atomkraften. Så länge atomhemligheten kontrollerades enbart av militären kunde man gissa att den skulle användas på det enda sätt militärerna kände till — för krig och förstörelse. Hoppet att atomkraften en dag skulle kunna utnyttjas till förmån för alla människor började minska när de stora pojkarna i det privata näringslivet började kräva att man skulle bibehålla privata patent på atomkraftsområdet.

Var den reaktionära kampanjen i Förenta staterna och resten av världen en följd av kapitalisternas själviskhet? Var det därför som de allt överskuggande problemen som gällde arbete och fred för det amerikanska folket förblev olösta? Inte alls. ”Problemet”, förklarade den främste amerikanske sociologen, Robert S. Lynd, ”är inte att affärsmännen som klass är 'onda', 'snåla' eller 'oansvariga' utan att det dynamiska system de är invecklade i och som bestämmer deras handlingar inte fungerar på ett sätt som kan tjäna ett kollektivt, demokratiskt syfte ... Vad som behövs är en bred sammanhängande politik som kontrolleras av det allmänna intresset i demokratisk mening, och det är just det som kapitalismen inte har lyckats åstadkomma.”

Den 29 april 1938 varnade Förenta staternas president i ett budskap till kongressen det amerikanska folket för en allvarlig fara som hotade dess frihet och politiska system.

Det hotet var inte kommunismen. Tvärtom, det var kapitalismen själv.

Bland oss växer i dag en koncentration av privat makt utan motstycke i historien ... I dag ställer många amerikaner den oroliga frågan: Finns det skäl för den högröstade varningen att vår frihet i dag är i fara? Svaret är att om den faran finns så kommer den från den koncentrerade privata makt som kämpar så hårt för att bli herre över vårt demokratiska styrelseskick ...

Denna tunga hand som tillhör finansvärlden och bolagsstyrelserna i intimt förbund har lagt sig över stora och strategiska delar av den amerikanska industrin. Den lille affärsmannen drivs olyckligtvis in i en alltmer osjälvständig position inom det amerikanska livet. Det måste vi erkänna.

Den privata företagsamheten håller på att upphöra att vara fri företagsamhet och är i stället ett nät av kollektivt privatvälde; det maskerar sig självt som fri företagsamhet efter den amerikanska modellen men det håller i praktiken på att bli ett maskerat kartellsystem efter den europeiska modellen ...

Inget folk, allra minst ett folk med våra frihetstraditioner, kan uthärda denna långsamma urgröpning av gemene mans framtidsmöjligheter, denna betryckande känsla av hjälplöshet inför fåtalets övervalde som kastar en skugga över hela vårt ekonomiska liv.

Presidenten hade både rätt och fel. Han hade rätt i sin analys av den koncentrerade privata

ekonomiska makten och dess inverkan på friheten och demokratin. Han hade fel när han förklarade att ”den privata företagsamheten håller på att upphöra att vara fri företagsamhet.” Det var fel tempus i den meningen.

Faktum är att den privata företagsamheten *hade upphört* vara fri företagsamhet långt dessförinnan. Exakt femtio år innan president Roosevelt på ett så kraftfullt sätt pekade på de olycksbådande moln som hängde på den amerikanska horisonten, hade en annan president i ett annat budskap till en annan kongress med samma kraft hissat sin stormvarning. Grover Cleveland förklarade den 3 december 1888:

När vi studerar det förenade kapitalets bedrifter, upptäcker vi att det existerar trustar, karteller, och monopol samtidigt som den vanlige medborgaren är långt på efterkälken eller trampas till döds under järnhälar. Bolagen som borde hållas efter och vara allmänhetens tjänare håller snabbt på att bli folkets herrar.

Och trettiosju år innan president Franklin Delano Roosevelt uttryckt sig så värtaligt om monopolkapitalismens faror, började en annan president Roosevelt föra ett sådant oväsen om trusternas ondska och vad han skulle göra med dem att tidningsrubrikerna började kalla honom ”trustförstöraren”. Det var inte någon rättvisande rubrik för den store skådespelaren. När ridån till sist hade gått ner ansåg kritikerna att Roosevelt spelat sin roll dåligt — i stället för att ”tala mjukt men bära en stor käpp” hade han skrikit högt och burit en liten käpp. Oväsendet fortsatte — det gjorde också trusterna.

Det rådde inget tvivel om det: den privata företagsamheten hade upphört att vara fri företagsamhet för länge sedan.

Koncentrationen av all kontroll i händerna på några få personer intensifierades under andra världskriget. Det var vad Harry S. Truman, president Roosevelts efterträdare, meddelade kongressen i januari 1947:

[Den temporära nationalekonomiska] kommitténs betänkande visade att — när antitrustlagarna varit i kraft under ett halvsekel — ligger en av de stora farorna för vårt välstånd i den ökande koncentrationen av makt i händerna på ett litet antal jättelika organisationer.

Under kriget påskyndades denna sedan länge pågående tendens i riktning mot ekonomisk koncentration. Som en följd av detta finner vi dag i större utsträckning än tidigare att hela industrier domineras av en eller ett litet fåtal stora organisationer som kan inskränka produktionen för att få högre vinster och på det viset minska sysselsättningen och köpkraften.

Frågan om arbete och fred är alltså intimt förknippad med den amerikanska monopolstrukturen och profitsystemet. Frågan är inte huruvida vi är för eller emot ”fri företagsamhet”. Frågan är om det amerikanska näringslivet skall drivas av monopolkapitalismen för dess egna privata syften eller av folket för dess eget bästa.

Vi vanliga människor bör inte glömma bort den nya given. Det var en värdefull erfarenhet. Den gav arbetare och bönder i Förenta staterna en känsla av den makt de ägde. De lärde sig att för att kunna få något av vad de ville ha så måste de organisera sig både politiskt och ekonomiskt. Och i dag när den nya given snabbt håller på att bli ett minne blott, måste de minnas den lärdomen. De måste fördubbla sina ekonomiska och politiska ansträngningar. De vill ha arbete, de vill ha fred. De måste ta initiativet för att skaffa sig allt detta. Och under den striden kommer de att lära sig att det bara går att få arbete och att få fred under ett system där man producerar för att saker skall komma till nytta, inte för att de skall ge profit.

Och hur gick det sedan?

Efterskrift av Björn Kumm

Förenta staterna hade till sist gett sig in i ännu ett världskrig och denna gång klarat sig ännu bättre från det än förra gången. Inte heller denna gång utspelades kriget på USAs eget territorium. Tyska bombflygplan kunde nå Storbritannien men inte Förenta staterna. Och medan USAs allierade Sovjetunionen förlorade tjugo miljoner människoliv och fick större delen av sin industri sönderslagen och medan USAs allierade Storbritannien skuldsatte sig inte bara till USA utan också till sin egna kolonier och en rad länder i Latinamerika, så förblev USAs eget territorium helt orört av kriget och i stället för att skuldsätta sig lånade USA alldeles som under första världskriget ut pengar till sina krigförande allierade och levererade större delen av den krigsmateriel som bidrog till att krossa den tyska nazismen i Europa och den japanska imperialismen i Asien. Det var Röda armén som slog tillbaka de tyska styrkorna i Östeuropa. Men Röda armén transporterades på lastbilar som gjorts i de amerikanska bilverkstäderna i Detroit, och under andra världskriget gick industrin åter framåt med stormsteg i Förenta staterna. USAs ekonomiska kapacitet nära nog fördubblades. Världskriget var en god affär för det amerikanska näringslivet.

Men just därför att andra världskriget visat sig vara en god affär för USA, var det många som med oro frågade sig vad som skulle hända nu när kriget var över. Man mindes med förskräckelse hur det hade gått efter det glada 20-talet då USA hade leva högt på sina goda inkomster från första världskriget och då det hade spekulerats väldeliga i en ständigt expanderande ekonomi. Var det inte risk för att samma sak skulle hända igen? Det kapitalistiska samhället hade ju inte drabbats av någon tillfällig övergående sjukdom 1929. För stor kapacitet och för liten marknad var ett kroniskt drag i hela systemet: de stora kapitalistiska företagen måste ständigt producera mer för att ge vinst, men fastän det rådde nöd och stort behov av varor och livsmedel också i det rika USA, så fanns det inte tillräcklig efterfrågan på den ständigt ökande varumängd de stora fabriker kunde producera. Arbetslösheten hade tydligen också kommit för att stanna. Det var inte Roosevelts Nya giv med dess många goda idéer som hade löst problemet; ännu 1940 var arbetslösheten i Förenta staterna uppe i 15 procent. Arbete hade dessa människor fått först under andra världskriget — i krigsindustrin med alla dess förgreningar. Det var genom att förse Röda armén med lastbilar för att krossa de tyska trupperna i Östeuropa som USA hade lyckats lösa sitt arbetslöshetsproblem, men då hade det lyckats med besked. Andra världskriget var ett ”gott krig” för den stora majoriteten amerikaner (så när som på 100.000 amerikaner av japanskt ursprung som sattes i koncentrationsläger). 300.000 unga män dog i kriget. Men de som stannade hemma fick jobb och bättre betalt än någonsin tidigare.

Det stora uppsvinget varade faktiskt ett par år efter andra världskrigets slut. Det berodde på att det under världskriget skapats ett stort uppdämt behov av alla de konsumtionsvaror som man just då måste avstå från på grund av den stora krigssatsningen. Miljoner människor hade fått anställning i krigsindustrin, bland dem åtskilliga kvinnor (männen befann sig i fält) och en hel del afro-amerikaner från södra Förenta staterna som nu gjorde sin andra folkvandring i stor skala från bomullsplantagerna i södern till fabriker i norr (den första folkvandringen hade de gjort strax efter första världskriget då fabriker i norr behövde svart arbetskraft eftersom vita arbetare låg i fält och eftersom den stora immigrationen från Europa hade avstannat på grund av kriget). Det fanns alltså stora grupper som nu gjorde anspråk på den levnadsstandard de dittills mest sett i annonser och på film — och som hade besparingar att ta av. Och under de första åren efter andra världskriget kunde den stora konsumtionsvaruindustrin i USA, den

som gjorde cyklar, bilar, kylskåp, radioapparater osv., konstatera ett stort uppsving — samtidigt som USA började nedrusta i mycket snabb takt. Men hur länge skulle uppsvinget vara, och hur länge skulle det dröja innan stagnationstendenserna på nytt började märkas i det amerikanska näringslivet?

Så här skriver James J Treires, nationalekonom i amerikanska regeringens tjänst:

”När arbetslösheten klättrade upp till 5,9 procent år 1949, tänkte de flesta amerikaner i sitt stilla sinne: 'Nu är det så dags igen.' Det bör noteras att bara året innan hade den snabba avmobiliseringen av USAs krigsmakt nedbringat försvarsutgifterna till 12 miljarder dollar (1945 hade de uppgått till 81 miljarder) . Ingen visste det just då, men det skulle bli den lägsta siffran för tjugo år framåt.

Just i det ögonblicket då de ekonomiska utsikterna såg mörkast ut, började det brinna i Korea, och Förenta staterna skyndade — i FNs kläder — till undsättning. En nation som bara fem år tidigare framgångsrikt hade avslutat ett 'totalt' krig och just höll på att vänja sig vid begreppet fred fann sig plötsligt i färd med att upprepa alltihop i mindre skala men med alla välkända ingredienser — med general MacArthur vid rodret, general Hershey som chef för mönstringen, och Bob Hope i underhållningsdetaljen.

... Trots att kriget tre år senare upphörde där det börjat, med nära 34.000 amerikaner dödade och 100.000 sårade och varken kunde anses ha utmynnat i seger eller nederlag, så hade dess inverkan på näringslivet utan tvekan varit en välsignelse. Stimulerad av försvarsutgifternas stegring till 50 miljarder dollar år 1953, studsade nationen in i en ny högkonjunktur, och arbetslöshetssiffrorna föll till 2,9 procent, den lägsta nivån sedan 1945. Återigen hade en besvärlig situation utomlands skapat fina ekonomiska villkor på hemmaplan.”

Det kalla kriget hade börjat. Efter Koreakriget blev det aldrig mer någon radikal minskning av USAs försvarsutgifter så som inträffat vid andra världskrigets slut. Och det blev denna ständiga krigsberedskap, motiverad och underblåst av det kalla krigets ideologi, som räddade USA från ännu en depression efter andra världskriget — vilken denna gång skulle ha blivit ännu mer fruktansvärd än 1930-talets.

Men det kalla kriget började inte med Korea. Det hade noga räknat börjat i november 1917 då den första kommunistiska staten i världen upprättades, i Ryssland. Bolsjevismen betraktades som ett farligt hot i USA, och trots att USA och Sovjet kom att bli allierade i kampen mot Tyskland och trots att de amerikanska tidningarna tidvis lyckades skapa en nästan trivsam atmosfär kring ”Onkel Joe” Stalin, så förblev den ömsesidiga misstänksamheten stor. Under lend-lease-avtalet med Sovjet hade USA fram till september 1945 levererat krigsmateriel och andra varor för sammanlagt 9,5 miljarder dollar. De leveranserna omfattade utöver sprängämnen, olja, matvaror, stål också sådant som 14.700 flygplan, 7.000 stridsvagnar, 52.000 jeepar, 376.000 lastbilar, 35.000 motorcyklar, 2.000 lokomotiv, 11.000 järnvägsvagnar, 3,8 miljoner bilringar och 15 miljoner par kängor åt Röda armens soldater. I förhandlingarna om dessa leveranser irriterades amerikanerna över att ryssarna var så hemlighetsfulla beträffande sin ekonomi, och ryssarna irriterades över att amerikanerna ville samordna allting i detalj och alltså var nyfikna intill (som ryssarna uppfattade saken) gränsen till ekonomiskt spioneri. En tredjedel av lend-lease-leveranserna bestod av råvaror och maskiner för den sovjetiska industrin som drabbats hårt av den tyska invasionen och som behövde återuppbyggas. Det var på den punkten det först började höras protester i amerikanska kongressen. Hjälpen till Sovjet var för att besegra tyskarna, inte för att ”Onkel Joe” och hans kommunister skulle kunna bygga upp sin industri, hävdade en rad amerikanska riksdagsmän. Så fort kriget var över, ville dessa

krafter i amerikanska kongressen att det ekonomiska stödet till Sovjetunionen skulle stoppas.

3 januari 1945 överlämnade sovjetiske utrikesministern Molotov en begäran till USAs Moskva-ambassadör Averell Harriman om ett amerikanskt återuppbyggnadslån till Sovjet på 6 miljarder dollar. Det var ett ganska rimligt krav från den allierade som drabbats värst av världskrigets härjningar, och det hade också den påtagliga fördelen att USA skulle kunna fortsätta producera varor för den sovjetiska marknaden och sysselsätta sin jättelika industriapparat som hotades av efterkrigsdepression. Men Sovjets begäran fastnade någonstans i Washingtons byråkrati där det i det längsta diskuterades om man kunde ge ytterligare lån till Sovjet så länge Sovjet-regeringen inte betalade de skulder Kerenskij-regimen ådragit sig till USA under sina korta månader vid makten 1917 (den frågan hade aldrig diskuterats så länge det var nödvändigt att leverera krigsmateriel till Sovjet under brinnande krig). En senare förnyad begäran från Sovjet ”kom helt enkelt bort” i flyttningen när det berörda ämbetsverket i Washington bytte lokaler — det var den högst fantastiska förklaring amerikanska regeringen kom med, när Stalin halvannat år senare frågade hur det skulle bli med det amerikanska lånet. Att USA inte var intresserat av att ge Sovjet detta lån, blev alltmer tydligt och var inte ägnat att minska Stalins misstänksamhet — speciellt som det bara något år efter andra världskrigets slut blev fullständigt klart att USA var berett att ge återuppbyggnadslån inte bara till sina allierade Frankrike och Storbritannien utan också till den besegrade fienden Tyskland.

Det var ju faktiskt främst mot det tyska hotet som de allierade makterna utkämpat sitt krig. Men mycket kort tid efter andra världskrigets slut verkade det i stället vara Sovjetunionen som blivit det verkliga hotet — i amerikanska ögon. Det var ologiskt, dels därför att Sovjetunionen var så försvagad efter kriget att det inte hade kunnat spela någon aggressiv roll ens om Stalin så velat, dels därför att Stalin faktiskt främst syftade till att konsolidera de sovjetiska ställningarna i Östeuropa och gardera sig mot vad ryssarna av dyrköpt erfarenhet fortfarande uppfattade som det verkliga hotet, ett revanschistiskt Tyskland. Stalin följde till punkt och pricka de överenskommelser han, Churchill och Roosevelt kommit fram till i sina förhandlingar under världskriget. I den sovjetiska ”inflytelsesfären” skulle ingå Polen, Tjeckoslovakien, Ungern, Bulgarien och Rumänien som ett slags buffert mot ett aggressivt Tyskland. Däremot skulle Grekland tillhöra den brittiska inflytelsesfären, och i Jugoslavien skulle inflytandet delas mellan de västallierade och Sovjetunionen. Stalin var t.o.m. beredd att återinsätta en avdankad kung på Jugoslaviens tron, trots den kommunistiska partisanrörelsens protester, och han stod lugnt vid sidan och såg på, när grekiska armén (som tidigare samarbetat med de tyska ockupationstrupperna) med brittiskt och senare amerikanskt stöd slaktade den grekiska motståndsrörelsen som hela världskriget igenom framgångsrikt kämpat mot nazisterna.

Det verkliga hotet mot USAs intressen bestod inte i en plötslig sovjetisk attack på Västeuropa. Det hade Sovjet helt enkelt inte resurser till. Men i USA såg man med bestörtning på den inrikespolitiska utvecklingen i Västeuropa. I Frankrike och Italien var den sittande borgerligheten svårt komprometterad på grund av sin samarbetspolitik med fascismen och nazismen under kriget. I Storbritannien kunde Winston Churchill inte beskyllas för någon samarbetspolitik, men han fick ändå lämna premiärministerposten till förmån för en Labour-regering så fort kriget var över. Det var en tid då den politiska balansen i Västeuropa lätt hade kunnat tippa över i en mer radikal riktning än tidigare. Arbetarrörelsen hade deltagit i motståndet mot de tyska ockupationstrupperna. Det fanns vapen i omlopp. Näringslivet låg i ruiner, och försörjningen var kritisk. De kommunistiska partierna var inflytelserika och hade

liksom Sovjetunionen och Röda armén stor prestige i väst. Om Västeuropa efter kriget hade lämnats att klara sig på egen hand, är det troligt att en radikal förnyelse skulle ha skett på någon form av socialistisk basis. Det kunde USAs regering inte tillåta. En jättelik satsning gjordes för att rädda det kapitalistiska systemet i Västeuropa. Genom Marshall-planen, uppkallad efter den amerikanske general som blev president Trumans utrikesminister efter världskrigets slut, satsades de tre åren 1948-50 sammanlagt 14 miljarder dollar på ekonomisk återuppbyggnad i Västeuropa, en stor del av detta i form av regelrätta gåvor och i övrigt som lån på betydligt förmånligare villkor än när USA senare lånade ut pengar till länder i Latinamerika, Afrika och Asien, som befann sig i betydligt värre trångmål än Västeuropas länder efter andra världskriget. I Västeuropa var industriapparaten bara delvis sönderslagen, och det fanns ett fungerande kommunikationsnät, kraftförsörjning, osv. I de fattiga länderna i Latinamerika, Afrika och Asien fanns det ingen industri alls — och i Sovjetunionen, som hoppats på ett lån på åtminstone 6 miljarder dollar från USA, hade en betydligt större del av industrin än i Västeuropa hamrats i småbitar av de retirerade tyska trupperna.

Fick Sovjetunionen något av den storstilade Marshall-hjälpen? Det brukade sägas på amerikanskt håll att också Sovjet och dess grannstater i Östeuropa fick erbjudande om Marshall-hjälp men att de tackade nej. Det är en sanning med stor modifikation. I villkoren för att de västeuropeiska staterna skulle få denna jättelika återuppbyggnadshjälp från USA ingick en förbindelse att vederbörande land skulle iakttä den ekonomiska blockad som USA samtidigt inledde mot Sovjetunionen. Sovjet blev inte bara utan amerikansk återuppbyggnadshjälp — USA gjorde det på alla sätt svårare för Sovjet att handla med yttervärlden och skaffa sig de nödvändiga maskiner och annan materiel som behövdes för den sovjetiska återuppbyggnaden. (Också Sverige deltog, fastän det officiellt var neutralt, i denna ekonomiska blockad mot Sovjetunionen. Dag Hammarskjöld var svenska regeringens kontaktman med de amerikanska myndigheter som övervakade att blockaden efterlevdes). Det var inte alla varor som inbegreps i den ekonomiska blockaden mot Sovjet. Men allting som hade den minsta betydelse för att stärka Sovjetunionens militära och ekonomiska potential sattes upp på svarta listan, och den person eller det företag som ertappades med att exportera dessa varor till Sovjet avskars i fortsättningen från möjligheten att exportera till USA. Nu var USA berett att utnyttja sin ekonomiska styrka och sin jättelika marknad som ett politiskt instrument, vilket man aldrig varit under 1930-talet, den ”internationella laglöshetens” tid.

Karl Marx har sagt att historien när den upprepar sig först återkommer i form av tragedi och därefter i form av fars. Det är svårt att säga vilketdera omdömet bör bli om den amerikanska efterkrigspolitiken, men ett tragiskt faktum är att så många av de högtflygande deklARATIONERNA från den nya givens epok nu togs fram och dammades av igen och — vad värre var — kombinerades med USAs ekonomiska och militära styrka vilket aldrig hade skett på 30-talet. När Storbritannien 1947 inte längre kunde hålla Grekland inom sin inflytelsesfär, var det USA som ingrep med vapen och ekonomiskt stöd till den halvfascistiska grekiska regeringen som ägnade sig åt att ta död på den grekiska vänstern. Då myntades den s.k. Trumandoktrinen som gick ut på att USA varhelst i världen fria folk hotades av ”beväpnade minoriteter eller påtryckningar utifrån” skulle bistå dessa fria folk med militärt och ekonomiskt stöd. I Grekland var den obehagliga sanningen dock den att ”de beväpnade minoriteterna” framför allt bestod av den grekiska polis och de grekiska trupper som hela andra världskriget igenom samarbetat med den tyska ockupationsarmén, och ”påtryckningarna utifrån” kom från Storbritannien som vägrade erkänna den grekiska motståndsrörelsens rätt att bilda grekisk regering. Något år senare visade det sig att den franska ockupationsmakten i Indokina fann det allt svårare att behålla kontrollen över detta område. USA bidrog då med allt större militära

hjälpssändningar till den svårt trängda franska kolonialarmén, och när Frankrike trots denna hjälp 1954 tvingades evakuera Indokina, bekostades dess krig redan till tre fjärdedelar av USA. De ”fria folken” i Indokina var i varje fall inte identiska med fransmännen eller deras skyddslingar i området, och när fransmännen till sist jagats ut, erkände t.o.m. den dåvarande amerikanske presidenten Dwight Eisenhower att den ”beväpnade minoriteten” Vietminh som framgångsrikt fört befrielsekriget till ett lyckligt slut skulle få 80 procent av rösterna om det hölls fria val. Men den ståtliga retoriken från Roosevelts dagar höll i sig, och det var ögonskenligen för att rädda demokratin och bistå ”fria, kämpande folk” som USA från slutet av 1940-talet gav militär och ekonomisk hjälp åt en rad motbjudande diktaturer, bland dem Franco-Spanien, backade upp den avpolletterade kinesiske ledaren Chiang Kai-shek sedan denne jagats i sjön av de segerrika kinesiska kommunisterna, och 1950 lurade med sig Förenta nationerna i ett krig för att rädda den korrumperade Syngman Rheeregimen i Sydkorea. Det var en tragisk utveckling, men de storslagna parollerna gjorde det samtidigt till en hejdundrande fars.

USA hade blivit världspolis. Det var motiverat dels av praktiska inrikespolitiska synpunkter eftersom en konstant hög försvarsbudget var enda sättet för USA att undgå ett hotande ekonomiskt sammanbrott. Det var ett sätt att få så gott som hundra procentig politisk uppslutning också från den amerikanska fackföreningsrörelsen — rustningarna motiverades med storslagna paroller om kamp för demokrati och frihet i världen, samtidigt som det var uppenbart att krigsindustrin räddade det amerikanska folket från massarbetslöshet. Men det var också motiverat av USAs ständigt växande roll i internationella sammanhang.

USA hade sedan länge varit världens största industrination — men det hade funnits konkurrenter i den kapitalistiska världen; främst det brittiska imperiet och i ökande utsträckning Tyskland som försökt bygga upp sitt eget imperium men fått stryk i två världskrig. Nu stod USA ensamt i den västliga världen, och på USA föll det dels att fortsätta den politik av isolering och inringning som de västliga staterna bedrivit mot Sovjet ända sedan revolutionen 1917, dels att hålla de koloniserade nationerna i Latinamerika, Afrika och Asien i schack. USA hade blivit världspolis, eftersom det hade blivit den mäktigaste imperialistiska nationen.

Nu är det många som värjer sig inför att kalla dagens USA imperialistiskt. Historiskt sett, säger man, har ju USA snarast varit anti-imperialistiskt, en kraft att räkna med mot de europeiska imperiernas försök att bli allsmäktiga. Och även om man kallar dagens amerikanska välde för ett ”imperium” så skiljer det sig väsentligt från sin närmaste föregångare, det brittiska imperiet. Det försöker inte göra territoriella erövringar. Det är heller inte ett världshandelsimperium av brittisk typ, eftersom utrikeshandeln för USAs del spelar en försvinnande liten roll för dess näringsliv och USA i stort sett är självförsörjande. Slutsatsen blir att den amerikanska imperialismen, om den nu skall kallas imperialism, måste vara mer godartad än tidigare imperialismen och att man i varje fall inte kan tala om ett nödvändigt orsakssammanhang mellan USAs politiska och ekonomiska intressen och t.ex. USAs roll i kriget i Vietnam, mellan det kapitalistiska systemet i dess högt utvecklade och långt framskridna amerikanska form och det amerikanska ingripandet i Sydostasien. Om USA betar sig aggressivt, säger dess försvarare, så beror det i varje fall inte på dess ekonomiska system utan t.ex. på en klick dåliga rådgivare i Vita huset. Den klassiska definitionen av fenomenet imperialism, sådan den myntades av engelsmannen Hobson och av Lenin, sade att imperialismen är en direkt konsekvens av det kapitalistiska ekonomiska systemet och att en imperialistisk stormakt genom en aggressiv utrikespolitik försöker lösa de motsättningar ett högt utvecklat kapitalistiskt samhälle inte förmår lösa inom sina egna gränser. Stämmer detta på

USA?

Det vore först och främst en överdrift att säga att USA inte haft expansionistiska tendenser. Man kan säga att USA hade turen att kunna expandera på hemmaplan, medan de europeiska stormakterna ständigt måste söka sig till andra världsdelar för att utvidga sina besittningar. Erövringen av den amerikanska kontinenten var ett imperialistiskt företag i klassisk stil. Den skedde med stor brutalitet och med en ideologi som förklarade att den indianbefolkning som bodde i området var att betrakta som ”primitiva vildar” och av den anledningen hade mindre människovärde än den ”civiliserade” vita befolkning som intog deras plats. Så effektiv har denna ideologiska hjärntvätt varit att t.o.m. en socialist som Leo Huberman när han skrev den här boken på 1940-talet förföll till att kalla indianerna ”vildar”. Man kan diskutera Hubermans tes att det var den fria nybyggarandan i Vilda västern som påskyndade det demokratiska genombrottet i Förenta staterna. Det kan också sägas att den möjlighet som fanns för fattigare vita amerikaner på östkusten att dra västerut och skaffa sig jord på indianernas bekostnad innebar att de penningägande klasserna i nordöstra USA (som i stor utsträckning bibehållit sin makt in i våra dagar) undgick att drabbas av den revolutionära explosion som varit oundviklig om USA förblivit begränsat till de östra kuststaterna. Det var i överklassens intresse att underklassen kämpade mot indianerna i stället för att gå till revolt mot klassorättvisorna i det egna samhället. Det är en klassisk imperialistisk avledningsmanöver. Det var det också när folkopinionen i USA 1898 hetsades till krig mot det då ganska orkeslösa Spanien och dess tämligen humana kolonialregim på Kuba, Puerto Rico och Filippinerna. USA var ”förutbestämt” att lägga under sig dessa områden och mer därtill, sade amerikanska ideologer. Man talade också mycket om den vita anglosaxiska rasens inneboende överlägsenhet och om de latinamerikanska folkens tydliga oförmåga att styra sig själva.

Nu är allt detta historia, och det är alldeles klart att USA på 1900-talet inte gjort några territoriella erövringar. Men inte heller den klassiska brittiska imperialismen var i första hand intresserad av territorier — utan av handel. Det var som råvaruleverantörer de utomeuropeiska staterna knöts till det brittiska imperiet, vare sig de formellt erövrades som i Afrika och Asien eller blev officiellt självständiga klientnationer som staterna i Latinamerika. Det betydde inte så mycket vilken flagga dessa territorier visade upp, bara de ingick i den internationella arbetsfördelning som Storbritannien, ”världens verkstad”, skapade. I handelsnätet ingick de som leverantörer av billiga råvaror och konsumenter av betydligt dyrare industrivaror. Storbritannien byggde upp ett handelsimperium — med brittiska flottan och dess närvaro som ett skyddande paraply.

Aha, säger nu någon. Resonerar man på det viset, är det ju tydligt att USA inte är en imperialistisk stat. Man kan förstå att Storbritannien, denna egentligen ganska fattiga lilla ö väster om Europa, var piskat att bygga upp ett handelsimperium. Men i USAs totala ekonomi spelar utrikeshandeln en mycket liten roll. 1970 passerade USAs bruttonationalprodukt ettusen miljarder dollar. Det betyder att allt som producerades i USA det året, och alla tjänster som man betalade för, tillsammans var värt tusen miljarder dollar. Det är den största nationalprodukten i historien (och den jämförbara sovjetiska nationalprodukten beräknas vara endast hälften av den amerikanska). Men av dessa tusen miljarder dollar är USAs utrikeshandel ”bara” omkring 50 miljarder dollar, omkring fem procent av bruttonationalprodukten. Man kan jämföra detta med Japan, vars export enbart uppgår till 15 procent av nationalprodukten, Västtyskland med procenttalet 25 och Storbritannien, vars export är hela 30 procent av bruttonationalprodukten. Handeln har alltså inte samma livsviktiga betydelse för Förenta staterna som för en rad andra industrialiserade, kapitalistiska nationer.

Är då USA självförsörjande? Vi vet att USA under sin tidigare historia hade turen att finna sina råvaror på hemmaplan. Där fanns järn, kol, olja osv, de flesta råvaror som behövdes för den industriella expansionen. Det finns fortfarande stora mängder råvaror i det kontinentala Förenta staterna. Men USAs krav på råvaror är i dag betydligt större än under hela den industriella expansionsperioden, och USA är i dag inte längre självförsörjande när det gäller en rad viktiga råvaror, bland dem strategiskt betydelsefulla mineral som behövs i den amerikanska rymd- och flygindustrin. Bauxit för framställning av aluminium (som man gör flygplanskroppar av) är det mest näraliggande exemplet. Redan 1954 påpekade en utredningskommission för president Eisenhower, att USA var hundraprocentigt självförsörjande bara när det gällde svavel, pottaska, molybden och magnesium. På sikt, förklarade kommissionen, var USAs ”tilltagande beroende av utländska källor för sin råvaruförsörjning” av ”allt över-skuggande betydelse när det gäller vår ekonomiska utrikespolitik.”

Samtidigt kontrollerar USA genom sina stora privata bolag en betydligt större del av världens totala råvarutillgångar än man någonsin får se i den amerikanska handelsstatistiken. De stora amerikanska ståljättarna US Steel och Bethlehem Steel kontrollerar järnmalmsutvinningen bl.a. i Venezuela och Liberia. Men om en mindre del av den liberianska malmen går till stålindustrin i USA och alltså dyker upp i den amerikanska statistiken, så går en betydligt större del till Västeuropa och ingår i den västeuropeiska importstatistiken. Inte desto mindre är det amerikanska företag som bryter malmen, säljer malmen och till stor del fraktar malmen på amerikanska båtar (även om de är inregistrerade i spökbolag i Panama och Liberia vilket gör att det amerikanska sjöfolksförbundet inte har möjlighet att kräva anständiga arbetsvillkor för arbetarna ombord). I decennier, åtminstone fram till nationaliseringen, har de stora amerikanska kopparbolagen i Chile exporterat det landets koppar till Europa, främst för att inte konkurrera med de stora kopparbolagens gruvor i själva USA och därmed minska kopparpriset på världsmarknaden. På samma sätt är den amerikanska maktställningen helt förkrossande inom en annan av världens viktigaste råvaruindustrier — oljeutvinningen. Amerikanska oljebolag kontrollerar större delen av oljeutvinningen i Mellanöstern, i Venezuela (där man febrilt ökade utvinningen under 50-talets Suezkris) och håller på att muta in vad som lovar bli enorma oljetillgångar i farvatten kring Indonesien och — Vietnam! Men länge exporterades inte en droppe av denna olja till USA. I USA skulle den oljan bli alltför billig och konkurrera med de amerikanska oljebolagens egen utvinning främst i Mexikanska golfen och Texas. Genom att USA på det sättet avbalkats från den internationella oljeförsäljningen, har det under decennier existerat ett överskott på råolja (som bara temporärt förvandlats till ett underskott) och uppköpspriserna på råolja har alltså kunnat hållas mycket låga. Men samtidigt har de amerikanska oljebolagen tjänat mycket pengar på distributionen av olja inom hela Västeuropa och i andra delar av världen utanför Sovjetunionen och Kina. De länder som producerar oljan har på senare tid genom förenade ansträngningar lyckats få högre priser för själva råoljan. Men priset på råolja är bara en försvinnande bråkdel av det slutliga priset på bensin eller petrokemiska produkter, och det är inom distributionen av oljan till den växande biltrafiken och till uppvärmningen av svenska hyreshus under kalla vintrar och inte minst inom den växande petrokemiska industrin som de verkliga pengarna finns att hämta — och de pengarna hamnar i de stora oljebolagens kassakistor och hos deras aktieägare. Däremot märks denna oljehantering överhuvudtaget inte i den amerikanska handelsstatistiken. Ändå är den uppenbart av oerhört stor betydelse för det amerikanska näringslivet.

Vad som heller inte märks i den amerikanska handelsstatistiken är den enorma ökning som inträffat sedan andra världskrigets slut av amerikanska varor som produceras utomlands.

En västtysk Opel är utan tvekan Made in (West) Germany och en fransk Simca Made in France. Inte desto mindre är Opeln en produkt av amerikanska General Motors och Simca är en produkt av amerikanska Chryslers, och tillsammans producerar de amerikanska bilfirmorna i Västeuropa 27 procent av alla nya, ”europeiska” bilar. Detta är bara några exempel på den enorma tillväxten av vad som i vackert dagligt tal brukar kallas ”de multinationella företagen” men som till största delen är i högsta grad ”nationella”, nämligen amerikanska. ”Multinationella” USA-företag i Västeuropa står i dag för uppskattningsvis 10 procent av industriproduktionen i det ursprungliga EEC — Frankrike, Västtyskland, Benelux och Italien — och 10 procent av den brittiska exporten produceras i amerikanska ”multinationella” företag med huvudkontoret i USA. De västeuropeiska staterna blir alltmer oroliga över denna utveckling, eftersom de amerikanska investeringarna gjorts inom de industrigrenar som har den största tillväxtpotentialen och som utnyttjar den modernaste teknologin, exempelvis dataindustrin, elektroniken och den petrokemiska industrin.

De multinationella investeringarna märks inte direkt i den amerikanska handelsstatistiken. Det är ”västtyska” Opel-bilar som exporteras från Västtyskland och ”franska” IBM-datorer som exporteras från IBM:s filial i Frankrike. Men de multinationella företagen betyder ändå åtskilligt för den amerikanska exporten och för den amerikanska valutabalansen. Det är nämligen från USA som de multinationella bolagen importerar sin teknologi, de avancerade maskiner som producerar ”västtyska” bilar och ”franska” IBM-maskiner. Det betyder många jobb i Förenta staterna, speciellt i den viktiga verkstadsindustrin, den industri som framställer maskiner som gör andra maskiner. Och de multinationella företagen utanför USA tar hem betydligt större vinster än genomsnittet industrier på hemmaplan gör, bl a därför att arbetarlönerna i Europa är lägre än de amerikanska och därför att de multinationella företagen satsat sina investeringar i teknologiskt överlägsna och snabbt expanderande industrigrenar. Så här entusiastisk är den amerikanske nationalekonomen Peter Drucker i en bok som utgavs i slutet av 1969:

Det multinationella företaget är oerhört vinstinbringande för Förenta staterna. Varje dollar som investeras i en utländsk filial ger upphov till amerikansk export för många fler dollar inom mycket kort tid, utöver en stadig ström aktieutdelningar. Faktum är att utlandsinvesteringarna under de senaste tjugo åren bidragit till den fulla sysselsättningen i USA helt frånsett att de möjliggjort en amerikansk utrikespolitik som baserar sig på ett rent slösaktigt spenderande av pengar som till stor del tjänats in av de multinationella bolagen genom den export och de aktievinster de ger upphov till. På det hela taget har det i Amerika baserade multinationella storbolaget blivit den största inkomstkällan i den amerikanska betalningsbalansen.

Så mycket mer löande blir också de multinationella bolagen för USA som de bara i begränsad utsträckning exporterar kapital från USA självt. Ett typiskt år, 1965, satsade USA-företag 4 miljarder dollar i sina filialer i Västeuropa. Av dessa 4 miljarder var det bara tiondelen, 400 miljoner dollar, som kom från USA. Mer än hälften, 55 procent, lånades upp i Västeuropa självt. Av de återstående 35 procenten kom en del från de vinster som USA-företagen gjort i Västeuropa och som de nu plöjde tillbaka i sina västeuropeiska filialer och en del kom från de västeuropeiska staterna själva i form av subventioner och skattelättnader till dessa ”multinationella” företag för att de skulle slå sig ned just i Holland t ex, eller i Frankrike, och inte i ett grannland. Det är inte att undra på att den franske tidningsutgivaren, mångmiljonären och misslyckade politikern Jean-Jacques Servan-Schreiber efter att ha dragit fram dessa siffror i sin bok ”Den amerikanska utmaningen” dystert konstaterade att det var Västeuropa självt som hjälpte de stora amerikanska företagen att köpa in sig och expandera i de västeuropeiska staterna och genom sin starkare organisation och bättre utvecklade

teknologi konkurrera ut de svagare europeiska konkurrenterna.

Och det räcker inte därmed.

För vad är det för pengar som USA-bolagen lyckats låna upp för att expandera sin verksamhet i Europa? Jo, det är till stor del tillgodohavanden som europeiska firmor har i USA, amerikanska dollar som de har tjänat på export till den stora amerikanska marknaden och som de funnit det mest lönsamt att låna ut, till högre ränta än den normala bankräntan i Västeuropa, till den som kunnat betala, nämligen de ”multinationella”, främst amerikanska storföretagen. Detta är den s k Europa-dollarmarknaden. Det är dyrt att låna Europa-dollar. Noga räknat är det bara de multinationella storbolagen som har råd att låna dessa pengar. Och i intensiv tävlan om lånemöjligheterna på Västeuropa och ställda inför en rad restriktioner i USA just när det gäller export av kapital utomlands är det mycket praktiskt för USA-företagen att kunna låna amerikanska dollar i Europa, även om det sker till högre ränta.

Men vänta nu lite. Här flyter amerikanska dollar fritt omkring i Västeuropa och lånas upp av stora amerikanska företag som därigenom slipper exportera kapital hemifrån. Den amerikanska valutabalansen är nämligen ansträngd — varje år hela 1960-talet igenom har USA haft större utgifter än man haft inkomster i sina internationella transaktioner. Det beror som vi sett, inte på de multinationella företagens verksamhet: de exporterar inte särskilt mycket kapital och betyder snarare ett värdefullt tillskott till den amerikanska exporten och till den amerikanska importen av kapital, i form av vinsthemtagningar från de utländska storbolagsfilialerna. Det beror inte heller på någon särskilt stor obalans i den amerikanska utrikeshandeln: för det mesta exporterar USA mer än man importerar från yttrevärlden, bl a med hjälp av mycket höga importtullar på känsliga varor. Det beror inte ens på för mycket amerikansk u-hjälp (vilket u-hjälpens konservativa motståndare ibland brukar hävda): i själva verket får USA numera ett årligt överskott från sin u-hjälp, i form av ränta och amorteringar på amerikanska lån till u-länderna och i form av export av amerikanska varor och maskiner till u-länder som tvingas köpa produkter från USA om de överhuvudtaget skall få några amerikanska lån.

Den dåliga amerikanska valutabalansen beror i stället på USAs militära åtaganden utomlands — på dess roll som världspolis — och främst på dess krig i Vietnam.

När kriget i Vietnam trappades upp, betydde det att stora mängder amerikanska dollar kom i omlopp i Sydostasien. USAs krigsmakt hyrde tomtmark för sina förläggningar och för sin personal. Vietnamesiska leverantörer gjorde goda pengar på leveranser till samma amerikanska krigsmakt, och en halv miljon amerikanska soldater spenderade en rikligt tilltagen avlöning på vad landet erbjöd i form av avkoppling från ett meningslöst krig. Dessa utgifter bidrog till det amerikanska betalningsunderskottet. Dessa pengar letade sig också till stor del till Europa och blev Europa-dollar. Så fort en vietnamesisk svartabörshandlare tjänat tillräckligt mycket dollar på att förse amerikanska soldater med narkotika och så fort en sydvietnamesisk general tjänat stora pengar på leveranser av obefintliga armékängor till obefintliga sydvietnamesiska soldater, så skickade dessa hedersmän sina intjänade dollar till Europa — där de lånades upp av multinationella USA-företag som på det viset lyckades köpa in sig ännu mer i den västeuropeiska industrin utan att behöva exportera kapital direkt från USA.

Det är inte att undra på att de västeuropeiska staterna började bli alltmer upprörda. Och det är bara genom en snedvriden opinionsförmedling som vi fått för oss, att denna upprördhet var en trångt nationalistisk inställning hos framlidne franske presidenten Charles de Gaulle. Normalt

borde ju ett land som ständigt hade ett underskott i sina penningstransaktioner med omvärlden tvingas till en försiktigare politik. Normalt borde ett sådant land också tvingas devalvera sin valuta — det hade många av de västeuropeiska staterna tvingats göra som en hästmedicin mot sina ekonomiska svårigheter. Devalvering som betyder att den egna valutan blir billigare i förhållande till andra länders bidrar då till att dra ned landets import av varor och i stället göra dess varor mer konkurrenskraftiga eftersom andra länder behöver betala mindre för dem. Men USA devalverade inte, och USA tvingades inte till någon försiktigare politik. I själva verket höll USA på att skaffa sig ännu större inflytande i andra länder, speciellt i Västeuropa, genom att köpa in sig i dess industri i trots av sin dåliga valutabalans — ja, i själva verket med hjälp av just de amerikanska dollar som okontrollerat flöt omkring i Sydöstasien eller som betalades av amerikaner för varor de köpte från Västeuropa.

Det är fint att kunna betala allt man köper med skuldsedlar. Djupast sett är naturligtvis alla de pengar vi använder en form av skuldsedlar, för varje lands centralbank kan i princip trycka hur mycket sedlar den vill och betala med dessa papperspengar för de varor och tjänster man behöver. Men det är inte alla länders papperspengar som är lika begärliga, och under en lång tid efter andra världskriget var det den amerikanska dollarn som alla ville ha. Det betydde att en rad länder i världen lade sig till med en hel del dollar i reserv, vilket man kan säga betyder att de skaffade sig åtskilliga miljoner amerikanska skuldsedlar. Den säkerhet de hade för dessa ”skuldsedlar” var att den amerikanska dollarn vid hänvändelse till USAs centralbank (om den som hänvände sig dit var ett annat lands centralbank; privatpersoner hade inte den rätten) kunde bytas mot guld. Och i USAs centralbanks skattkammare i Fort Knox hade i synnerhet under och efter andra världskriget samlats mer guld än någon annanstans i världen. Dit samlades förmögenheter av olika slag på flykt undan det nazistiska framträngandet i Europa på 30-talet. Dit betalade också USAs allierade in en stor del av sina krigsskulder i form av sina egna guld tillgångar. Slutresultatet var att det i Fort Knox samlades guld värt åtskilliga miljarder dollar, och enligt de internationella valutaöverenskommelser som ingicks i Bretton Woods strax efter krigets slut kom de västeuropeiska länderna och USA överens om att dollarns värde skulle uttryckas i ett visst antal milligram guld och att man på det viset skulle nå fram till en stabil internationell ordning beträffande världens olika valutor. Guldets låg i botten på denna internationella ordning. Men mest av allt berodde stabiliteten på att den amerikanska dollarn var stark och att det amerikanska näringslivet var utan konkurrens — just då — i världen.

Nu är naturligtvis guld i sig inte värt mer än vad folk är beredda betala för att skaffa sig vackra örhängen eller fylla tänderna så att de glimmar fint i munnen. Men precis som på medeltiden är guld i dag, i tjugonde seklet, en metall med ett magiskt skimmer kring sig. Drabbade av krig, inflation och valutakriser har folk i vårt sekel blivit nästan mer benägna än tidigare om åren att satsa sina pengar på något som inte kan devalveras och som (tror man) inte drabbas av valutakriser. På samma sätt resonerade också de västeuropeiska centralbankerna, när de i slutet av 1950-talet och början av 1960-talet började lösa in sina dollarinnehav, alltså de amerikanska ”skuldsedlarna”, mot guld från Fort Knox, eftersom den amerikanska valutan inte längre var så stark som den hade varit åren alldeles efter andra världskriget. De amerikanska guld tillgångarna i Fort Knox smalt samman till dess USA slutligen sade ifrån att man tills vidare inte tänkte lösa in några dollar mot guld. Samtidigt började också en del amerikanska nationalekonomer fråga sig om det var så praktiskt att hålla fast vid de gamla medeltidsföreställningarna om guldets värde längre. Men de västeuropeiska staterna som nu hade övertagit de stora guld tillgångarna tyckte i stället att det var lämpligt att ha kvar guldets som en internationell värde mätare och att guldets strängt taget var undervärderat i förhållande

till dollarn, vilket var ett annat sätt att säga att dollarn borde devalveras och att dollarn inte längre borde vara den stora betydelsefulla internationella valutan. Till sist skedde en devalvering av dollarn i en första omgång i december 1971, och förmodligen skulle sådana devalveringar komma att ske då och då också i framtiden. Dollarn var inte längre helig.

Det hade varit mycket praktiskt för USAs intressen att dollarn så länge hade varit helig. Som vi har sett hade USA lyckats köpa in sig i Västeuropa till stor del med hjälp av ”skuldsedlar” i form av amerikanska dollar som de västeuropeiska staterna morrande betraktade som undervärderade. Eftersom dollarn var helig, kunde också USA lägga ut stora summor på sin roll som världspolis, framför allt i Vietnam, utan att de stora USA-bolagen behövde slå av på den takt med vilken de expanderade i den övriga världen, i synnerhet i Västeuropa. De västeuropeiska staterna var inte glada över att USA kunde gå fram på detta vis ostraffat. Djupare sett hade också de intresse av att USA fortsatte spela sin roll som världspolis — det var ju det begagnade franska kolonialkriget i Indokina som USA hade övertagit — men vad de däremot inte hade intresse av var att USA upphandlade deras ledande industrier.

Dollarn hade länge varit helig. USA hade länge varit — eller förefallit vara — allsmäktigt. Under 1960-talet visade det sig att det inte längre förhöll sig på det viset.

Kom nu ihåg hur det hade varit strax efter andra världskrigets slut. USA stod störst och ensam i västvärlden. Alla andra länder hade fått sin industri sönderbombad och skuldsatt sig svårt, och USAs problem var snarast hur man skulle kunna finna användning för den stora produktionsapparat som byggts upp. Eftersom man inte ville ha ett socialistiskt system där denna produktionsapparat skulle kunna tillfredsställa människornas behov, och eftersom enda alternativet annars till en ständig depression och en ständig massarbetslöshet var att ställa hela näringslivet på krigsfot, så valde man att ställa hela USAs näringsliv på krigsfot. Efter Korea-kriget slut trappades den amerikanska militärbudgeten aldrig ned till ”normala” fredssiffror. Men det betydde också att USA när Vietnam-kriget kom i gång på allvar, inte befann sig i samma ekonomiska situation som under Korea-kriget. Till skillnad från tidigare krig ”behövdes” inte Vietnam-kriget för att den kapitalistiska amerikanska ekonomin skulle fungera. Det fungerade relativt hyggligt ändå, så hyggligt som det bör anses vara med en arbetslöshet som aldrig kryper under 4 procent, just på grund av de stora permanenta militärbeställningarna. Vietnam-kriget betydde att USA både bekostade en stående militärmaskin, avsedd som hot i det kalla kriget, inklusive rymdfärder, atombomber och långdistansrobotar (som inte användes i Vietnam) och ett intensivt hett krig i Sydostasien som krävde mindre teknologiskt fulländad materiel — helikoptrar och en äldre sorts bombflygplan än de allra senaste modellerna, kängor och uniformer och mat åt en halvmiljon amerikanska soldater. Bob Hope var med den här gången också, men i övrigt var det allt svårare att känna igen sig i detta krig. Snarare än att bota krisen på hemmaplan, vilket andra världskriget och Korea-kriget gjort, bidrog Vietnam-kriget till att öka motsättningarna till bristningsgränsen. Den amerikanska ekonomin blev överhettad. Resultatet blev en galopperande inflation. Till det bidrog också att de stora amerikanska bolagen i sin strävan att lägga under sig en allt större del av världsmarknaden satsade allt mer pengar på att strukturrationalisera sig själva så att de skulle kunna konkurrera i internationell skala. För det behövde de mycket maskiner och maskiner som gör maskiner, och det var ingen som lyckades hindra dem från att satsa stora mängder pengar på detta. De stora bolagen som rutat in den amerikanska marknaden mellan sig såg noga till att de aldrig minskade sina vinster genom äventyrliga prissänkningar; däremot höjde de med jämna mellanrum priserna liksom på gemensam signal. Ökade kostnader, bl a lönekrav från fackföreningarna som sökte gardera sig mot stigande levnads-

omkostnader (men sedan länge uppgett alla försök att få verklig makt) bakades in i priset — och det blev till sist konsumenterna och amerikanska staten, dvs skattebetalarna, som fick stå för kalaset. Resultatet, både av Vietnam-kriget och av de amerikanska storbolagsjättarnas okontrollerade verksamhet, blev inflation.

USA var inte längre allsmäktigt. Försöket att kombinera rollen som världspolis med de amerikanska storbolagens ständigt expanderande internationella verksamhet hade blivit för kostsamt för den amerikanska ekonomin. Och aldrig stod det mera pinsamt klart än i Vietnam där hela den väldiga amerikanska krigsapparaten inte lyckades med uppgiften att slå ned vare sig försvarsinsatserna eller motståndsviljan.

Men varför gav sig då USA in i Vietnam-kriget, om det inte var ekonomiskt försvarbart för det amerikanska näringslivet? Och är det inte raka motsatsen till ”normalt” imperialistiskt handlande att en stormakt ger sig in i ett krig som hellre än att avleda motsättningarna på hemmaplan i själva verket ökar dem till bristningsgränsen? Orsaken står förmodligen att finna inte i en samling missgrepp av dumma rådgivare bakom president Lyndon B Johnson i Vita huset, som förmåddes att satsa en halv miljon amerikanska soldater i Vietnam, utan i de motiv som fanns bakom: USAs roll som världspolis. Rådgivarna i Vita huset trodde fullt och fast att de skulle kunna tvinga vietnameserna till underkastelse genom att sätta in den amerikanska krigsmaskinen mot dem. De gjorde den dyrköpta erfarenheten att det inte gick att genomföra. Men att de använde metoder som inte lyckades ändrar inte deras grundläggande målsättning och inte heller deras syn på vietnameserna som en fiende som måste tvingas till underkastelse. Det förtjänar påpekas att det inte var den plebejiske och föga fotogeniske president Johnson som inledde upptrappningen av Vietnam-kriget vilket han fick bära impopulariteten för. Det var i stället president John F Kennedy som var ung och vacker och populär som satte in de första tiotusentals amerikanska ”rådgivarna” mot den sydvietnamesiska frihetsrörelsen. Den grundläggande amerikanska värderingen fanns där både hos Kennedy och Johnson: nationella befrielseströrelser i den underutvecklade Tredje världen är, speciellt om de är kommunistiska, ett hot mot USA och mot amerikanska intressen. Det är en helt riktig värdering: det finns inga gemensamma intressen mellan USA och den Tredje världens länder. De befinner sig på kollisionkurs. Men det gör också Tredje världen och de gamla europeiska kolonialmakterna som i dag skaffat sig en salongsfärdig och mer effektiv förklädnad: EEC.

Detta är då i koncentrat utvecklingen efter andra världskrigets slut: USA har blivit världspolis — de största av de stora amerikanska bolagen har samtidigt blivit världsomfattande ”multinationella” bolag med intressen, tillgångar, produktion och vinster i de flesta länder utanför Sovjetunionen och Kina. Denna utveckling har inte skett utan opposition. De som försvagate västeuropeiska staterna och de som besegrade Japan har undan för undan stärkt sitt näringsliv och börjat konkurrera med USA, både på exportmarknaden och när det gäller kontrollen av världens resurser. Samtidigt ökar motsättningarna inom USA, eftersom rollen av världspolis och expanderande ekonomisk stormakt är dyrbar att genomföra. Samtidigt försöker de som underutvecklade nationerna i Latinamerika, Afrika och Asien, som i sekler varit underkuvade råvaruleverantörer till än den ena, än den andra av de europeiska stormakterna, inklusive USA, att få i gång en egen ekonomisk utveckling som inte kontrolleras av vare sig Standard Oil eller Anaconda Copper Corporation, eller Grängesbergsbolaget. Under 200 år har den industriella utvecklingen och kapitalackumuleringen i Europa och USA skett bokstavligen på ryggen på dessa folk. Thomas Jefferson, författaren till USAs självständighetsförklaring, skulle ha känt igen åtskilligt i dessa nya staters och befrielseströrelser krav på likaberättigande och frihet. Däremot är det inte säkert att denne slavägare från Virginia skulle ha känt mycken

personlig sympati med de mörkhyade personer som undertecknat dessa självständighetsförklaringar. Slavhandeln från Afrika gav plantageägarna i Västindien och USA arbetskraft, stimulerade den brittiska och amerikanska varvsindustrin (det var inte minst på amerikanska kölar som slavarna fraktades), och gav upphov till en lönande handel mellan USA och det koloniserade Västindien som imperiemakten Storbritannien försökte kontrollera med för Storbritannien önskat resultat. — Jag vet inte varför vi skulle blygas för att erkänna att sirap (från Västindien) var en väsentlig ingrediens i den amerikanska självständighetsförklaringen, sade den andre amerikanske presidenten efter George Washington, John Adams. Också USA deltog från början i den koloniala exploateringen av den s k Tredje världen, och ackumulerade kapital där de s k underutvecklade länderna bara fick lämna ifrån sig råvarorna. Den ”intressegemenskap” det ibland talas om mellan USA och dagens nya nationer är därför mest en fråga om tomma ord — de storstatliga deklARATIONERNA. USA är på det beståendes sida i världen. Det försvarar imperiets intressen mot de fattiga folken. De nationella revolutionerna i Tredje världen syftar till att också dessa länder skall kunna bygga upp en egen industri, utnyttja sina råvaror, delta i världshandeln på lika villkor med dagens industrinationer. I motsvarande mån undandrar dessa rörelser sitt territorium och sitt näringsliv från USAs och dess allierades kontroll. Därför är kriget i Vietnam oundvikligt.